„Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbbre legyünk…”

Agrárinnovációs kezdeményezések a székelyföldi térségben

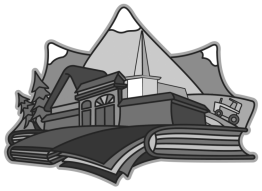
„Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbbre legyünk…”

Agrárinnovációs kezdeményezések a székelyföldi térségben

Szerkesztette: Biró A. Zoltán, Magyar Ferenc

Státus Kiadó
Csíkszereda

Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány

„Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbbre legyünk…”
Agrárinnovációs kezdeményezések a székelyföldi térségben

Szerkesztette
Biró A. Zoltán
Magyar Ferenc

© Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány
© Szerzők
© Státus Kiadó

Kiadja a Státus Könyvkiadó

ISBN: 978-606-661-008-7

Készült a Státus Nyomdában Madéfalván 2014-ben
www.status.com.ro
office@status.com.ro

Tartalom

Előszó **7**

I. Napirenden a változás

Biró A. Zoltán
Agrárinnováció: kísérlet vagy térségi paradigmaváltás? 13

Székely Kinga
Agrárinnovációs folyamatok megjelenítése a székelyföldi térségben 45

Biró Z. Zoltán
Az agrárinnováció fejlesztéspolitikai integrációja 57

II. Szakmai, szervezői szempontok

Bányász József
Az agrárinnováció gyakorlóterei 73

Rodics Gergely
„Az agrárinnováció kérdéskörét társadalmi kérdésnek tartom…” 80

Könczei Csaba
„Minden eszközzel szorgalmazni kell az innovatív kísérleteket” 86

Antal Zoltán
Helyzetkép a Nyárád mentéről 90

Lázár Tibor
„Vannak innovatív folyamatok a méhészeten belül…” 93

Aczél Lajos
„Egy ember nem tudna semmit csinálni…” 102

III. Az új kezdeményezések vonzásában. Interjúk

„Rengeteg olyan dolog van, amit föl kell fedezzen az ember…”
(Ádám József, Székelyudvarhely) 111

„Mindig tájékozódom, keresem, hogy mit lehetne újítani!”
(Barabási Árpád, Kibéd) 120

„Nem is gondoltam arra, hogy más állattal foglalkozzak, ezt szeretem.”
(Benedek Mihály, Homoródkarácsonyfalva) 130

„Csak annak van jövője, ha elkezdünk egy kicsit gondolkodni…”
(Benkő Sándor, Csíkszereda) 136

„A lényeg az, hogy az ember nagyon kitartó legyen!”
(Búzás Ottó, Csíkszentlélek) 149

„Szerintem az a fontos, ki mit szeret…”
(Csorba Tibor, Szováta) 153
„A mezőgazdaságot azért szeretem, mert itt a semmiből csinálsz valamit…”
(Csősz Albert, Réty) 159
„Hogyha szereti az ember és érzi, akkor hamar belejön…”
(Czikó Dezső, Gyergyóremete) 171
„Az állatszeretet az emberben kell legyen, az kell magától jöjjön.”
(Erős Gáspár, Csíkszereda) 177
„Reális dolgokban kell gondolkodni, reális dolgokból kell kiindulni.”
(Fazakas Imre, Csíkmadaras) 185
„Aki jól csinálja, meg lehet élni.” (Fehér Árpád, Gyergyóremete) 194
„Mindenki foglalkozzon azzal, amihez a szíve húz.”
(Fülöp Károly, Szováta) 205
„Lassan mindig valamit fejlesztünk…” (Györffy Endre, Csatószeg) 210
„Kialakult egy irány, tudom, hogy merre akarok tartani.”
(János Csongor, Csíkdánfalva) 218
„Ezt csak az tudja csinálni, aki szereti, más nem.”
(János Loránd, Csíkmadaras) 223
„Nekünk a mi környezetünkhöz kell alkalmazkodni…”
(Keresztes Elemér, Gyergyószárhegy) 229
„Szívesen megosztom másokkal, amit tudok...” (Madaras Árpád, Kibéd)..... 235
„Nyitott szemmel kell járni a világban.” (Mátyás László, Csíkvacsárcsi)..... 245
„Kell az ilyen kisebb, vegyes gazdaság…”
(Mogyorós László, Gyergyócsomafalva) 253
„Minden nap másféle terméket készítek.” (Mózes Enikő, Kénos)..... 261
„Mindig visszaraktam a pénzt a gazdaságba.”
(Nikula József, Szentiványlaborfalva) 268
„Ahhoz, hogy fejleszteni lehessen a gazdaságot, kellenek a pályázatok…”
(Petréd Árpád, Gyergyóremete)..... 272
„Folyamatosan legyen valami új…” (Petréd Károly, Gyergyóremete) 277
„Nem is nagyon tudnék elképzelni más munkát…”
(Sándor Huba, Homoródalmás) 285
„Az foglalkoztat, hogy a legjobb fajtákat tudjam behozni ide…”
(Sándor József, Farcád) 292

A kötet szerzői 299

Előszó

Ma már nem kérdés, hogy fontos-e a vidéki térség, az ott élők életminősége, azonosulásuk azzal a közvetlen földrajzi-társadalmi környezettel, amelyben élnek. A vidék egyre több térségben fölértékelődött, és ez a folyamat erősödni fog. Ahogyan azt az endogén erőforrásokra alapozó vidékfejlesztés szakértői hangsúlyozzák, egy adott térségben az ott élő emberek cselekvési lehetőségeket keresnek és találnak a maguk számára olyan fizikai terekben, amelyhez az érzelmek és értékek mentén szorosan kötődnek. Ennek a folyamatnak az eredményeként fölértékelődik a térségi alapú identitás, fölerősödik a helyi és kistérségi terekhez való kapcsolódás igénye, kialakulnak ennek a kapcsolódásnak a formái most már nem csupán a szimbolikus események síkján, hanem az életvezetés, a gazdálkodás, a térségi kapcsolathálók szervezése, a fontosnak és a sajátnak tartott terek kifele irányuló megjelenítése terén is. Ebben a folyamatban a lokális léptékű gazdálkodásnak, a kulturális és társadalmi összetevőkkel szoros kapcsolatban álló innovatív agrártevékenységnek nem csupán helye lehet, hanem meghatározó, integráló szerepe is.

Ha a vidék modernizációjáról, versenyképességnek megteremtéséről beszélünk, akkor nem kerülhetjük meg azt a kérdést, hogy az adott térségben miként is áll az agrárinnováció ügye? A vidéki térségek sorsa ma már sok szállal kötődik az agrárium innovatív szegmenséhez, hiszen az agrárium szerepét már nem csupán a termelés volumene határozza meg. Emellett, sőt, ehelyett egyre fontosabbá válik a hozzáadott érték növelése, a foglalkoztatás, a helyi identitás erősítése, és általában az agráriumnak az egyéb ágazatokkal, tevékenységi formákkal való egyre szorosabb funkcionális összekapcsolódása. Az agrárinnováció kifejezés egyre inkább többtényezős társadalmi innovációt jelent, amelynek meg kell találni az adott helyhez, adott térséghez kapcsolható hatékony kialakítási és működtetési módozatait.

A vidék és a vidéki agrárium számára előnyt jelent az az átfogó, széles léptékű folyamat, amely a fizikai terek fölértékelődéséhez vezet. Előnyt jelent azonban az is, hogy – hosszú idő és sok próbálkozás után – az Európai Unió 2014-2020-as időszakra szóló agrárpolitikája valóban nyit a vidékfejlesztés irányába (családi gazdaságok támogatása, fiatal gazdák támogatása, a vidékfejlesztés szociális szerepvállalása, a fenntartható és inkluzív növekedési stratégiák hangsúlyozása stb.).

Úgy tűnik azonban, hogy mindezen támogató tényezők mellett sem elegendő egy település, egy térség agrárinnovációs politikáját és gyakorlatát csupán az EU szakpolitikájából vagy az országos léptékű szakpolitikából levezetni. Ezek nagyon fontos szemléleti és támogatási keretet jelenthetnek, azonban rutinszerű alkalmazásuk többnyire olyan cselekvési programokhoz vezet, amelyek „elmennek a vidék mellett". Egyre inkább úgy tűnik, hogy a lokalitás, a térségek szintjén az endogén tényezők tartalma, hasznosítási módja és mértéke határozza meg azt, hogy az agrárinnováció útja merre vezet. E tényezők szép számmal tartalmaznak materiális és immateriális összetevőket, tudatos és rutinszerűen működő magatartási és cselekvési modelleket, normákat és értékeket. Figyelembe vételük, hasznosításuk, az EU szakpolitikával és az országos fejlesztési politikával való összehangolásuk nem könnyű feladat.

Az agrárinnováció – különösen periferikus helyzetű térségekben – egy keretben tartalmaz tervezési és problémamegoldási feladatokat, fogalomtisztázást és a szereplők beazonosítását, marketinget és tudástranszfert, közösségi és egyéni léptékű támogatási gyakorlatot, és minden feladat sürgősnek mutatkozik. Ez a székelyföldi térségben is így van. Bár a térségi agrárinnovációs folyamatnak sok egyedi, pontszerű pozitív kísérlete van, a lokális, kistérségi, vagy a Székelyföld egészére irányuló, hosszabb távon is fenntartható, a helyi közösségek által támogatott agrárinnovációs programok kidolgozásáig még nagyon sok tennivaló van.

Ebben a folyamatban a támogató keretek nagyon sokat jelentenek mind az ösztönzés, mind a szakmai kapcsolatok, a tudástranszfer vagy az eseti problémamegoldás terén. A székelyföldi agrárinnovációs folyamat ma már sok szállal kötődik ahhoz a Kárpát-medence léptékű együttműködési és tudástranszfer hálózathoz, amelyet a Vidékfejlesztési Minisztérium alakított ki és működtet, és amelynek célja az, hogy a térség agrárszereplőit egy nemzetpolitikai irányultságú vidékfejlesztési stratégiai programba integrálja. Ez a program a Magyarország Kormánya által kezdeményezett és 2012. február 17-én elkészült Megállapodás alapján szerveződött. Ebben a Megállapodásban a kárpát-medencei magyarság képviselői nyilvánították ki együttműködési szándékukat a vidéki térségek fejlesztése, illetve a fejlesztési feladat nemzetpolitikai, stratégiai kérdésként való kezelése tekintetében. Szakmai és szakpolitikai fórumok, képzési és szaktanácsadási programok, tematikus tapasztalatszerzési utak szervezése, tudástranszfer folyamatok tervezése és működtetése, szakpolitikai programok kidolgozása alkotja az együttműködés tartalmi oldalát, és

nem utolsósorban az a hálózatépítési folyamat, amely összekapcsolja az agrárinnovációban érdekelt egyéni, szakmai és intézményi szereplőket.

A Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány egyik kiemelt célja az, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel támogassa a székelyföldi térség bekapcsolását ebbe az átfogó kárpát-medencei léptékű folyamatba. A térség helyzetéből, adottságaiból kiindulva az egyik fontos feladat az agrárinnovációs folyamatra irányuló térségi szakmai tematizáció, az agrárinnováció folyamatainak és szereplőinek olyan elemzése és bemutatása, amely az önreflexiót, a tervezést és a kapcsolatépítést egyaránt ösztönzi és támogatja. Könyvsorozatunk második kiadványa az elemző tanulmányok, szakmai bemutatók, interjúk révén nyújt betekintést abba a térségi agrárinnovációs folyamatba, amely fokozatosan erősödik, és amely ma már egyre határozottabb módon mutatja egy térségi léptékű paradigmaváltás jeleit.

Csíkszereda, 2014. március

A szerkesztők

I. Napirenden a változás

Biró A. Zoltán

AGRÁRINNOVÁCIÓ: KÍSÉRLET VAGY TÉRSÉGI PARADIGMAVÁLTÁS?

1. Agrárinnováció székelyföldi környezetben

Az ebben a témakörben összeállított korábbi kötet (Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Szerk. Biró A. Z., Magyar F., Státus Kiadó, Csíkszereda 2013) elemzéseket és interjúkat tartalmazott, és azzal a céllal készült, hogy a térségi agrárinnovációs folyamat minél több szereplőjét vegye számba. Az agrárium térségi szerepének várható fontossága mellett hangsúlyoztuk az utóbbi időben beindult agrárinnovációs folyamat „sokszereplős jellegét, tartalmi és formai sokféleségét, szerveződésének és működésének nem centralizált, nem irányított jellegét" (Biró et al. 2013.12.). Bemutattuk a folyamat térségi kontextusát, jellemeztük a folyamat azon szereplőit, amelyeknek – valamilyen módon, valamilyen mértékben – a térségi agrárium megújulásához közük van, és a támogatási javaslatok megalapozásához problématérképet vázoltunk fel.

A korábbi kötet elemzései és interjúi azt jelzik, hogy a székelyföldi térségben az agrárium keretén belül elindult egy „megújulási folyamat". Maga a térségi agrárium a maga egészében – szerkezetét, szereplőit és működési módját illetően – nyilván távol áll attól, hogy innovatívnak legyen nevezhető. Az innovatív kísérletek tágabb keretben jelentkeznek, elsősorban nem tudatos, nem programszerű formában. Az „agrárinnovációs folyamat" megjelölés kapcsán az idézőjel használata arra utal, hogy ezt az utóbbi években tapasztalható jelenséget egyelőre inkább csak körülírásokkal lehet megragadni.

Jellemző erre a „megújulási folyamatra", hogy:

- A térségi agrárium keretében egy időben több ponton jelentkezik.
- Az innovatív kísérleteknek sokféle módja van, az új technológiák alkalmazásától a hálózatszerű vagy közösségi jellegű szerveződésig, a rendezvényektől az új magatartási modellekig, a tematizációs kísérletektől a szinergia lehetőségek kereséséig.

- Az egyes innovatív jellegű kezdeményezések egymástól függetlenül, eltérő módon, eltérő dinamikával jelennek meg.
- A kezdeményezések pontszerű jellegét erősíti az, hogy környezetükre általában csekély hatást gyakorolnak
- Az egyes kezdeményezések sok esetben nem is tematizálódnak innovációként, más esetekben pedig azt tapasztalhatjuk, hogy jelentős a nyilvános tematizációs kísérlet, de nincs mögötte számottevő innovatív gyakorlat.
- Alapvetően az egyéni kezdeményezés és a személyes elkötelezettség határozza meg az innovatív kezdeményezések tartalmát és működési módját.
- Az egyes innovatív kísérletek az esetek többségében hivatkoznak a saját környezeten vagy a térségen kívüli ösztönző tényezők szerepére (ötlet, példa, hír, tapasztalat, kapcsolat, véletlen felfedezés stb.).
- Az innovatív kezdeményezések személyes jellegű „megideologizálása" általában jelentős mértékű.
- Az innovatív kezdeményezést és a személyes identitást összekapcsoló magyarázatokban az adott helyhez, az adott térséghez, a helyi adottságokhoz és lehetőségekhez való ragaszkodás explicit módon megjelenik

A korábbi kötetben közölt „rendszer jellegű" bemutatás kapcsán fölhívtuk a figyelmet arra, hogy ez az agrárinnovációs folyamat alapvetően **az endogén folyamatok terméke**: térségi léptékkel mérve a vállalkozási kísérletektől a szakpolitikai anyagokig, a nyilvános eseményektől a tudástranszfer folyamatok megszerveződéséig döntően bottom-up típusú társadalmi folyamatról van szó. Amint a folyamat fenti jellemzésében utaltunk rá, a saját környezeten, a térségen kívüli ösztönzés fontos szerepet játszik, ez azonban az innovatív kezdeményezés indulásához, és nem a működtetéséhez kapcsolódik. Fontos tény az is, hogy ezek a külső ösztönzések személyes jellegű információkhoz kapcsolódnak, nem országos vagy regionális szakpolitikák, támogatási programok vagy gyakorlatok folyományai.

Az innovatív kezdeményezések endogén tartalmainak szerepéből, valamint a kezdeményezések hangsúlyozottan személyes jellegéből ered intézményesülésük felemás volta, efemer jellege, sok gyengesége, de ugyanakkor rugalmassága, megújulási képessége és társadalmi hatékonysága is. Jeleztük, hogy ez a szegmens ma még kis szerepet tölt be a térség társadalmában, és kérdést fogalmaztunk meg arra vonatkozóan, hogy milyen eséllyel fogja – az agrárinnovációs folyamat mentén, arra alapozva – az agrárium egésze újrapozícionálni magát a térségi társadalom

egészében, milyen módon és milyen mértékben válhat az agrárium a regionális társadalmi szerkezet integráns részévé.

Két tényező indokolta azt, hogy a folyamat általános jellemzése után újra visszatérjünk erre a témára, terepmunkát és elemzéseket végezzünk.

- Az első indokot az a megfigyelés szolgáltatta, hogy az agrárinnovációs folyamat térségi jelenléte szemmel láthatóan erősödik. Megmutatkozik ez az innovatív jellegű kezdeményezések számának, társadalmi szerepének növekedésében, a jelenség szakmai és közéleti tematizációjának mennyiségi növekedésében és tematikus tagolódásában. Ez a változási folyamat már önmagában elegendő okot szolgáltat az újabb anyaggyűjtésre és a szakmai elemzés folytatására.
- Szakmai szempontból azonban egy második indok is előtérbe került. Több jel mutat arra, hogy a fenti bekezdésben idézett, az előző kötetben megfogalmazott kérdésünkre (az agrárinnováció válhat-e a térségi társadalom integráns részévé?) részben igenlő lehet a válasz. Vagyis: az agrárinnovációs folyamat térségi térnyerése nyomán annak jeleit tapasztalhatjuk, hogy az agrárium térségi újrapozícionálása visszafordíthatatlanul elindult, törekvés és akarat mutatkozik arra vonatkozóan, hogy az agrárium most formálódó innovatív szegmense nem csupán a térségi agrárium, hanem a térségi társadalmi szerkezet meghatározó szereplőjévé nője ki magát.

Az agrárinnovációs folyamat fenti szempontok szerinti értelmezése azt igényli, hogy a sokféle szereplő közül azt a csoportot és azt a tevékenységet állítsuk a figyelem középpontjába, amely az agrárinnovációs folyamat kialakításában és működtetésében a térségi kontextushoz mérhető változást (vagy változási szándékot) a legnagyobb mértékben hordozza, és az elemzői reflexiót is kifejezetten erre a csoportra és tevékenységre irányítsuk. Elemzésünk tárgyát ezért ebben a kötetben maguk az innovatív kísérletezők, agrárvállalkozók képezik, legyen szó interjúról, esetelemzésről, ágazati vagy térségi folyamatok elemzéséről, társadalmi tematizációkról vagy szakpolitikai tervezéséről. A szakmai feladat ez esetben nem csupán az lesz, hogy (1) feltárjuk és leírjuk az agrárinnovációs folyamat legfontosabb aktorainak jellemzőit, illetve ennek a szereplőcsoportnak a gyakorlatát, hanem (2) azoknak a tényezőknek a vizsgálata is, amelyek az agrárinnovációs folyamat térségi társadalmi térnyerését és integrációját, a térségi versenyképességben játszott valós szerepét (a) termelik/támogatják vagy éppen (b) korlátozzák.

A térségi újrapozícionálás **esélyeinek és korlátainak elemzése** olyan feladat, amely jóval túlmutat az agrárium problémakörén. A vidéki térségek további sorsának alakulása múlik/múlhat azon, hogy a következő időszakban az esélyeket fenntartó/termelő tényezőcsoport kerül-e előtérbe vagy az a tényezőcsoport, amely a korlátokat tartja életben. A „további sors" kapcsán nyilván nem a kisebbségi helyzetben oly gyakran emlegetett megmaradás diskurzusra vagy annak egyre erőteljesebb ideológiai derivátumaira utalunk, hanem a térségi versenyképesség olyan összetevőire, mint a térség lakosságának többsége által elfogadható életminőség, foglalkoztatottság, társadalmi szerveződés és hasonlók.

Amikor azt mondjuk, hogy a térségi agrárium innovációja és társadalmi újrapozícionálása nélkül a versenyképesség megteremtésére nem nagyon van esélyt, akkor tulajdonképpen két feltételezéssel élünk. Egyfelől azt feltételezzük, hogy ennek a vidéki térségnek a természeti adottságai és immateriális értékei (pl. egyéni és közösségi életvezetési minták, tudások, munkakultúra, hálózati szerveződések, identitás konstrukciók stb.) kellő muníciót kínálnak a versenyképessé váláshoz, s ebben a tág értelemben felfogott agrárium már fölismert/hasznosított és ezután mozgásba hozható „tartalékai" meg nem kerülhető komponenst jelentenek. Másfelől pedig feltételezzük, hogy a vidékfejlesztés szemléletileg és tartalmilag megújuló európai gyakorlatai a székelyföldi térség számára is referenciakeretet és támogatást kínálnak a versenyképessé váláshoz. Mindezek okán mondhatjuk azt, hogy az agrárium térségi újrapozícionálását támogató vagy korlátozó feltételek elemzése több mint agrár-szakpolitikai kérdés.

2. Agrárinnováció és térségi környezet

A témáról szóló előző kötetünkben több alkalommal hangsúlyoztuk, hogy – vidéki térségről lévén szó – az agrárinnovációs folyamat innovatív jellegét, innovatív mértékét a szóbanforgó térségi társadalmi kontextus termeli. Még pontosabban az a viszony, amelynek keretében az adott térségre jellemző magatartásminták és társadalmi tudások halmaza az újszerű agrárjellegű tevékenységhez kapcsolódik vagy éppen nem kapcsolódik. Természetesen agrárinnovációról tágabb megközelítésben is beszélhetünk, jó példát jelent erre az, ha a vidéki térség szereplőinek egy külső szakértői szemmel hasznosnak tartott új technológiát kínálunk vagy azt támogatás keretében bevezetjük. Ezzel kapcsolatban sok tanulsággal szolgál a fejlődő országok mezőgazdaságát támogató sok-sok innovációs program, ezek társadalmi

szerepéről sok elemzés született, egyik jellegzetes példája az ilyen elemzéseknek a francia antropológus, Oliver de Sardan munkája (2005).

Az általunk vizsgált térségben az innovációs folyamat azonban alapvetően endogén termék, és innovatív tartalmát, potenciális társadalomformáló erejét az adott társadalmi közeghez és agrárgyakorlathoz mért különbözősége, illetve ennek a különbözőségnek a társadalmasítási lehetősége adja. Innovatív szerepét pedig az a potenciális változás termeli (termelheti), amelyet ez a különbözőség az adott kontextusban elindíthat.

E megközelítés alapján agrárinnovációnak minősül ebben a térségben minden olyan kezdeményezés, amely a tág értelemben felfogott agrárium működésében túlmutat az elmúlt két évtized gyakorlatán, és az eddigi gyakorlathoz viszonyítva új utakat, új megoldásokat keres. Az innovatív folyamatoknak **a térségi kontextushoz való viszonya** a témával foglalkozó korábbi elemzéseinkben nem kapott kellő mértékű kifejtést, bár az innovációnak keretet adó befogadó közeg fontosságára több alkalommal is utaltunk (Biró et al. 50-51). Ezzel nem vagyunk egyedül, hiszen az agrárinnovációhoz kapcsolható folyamatok, események, termékek stb. kapcsán sok esetben csak az újszerűségre, illetve az új elemek mennyiségi/piaci vonatkozásaira irányul a figyelem, és háttérbe marad az innovatív elemeknek a kontextushoz való viszonya, és az innovatív aspektus társadalmi beágyazottságának jellege, mértéke is.

A térségben szerzett tapasztalataink alapján azt mondhatjuk, hogy az agrárinnováció társadalmi szerepéről, a térségi versenyképesség megteremtésében betöltött funkciójáról elsősorban ennek a viszonynak az ismeretében tehetünk olyan állításokat, amelyeknek fejlesztéspolitikai hasznosítása is lehet. Ezért a most befejezett elemzéseinkben ez a szempont jóval nagyobb hangsúlyt kapott.

Az innovatív kezdeményezés térségi beágyazottságának fontosságát jelzi az agrárium térségbeli szerepének 1989 utáni változási folyamata is. Az alábbiakban egy rövid elemzés formájában térünk ki erre, jelezve, hogy innovatív vagy innovatívnak nevezett kezdeményezések a térségi kontextushoz való kötődés nélkül is kialakulhatnak.

Még néhány évvel korábban is a térségi agrárium tekintetében kitörési, továbblépési, innovációs lehetőségnek többnyire csak az olyan agrártevékenység mutatkozott, amely céljában vagy működési módjában a farmjellegű gazdálkodás fele mutatott. Ennek jellemző vonásai a térségi diskurzusok és a sikeres agráriummal kapcsolatos térségi „vágyképek" alapján a következők voltak: birtok koncentráció,

földterület bővítés, gépek beszerzése, stabil termelői profil kialakítása, ágazatspecifikus működési modell keresése, biztos piaci szegmens keresése stb. Ami azonban témánk szempontjából figyelemre érdemes, az az, hogy – a térség jellegéből adódóan – az ilyen farmjellegű elképzelések (explicit óhajok, ösztönös törekvések vagy gyakran idézett normatív elvárások formájában) alapvetően a térség, a térségi társadalmi és agrárfolyamatok ellenében definiálták magukat. Abból indultak ki, hogy a farmjellegű szerveződés ebben a térségben nem igazán lehetséges, mert: ennek a vidéki térségnek a működési módja strukturálisan farm ellenes, a kis földterületekhez való makacs ragaszkodás irracionális és akadályozza a nagyobb birtoktestek kialakulását, a térségi adottságokra farm nem építhető, tudást, technológiát és anyagi forrást kívülről kell behozni, felvevőpiacnak a térség nem elegendő stb. Az értelmezés lényege az, hogy a farmjellegű elképzelések korszakában az innovációs vágyak és törekvések már indulásból sem az endogén adottságokra alapoznak, a kialakított újszerű struktúrák nem keresik és az esetek többségében nem is találják meg a térségi társadalmi szerkezetbe való integrálódás módjait, lehetőségeit.

Ezzel szemben az utóbbi évek agrárinnovációs folyamatának kísérletei – noha sokkal kisebb léptékűek, törékenyebbek – teljesen más módon definiálják magukat, céljaikat, működésük módját, és természetesen másként alakul a térségi kontextushoz való viszony is. Csak néhány példa, amely – néhol a gyakorlat, néhol csak az intenciók szintjén – a különbséget jelzi. Az újabb agrárjellegű kezdeményezések fokozatosan egyre több más területtel kapcsolódnak össze (pl. turizmus, kultúra), tézisszerűen és/vagy programszerűen belekerülnek az egyén-térség viszonyba, összekapcsolódnak a lokális vagy térségi identitást hordozó elemekkel, az innovációk megjelennek a nem agrártermeléssel foglalkozók diskurzusaiban és magatartásaiban (pl. helyi termékek fogyasztása), az innovatív kezdeményezések közösségi eseményekbe integrálódnak (pl. lokális termelői piac, helyi vagy térségi fesztivál), stb. Az innovatív kezdeményezések működéséhez kapcsolható minden bizonnyal az is, hogy fokozatosan megváltozik az agrárjellegű innovatív tevékenységnek a megítélése, növekszik az ahhoz kapcsolt tudás, módosul az agrárium és a térségi társadalom viszonya.

A farmjellegű és az endogén tényezőkre alapozó agrárkezdeményezések egyaránt innovációként kezelhetők, amennyiben – definíciónk első részének megfelelően – mások, mint az általános térségi agrár praxis, elmozdulást jelentenek az önellátásra szorítkozó családi modellekhez viszonyítva. A térségi kontextushoz való viszonyulás tekintetében (a térségi adottságokra való alapozás, a térségi beágyazottság jellege és mértéke) azonban a kétféle innovációs gyakorlat között nagyon jelentős a

különbség. A farmjellegű innováció – kisebb-nagyobb mértékben – eleve distanciát termel a számára adott társadalmi környezettel szemben. Az endogén tényezőkre alapozó kezdeményezések az adott térségi társadalmi környezetből "vezetik le" magukat, és/vagy az abba való integrálódásra törekednek, szeretnének törekedni. Értelmezésünk szerint ez azt jelenti, hogy az endogén tényezőkre alapozó kezdeményezések egy **térségi agrárinnovációs paradigma** megszerveződésének jeleit mutatják, s ez a folyamat – elvben – a térségi agrárium újrapozícionálásnak lehetőségére, kísérletének kezdetére utal. Ezt igazolja az is, hogy az agrárinnováció térségi tematizációjában is megjelennek erre utaló jelek (ezzel kapcsolatban lásd jelen kötetben Székely Kinga tanulmányát). Mindez nem jelenti azt, hogy a farmjellegű kezdeményezéseknek a térségben ne volna, ne lehetne fontos szerepe. A kétféle modell közti igazán lényeges különbség ugyanis nem a gazdálkodási méretben vagy a gazdálkodás módjában van, hanem a térségi társadalmi kontextushoz való viszonyban. Elvben nem kizárt, hogy a farmjellegű kezdeményezések is a kisléptékű agrárinnovációs kezdeményezések hozzáállását kövessék. Az eddigi gyakorlat azonban nem ebbe az irányba mutatott, mert a farmjellegű gazdálkodást választók a saját tevékenységük tervezésében és definiálásában a térségi kontextus ellenében (vagy jobb esetben azt figyelmen kívül hagyva) szerveződtek.

3. Az agrárinnovációs folyamat tényleges szereplőiről

3.1. Az előzményekről – röviden

Az utóbbi évek agrárinnovációs kísérleteinek értelmezéséhez figyelembe kell venni azt, hogy az ilyen jellegű kezdeményezésnek a vizsgált térségben nincsen előzménye. A téeszek létrehozása előtti időszakban ezt a térséget az önfenntartó, saját erőre alapozó holisztikus családi gazdálkodás jellemezte. A birtokszerkezet, a gazdálkodási gyakorlat olyan lokális léptékű normák és magatartási modellek szerint alakult, amelyek a stabilitásra, az éves tevékenység ciklikus ismétlésére és a piaci folyamatoktól való távolságtartásra épültek. A téeszek létrehozása a gépi eszközök, a munkaszervezés és a termelési technológiák terén jelentős innovációt hozott, azonban ez az innováció a térségi lakosság gazdálkodási tudását és gyakorlatát számottevő mértékben nem változtatta meg. Ennek oka, hogy ebben a térségben a lakosság számára a téeszek nem biztosítottak sem munkahelyet, sem megélhetést. Ezért a lakosság a lakóház melletti kertekben és a szabad használatra adott kismértékű földterületen (háztáji) a téeszek gazdálkodási gyakorlatától független, párhuzamos termelési gyakorlatot alakított ki, amelynek keretében – kisléptékben, ipari

munkahely mellett – a korábbi időszak gyakorlatát vitte tovább, kizárólag a családi élelmiszerszükséglet biztosítása, kiegészítése érdekében.

Mindezen alapján nem véletlen, hogy a romániai 1989-es fordulat után a családi birtokszerkezetet olyan formában állították vissza, ahogyan azt a téeszek alakításakor elveszítették (a korábban elvett területek visszaigénylése ugyanabban a szétaprózott formában történt), s a gazdálkodási gyakorlat újraszervezésében is a közel három évtizeddel korábban félbeszakított modell – a holisztikus, saját erőre és önellátásra alapozó gazdaság – rehabilitációjára törekedtek. Ez a széleskörű és erőteljes rehabilitációs folyamat ebben az időszakban gyakorlatilag minden innovációs kísérletet vagy gondolatot eleve kizárt, az ekkor létrehozott néhány társas gazdálkodási forma sem bizonyult tartósnak. A rehabilitációs eufória az 1990-es évek közepétől fokozatosan kifulladt. A privatizációs folyamatot követően az ipari munkahelyek fokozatosan felszámolódtak, s a biztos havi pénzjövedelem hiányában a földművelés – mint pénzkiváltó tevékenység – a családok megélhetése számára elégtelennek bizonyult. Ettől az időszaktól kezdve az agrártevékenység a családok nagyobb része számára egyfajta kényszerfoglalkozássá vált. Az ebben az időszakban végzett háztartáskutatásaink azt jelezték (Laki–Biró 2001, KAM 2004, KAM 2011), hogy a birtokszerkezethez való ragaszkodás erős maradt, nem indult be birtokkoncentráció, a piaci szegmens továbbra sem kapott szerepet, fokozatosan növekedett a meg nem művelt területek aránya, az agrártevékenység szerepe családi léptékben dominánsan a pénzkiváltás volt. Az innovatív jellegű kezdeményezések gyakorlatilag semmilyen szerephez nem jutottak, az agráriummal kapcsolatos közbeszéd – a társadalmi nyilvánosságban és a mindennapokban egyaránt – negatív tartalmú volt.

Újszerű kezdeményezésként jelentkeztek – amint arra az első fejezetben utaltunk – a farmjellegű vállalkozások, azonban ezek számára határt szabott az, hogy a családok továbbra is ragaszkodtak a szétaprózott birtokszerkezethez. A farmjellegű gazdálkodási modellt kezdeményezték a LAM Alapítvány és a Caritas külföldi (Svájc, Ausztria) képzési programjai, valamint a kapcsolódó támogatási gyakorlatok. Ez a mennyiségében jelentős, több száz térségi érdeklődő személyt érintő tudástranszfer folyamat, valamint a hozzá kapcsolódó sok agrárkezdeményezés alapvetően ahhoz a farmjellegű modellhez kapcsolódik, amelyben az innovatív tartalmat a vállalkozó személy/család gazdasági sikere és az ahhoz kapcsolt munkaerőpiaci hatás hordozza. Ebbe az intézményesített képzési és támogatási gyakorlatba nincsen beépítve a társadalmi innovációnak az a modellje, amely az újszerű kezdeményezést a helyi, térségi endogén adottságokkal strukturálisan összekapcsolja.

A résztvevő személyek hozzáállásától, szándékától függ, hogy ezek a kezdeményezések megmaradnak-e a farmjellegű, a térségi folyamatokkal strukturálisan szembenálló tevékenységnek, vagy a személyi ambíciók hatására átváltanak a térségi agrárinnovációt ténylegesen hordozó változatba.

Nem utolsósorban jeleznünk kell azt is, hogy a térségi képzési és szakpolitikai tematizációk milyen szerepet töltöttek be az agrárinnováció vonatkozásában. Az EU csatlakozást előkészítő időszaktól kezdődően időről időre előtérbe került az agrárium modernizálásának narratívája. Ez a narratíva – országos és térségi léptékben egyaránt – tulajdonképpen csak elvárást, igényt fogalmazott meg, amelynek alapüzenete az volt, hogy az agráriummal kezdeni kell valamit, fejleszteni kell, át kell alakítani, versenyképessé kellene tenni stb. Ezek a képzési és szakpolitikai tematizációk – beleértve a leginkább hangoztatott kitörési lehetőséget, a biogazdálkodást is, vagy újabban az úgynevezett „fiatal gazdák" programokat – implicit vagy explicit módon a farmjellegű modellt szorgalmazták, az agrárinnováció – különösen ami annak a térségi adottságokra alapozó formáját illeti – egészen az utóbbi évekig nem került tematizálásra.

E fenti rövid áttekintés jól jelzi azt, hogy az endogén adottságokra alapozó agrárinnovációs kísérletek térségi léptékben valóban új kezdeményezéseknek számítanak, és célszerű annak elemzésével foglalkozni, hogy valóban válhatnak-e térségi változást generáló tényezővé, illetve milyen programokkal, szakpolitikákkal érdemes ezt a folyamatot támogatni. Az újszerűség azonban arra is figyelmeztet, hogy az újonnan tapasztalható agrárinnovációs folyamat strukturálisan nem illeszkedik eleve a térségi kontextusba, s ez a kontextus akadályok sorát hívhatja elő akkor is, ha maguk az agrárinnováció szereplői a saját kezdeményezéseiket csak térségi kontextusba illesztve, abba integrálva tudják elképzelni. Ezért külön-külön foglalkoznunk kell egyfelől ezeknek a törekvéseknek, szándékoknak az elemzésével, illetve másfelől azokkal a térségi ösztönzésekkel és korlátokkal, amelyek az agrárinnovációs kísérletek térségi integrálódását támogatják, illetve hátráltatják.

3.2. Az agrárinnováiós paradigmaváltás legfontosabb hordozói és azok szerepe

Az előző kötetben foglalt elemzés keretében a térségi agrárinnovációs folyamat 11 szereplő-csoportját mutattuk be, és mindenik szereplőcsoport esetében jellemeztük az intézményesültség szintjét, a betöltött társadalmi szerepet, a társadalmi ismertséget/elfogadottságot, az innovatív szerepet és a tudástermelési funkciót/

gyakorlatot. Ez a megközelítési mód a számbavétel, a leírás révén, illetve a szereplők egymás mellé helyezése és együttes értelmezése folyományaként tulajdonképpen a térségi agrárinnovációban szerepet vállalók halmazát „rendszerként" kezelte. Ez abban az értelemben helyálló, hogy ezeknek a szereplőcsoportoknak a létrejötte és működése – manifeszt módon és/vagy gyakorlati értelemben – valamilyen módon és valamilyen mértékben, diszkurzív szinten és/vagy ténylegesen a térségi agrárinnovációhoz is kötődik. Jeleztük azonban, hogy a szereplőknek ez a halmaza nem alkot formalizált rendszert, sőt, informális szinten is csak ritkán tapasztalható együttműködés, az egyes szereplőket – még saját csoportjukon belül is – a pontszerű működés jellemzi. Összefoglalásként jeleztük azt, hogy sok esetben az agrárinnováció csak deklaratív szinten van jelen, és a „rendszer" egészének innovatív tartalma jóval kisebb, mint amit ennyi agrárinnovációs szereplő, tevékenység, célkitűzés sugall. Az elemzéshez javaslatokat is csatoltunk, a bemutatott rendszer egészére irányuló, a rendszer koherenciáját, szinergia folyamatait és innovatív tartalmát növelő térségi léptékű programokat javasoltunk, amelyek nem kifejezetten az innovatív kezdeményezésekre, hanem az azok által igénybe vehető szakmai-információs környezet kiépítésre irányultak.

A térségi agrárium keretében, illetve az agrárinnovációhoz valamilyen módon kötődő térségi aktorok körében három olyan szereplőcsoport van, amelyek a bevezetőben jelzett paradigmaváltást a célkitűzések és/vagy a gyakorlat síkján következetesen hordozzák. Ezalatt azt értjük, hogy az ehhez a szereplőcsoporthoz tartozók nem csupán újnak mutatkozó kísérletbe fognak, hanem azt is fontosnak tartják, hogy az újszerű kezdeményezés a térségbe integrálódjon. Nem csupán beszélnek róla, hanem ténylegesen művelik is. Nem az ösztönzés, a diszkurzív szorgalmazás, a képzés, a szaktanácsadás terén tevékenykednek, hanem konkrét, innovatív agrártevékenységbe fogtak. Ezek a következők:

- egyéni innovatív agrárjellegű kezdeményezések, vállalkozások
- szerveződések és szerveződési gyakorlatok (egyesületek, események)
- a térségi agrárinnovációt tematizáló helyek és gyakorlatok

Ennek a három szereplőcsoportnak a tevékenységében mutatkozik meg a vizsgált térségben az **agrárinnovációs társadalmi paradigma.** A következőkben röviden jellemezzük mindhárom csoportot, jelezve az innovatív tartalmakat, s a térségi társadalomba való integrálódási törekvést.

3.2.1. Egyéni kezdeményezők, vállalkozók

A térségi agrárinnovációs folyamat legfontosabb szereplőcsoportja olyan egyéni kísérletezőkből és vállalkozókból áll, akik a térségi adottságokra alapozva, térségen kívülről szerzett információk vagy tapasztalatok alapján olyan agrárjellegű tevékenységbe fogtak, amelyek eltérnek a kistérségi vagy a lokális ismert gyakorlatoktól. Jellemző példa erre a korábban nem ismert állatfajták tenyésztése, hideg éghajlatú vidéken a rózsatermesztés, a különféle gombatermesztés, a termék feldolgozás házias formáinak gazdasági vállalkozás formájában való működtetése, a giliszta-farm, a csigafarm, a nyúlfarm és mások. Általában jellemző, hogy ezek a kezdeményezések a közvetlen környezetük számára meglepően, szokatlanul újszerűek. Az innovációnak ez a modellje nagy hangsúlyt helyez arra, hogy az újszerűség a tevékenység mellett a magatartásban, valamint a saját tevékenység magyarázatára, értelmezésére vonatkozó diskurzusban is markánsan megjelenjen. A saját tevékenység újszerűségének tudata azonban nem oppozíció formájában fogalmazódik meg, hanem a közvetlen környezet fele irányuló ajánlásként, követendő példaként. A kísérletezők, az újszerű vállalkozást működtető személyek gyakran elmondják, hogy mások számára is ajánlják azt, amivel ők foglalkoznak, és nem is nagyon értik, hogy mások miért nem fognak bele hasonló kísérletekbe. Újszerű kezdeményezéseiket, biztató érveiket rendszerint a saját foglalkozással való személyes azonosulás magas fokával igazolják, hitelesítik. Gyakran utalnak rá, hogy mennyire fontos számukra a vállalkozás, a sok munka mellett örömet, elégtételt ad akkor is, ha a gazdasági eredmények még váratnak magukra. Vállalkozásuknak és mindennapi tevékenységüknek ez az „ideologizáltsága" nem csupán a személyes pozíció és a személyes életvezetés síkjára vetítve mutatkozik meg, hanem a társadalmi környezetükhöz való viszonyulásukban is. Példákkal, érvekkel próbálják igazolni, hogy tevékenységük a környezetük számára is hasznos vagy távlatilag hasznos lesz, mások is előbb-utóbb hasonló jellegű tevékenységbe fognak, van lehetőség, csak élni kellene vele, de ezt még egyelőre kevesen ismerik fel stb. Értéknek tekintik saját tevékenységük holisztikus jellegét, azt, hogy sok mindent meg kellett tanulniuk, és a termelés megtervezésétől a technológián át az értékesítésig mindent igyekeznek kézben tartani. Ezzel tulajdonképpen egyfajta „kézműves","mester" jelleget hangsúlyoznak, és ez a szerep, illetve szakmai, kompetenciabeli autoritás a családon belül vagy az egyébként kevés számú alkalmazott/bedolgozó viszonylatában is markánsan megjelenik. A társadalmi környezetbe való integrálódás igényét jelzi többek között az alkalmi vagy állandó alkalmazottak kiválasztásának, illetve a velük való együttmunkálkodásnak a

módja, a szükséges nyersanyagok beszerzési gyakorlata, az értékesítés módozata, de mindenekelőtt a fentiekben már jelzett önértékelés és a saját tevékenységre irányuló diszkurzív gyakorlat.

3.2.2. Egyesületek, események

Az egyesületek és események létrejötte, működése – amennyiben a térségi előzményekről mondottakat vesszük alapul - önmagában innovációs folyamatnak számít. Jellegzetes példái az állattartó egyesületek, tejgazdaságok, helyi agrárvásárok, termékértékesítési szerkezetek és mások). Ennek kétféle oka van. Egyfelől az, hogy az agráriummal foglalkozók valamilyen célok vagy érdekek mentén való formális összekapcsolása térségi szemszögből nézve „társadalmi beavatkozásnak" számít, hiszen teljesen más működési modellt jelent, mint a családi léptékű holisztikus gazdálkodási gyakorlat. A helyi közösségi szerveződési formák lényegesen különböznek azoktól a lokális léptékű közösségi szerveződési formáktól (pl. közbirtokosság, közös legelőhasználat stb.), amelyek ebben a térségben korábban létrejöttek és ma is többféle formában működnek. A különbség lényege az, hogy a korábbi vagyonközösségek működésétől eltérően (passzív részvétel, a tulajdonhányadra alapozott részesedés) az új szervezeti formákban megjelenik a személyes szerepvállalás, az érdek egyéni érvényesítésének lehetősége, az egyéni felelősség és a piaci kockázat is. Csupa olyan elem, amelyek korábban, a családi gazdaság kisléptékű és bebiztosított falai között vagy a közösségi tulajdon tartós és stabil rendszerében nem játszottak fontosabb szerepet. Az új szerveződésekben megjelenik a piaci kockázat is, amely a családi gazdálkodás rendszerében ismeretlen volt.

Innovációnak minősülnek ezek a szerveződések egy másik okból eredően is. A szerveződés ténye, a hálózati működés módja közvetlenül formálja azt a társadalmi környezetet, amelyben a szerveződés létrejött, az innovatív forma társadalmi integrálódása ezért elkerülhetetlen. A hálózatba belépő személy/család kapcsolatrendszerének elemei átalakulnak, a kapcsolat menedzsment súlypontjai megváltoznak.

Természetesen sok függ attól, hogy a létrehozott szervezet hogyan működik, és attól is, hogy benne egy adott szereplő milyen cselekvési módot választ. Van példa arra is, hogy a frissen létrehozott szervezet teljesen a jól bevált régi modell szerint (lásd: közbirtokosság) kezd működni, és az innovatív folyamat rövid távon leáll. A tapasztalat azt mutatja, hogy a szervezetek menedzselését illetően szinte mindenhol gondok vannak, a tagok a vezetőktől várnak aktivitást és eredményt (hasznot), nem ismerik fel vagy nem fogadják el a kialakított szervezeten belüli

egyéni cselekvési pályákat, a szerveződésben rejlő innovációs potenciál kihasználatlan marad. Ez a negatív forgatókönyv a lokális szerveződések esetében gyakoribb, ahol nagyobb a kísértés arra vonatkozóan, hogy a tagok a helyi hagyományból ismert régi szerveződési modellt kövessék. Nagyobb esély mutatkozik a szerveződésben rejlő innovációs potenciál hasznosítására ott, ahol a tagság egy térségből vagy több településről verbuválódik, a szervezeti keret előnyeinek kihasználása, az egyéni pályák beélésnek szükségessége nyilvánvalóbb (pl. kisállattenyésztők, méhészek, biotermelők stb.)

3.2.3. Tematizáció

A tematizációs gyakorlat bemutatásával jelen kötetben külön tanulmányban foglalkozunk. A tematizációs gyakorlatnak két nagyobb színtere van. Az egyik az innovatív agrárszereplők önértelmezése, a másik a térségi intézményi és szakmai és intézményi szereplők definíciós tevékenysége (média, szakértők, közéleti szereplők). Az innovatív agrárszereplők önmagukra irányuló tematizációs gyakorlatára általában jellemző, hogy az esetek többségében nyilvánosan nem nevezik magukat innovatívnak, egyedinek, újszerűnek, annak ellenére, hogy saját magukról így gondolkodnak, és szűkebb körben így is beszélnek tevékenységükről. A befele és a kifele irányuló értelmezés különbözik. Nem veszik rossz néven, ha külső szerepelők (pl. a média) innovatívnak nevezik őket, felfedezik vagy bemutatják munkájuk újszerű tartalmait. Azonban sem a saját maguk fele irányuló interpretációban, sem pedig a kifele irányuló bemutatkozásokban nem törekednek arra, hogy a térségi agrárium egészéhez viszonyítva, akár azzal oppozícióban határozzák meg magukat. Ez a tematizációs visszafogottság nem csupán a beszédben és a magatartásokban mutatkozik meg, hanem a tevékenységük kifele irányuló kommunikációjában vagy a termékeik marketingjében is. (Egyébként a kifele irányuló bátrabb és határozottabb megjelenítés a térségi gyakorlatban nem ismeretlen, így például a népi mesterek előszeretettel élnek ilyen technikákkal). Kivételt képeznek azok az agrártermelők, akik külső szervezők segítségével (pl. Székely termék) belekerülnek egy csoportos marketing folyamatban, és részint a közösen használható marketingelemek révén, részint egymás utánzásából adódóan a nyilvános események keretében fölvállalják az innovatív szerepet.

Az agrárinnovációs tematizáció másik színterét az intézményes szereplők diskurzusa és tevékenysége jelenti. Ennek része az írott és elektronikus média, illetve újabban a közösségi média tematizációja, a szakmai diskurzus (pl. agrárinnová-

ció témájú szakmai fórumok) és a fejlesztéspolitikai diskurzus (szakpolitikák, fejlesztési stratégia). Az agrárinnováció programszerű térségi szakmai tematizálása teljesen újkeletű kezdeményezés, a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány szervezte az első szakmai fórumot ebben a témakörben 2012-ben, és ugyanez az intézmény jelentette meg jelen kötet előzményeként az első olyan szakmai kiadványt is, amely kifejezetten ezzel a témakörrel foglalkozott. A médiában, a szakpolitikai diskurzusban az agrárinnováció megjelölés, illetve annak tartalmi értelmezése csak nagyon ritkán jelenik meg, az agrárinnovációs folyamathoz sorolható kezdeményezések és események mintegy észrevétlenül sorolódnak be a tágabb értelemben vett agrárium tematikába, az ilyen kezdeményezések nem tematizálódnak (vagy csak elvétve tematizálódnak) innovációs, újszerű tartalomként. Mindez azzal jár, hogy az innovatív kezdeményezésekről szó esik ugyan, de anélkül, hogy a térségi agrárium egészétől – mint nem innovatív rendszertől – való markáns különbözőségük, illetve újszerűségük mértéke és módja megfogalmazódna.

4. Mi termeli, támogatja a kimutatott, paradigmaváltást hordozó elemeket?

Az innovatív kezdeményezések pontszerű és efemer jellegéből is adódik, hogy kevés olyan térségi tényező van, amely az agrárinnovációs folyamat elemeinek létrejöttét és működését direkt vagy indirekt módon támogatná.

Ösztönző és támogató környezetet jelentenek azok a **programok, események, hálózat jellegű kezdeményezések**, amelyek az egyedi innovatív kezdeményezésektől függetlenül jönnek létre, de azzal a céllal, hogy az egyes innovációs szereplők ezekre rácsatlakozhassanak. Jellemző példái ennek a kifejezetten agrárinnovációs termékeket bemutató vásárok (pl. helyi termékek vására, kisállat bemutató kiállítások, mézfesztivál, kiállítással egybekötött versenyek stb.) Az ilyen programok és rendezvények alkalmi jellegűek, általában önkormányzati vagy civil támogatás áll mögöttük, a részvétel az innovatív szereplők számára előnyös (alacsony részvételi díj, szervezési és reklámköltségek átvállalása, bemutatóhelyek kínálata, bevételszerzési lehetőség stb.). Hátrányt jelent, hogy nem minden innovatív tevékenység számára kínálnak megmutatkozási lehetőséget ezek a termékbemutatók és vásárok, ugyanakkor a bemutatkozások időpontja, gyakorisága, módja stb. nem az agrárinnovációs folyamat jellegére, alakulására épül, hanem a szervező intézmények elképzeléseire és érdekeire. Ezek a programok és események az agrárinnováció szereplői

számára a reprezentatív megmutatkozás alkalmait teremtik meg (ismertség, legitimitás, kapcsolatépítés). Ugyanakkor erőteljes, de általános felhívást jelentnek arra nézve, hogy „neki kell fogni valaminek", „van lehetőség új dolgokra" stb. Az események és rendezvények – különösen a rendszeresen megszervezett formák – nem csupán a termékeket és a termelőket legitimálják, hanem általában az agrárjellegű innovatív folyamatot is.

Vannak olyan térségi összetevők is, amelyek nem támogató tényezőként, hanem sokkal inkább egyfajta **kényszerítő elemként** játszanak szerepet az innovatív kezdeményezések elindulásában. Ennek jele például az, hogy a térségben nem indultak el olyan újszerű, innovatív folyamatok (s itt nem csupán az agráriumra gondolunk), amelyek a kezdeményező, kreatív, vállalkozó szellemű egyéneknek csatlakozási, cselekvési felületet jelentenének. Az ilyen beállítódású személyektől – többek között az innovatív kezdeményezéseket indító agrárvállalkozóktól is – gyakran hallani azt az érvet, hogy ha az ember valami igazán új, érdekes dologba akar belefogni, akkor vagy ki kell lépnie ebből a térségből,vagy pedig saját magának, egyénileg kell cselekednie. Egyfajta kényszerítő tényezőnek tekinthetők az olyan térségi táji-természeti adottságok is (termőtalaj jellege, éghajlati tényezők, legelők jelenléte stb.), amelyek inkább a kisléptékű, a kézműves megoldásokat előtérbe helyező agrártechnológiákat támogatják. A kisléptékű és újszerű kezdeményezéseket hozza helyzetbe a fölaprózott és korszerűtlen birtokszerkezet is azzal, hogy a farmjellegű nagyobb üzemméretek kialakítását nem teszi lehetővé. S nem utolsósorban meg kell említeni azt a kedvezőtlen térségi foglalkoztatási struktúrát, amely a családok jelentős részét részben vagy teljesen az önfoglalkoztatás fele taszítja.

A térségi adottságok egy másik csoportja viszont nem kényszerítő elemként, hanem egyfajta kontextuális támogatóként**, igénybe vehető endogén kapacitásként** támogatja az innovatív kezdeményezéseket. Ezek közé sorolható többek között a kézműves technológiák hagyománya és azok társadalmi rangja, a családi életvezetés holisztikus modelljének ismerete és elfogadottsága (a tevékenység minél teljesebb spektrumának végzése), a termékelőállítási technológiák ismerete, az indulási feltételek kialakításában a költséghatékony saját megoldások lehetősége, a családi és egyéb hálózatok támogatásának igénybevételi lehetőségei, az informális kapcsolatok felhasználási lehetőségei az értékesítésben és hasonlók.

Közvetlen ösztönző hatást jelentenek a térségben szervezett olyan **célképzések**, amelyek keretében a helyi résztvevők külső szakemberektől tanulják meg a

termékelőállítás korábban nem ismert technológiáit. Ennek jellegzetes példája az úgynevezett sajtkészítő kurzus, ahol magyarországi szakemberek irányításával, néhány napos gyakorlati képzés keretében tanulják meg a sajtkészítést azok a helyi szereplők, akik ezután erre a tudásra vállalkozást hoznak létre.

Ambivalens ösztönző szerepük van a **térségi szakpolitikai és szakmai tematizációknak**. Mindkét tematizációs formának megvannak a jól beazonosítható térségi szereplői és – akkreditált agrárképzések formájában – a tematizációs helyei is. Innovációs ösztönző hatásuk azonban nagyon mérsékelt. Ennek oka többféle, ezekre részletesebbe nem térünk ki, mivel jelen gondolatmenet célja az, hogy a támogató térségi feltételeket vegyük számba. A szakpolitikai és szakmai tematizációk ösztönző hatása abban áll, hogy az újszerű kezdeményezések szükségességét, fontosságát hangsúlyozzák, napirenden tartják. Közvetlen ösztönző hatásuk többek között azért is mérsékelt, mert érdemben nem vesznek tudomást az agrárinnovációs kezdeményezések holisztikus jellegéről. A szakpolitikai tematizáció megelégszik a változás ideológiai komponenseinek hangsúlyozásával (ennek jó példája a biotermelés szorgalmazása), a szakmai tematizáció pedig az agrártermeléshez kapcsolódó technológiai tudás növelésében látja a megoldás kulcsát. Mindkét nézet helytálló a maga nemében, de túl kevés ahhoz, hogy agrárinnovációs folyamatokat indítson el és támogasson.

A fenti számbavétel kapcsán röviden ki kell térnünk **a térségen kívüli tényezők ösztönző szerepére** is. Ennek elemzése külön tanulmányt igényel, e helyen csupán azt jelezzük, hogy ebben a folyamatban a belső tényezők is szerepet játszanak, mindenekelőtt azok, amelyek a térségi szereplők érdeklődését, motivációit, információszerzési és értékelési eljárásait meghatározzák. A külső tényezők nehezen feltérképezhető, sokféle csatornán és sokféle módon érvényesülő ösztönző hatást termeltek ki, ennek ismerjük a szervezett formáit (a LAM Alapítvány és a Caritas által szervezett külföldi agrárjellegű munkavégzési, tapasztalatszerzési programok), illetve a sokkal rövidebb időtartamú, külföldön szervezett csoportos tapasztalatcsere programok, amelyek keretében a sikeres – és ennek a térségnek az optikájából nézve innovatív – agrárvállalkozások működését személyes tapasztalat révén lehet megismerni. Ezek a programok szervezett tudástranszfer-folyamatként működnek, tulajdonképpen egyfajta képzések, amelyek egy, a térségi szemlélettől és gyakorlattól lényegesen eltérő rendszert ismertetnek meg. A programokban résztvevők utólagos térségi működése azt mutatja, hogy ezekben a folyamatokban a tudásszerzés személyes módjai a meghatározóbbak. Arra is van bőven példa, hogy

a tudástranszfer nyomán – anyagi támogatással – a megismert rendszer valamilyen egységét próbálták átvenni és saját környezetben működtetni, annak minden alkotóelemével és működtetési modelljével egyetemben. Az esetek többségében azonban más tudásszerzési modell működik. A tanulást vagy a tapasztalatcserét **keretként használják**, ebben a keretben egyéni szinten különféle információkat lehet gyűjteni, amelyek később a saját környezetben kezdeményezett vállalkozásban esetleg valamilyen más formában hasznosíthatók (nem azt tanulják meg, amit a szervezők kínálnak, hanem amit a kínálat keretében a maguk számára kiemelnek). Az információszerzésnek, szelektálásnak és fölhasználásnak ez a saját világ által irányított módja legjobban azok esetében mutatkozik meg, akik nem szervezett formában, hanem egyéni utakon keresnek/találnak saját újszerű kezdeményezést, ösztönző hatásokat. Ilyen ösztönző hatást kiválthat egy újságcikk, egy máshol látott érdekesnek ítélt termék vagy foglalkozás, egy tévében látott portré vagy bármi más. A lényeg az, hogy az ilyen külső ösztönző elem tájékozódási, kapcsolatépítési folyamatokat indít el, és ehhez kapcsoltan egyfajta célirányos önképzési folyamatot, amelynek alakulását nem a külső tudáskínálat határozza meg, hanem az innovatív kezdeményezésnek az a tervezési és/vagy építési folyamata, amely a saját környezet paramétereihez illeszkedik. Ez az információkezelési és felhasználási modell (amelyet alapvetően a saját környezet paraméterei irányítanak) azért is fontos, mert ez a gyakorlat szűr meg minden térségbe irányuló tudástranszfert, képzési programot, tanácsadást, támogatási gyakorlatot. (Ebből a szempontból célszerű lenne vizsgálni mindazoknak az ismeretterjesztési, képzési programoknak a hatékonyságát, térségi szerepét, amelyek szolgáltatásként az agrárinnovációs folyamatot kívánják támogatni.)

*

Az agrárinnovációs folyamatok térségi támogató elemeiről azt mondhatjuk, hogy azok nem alkotnak folyamatos ösztönzést biztosító támogató környezetet. Tartalmuk, működési módjuk tekintetében inkább indirekt és implicit ösztönző szerepük van, a ténylegesen is megnyilvánuló ösztönző szerep tartalmában inkább ideologikus jellegű. Ez nem elhanyagolható szerep, hiszen az agrárjellegű tevékenységek diverzifikálását támogatja („foglalkozzunk egyébbel, mással, mint eddig"), pozitívan viszonyul ahhoz a törekvéshez, hogy a térségi adottságokat hasznosítva minél több új termék jöjjön létre. Ez a térségi kontextus az agrárinnovációs folyamat térségi társadalmi integrálását azzal támogatja, hogy pozitív módon viszonyul az újszerű kezdeményezések és termékek reprezentatív bemutatkozásához, általános támogató keret képez.

Összességében azt lehet mondani, hogy a térségi kontextus az agrárinnovációs folyamat létezését, működését legitimálja („jó, hogy van ilyen", „kell ez nekünk"), azonban ez a támogató szerep nem terjed ki olyan területekre, amelyek az egyes innovációs kísérletek alakulását kézzelfoghatóan befolyásolnák.

5. Mi akadályozza, hogy az ilyen elemek száma gyarapodjon, és a már létezők hatása erősödjön?

5.1. Korlátozó tényezők és azok diszkurzív megjelenítése

Az agrárium helyzetével, lemaradásával és fejlődési lehetőségeivel kapcsolatos diskurzus Romániában, és ezen belül a székelyföldi térségben is, gyakorlatilag folyamatosan jelen van az 1989-es változás óta. Rurális térségekben ez a téma a közbeszédben gyakran megjelenik, a szakpolitikai és a politikai mezőben az EU-csatlakozásra való felkészülés időszakában kapott nagyobb hangsúlyt, az EU csatlakozást követő időszakban pedig folyamatosan jelen van. A székelyföldi térségben az agráriummal kapcsolatos tematizáció nagy része az elmúlt két évtizedben azzal volt kapcsolatos, hogy az ágazat nem fejlődik, versenyképtelen. Az utóbbi években a térségi agrártematizációban megjelent az agrárinnováció fogalma egyfelől mint vidékfejlesztési igény, lehetőség, feladat. Másfelől pedig egyre nagyobb számban találkozunk olyan tematizációs alkalmakkal (események, beszámolók, médiaanyagok, web alapú tematizációk), amelyek eseti, egyéni kezdeményezésekről, programokról, sikerekről számolnak be. A pozitív tematizációk a közbeszédben kevésbé vannak jelen, a médiában, a szakpolitikai diskurzusokban és a politikai mezőben gyakrabban jelennek meg.

Az agráriummal kapcsolatos korábbi, illetve az agrárinnovációval kapcsolatos újabb tematizációk állandó és nagy hangsúllyal előforduló résztémája az, hogy miért nem versenyképes az agrárium, melyek az akadályok, mire lenne szükség ahhoz, hogy elmozduljon a holtpontról az ágazat, illetve az eddigi eredmények továbbfejleszthetők legyenek. Az okok és magyarázatok tekintetében nincsen lényeges különbség a korábbi és a mai tematizációk között, de a hétköznapi, a szakpolitikai és a politikai diskurzus is hasonló ebben a tekintetben. Az akadályozó tényezők körében gyakran és nagy hangsúllyal fordulnak elő a következők:

- a földtulajdonnal rendelkezők változásellenessége
- a szerveződési/szövetkezési hajlandóság alacsony szintje
- a kiszámítható felvevő piac hiánya
- a fiatalok érdektelensége az agrárágazat iránt

- a külső/felső támogatások hiánya/alacsony szintje/bürokratikus jellege
- a politika szereplőinek az ágazat iránti érdektelensége.

A szakmai diskurzusokban még akadályként fogalmazódik meg a rendszerszerű agrár szakképzés hiánya minden szinten (Biró – Tiboldi 2012), illetve az agrárszakemberek hiánya és társadalmi/szakmai presztízsük alacsony foka. Az agrárinnováció szereplői a környezet érdektelenségét és az innovatív kezdeményezések kiemelt támogatásának hiányát sorolják előbbre. Általánosabb jellegű alapvélekedésük az, hogy hiányoznak azok az országos léptékű, az agrárium teljes rendszerének reformjára irányuló központi kormányzati tervek és programok, amelyek ezt az ágazatot teljes egészében újrapozícionálnák. A politikai diskurzusban ezzel szemben az agrárszereplők aktivitásának, kezdeményezőkészségének hiányát hangsúlyozzák.

Ezek a diskurzusok egyértelműen jelzik, hogy a vizsgált vidéki térségben az agrárinnováció szereplői diszkurzív szinten sok fejlődési akadályt nevesítenek, ugyanakkor egyértelműen látszik az is, hogy az akadályokat külső tényezőkhöz kötik, illetve egyfajta térségen belüli „körbemutogatással" egymásban keresik a versenyképtelenség magyarázatát, illetve felső/külső tényezőktől várják a megoldást. Ez az értelmezési gyakorlat tekinthető az egyik fontos térségi fejlődési korlátnak, amely – paradox módon – éppen a térségi agrárinnováció szereplőinek praxisán belül termelődik.

Az akadályozó tényezőknek ez a **diszkurzív eltávolítása** (akár a térségen kívülre, akár a térségen belül a „másikra") a mi-ők, én-ők relációban olyan oppozíciót termel, amely az egyéni kezdeményezések eredményeit és eredménytelenségeit a rendszer egészének versenyképtelenségére vetítve interpretálja. Ennek a gyakorlatnak az egyéni kezdeményezésekre nézve pozitív és negatív hatása is van. Pozitív hatása az, hogy az oppozíció révén a saját kezdeményezés jelentős mértékben fölértékelődik („a rossz, kedvezőtlen környezet ellenében képes vagyok jó, saját kezdeményezést indítani és fenntartani"). Negatív hatása abban fogható meg, hogy az agrárinnovációs kísérlettel foglalkozót ez a gyakorlat elzárja attól, hogy érzékelje a rendszer endogén, strukturális korlátait, és azokat önerőből meghaladja. A fentiekben jelzett diszkurzív kezelésmód az egyébként innovatív saját kezdeményezést fokozatosan és egyre inkább pontszerűvé, szigetszerűvé teszi, ami pontosan az ellenkezője annak, amire az innovatív szereplők deklaratív módon törekszenek (mások is utánozzanak!).

Ami ebből számunkra fontos: **az értelmezési oppozíciók termelődése** nemcsak az értelmezési mozgásteret szűkíti le, hanem a cselekvés mozgástereit is,

az egyéni kísérleteket bedobozolja. Ez azt jelenti, hogy a térségi agrárinnovációs folyamat mint rendszer működése nem tartalmaz olyan elemeket és cselekvéseket, amelyek az egyéni kezdeményezés és a rendszer strukturális korlátai között kapcsolatot teremthetnének.

5.2. Endogén korlátok

A strukturális korlátok elemzése előtérbe hoz több olyan tényezőt is, amelyek az egyéni innovatív kísérletek környezetét képezik, és közvetlen módon korlátozzák az újszerű kísérletek térnyerését, innovatív jellegűk társadalmiasulását. A téma sokkal részletesebb szakmai elemzést igényel, az itt következő vázlatos bemutatás célja az, hogy összefoglalja az endogén korlátok működésének azon fontosabb jellemzőit, amelyek figyelembe vétele nélkül a támogatási javaslatok kidolgozása és gyakorlatba ültetése nem célravezető.

a.

Kiindulópontként arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a térségi agrárinnovációs folyamat jelentkezése része egy jóval tágabb, szélesebb körű társadalmi paradigmaváltási folyamatnak, amelyet a társadalomtudományi megközelítések többféleképpen leírtak, és amelynek jelei már a vizsgált térségben is többféle módon jelentkeztek. A paradigmaváltás lényege, hogy fölértékelődnek a fizikai terek, a „helyek", újratermelődnek és/vagy kitermelődnek az azokhoz való kapcsolódás egyéni és közösségi viszonyulás kulturális patternjei. A kulturális antropológia a fizikai terekhez való kötődés előtérbe kerüléséről beszél, arról, hogy a folyamatok terét a helyteremtés, a helyek termelése veszi át. Beck (2005) és mások az élményszerűség előtérbe kerülését kötik fizikai helyekhez és közösségi magatartási modellekhez. Cristopher Ray értelmezése szerint (Ray 1998) a globalizációs folyamatokkal párhuzamosan fölerősödik a lokális és regionális terekhez való kapcsolódás igénye. Az emberek tradíciókat keresnek és találnak, újraértékelik a közösségi cselekvési formákat, a térhez való viszonyban előtérbe kerülnek a szubjektív elemek. Egy adott térségben az ott élő emberek cselekvési lehetőségeket keresnek és találnak a maguk számára olyan fizikai terekben, amelyekhez az érzelmek és érdekek mentén szorosan kötődnek (lásd: Biró 2011).

Ehhez kapcsoltan vagy ettől függetlenül sokan hangsúlyozzák a vidéki terek fölértékelődését (lásd például ezzel kapcsolatban G. Fekete Éva áttekintő elemzését 2008), és nem utolsósorban azt, ami témánk szempontjából különös hang-

súllyal bír: az agrárjellegű tevékenység – különösen annak az innovatív, kisléptékű, holisztikusabb formája – a területi tőke termelésének hordozójává válik.

Az elmúlt évek során több térségi kutatás kapcsán jeleztük, hogy a fizikai terekhez való érzelmi-szimbolikus kapcsolódás, illetve annak közösségi mentális és cselekvési mintái a vizsgált térségben lényeges mértékben fölértékelődtek (Bodó 2000). Ennek kiemelt megjelenési területei az elmúlt két évtizedben a következők voltak: szimbolikus térhasználat, a lokális identitás rehabilitációs folyamatai, a közösségi szerveződés fizikai terekhez kötött mintái, valamint ezeknek a folyamatoknak és eseményeknek a társadalmi prezentációs gyakorlata.

Új és figyelemre méltó jelenség, hogy a szimbolikus szféra, az identitástermelés és a társadalmi szerveződés után az agrárium (vagyis: a gazdasági élet, a megélhetési modellek) keretében is megjelennek az ilyen jellegű társadalmi paradigmaváltási kísérletek, még pontosabban egyre nagyobb számban elindulnak olyan agrárinnovációs kísérletek, amelyek a „helyteremtés", a téralapú társadalmi tőke termelésének igénye/szándéka mentén szerveződnek. Ezek azok a kezdeményezések, amelyek – miközben látható működésük tekintetében a térségi gazdasági tevékenység egyik, nem domináns térségi variánsaként tételeződnek – mögöttes tartalmaikban, szerveződési, működési módjuk kevésbé látható tartalmaiban, „habitusukban" a C. Ray által jelzett társadalmi paradigmaváltás hordozóiként jelennek meg. Ez az a plusz tartalom, ami alapvetően megkülönbözteti az innovatív kezdeményezéseket a farmjellegű, gazdasági-technológiai innovációként értelmezhető gyakorlattól, és ez magyarázza ezeknek a kezdeményezéseknek a ragaszkodását a személyes tartalmakhoz, a kis mérethez, a holisztikus jelleghez, a saját tevékenység valamilyen mértékű belső megideologizálásához. Térségi innovatív jellegüket lényegében nem annyira a technológiai újítás, az újszerű termék előállítása hordozza, hanem az, hogy ösztönös és/vagy explicit módon ezt a paradigmaváltást megpróbálják az agrárium terén működtetni.

Társadalmi beágyazódásuk folyamatának vizsgálata – különösen ami a térségi környezet korlátozó szerepét illeti – azért kiemelten fontos, mert ezek a kezdeményezések nem csupán agrárinnovációk (bár a térségi agrárium rendszeréhez viszonyítva azok is), hanem társadalmi innovációk, amennyiben a fentiekben jelzett társadalmi paradigmaváltást több cselekvési terület metszéspontjában próbálják érvényre juttatni.

b.

Elemzésünkhöz hasznos kiindulópontnak mutatkozik Van der Ploeg megközelítése, aki a családi hátterű, családi jellegű agrárgazdálkodás működése kapcsán arról ír, hogy a sikeres működéshez négy dimenzió szimultán menedzsmentje szükséges. Ez a négy dimenzió a következő: a termelés, a reprodukció, a piac (értékesítés) és a család. Amellett érvel, hogy a sikeres működéshez szükség van a négy dimenzió egyenként nagyon eltérő értékrendszere közti átjárásokra, azok összehangolására (Van der Ploeg, idézi Ventura 2008).

Ez a modell azért érdemel figyelmet, mert jelzi, hogy nem lehet egyik szegmenstől sem eltekinteni, miközben a maga során mindeniknek eltérő az eszköz- és célrendszere. A négy dimenzió szimultán kezelése biztosíthatja, hogy a termelés eredményekhez vezet (munkaszervezés, technológiák, tanulás), a tevékenység fenntartható és/vagy bővíthető (belső és külső források hasznosítása, tanulás, tőkeképzés), a külső környezettel a kapcsolat állandó és interaktív jellegű (piaci környezet), és nem utolsósorban mindez a család igen összetett rendszerére épül. A négy dimenzió szimultán menedzsmentje biztosíthatja azt, hogy a tevékenység igazodni tud a környezeti változásokhoz, és ki tudja használni a környezet direkt és indirekt támogatását, a családi jellegű gazdálkodás a számára releváns társadalmi-gazdasági környezetbe integráltan működik.

Térségünk családi jellegű gazdaságai szintén erőteljesen integrálódnak a számukra releváns társadalmi-gazdasági környezetbe, azonban lényegesen eltérő modell szerint. Az egyik fontos különbségnek az látszik, hogy hiányzik a működésből (vagy csak efemer módon van jelen) a piaci szegmens. Ennek messzemenő következményei vannak a családi gazdaság működési modelljére nézve. Példaként csak azt emeljük ki, hogy a piaci dimenzió alacsony szerepe miatt a gazdaság működésében nem jelenik meg a kockázat, nem alakulnak ki azzal kapcsolatos kezelési módok. Ennek – többek között – igen fontos következménye van a közösségen belüli tudásmegosztásban. A kockázat hiánya vagy csekély mértéke nem készteti koalícióra, szerveződésre a szereplőket, és nem alakítja ki a tudásmegosztás igényét és gyakorlatát sem. Fejlesztő szakemberek sokszor felteszik a kérdést, hogy a gazdálkodással foglalkozók többsége miért „nem akar tanulni", vagy miért tekinti az ismeretszerzést csak formális kötelezettségnek. A válasz az, hogy a családi gazdálkodás működési módja ezt nem, vagy csak kismértékben igényli a piaci szegmenshez való kapcsolódás hiányából, illetve az ebből eredő "szigetszerű" működés jellegéből adódóan.

A másik nagyon fontos különbség a családi gazdálkodást alkotó komponensek erőteljes tartalmi hierarchikus rendezettsége. Amint a fentiekben láttuk, Van der Ploeg a komponensek szimultán kezelését jelezte, ebben a modellben a komponensek közti egyeztetés termeli a rendszer homogenitását. Az ebben a térségben erőteljesen jelen lévő családi gazdálkodásban egy domináns kognitív séma integrálja a tevékenység alkotóelemeit, és minden alkotóelem (pl. termelés, alkalmazott technológia, beruházások, munkaerő felhasználás, tanulás, tőkeképzés stb.) annak mértékében nyeri el fontosságát, hogy milyen mértékben felel meg a kognitív sémának, mennyiben erősíti, igazolja azt. Ugyanakkor legalább ennyire fontos, hogy az adott családra jellemző kognitív séma legyen struktúrájában hasonló az adott közösségben működő többi családi sémához, legyen empirikusan érzékelhető az azokkal való strukturális egybeesés. A kognitív séma legfontosabb tartalmi elemei közé tartozik a gazdálkodás ciklikus jellege (rövid távú tervezés), az önellátásra való törekvés (pl.a földtulajdon mértéke, az alkalmazott technológia és a családi munkaerő közti összhang), a saját-idegen, belső-külső oppozíciók nagyon erős szervező és értékelő/értelmező ereje, a pénzkiváltó gazdasági tevékenység fölértékelt jellege stb.

Ez a családi gyakorlat jelenti azt a lokális jellegű társadalmi-gazdasági kontextust, amelyben az agrárinnovációs kísérletek megjelennek, működni próbálnak, és amelyben – ez nagyon fontos – maguknak társadalmi legitimitást is szeretnének szerezni. Az innovatív szereplőt többek között arról lehet fölismerni, hogy tagolja a tevékenységek rendszerét, igyekszik eltekinteni a fentiekben jelzett kognitív sémától és annak fókusz-jellegű domináns szerepétől, a saját-idegen, belső-külső oppozíciót kooperációs formákkal igyekszik helyettesíteni, és természetesen foglalkozik a piaci szegmenssel, a kockázattal is.

Nyilvánvaló, hogy **az agrárinnovációs folyamat szereplője számára a családi gazdaságok működési módja kedvezőtlen kontextust képez**. Ezen a ponton két nagyon fontos értelmezendő kérdés – és egyben kezelendő probléma – merül fel:

- Milyen módon, milyen mértékben jelent a fentiekben bemutatott térségi családi gazdálkodási modell korlátozó tényezőt az agrárinnovációs folyamat szereplői számára, és hogyan lehet a korlátok negatív hatását mérsékelni?
- Milyen módon és milyen mértékben jelentkezik ez a korlátozó tényező magán az innovatív családi vállalkozás keretein belül, és hogyan lehet támogatni az agrárinnovációs folyamat szereplőit abban, hogy lebontsák ezeket a korlátokat?

A kérdések aktualitásához nem fér kétség, hiszen az elkészített interjúk többféle formában utalnak arra, hogy az agrárinnovációs folyamat szereplői a térségi környezet részéről nem támogatást kapnak, hanem korlátokba ütköznek, tevékenységük szélesebb léptékű elfogadtatása előtt akadályokat látnak. Így például a közvetlen környezet nyelvi-szimbolikus eltávolítási gyakorlata akkor is működik, ha a napi feladatok megoldása terén összejönnek a szükséges kooperációs formák. Ugyanakkor sok jelzés van arra vonatkozóan is, hogy saját családjuk körén belül is gyakran magukra maradnak céljaikkal, elképzeléseikkel, munkájukkal.

Meg kell jegyeznünk, hogy a fejlettebb piacgazdasággal rendelkező országokban az agrárinnovációval kapcsolatos kérdések – a fentebb tárgyalt témák kapcsán – másként merülnek fel. A piacgazdasági paradigmát jobban ismerő, abban jártas agrárszereplők körében ugyanis arról van inkább szó, hogy „újrafelfedezik" a lokális eszközöket (Pl: kölcsönös segítség, egymás megismerése, bizalmi kapcsolatok, nem profitorientált együttműködési formák stb.), és megpróbálnak olyan lokális hálót létrehozni, amely az innovatív, az endogén kapacitások hasznosítására irányuló gazdálkodás számára hasznos keretet ad (lásd ezzel kapcsolatban: Ventura et al. 2008. 154). Az általunk vizsgált térségben nem kell ezeket a lokális hálókat újra felfedezni, azonban – amint a fentiekben jeleztük – a térségben a lokális hálóknak olyan modelljei működnek, amelyek az agrárinnovációs folyamat szereplői számára két szinten is (lokális szint, a vállalkozó saját működési praxisán belüli szint) korlátozó tényezőt képeznek.

A fentiekben megfogalmazott két kérdés tulajdonképpen úgy pontosítható, hogy van-e átmenet a ma működő sűrű lokális hálóból olyan lokális háló irányába, amely az agrárinnováció szereplői számára nem korlátozó, hanem támogató környezetet jelent? És miként lehet erre szakmai programokkal rásegíteni? A hálózat és hálózat közti különbséget jól jelzi többek között az, hogy az erre a térségre jellemző lokális networkok működési módja a hálózathoz tartozó családi gazdaságok esetében a mentális egység fenntartása mellett a funkcionális elkülönülést termeli/tartja fenn. Ezzel szemben a hivatkozott szakértők az agrárinnovációt támogató lokális hálózatok esetében azt emelik ki, hogy a network sűrűsége és működési módja a flexibilitás magas fokát kell eredményezze mind a hálózat, mind a hozzá tartozó tagok számára. Hasonló mértékben érdemel figyelmet az is, hogy a kockázatérzékelés, kockázatkezelés adott szintje és a tanulási, tudásmegosztási igények között összefüggés van. Az általunk elemzett térségi közösségekben a kockázatnak alacsony szerepe van (a piaci szegmens hiányzik vagy jelentéktelen

mértékű), ezért a network tagjai szemszögéből nincs relevanciája az olyan tanulásnak vagy tudásmegosztásnak, amely az elfogadott kockázatérzékelési szint felett van, az ilyen tanulás vagy közösségen belüli tudásmegosztás hasznát nem látják, és természetesen az innovatív gyakorlatok szerepét, fontosságát sem. Ezek a példák azt jelzik, hogy az agrárinnovációs folyamat szereplőinek térségi „helyzetbehozása" nem szűkíthető le egyszerű ismeretterjesztésre, és a továbblépéshez aligha lesznek elegendőek a térségben már ismert agrártámogatási gyakorlatok.

*

A támogató és korlátozó elemek számbavétele azt jelzi, hogy az agrárinnovációs folyamat térségi erősödése, társadalomformáló szerepének kialakulása nem lesz zökkenőmentes. Támogató tényező több van, de nem állnak össze egységes rendszerré, nem egészítik ki és nem erősítik egymást. Ezzel szemben a korlátozó tényezők strukturális természetűek, ezért negatív hatásuk rendszeresebben, következetesebben érvényesül. A következőkben arra teszünk javaslatokat, hogy milyen meggondolások alapján és milyen eljárásokkal lehet a vizsgált térségben az innovatív agrárvállalkozásokat és kísérleteket támogatni annak érdekében, hogy az agrárium egésze részére, illetve a térség irányába modernizációs hatást fejthessenek ki.

6. Javaslatok, támogatási gyakorlat

Elemzésünk eredményei arra utalnak, hogy a vizsgált periferikus helyzetű vidéki térségben az újszerű agrárkezdeményezések gazdasági sikerének, anyagi erejének növekedése egyelőre nem jár együtt kimutatható módon a szóbanforgó kezdeményezések társadalmi beágyazottságának erősödésével. A tapasztalat azt mutatja, hogy a központi vagy megyei léptékű támogatási gyakorlat sem befolyásolja érdemben a társadalmi beágyazottság alakulását. A jelenleg érvényben lévő támogatási gyakorlat (országos lépték, megyei lépték, LEADER térségi lépték) két szinten fejti ki hatását. Az egyik szintet a szolgáltatások jelentik (tájékoztatás, képzés, szaktanácsadás, események szervezése, forrásbevonás, értékesítési hálózatok szervezése stb.), a másik szintet az anyagi támogatások (normatív alapon szervezett támogatások, megpályázható programok, hitelkonstrukciók). Mindkét támogatási forma a célcsoportot képező vállalkozások gazdasági sikerességének és anyagi erejének erősítésére irányul, közvetlen vagy közvetett módon. Ezek a támogatási eljárások az adott térség agrárinnovációs fejlesztését elsősorban a jól működő, versenyképes vállalkozások erősítése révén, azok helyi, térségi „kisugárzásai" révén tartják

kivitelezhetőnek. Ez nagyon leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a jól működő vállalkozás több helyi hozzájárulást fizet, nagyobb számban alkalmaz munkaerőt, több helyi nyersanyagot használ fel, helyi szponzori szerepet vállalhat, vonzóbbá teheti az adott helyet más beruházók számára stb. Ezek a kapcsolatok az adott településsel, térséggel nagyon fontosak, de nem partnerjellegű, nem kölcsönösségeken alapuló kapcsolatok, és nem hordoznak olyan komponenseket, amelyek az adott agrárvállalkozást a helyi társadalommal – a bármikor felmondható gazdasági és munkaerőpiaci kapcsolatokon túl – összekötnék. Azt talán hangsúlyoznunk sem kell, hogy ez a szemlélet és támogatási gyakorlat a specializált, nagyobb üzemméretre törekvő, az adott kontextustól „független" farmjellegű agrárvállalkozást tartja ideálisnak és követendőnek.

Ha így áll a helyzet, akkor vidékfejlesztési és támogatáspolitikai szemszögből föl kell tennünk a következő kérdést: elképzelhető-e, kivitelezhető-e **olyan támogatási gyakorlat, amely a vidékre gyakorolt pozitív hatást a tényleges agrárinnovációs kezdeményezések társadalmi beágyazódásának erősítésével éri el?** Vannak-e olyan támogatási megoldások, amelyek az agrárvállalkozások működésének a „társadalmi oldalát" célozzák meg? Ha vannak, miként lehet gyakorlatba ültetni ilyen támogatási gyakorlatot? Természetesen ezek a támogatások is közvetett módon a vállalkozások gazdasági erejét, piaci szerepét erősítik, de mindezt a már kialakított társadalmi beágyazottság folyományaként. Az így föltett kérdés természetesen behozza a képbe azokat az újszerű kísérleteket és vállalkozásokat, amelyek nem a farm típusú működési és növekedési modellt követik, szemléletükben és gyakorlatukban holisztikus jellegűek, és mind a kialakulás, mind pedig a működés tekintetében a térségi kontextusba való integrálódást elvét, igényét tartják szem előtt.

Mielőtt gyakorlati megoldásokat keresnénk erre a kérdésre, néhány fontosnak mutatkozó észrevételt kell tennünk:

- Az innovatív kezdeményezések társadalmi beágyazódását azért érdemes támogatni, mert ezzel lehet lefékezni vagy megfordítani azt a folyamatot, amelynek eredményeként az újszerű vállalkozások a térségben ma inkább távolodnak mintsem közelednek közvetlen társadalmi környezetüktől.
- A társadalmi beágyazódás igénye sok agrárjellegű vállalkozásban nincs jelen (ezeket ebben az elemzésben nem is soroltuk az innovatív kezdeményezések közé), és az innovatív kezdeményezések körében is eltérő mértékben. Ezért csak valamiféle szelektív és célzott támogatási gyakorlatban érdemes gondolkodni.

- A jelenlegi támogatási gyakorlat alapját a gazdasági paraméterek és a versenyjog képezi. Ezt a rendszert sérti minden olyan támogatási eljárás, amely szelekciós elveket követ. Ugyanakkor látni kell, hogy a jelenlegi támogatási gyakorlatban az innovatív kezdeményezések nem versenyképesek a nem innovatív jellegű agrárvállalkozásokkal szemben. Várhatóan „pozitív diszkriminációra" lesz szükség ahhoz, hogy a társadalmi integráció megerősödése nyomán versenyképessé válhassanak.

Nézzük meg röviden, hogy melyek lehetnek azok a lépések, amelyek a jelen tanulmányban előtérbe helyezett agrárinnovációs folyamatot közvetlenül, célzottan támogathatják.

a.

A tanulmány előző részében elmondottakból az következik, hogy a térségi előrelépéshez olyan szakmai előkészítő munkára, és ennek folyományaként szakmai programra van szükség, amely kifejezetten az innovatív folyamatra, illetve annak szereplőire irányul. Ennek hiányában illúzió lenne azt gondolni, hogy az innovációs kísérletek számára közvetlen környezetet képező, jóval nagyobb és alapvetően nem innovatív agrárszektor keretében az innovációs folyamatot pozícionálni lehetne. Ez többek között azt jelenti, hogy a tág értelemben felfogott agráriumon belül **az innovatív pontokat és trendeket (1) be kell azonosítani és (2) meg kell jelölni**. Mindaddig, amíg egy ilyen jellegű pozitív elkülönítési vagy tudatos elkülönülési folyamat nem indul be, az innovatív kezdeményezések egy szinten maradnak a jóval nagyobb mértékű, egyáltalán nem innovatív térségi agráriummal. Ez a helyzet az innovatív tartalmak szakmai vagy társadalmi pozícionálását gyakorlatilag lehetetlenné teszi, a már működő újszerű kezdeményezések innovatív tartalmait lefokozza, eljelentékteleníti vagy eltakarja. A pozitív elkülönítés gyakorlata nem kell hogy azt jelentse vagy érzékeltesse, hogy határvonalat húztunk, és aki a körön belülre került, azt támogatni kell, mások pedig ebből kimaradnak. A pozitív elkülönítés nyílt csoportot hoz létre, amelyhez menetközben folyamatosan csatlakozni lehet. Az innovatív kísérletek beazonosítása nyomán oppozíció mindenképpen termelődik mindkét oldalon, de ezt nem a szakmai szereplők osztályozása hozza létre, hanem az innovatív és nem innovatív szereplők egymáshoz való viszonya termeli. Ha ez utóbbi változat valósul meg, akkor a strukturális különbözőség az innovatív pólust erősítheti, a nem innovatív pólus szereplőit igazodásra ösztönözheti.

b.

Az agrárinnovációs folyamat ösztönzésében fontos előrelépéséi lehetőséget jelent, ha **az újszerű kezdeményezések kulcsszereplőit lokális és/vagy térségi léptékben legitimáljuk és pozícionáljuk**. A mai gyakorlat teljesen más. Fejlesztő szakemberként, szaktanácsadóként, oktatóként vagy közéleti szereplőként rendszerint elérendő célokat, követendő elveket hangoztatunk, jobb esetben pedig az újszerű kezdeményezés elindulásának tényét, az alkalmazott technológiát, illetve a kézzelfogható első eredményeket állítjuk a középpontba. Nem a személyiséget, nem annak az érzékelhető tevékenységét állítjuk a figyelem középpontjába. Az innovációt fölmutató személy egyéniségét, munkájának jellegét legfeljebb eszközként kezeljük, mint ami a fölmutatható eredményhez szükséges. Ezt a bemutatási, tematizációs és legitimizáló sorrendet mindenképpen célszerű megfordítani, ha az agrárinnovációs folyamatot helyzetbe akarjuk hozni. A tanulmányban többször utaltunk rá, hogy az újszerű kezdeményezések innovatív tartalmát sok esetben a személyiség hozzáállása, értékrendje, magatartása, munkájának módozata hordozza. Különösen fontos mindebben az a mód, ahogyan a kísérletező személy az endogén adottságokhoz viszonyul, ahogyan munkájának egészét az adott társadalmi környezetbe integrálni szeretné. Ezek azok az összetevők, amelyek az innovatív kezdeményezésnek a lokális környezetbe hitelt adhatnak, az újszerű kezdeményezéssel kapcsolatban bizalmat (és nem csupán fogyasztói bizalmat) termelnek. Ezért javasoljuk, hogy az agrárinnovációs folyamattal való foglalkozásban a személyiség, illetve annak konkrét munkája nagyobb szerepet kapjon.

c.

Ki kell bontani és bemutatni az újszerű agrárinnovációs kezdeményezések **innovatív „komponenseit**". És lehetőleg nem normatív elvárás, nem tanulási feladat formájában, hanem közvetlen, élményszerű tapasztalatszerzési alkalmak szervezése révén. Ma még az olyan elvárások, mint a helyi adottságok hasznosítása, a helyi fogyasztás erősítése, a helyi adottságok helyi tőkévé való transzformálása, a térségi lakosság számára inkább ideologikus felhívásnak vagy éppen divatos szlogennek tűnnek, és nem olyan járható útnak, amely a helyi megélhetésre, a közösségi hálók pragmatikus újradefiniálására, a település vagy a térség modernizációjára kínál lehetőséget.

d.

Célszerű lenne térségi léptékben olyan **stratégiai elképzelést kialakítani, amely kimondottan az innovatív folyamatra, illetve annak hordozóira irányul**. Ez utóbbi sokkal de sokkal kisebb szegmens, mint a térségi agrárium egésze. Az eddig megfogalmazott stratégiai elgondolások, diskurzusok és leírt programok mindig a térségi agrárium egészére irányultak, még arra sem történt érdemleges kísérlet, hogy a farmjellegű szegmens a sokkal több személyt érintő háztáji léptékű gazdálkodási gyakorlattól elkülönítve kerüljön értelmezésre, az innovatív kísérletek külön csoportban való kezeléséről nem is beszélve. A három szegmens elkülönített értelmezése és stratégiai kezelése értelemszerűen szükséges, hiszen minden tekintetben nagyon különböznek egymástól. Erre jó példa, hogy a farm jellegű vállalkozások esetében az üzleti-piaci érdek, az alkalmazott termelési technológia, a növekedési elképzelés többé-kevésbé átlátszatlan burkot von a vállalkozás köré. Az innovatív kísérletek és vállalkozások sokkal nyitottabbak, részint az endogén forrásokra való alapozás révén, részint azon okból, hogy integrálódni szeretnének a térségi társadalmi közegbe. A társadalmi kontextus iránti nyitottság nagyon eltérő jellege például hathatós érv amellett, hogy az agrárinnovációs folyamat stratégia kezelésével a térségi fejlesztés szereplői külön foglalkozzanak, hiszen ez jelzi, hogy az agrárinnováció jóval túllép a szűk értelemben vett agrárium keretein.

e.

Az agrárinnovációs folyamat várható komplex társadalmi szerepe indokolja azt, hogy kialakításra kerüljön olyan **térségi léptékű szakmai tematizációs folyamat**, amely kifejezetten az agráriumnak erre a szegmenségre irányul. (A társadalmi nyilvánosságban való tematizációval kapcsolatban lásd ebben a kötetben Székely Kinga tanulmányát.) A jelenlegi szakmai tematizáció képviselői az agrármérnökök, akiknek szakmai tapasztalata és technológiai tudása csak egyik komponense az agrárinnovációnak, és főleg a farmjellegű, nagyüzemi gazdálkodáshoz kapcsolódik. Szakértői tudás címkéje alatt működik, illetve próbál működni a térségben az a menedzseri tudás, amelyet a szakirodalom újabban a projekt elithez, projektosztályhoz kapcsol, és amelynek befolyása a pályázati rendszerhez kapcsoltan folyamatosan növekszik (képzés, szaktanácsadás, tervezés stb., lásd ezzel kapcsolatban Csurgó – Kovách – Kucerová 2007, Kovách 2012, 135-169). A formálódó térségi projektelit az agrárium egészének megreformálása mellett érvel, gyakorlati munkája és mindennapi érdeke a nagyméretű, farmjellegű gazdálkodási gyakor-

lathoz kötődik. Az endogén adottságokra alapozó agrárinnovációhoz kapcsolódó szakmai tudás azonban a térségben csak szórványosan, efemer jelleggel van jelen. Diszkurzív szinten, kezdeményezések formájában megjelenik a térségi egyetemi oktatásban, a közösségfejlesztési programokban, a biotermék vagy a helyi termék fedőnevű mozgalmakban, a környezetvédelmi programokban, az agrárturizmushoz kapcsolódó szlogenekben és más helyeken, de nem programszerűen és nem beazonosíthatóan. Az agrárinnováció térségi léptékű szakmai tematizációjának egyelőre **nincsen olyan térségi intézményei gazdája**, amely tudásközpontként, szervező-szolgáltató keretként az agrárinnovációs folyamat számára szükséges tudásanyagot megjelenítené, és ennek a folyamatot szakmai hitelességgel kifele is prezentálni tudná.

f.

A tanulmány elemző fejezeteiben több helyen érveltünk a térségbe irányuló tudástranszfer szerepe, fontossága mellett, jeleztük, hogy az agrárinnovációs folyamat szereplőire milyen nagy hatással vannak a térségen kívül szerzett tapasztalatok. Az előző tanulmánykötetünkben részletesen is bemutattuk, hogy a térségbe irányuló tudástranszfernek milyen formái működnek (képzések, szakmai rendezvények, tapasztalatcserék, anyagi támogatások, célképzések és hasonlók). Ezekhez a tudástranszfer folyamatokhoz minden esetben valamilyen diskurzusforma is kapcsolódik (a folyamat célja, haszna, tartalma stb.). A tudástranszfer tematizációk általános jegye, hogy a térség vagy az ágazat egészére irányulnak (egy sajtkészítő tanfolyam is – a róla szóló bemutatás szerint – a székelyföldi agráriumot akarja „fölemelni"). A térségi agrárinnovációs folyamatot jelentős mértékben erősítené az olyan **támogató diskurzus**, amely explicit módon ennek a folyamatnak a szereplőit hozná helyzetbe. Az ilyen diskurzus azt hangsúlyozza, hogy "az innovációt támogatjuk", elsősorban azokat a kísérleteket és vállalkozásokat, amelyek „új dolgokba fognak", „helyi értékeket hoznak létre", amelyek „a közösség érdekeit tartják szem előtt", „tevékenységüket a saját közösségükre hangolják (autonómia a megélhetésben)", amelyek a más ágazatokkal való együttműködésre hangsúlyt helyeznek" stb. Ha egy ilyen jellegű diskurzus kívülről, tudástranszfer formájában működik, akkor annak direkt és innovációs hatása várhatóan nagyobb lesz, mint az innovatív tartalmakra összpontosító normatív képzési vagy ismeretterjesztési tevékenységnek.

Szakirodalom

Biró A. Zoltan – Magyar Ferenc (szerk.) 2013

Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró et al 2013.

Agrárinnovációs folyamat a székelyföldi térségben: helyzetkép, problématérkép, fejlesztési lehetőségek. In: Biró – Magyar (szerk.) Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda. 11- 63.

Biró A. Zoltán – Tiboldi István 2012

Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán 2011

A régiók létrehozásának társadalmi-gazdasági feltételei: általános és térségi megközelítés. Hargita megye. Kézirat.

Beck, Ulrich 2005

Mi a globalizáció? Belvedere Meridionale, Szeged.

Bodó Julianna (szerk.) 2000

Miénk a tér? Szimbolikus térhasználat a székelyföldi régióban. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Helyzet könyvek, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

Czibere Ibolya – Kovách Imre (szerk) 2013

Fejlesztéspolitika – Vidékfejlesztés. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Csurgó Bernadett – Kovách Imre – Eva Kucerová 2007

Hatalom és tudás az európai vidékfejlesztésben.In: Kovách I. (szerk.) A tudás- és imázshasználat hatásai a vidéki Magyarországon. L'Harmattan – MTA PTI, Budapest,137 – 157.

G. Fekete Éva 2008

A fejlődés és a versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In: Lengyel–Lukovich (szerk.): Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. JATEPress, Szeged, 130-152.

KAM 2004

Székelyföldi háztartásvizsgálat. KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Kézirat.

KAM 2011

Székelyföldi háztartásvizsgálat. KAM–Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Kézirat.

Kovách Imre 2012

A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet, Argumentum Kiadó, Budapest.

Laki László – Biró A. Zoltán 2001

A globalizáció peremén. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. Európa Tanulmányok 6.

Mátéffy Mária 2004

A Hargita megyei kistérségi szerveződési folyamat öt éve. In: Biró A. Z. – Koszta Cs. J. – Mátéffy M. (szerk.) Vidékfejlesztés Hargita megyében. Regionális Képzési Központ,Alutus Kiadó, Csíkszereda, 13-30.

Olivier de Sardan, Jean Pierre 2005

Anthropology and Development. Understanding Contemporary Social Change. Zed Books Ltd, London.

Ray, Chistopher 1998

Culture, intellectual property and territorial rural development. Sociologia Ruralis 38 (1.), 3-20.

Ventura, F et al.2008

The rural web: A syntesis. In: Van der Ploeg J. D. – Marsden T. J. (eds). Unfolding Webs. The Dynamics of Regional Rural Development. VanGorcum. Assen.149-174.

Székely Kinga

AGRÁRINNOVÁCIÓS FOLYAMATOK MEGJELENÍTÉSE A SZÉKELYFÖLDI TÉRSÉGBEN

Bevezetés

A Székelyföldi térségben az utóbbi néhány évben számos olyan agrárjellegű kezdeményezés, vállalkozás, társulás indult el, amely tartalmában, működési módjában újszerűnek mutatkozik, és amely lényegesen eltér a térségi agráriumra általánosan jellemző korábbi vagy mai kezdeményezésektől. Egy olyan folyamat van kialakulóban, amely a vonatkozási környezetet képező gyakorlathoz viszonyítva innovációt hozhat ebben az ágazatban. Lényeges ismertető jegyük ezeknek az új kezdeményezéseknek, hogy a hagyományos gazdálkodási gyakorlattól eltérően a helyi adottságokra építkezve indulnak el, működési módjukba, céljaikban az az igény mutatkozik meg, hogy szeretnének a térségi szerkezetekbe. (Az innovatív kezdeményezések részletesebb jellemzését lásd a jelen kötet bevezető tanulmányában).

Akár külső szemlélőként, akár térségi elemzőként vizsgáljuk ezt a folyamatot, feltűnik, hogy ezeknek az innovatív kezdeményezéseknek a tematizációja, népszerűsítése, társadalmasítása még nagyon kezdetleges, sok esetben teljesen hiányzik. Ez azért is meglepő, mert ebben a térségben általános gyakorlat, hogy az újszerű kezdeményezéseket a média a figyelem előterébe állítja. Sok esetben maguk a kezdeményezők törekednek arra, hogy magukról, újszerű kezdeményezéseikről hírt adjanak, azt bemutassák a szélesebb nyilvánosságnak. Az agrárinnovációval kapcsolatos információk, tudások a köztudatban, a közbeszédben inkább csak úgy jelennek meg, hogy összekeverednek az agrárszektor eseményeivel, híreivel, erről a térségi agrárszektorról pedig nem úgy szoktak nyilatkozni az érintettek, mint ami – jelentős térségi ágazatként – innovatív, újszerű lenne. Ha meg is jelennek az innovatív kezdeményezéskehez kapcsolódó anyagok, azok gyakran belterjesnek tűnnek, mintha az anyagok szerzői arra törekednének, hogy a mondanivaló csak a termelőknek vagy az érintett szakembereknek szóljanak. Ha az újszerű kezdeményezések előtérbe kerülnek a térségi tematizációs gyakorlatban, akkor az vagy valamilyen termelési technológia bemutatásával kapcsolatos, vagy pedig – egy-egy tevékenység bemutatása kapcsán – általános biztatást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a térségi agrártevékenységen változtatni kellene.

Tanulmányunk célja az, hogy javaslatokat fogalmazzunk meg a térségi agrárinnovációs folyamat térségi tematizációjára vonatkozóan. Ennek a kommunikációs szakmai tevékenységnek nyilván többféle területe lehet, ilyen például a kifejezetten agrárjellegű szakmai tematizáció, a szakpolitikai tematizáció és programozás, a szélesebb nyilvánosságnak szóló médiaanyagok készítése, az ismeretterjesztés, a mindennapi beszéd és mások. Javaslataink nem a felsorolt területek valamelyikére vonatkoznak, hanem a tematizációs gyakorlat nyilvános formáira, függetlenül attól, hogy ezek az anyagok vagy programok szakmai, ismeretterjesztési vagy egyéb célokat követnek.

A továbblépésre vonatkozó javaslatokat a térségi tematizációs gyakorlat elemzése nyomán fogalmazzuk meg. Az elemzési rész keretében első lépésben röviden vázoljuk az agráriummal és ezen belül az agrárinnovációval kapcsolatos tematizáció 1989 utáni folyamatát. Ehhez kapcsoltan röviden ismertetjük azokat az eljárásokat, amelyek az elmúlt két évtized során a térségi agrárium egészével kapcsolatos tematizációt meghatározták. A tanulmány második részében felsoroljuk azokat a tematizációs felületeket, amelyek keretében az utóbbi évek innovációs folyamata helyet kapott, s jellemezzük azt a módot, ahogyan ezekben az agrárinnováció szereplői, eseményei megjelennek. Az újszerű agrárkezdeményezések nyilvános tematizációra vonatkozó javaslatok a tanulmány befejező részében kerülnek bemutatásra.

1. A térségi tematizáció időbeli változásának fontosabb mozzanatai

Az 1989-es romániai fordulat után a székelyföldi térségben is egyik napról a másikra megváltozott a média nyilvánosság zerkezete, s talán még nagyobb mértékben a tartalma. A változás utáni első évtizedben azonban az agrártéma a nyilvánosságban nem kapott érdemleges szerepet, más társadalmi témák domináltak a médiaanyagokban. Ilyenek voltak például az aktuális politikai kérdések, a privatizáció, a migráció, az identitással kapcsolatos témák és mások. Kivételt képez a kilencvenes évek elején a földtulajdon visszaállításának folyamata, valamint az ehhez a tulajdonvisszaállítási folyamathoz kapcsolódó elképzelések, óhajok, jövőképek, javaslatok. Ettől a témától eltekintve az agrárszektorral kapcsolatos médiaanyagok, szakmai eszmecserék többnyire annak megállapítására szorítkoztak, hogy az agrárium helyzete kilátástalan, ez az ágazat nem versenyképes és hasonlók.

Pozitívabb hangvételű diskurzust hívott életre a LAM Alapítvány, a Caritas támogatási programja, amelynek keretében sokan külföldön szereztek agrártevé-

kenység beindításához kapcsolódó szakmai ismereteket, és ennek kapcsán sokan próbálkoztak mezőgazdasági termeléssel, állattenyésztéssel, tejfeldolgozó kisüzemek létrehozásával és hasonlókkal. Ezek a kezdeményezések a médiában úgy jelentek meg, mint sikeres kezdeményezések. A térségi agrárágazat egészével kapcsolatos tematizáció azonban továbbra is negatív hangvételű maradt.

A agráriummal kapcsolatos tematizációban az jelentett lényeges változást, hogy az 1990-es évek végétől fokozatosan megjelenik a szakmai és a szakpolitikai tematizáció. Jelezni kell azonban, hogy ez a folyamat elsősorban a régiófejlesztéshez vagy a vidékfejlesztéshez kapcsolódott, és ezen belül csak alkalmi jelleggel, részlegesen került szóba az agrárium helyzete. Megjelenik ez a téma a 2000-es évek elején szervezett ún. Székelyföld konferenciákon (Papp Kincses et al 2001, Kassay 2002), a Horváth Gyula által koordinált székelyföldi régiókutatásban (Horváth 2003), a Csíki-medencében végzett nagymintás háztartás-kutatásban (Laki – Biró 2001). A szakpolitikai tematizációt a SAPARD Rendelet 1999-es romániai megjelenése ösztönözte, és azok a vidékfejlesztési szakmai kapcsolatok, amelyek ebben az időszakban alakultak ki Hargita megyei és magyarországi szakmai szereplők között. Ennek folyományaként indult el Hargita megyében a vidékfejlesztési folyamat (vidékfejlesztési képzés, 18 kistérségi társulás megalakulása, a Megyei Önkormányzat vidékfejlesztést támogató politikájának indulása, vidékfejlesztési alapszak indulása a csíkszeredai Sapientián, agrárközgazdász képzés, felnőttképzési programok. (Ennek a folyamatnak a részletes áttekintését lásd Mátéffy 2004.) Hangsúlyozni kell azonban, hogy ez szakmai tematizáció volt, a szélesebb közvéleményt kevésbé érintette, és az agrártéma inkább csak fejlesztési elvárásként, jövőbeli opcióként kapott benne szerepet. Ezen a helyzeten nem sokat változtatott az Európai Unióhoz való csatlakozás és a programozási, stratégiakészítési folyamat térnyerése, az agrárszektorra kiterjedő támogatási rendszerek indítása, a szakmai elemzések számának növekedése után sem. Ennek az lehet az oka, hogy 1989-től egészen az utóbbi évekig a térségben nem változott számottevő mértékben sem a birtokszerkezet, sem a gazdálkodási gyakorlat, sem az agráriumhoz való viszonyulás. Vagyis nem voltak az agrárágazatban olyan jelentősebb változások vagy eredmények, amelyek a tematizáció növekedését, tartalmi gazdagodását a média vagy a társadalmi nyilvánosság tematizációs gyakorlata szemszögéből indokolták volna. Az agrárium más témákhoz mérten a társadalmi nyilvánosságban mellékszereplő maradt.

Az utóbbi években az agráriumról egyre több szó esik, a nyilvános tematizációk száma növekedett szakmai, közéleti, szakpolitikai és eseményszervezési szinten egyaránt. Ennek a folyamatnak a központi témája az, hogy az agrárágazattal „kezdeni

kellene" valamit, illetve bemutatásra kerülnek a látványosabb eredmények. Megmarad a korábbi időszakok hangneme és tematikája is (az agrárszektorral nehéz kezdeni valamit). És ahogyan a bevezetőben jeleztük, az agrárszektorral kapcsolatos mindenféle tematizációba belekeverednek az innovatív kísérletekkel kapcsolatos témák is.

A fenti áttekintés azt mutatja, hogy nincs mérvadó térségi tapasztalat az agrárszektor nyilvános tematizációjával kapcsolatban. Ami az utóbbi években történik, az is inkább kísérletezés. Érdekes megfigyelni, hogy a térségben például a kulturális szereplők tudják prezentálni magukat, munkájukat, az agrárszereplők pedig nem. De sok más vonatkozásban is látszik a tematizációs lemaradás. Ugyanakkor az is látszik, hogy ami tapasztalat van, az sem használható. Az elmúlt két évtized agrárjellegű tematizációs gyakorlata (már amennyiben ilyesmiről egyáltalán beszélhetünk) nem megfelelő a mai újszerű kezdeményezések bemutatásához. Például azért nem, mert a hangvétel túlságosan normatív jellegű. A bemutatások sablonosak, nem a személyre vagy az akcióra összpontosítanak a bemutatás során, hanem csak az eredményre, sokkal többet foglalkoznak az akadályokkal és azok indoklásával mint a sikeres megoldásokkal, majdnem mindig hiányzik a társadalmi kontextusba helyezés és hasonlók. Ez a bemutatási tapasztalat nyilván nem alkalmas arra, hogy az újszerű kezdeményezéseket innovációként prezentálják a társadalmi nyilvánosság számára.

2. Az innovációval kapcsolatos tematizáció helyei, módozatai

Az utóbbi 3-4 évben megnövekedett azoknak a tematizációs helyeknek a száma, amelyek keretében az agrárinnovációs kezdeményezések is megjelennek. Egyelőre csak pontszerűen és kevésbé rendszeresen, az esetek többségében oly módon, hogy a bemutatásban a tényleges innovatív tartalom háttérben is marad. Ezeknek a helyeknek a számbavétele azért is fontos, mert valószínűnek látszik, hogy a következő időszakban a tematizációs munka programszerűvé válik, és akkor ezeket a megjelenítési helyeket igénybe lehet majd venni. A következőkben a teljesség igénye nélkül ismertetünk néhány olyan kommunikációs teret és gyakorlatot, amelyek többé-kevésbé tudatosan foglalkoznak az agrárinnovációs folyamatok prezentálásával.

Székely Gazda

A 2010 óta működő, mezőgazdasági tematikájú havilap (Csíkszeredában készül, a Hargita Népe Kiadó keretében) hasznos információforrást jelent a gazdáknak, hisz az életükhöz, munkájukhoz közvetlenül kapcsolódó híreket, információkat

szolgáltatja, de riportokat és tudósításokat is olvashatnak benne. Emellett egy külön tömb szaktanácsadással foglalkozik. A tematika jellemzően a hagyományos gazdálkodási formák köré épül, de helyet kapnak benne olyan sikertörténetek, interjúk, beszámolók, amelyek az újszerű kezdeményezéseket, technológiákat, gazdálkodási formákat mutatják be. Ilyenek a LAM-interjúsorozat, valamint a Hargita Megyei Fiatal Gazdákat bemutató interjúk. A kisméretű mintagazdaságok, a hagyományos termékeket, korszerű technológiával előállító kisvállalkozások bemutatása mind jó példái annak, hogy a térségben elindult egy más, a hagyományos agrárgazdálkodástól eltérő folyamat. A lap olyan gazdákat is megszólaltat, akik nem csak az előállítás, termelés és feldolgozás folyamatában alkalmazott módszerekben különböznek, hanem munkájuk a termékeket illetően is sajátos. A Csíki-medencében újszerűnek számít a gomba- és rózsatermesztés, de akár a gilisztafarm is.

Ezek az anyagok főként ismertető, bemutató interjúk, riportok. Formailag, a bemutatás módja, a nyelvhasználat vagy az elemző/értékelő tartalmak tekintetében nem különülnek el a lap más jellegű anyagaitól. Érzékelhető az a törekvés a szövegek szerzői részéről, hogy megragadják az újszerűséget a bemutatott vállalkozásban, innovatív kísérletben. Pozitív tematizációs törekvésnek minősíthető az is, hogy agrár tevékenységként tematizál olyan kezdeményezéseket, amelyek a korábbi térségi gyakorlat vagy a jelenlegi közvélekedés alapján nem is ehhez az ágazathoz tartozna.

A lap főként a gazdákat szólítja meg, kevésbé jut el más célcsoportokhoz, így ezekről a kezdeményezésekről is viszonylag egy szűk, de fontos szegmens értesül. A tematizációs munkának fontos jellemzője a belterjesség.

7határ

Az Agrár Média Egyesület által működtetett gazdaportál fő célja megszólítani a hivatásos vidéki gazdákat, valamint a hobbi szinten gazdálkodó, kertészkedő városiakat. A hírértékű tájékoztatások, riportok, szaktanácsok mellett a mezőgazdasági törvénykezés újdonságairól, a vita alatt álló tervezetekről is igyekeznek folyamatosan tájékoztatni az oldal szerkesztői. Ez az oldal nem csupán a székelyföldi térségről szól. Mint ingyenesen elérhető internetes felület, elvben sokakhoz szól, de térségi léptékű innovációs tematizációs szerepe inkább csak lehetőség. Ez részben abból a szerkesztői törekvésből ered, hogy az oldal informatív legyen és szaktanácsadói funkciót is betöltsön.

A lap keretében a ***Biokert*** című rovat kifejezetten az olyan gazdálkodási formáknak a bemutatására született, amelyek eltérnek a hagyományostól. Új termékek

előállítása, biogazdálkodási módszerek, újszerű termesztési technológiák, kevésbé tradicionális ágazatok, korszerű értékesítési formák mind olyan témák, amelyet érintenek és igyekeznek alaposan körbejárni, bemutatni.

Ez a portál is egy jól behatárolt csoportot szólít meg, azonban az online felületnek köszönhetően másokhoz is eljutnak a tartalmak, főként annak köszönhetően, hogy közösségi profiloldallal is rendelkeznek.

A naponta, akár többször is frissülő ***Facebook profilnak*** több mint ezer követője van. A megosztott tartalmak általában megegyeznek a portálon közzétett anyagokkal, de külső forrásból is találunk hivatkozásokat, bejegyzéseket.

Blogok

Szintén az Agrár Média Egyesület kezdeményezéseként jött létre az első erdélyi magyar ***Méhészblog,*** amely az ágazatban érdekelt gazdáknak kíván a fóruma és szakmai tanácsadó felülete lenni. Az egyesület a közeljövőben hasonló jellegű blogokat kíván indítani, amelyek az egyes gazdálkodási ágazatok számára kínálhatnak majd információkat és szakmai véleményt. Innovációs tartalma elsősorban abban van, hogy újszerű módon kapcsol össze témákat és térségi szereplőket. Jellemző azonban, hogy a blog műfajban szintén elmosódik a határ a nem innovatív térségi agrárium rendszer és a kifejezetten innovatív kísérletek között.

Közösségi oldalak

A Facebook közösségi oldalon több olyan profil is működik, ami a székelyföldi agrárgazdasághoz kötődik. A már korábban említett 7határ profiloldal mellett megtalálható a Hargita Megyei Fiatal Gazdák Egyesületének profilja, ahol főként az egyesület tevékenységével kapcsolatosan megosztott tartalmakat találunk. A Székelyföldi Agrárinnováció oldal olyan tartalmakat összesít, amelyek a térséggel kapcsolatos és a térségben történő eseményeket, kezdeményezéseket, híreket mutatják be. Ennél a tematizációs felületnél is az IT alapú szerveződési forma innovatív erejét kell kiemelnünk. Tartalmi szempontból ezek anyagai is beleolvadnak a térségi, tág értelemben felfogott agrár problematikába.

TV műsorok

Az Erdély TV-n látható, székelyföldi stúdióban készülő Tájkép műsor nagyon változatosan tárgyalja a mezőgazdasággal kapcsolatos témákat, helyet adva azon programok, emberek, közösségek, összefogások ismertetésére, amelyek példát ad-

hatnak és árnyalhatják a vidékről kialakult képet. Ez a műsortípus ahhoz a megyei, elég általánosan elterjedt tematizációs gyakorlathoz tartozik, amely mindig az újdonságot, az eredményt, a sikeres kezdést keresi és mutatja be, a folyamatok és a személyek mindig alárendelődnek az elért és bemutatott eredménynek.

A **Látogató** nem kifejezetten agrár témákkal foglalkozó műsor, hisz célja a székelyföldi települések alaposabb megismertetése, de néhány település esetében, ahol érdekes, újszerű mezőgazdasági kezdeményezésekkel találkozhatunk, azok is bemutatásra kerülnek.

A Hargita TV korábbi műsora a **Hargita magazin** is többször foglalkozott olyan témákkal, amelyek a rendhagyó gazdálkodási formákat, módszereket igyekeztek bemutatni egy szélesebb közönségnek.

Kezdeményezések kommunikációja

A térségben elindult több olyan kezdeményezés, ami főként az értékesítés, értékesítési hálózatok, közös márkák kialakítását szeretné elérni azzal a céllal, hogy megkönnyítse a termelők tevékenységét. Ez az elgondolás önmagában is újszerűnek számít, amit meg kell ismertetni, majd el kell fogadtatni mind a közvetlenül érintettek körében, mind a szélesebb közönség szintjén.

Több kezdeményezés is elindult az utóbbi években, jellemző példa a Hargita Megye Tanácsa által elindított **Székely Termék** program, vagy a Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztési programján belül működő **Átalvető** kezdeményezés.

A Székely Termék védjegy bevezetése a minőségi, egészséges székely élelmiszerek piacra jutását kívánja szolgálni. A márkanév alá került termékek értékesítésében és népszerűsítésében segítenek azáltal, hogy helyi, országos és nemzetközi vásárokon jelenítik meg, valamint külföldi üzletláncokhoz juttatják el azokat. A program célja a székelyföldi termékek nemzetközi szinten való megismertetése, újabb termékfeldolgozó üzemek létesítése, segítve így a kistermelőket.

A Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztés egy közvetlen értékesítési hálózat kiépítésén dolgozik, amely az Átalvető márkanév körül koncentrálódik. A kezdeményezés lehetőséget szeretne kínálni a falusi kisgazdaságok számára a termékeik értékesítésére online rendszerben. A cél egy közvetlen hálózat kialakítása a falusi őstermelő és a városi fogyasztó lakosság között. A kezdeményezés megvalósítása által azt remélik, hogy a családi gazdaságok megerősödnek, új munkahelyek létesülnek, a vidék fejlődése, vonzereje ez által is előmozdulhat.

Ezek a programok teljesen újszerűnek minősülnek ebben a térségben, szervezőik számos olyan kommunikációs csatornát igyekeznek igénybe venni, amelyek segíthetnek a térségi vagy térségen kívüli prezentációban. Mindkét program rendelkezik honlappal, közösségi profiloldallal, a havonta megrendezésre kerülő hagyományos termékek vásárán való megjelenés, a programokat ismertető sajtó- és tévéanyagok mind elősegítik azt, hogy egyre szélesebb körben értesüljenek ezekről a helyi kezdeményezésekről, és támogassák azokat.

A kezdeményezések lényege az, hogy a hálózathoz tartozóktól átveszik – más egyebek mellett – a tematizációs feladatokat. Olyan készen kínált tematizációs burkot alkotnak és működtetnek, amelybe az egyéni termelőnek csak bele kell illeszkednie. Ez a tematizációs gyakorlat már lépéseket tesz abba az irányba, hogy az agrárinnovációt a térségi kontextussal összekapcsolja, többek között azzal is, hogy menedzseli a termelők és a fogyasztók közti kapcsolatot.

A Pro Agricultura Hargitae Alapítvány tevékenysége

A térségi agrárinnovációs folyamat megalapozott szakmai tematizációja a PAHRU tevékenységéhez köthető. A 2012 őszétől kezdeményezett rendezvénysorozat (Székelyföldi Agrárinnovációs Fórum) már céltudatosan arra törekedett, hogy a térségi agrárszektor egészén belül az innovációs kezdeményezésekre és lehetőségekre irányítsa a figyelmet. A Fórumok háttéranyagaiban jelenik meg szakmai tematizációként a nem innovatív térségi környezet és az újszerű kezdeményezések közti strukturális oppozíció is. A Fórumok zajló tematizáció folytatásának, még pontosabb továbbfejlesztésének tekinthető a PAHRU gondozásában 2013-ban megjelent kiadvány a székelyföldi agrárinnováció helyzetéről (Biró – Magyar 2013), amely elemzéseket, interjúkat és egy helyzetértelmező összefoglaló tanulmányt tartalmaz. A szakmai fórumokhoz és kiadványhoz köthető tematizációs tevékenység nyilván nem tekinthető széleskörűnek. Tartalmából és tárgyalási módjából eredően elsősorban a szakmai szereplőkhöz és a döntéshozás szereplőihez juthatott el. Újdonsága az, hogy kifejezetten az agrárinnovációra összpontosít.

KAB Agrártudományi Szakbizottság

A Kolozsvári Akadémiai Bizottság keretében, csíkszeredai székhellyel alakult meg az Agrártudományi Szakbizottság, elsősorban térségi agrárszakemberek és fejlesztéspolitikai szakemberek részvételével. A Szakbizottság térségi tematizációs munkája (konferenciák, szakmai műhelymunkák, kiadványok közzététele az agrár-

képzés és a vízgazdálkodás témakörében) nyilván elsősorban tudományos jellegű volt, de jelentős súlyt kapott benne a szakpolitikai tematizáció is. A kezdeményezés újdonsága az volt, hogy szervezeti keretbe fogta össze a térségi agrárszakembereket, és ezzel sikerült fölerősíteni, hangsúlyosabbá tenni a térségi agráriummal kapcsolatos tematizáció agrártudományi részét. Ebben a tematizációs munkában az agrártechnológiai témák vagy a szakpolitikai elemzések gyakran hozták előtérbe az agrárinnováció problémakörét is (Biró–Tiboldi 2012, Biró–Tiboldi 2013).

A megyei önkormányzatok tematizációs munkája

A térségi megyei önkormányzatok (Hargita, Kovászna) a szakpolitika, a támogatáspolitika, az intézményi szerveződés és a rendezvényszervezés révén már több éve hangsúlyos szerepet vállalnak az agráriummal kapcsolatos kérdések szakmai és nyilvános tematizációjában. A fontosabb területek és tevékenységek: kistérségi szerveződési folyamat, stratégiakészítés, képzési programok elsősorban az agrárkamarák révén, agrárjellegű egyesületek szerveződésének ösztönzése, támogatása, Helyi termék folyamatok kezdeményezése és támogatása, fiatal vállalkozókat támogató program indítása. Ezek a kezdeményezések, és természetesen a kapcsolódó tematizációk is rendszerint az agrárium egészére irányulnak, az innovatív szegmenst, mint érdekes vagy értékes kezdeményezést tematizálják, nem pedig az agrárium rendszerének egészéhez viszonyítva.

* * *

A fentieket összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az 1989-es változás utáni időszakban a térségi agrárszektor a közéleti tematizációból kimaradt. A későbbiekben a farmjellegű kezdeményezések kaptak közéleti figyelmet. Az EU csatlakozást megelőző és követő időszakban megnövekedett az agráriumhoz kapcsolódó tematizációk száma (kutatások, képzések, szakmai rendezvények, események, támogatási programok stb.). Ezek azonban rendszerint az agrárszektor egészére irányultak, tulajdonképpen azt az elvárást, óhajt tematizálták, hogy a térségi agrárszektornak a maga egészében meg kellene újulnia. Az agrárinnovációs kísérletek, illetve az agrárinnovációs folyamat célzott és módszeres tematizációjára nem került sor. Kivételt a PAHRU programszerű tematizációs munkája képezett, ez azonban nyilvánvalóan szűk területre korlátozódott.

Ennek az időszaknak a tematizációs gyakorlata az új kezdeményezéseket nem hozta kapcsolatba a nem innovatív térségi agrárium egészével sem szemléletben, sem diszkurzív szinten. Fontos kiemelni, hogy kialakultak az innovatív kezdemé-

nyezéseknek időnként helyet adó tematizációs felületek, de az innovációs folyamat számára önálló fórum, program nem szerveződött, az egyes kísérletek és gyakorlatok nem kapcsolódnak össze, nem erősítik egymást. Ezért az újszerű kísérletekkel kapcsolatos bemutatások többnyire beleolvadnak az agrárszektor egészére irányuló megszokott tematizációba. Ezért az újszerű kezdeményezésekről szóló bemutatások jóval kevesebb innovatív tartalmat mutatnak, mint amennyivel maguk a kezdeményezések rendelkeznek. Ugyanakkor jóval több és többféle innovatív kezdeményezés van, mint amennyit a térségi nyilvánosságban való megjelenésük alapján feltételezünk.

Javaslatok

A meglévő kommunikációs gyakorlat, megjelenítési formák nem kedveznek az újszerű agrárgazdasági kezdeményezések megismertetésének, főként azért, mert nem tűnnek ki a többi, hagyományosnak tekinthető tevékenység közül. A továbbiakat illetően a pontszerű, főként tájékoztató jellegű megjelenítések helyett a rendszeres, programszerű, folyamatos tematizálás javasolt. Olyan csatornák alkalmazása lenne célszerű, amelyek nem csak a közvetlen érdekeltekhez jutnak el (a megvizsgált kommunikációs eszközök és csatornák alapján elmondható, hogy a mezőgazdasági témákkal alaposabban foglalkozó fórumok kizárólag egy szűkebb, a témában elsődlegesen érdekelt célcsoporthoz szólnak).

Programszerűen alkalmazható bemutatási eljárások, megoldások:

- TV portrék, ahol az embereken, a kezdeményezőkön lenne a hangsúly, az ötlet, a motiváció megismertetése. 15 perces anyagok (Hargita TV, Erdély TV).
- Ugyanilyen jellegű portrék megjelenítése újságban, napilapokban, olyan megközelítést, nyelvezetet alkalmazva, amely a kezdeményezések innovatív jellegét nyilvánvalóvá teszi.
- Sajtó-háttérbeszélgetések szervezése azon újságírók, szerkesztők és riporterek számára, akik érintettek az agrár témákban és foglalkoznak ezek megjelenítésével. A háttérbeszélgetések célja megismertetni velük az innovatív megjelenítési formát, a újszerű szemléletmódot, azt az innovációs szemléletmódot, amelyet a bemutatásokban is alkalmazni lehet.
- A közösségi csatornákon folyamatosan megosztani ezeket a tartalmakat egy új profil vagy az Agrárinnováció cím alatt. (A Facebook-os felhasználó mellett Youtube csatorna létrehozása, esetleg blogoldal szerkesztése is hasznos lehet.)
- Olyan rendezvény(ek) szervezése, ahol bemutatkozhatnak azok, akik újszerűnek számító kezdeményezésekkel foglalkoznak (egymás megismerése,

erősítése nem csupán a gazdasági, piaci érdekek mentén, hanem a magatartásmodellek, értékek vagy a helyi innovációban vállalható társadalmi szerepvállalás tekintetében is).

- Olyan pályázatok, programok, díjak létrehozása, amelyben azon személyek vehetnek részt, akik hasonló tevékenységet folytatnak (kategóriák létrehozása is elképzelhető).
- Best-practice példák keresése külföldön, ahol ezek a kezdeményezések eredményesek voltak, ezek prezentálása. A tapasztalat azt mutatja, hogy a távoli gyakorlatok vonzereje nagyobb.
- Olyan kiadványok elkészítése, amelyek bemutatják és összesítik, a megyében (vagy akár az egész Székelyföldön) működő érdekes, újszerű kezdeményezéseket, vállalkozásokat – a tevékenységek, a kezdeményezők kerülnének középpontba, nem föltétlenül a vállalkozás eredményessége.
- Több olyan akció, rendezvény szervezése, ahol megmutatkozhatnak az agrárszereplők és közelebb kerülhetnek a szélesebb közönséghez (pl. olyan jellegű rendezvények, mint a múlt év őszén Csíkszeredában szervezett *Falu a városban* program).

Nyilvánvaló, hogy több, egymástól függetlenül is működő tematizációs felület kialakítása lenne célszerű, amelyek rendszeresen és célirányosan foglalkoznak a térségi agrárinnovációs folyamat bemutatásával. Ez elvezetne a mennyiségi növekedéshez, a tartalmi gazdagodáshoz. Azonban ha a jelenlegi kezdetleges megoldásokat nézzük, akkor jeleznünk kell azt, hogy **a tematizációs munka professzionalizálása érdekében célszerű lenne egy intézmény vagy egy átgondolt szakmai program „fölvállalná" a térségi tematizációs munka koordinációját, akár javaslatok kidolgozása formájában is.** Ellenkező esetben kicsi az esély arra, hogy az agrárinnováció tematizációja elkülönüljön az általános térségi agrár tematizációtól. Ez az intézményes szakmai szerepvállalása azért is célszerű lenne, mert a tematizációnak más területei vannak, nem csupán a társadalmi nyilvánosság. Ebben a tanulmányban csak a társadalmi nyilvánosságra tértünk ki, nem foglalkoztunk a térségen kívülre irányuló tematizációval, az innovációs szereplők helyzetét lokális szinten erősítő eljárásokkal és hasonlókkal. Ezek is olyan feladatok, amelyek szakmai programot, intézményi szakmai szerepvállalást igényelnek.

SZAKIRODALOM

Biró A. Zoltan – Magyar Ferenc (szerk.) 2013

Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán – Tiboldi István 2013

Vízgazdálkodás a Székelyföldön. Magyar Tudomány Háza 2. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán – Tiboldi István 2012

Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1. Státus Kiadó, Csíkszereda.

Horváth Gyula (szerk.) 2003

Székelyföld. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja. Dialóg Campus Kiadó, Pécs.

Kassay János (szerk.) 2002

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II.Székelyföld Konferencia előadásaiból, 2001.október 10-12. Székelyföld 2000 Munkacsoport.

Laki László – Biró A. Zoltán 2001

A globalizáció peremén. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest.

Mátéffy Mária 2004

A Hargita megyei kistérségi szerveződési folyamat öt éve. In: Biró A. Z. – Koszta Cs. J. – Mátéffy M. (szerk.) Vidékfejlesztés Hargita megyében. Regionális Képzési Központ,Alutus Kiadó, Csíkszereda, 13-30.

Papp Kincses Emese – Kassay János – Kánya József (szerk.) 2001

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a 2000 április 13-15.Tusnádfürdői konferencián elhangzott előadásokból. Székelyföld 2000 Munkacsoport.

Székely Kinga 2013

Agrárinnováció – agrárkommunikáció. Megjegyzések a térségi kommunikációs gyakorlatról. In: Biró–Magyar (szerk.) Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Státus Kiadó, Csíkszereda, 168-172.

Biró Z. Zoltán

AZ AGRÁRINNOVÁCIÓ FEJLESZTÉSPOLITIKAI INTEGRÁCIÓJA

Bevezető

A székelyföldi térségben az utóbbi években számos agrárinnovációs kezdeményezés jelent meg, erről a folyamatról a PAHRU korábbi kötete nyújtott tájékoztatást (Biró–Magyar 2013). A székelyföldi agrártevékenységek innovatív mozaikjáról készített részletes bemutatás szerzői azt találták, hogy az agrárjellegű innovációs kezdeményezések egyik legfontosabb jellemzője (sok más mellett) a lokális léptékű elszigeteltség, a helyi társadalomba való integráltság hiánya. Az agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói és a lokális agrárszereplő között is tátongó szakadék sok esetben a vállalkozó, kísérletező családon belül is érzékelhető. A térségi agrárfejlesztések történetét és az agrárium jövőbeli fejlesztési kérdéseit szem előtt tartva relevánsnak mutatkozik az a kijelentés, hogy a székelyföldi térség agrárszektorának fejlesztésében, és tágabb vonatkozásban is, a térségi társadalmi modernizáció érdekében szükség van az agrárinnovációs kezdeményezésekre. Jelen tanulmány érveket sorakoztat föl amellett, hogy miért van szükség az agrárinnovációs kezdeményezéseknek a lokális tervezési folyamatokba való integrációjára.

Agrárinnováció alatt – jelen kötet bevezető tanulmányához kapcsolódva – a következőt értjük: a székelyföldi térségben az innováció alapvetően endogén termék, innovatív tartalmát az adott társadalmi közeghez és a fennálló agrárgyakorlathoz mért különbözősége adja. Innovatív szerepe az a potenciális változás lehet, amelyet az adott kontextushoz való viszonyulás révén elindít vagy elindíthat.

Az agrárinnovációs kezdeményezések helyi fejlesztési folyamatokba való integrálásáról beszélve számba kell venni azokat az előzményeket, amelyek a mai magatartásokat és cselekvési mintákat kitermelték. Fontos megvizsgálni és megérteni a térségi agrárium kapcsán az innováció és a tervezés alakulását (társadalomtörténeti aspektus). A tanulmány első részében röviden áttekintjük a térségi agrárinnováció fejlődését meghatározó időszakot (1960-as évektől napjainkig), kiemelve az innováció és az agrárium kapcsolatára ható jelentős változásokat és változtatásokat. Az agrárinnovációs kezdeményezések térségi integrációjának meghatározó

kérdése az, hogy a továbbiakban az innováció és a tervezés viszonya miként alakul (tervezési aspektus). Tanulmányunkban érveket sorakoztatunk fel amellett, hogy miért mutatkozik szükségesnek az agrárinnovációs kezdeményezések lokális szinten való integrációs folyamatának elindítása. A tanulmányt néhány következtetés és a vizsgált téma továbbgondolását ösztönző gondolat zárja.

Innovációs és tervezési előzmények

Az agrárszektorral kapcsolatos kérdésfelvetések megalapozásához szükségesnek tartjuk, hogy jelzésszerűen áttekintsük azokat a korábbi társadalmi változásokat, amelyek a felvetett téma kapcsán relevánsnak mutatkoznak, és amelyek a tervezés és az innováció viszonyát ma is befolyásolhatják. Ebben a térségben 1962-ig (ez a téeszek létrehozási folyamatát lezáró év) a térségi agráriumot az önfenntartó, saját erőre alapozó családi gazdálkodás határozta meg (agrárüzemek, nagybirtokok korábban is csak kevés településen voltak). A felaprózott birtokszerkezet és az ehhez kapcsolódó gazdálkodási gyakorlat a kialakított családi léptékű struktúra működésének fenntartására irányult. Ez a működési modell általában a stabilitásra, a kialakított szerkezet és működési rend fenntartására irányult. A családi léptékű gazdálkodási gyakorlat, az ezt fenntartó kulturális minták nem kedveztek az agrárszektoron belüli innovációs gyakorlat megjelenésének, s a tervezési gyakorlat is kimerült a családi szerkezet fenntartására irányuló igyekezetben .

A téeszek kialakítása ennek a családi léptékű gazdálkodási modellnek a felszámolását jelentette, elsősorban a tulajdonszerkezet erőszakos átalakítása révén. Több antropológiai elemzés is górcső alá vette a rendszerváltás előtti időszak agráriummal kapcsolatos sajátosságait, különös tekintettel a térségi kollektivizálás folyamatára (lásd ezzel kapcsolatban: Bodó 2004). Jelen tanulmány szempontjából fontosnak tartjuk kiemelni a kollektív gazdálkodás gyakorlatának azon elemét, miszerint az agráriummal kapcsolatos tevékenységet gyakorlatilag teljesen kivette a helyi gazdák kezéből. A kényszerhelyzetbe hozott családok két különböző túlélési stratégia között választhattak: az egyik a kivárásra alapozott (nem változtatott lakhelyet, túlélési stratégiákat működtetett), a másik a radikális váltásra (élettér- és életmódváltás) voksolt. Akik helyben maradtak, azok kis területen (saját kert, kisméretű háztáji) egészen 1989-ig egyéni gazdálkodást folytattak, szinte kizárólag a családi élelmiszerszükséglet kiegészítése céljából. A szerkezetátalakítás után megjelentek innovációs folyamatok (gépesítés, üzemszerű munkaszervezés, korábban nem gyakorolt termelési technológiák, stb.), azonban ez az innováció az új agrárelit (helyi

vezetés, agrármérnökök) ügye maradt, a kisméretű családi gazdálkodást, az azt fenntartó tudást nem érintette. A tervezési gyakorlat még távolabbra került, ebben már a helyi elit sem vehetett részt, a családok meg végképp nem.

Az 1989-es fordulatot követően az agrárszektor működését nagymértékben dominálta a mezőgazdasági területek visszaigénylése. Ez a folyamat nem tekinthető ma sem lezártnak, mivel a mezőgazdasági területek egy része mind a mai napig nem került olyan állapotba (tulajdonjogi kérdések tisztázása, mezőgazdasági parcellák kimérése és EU-s szabványok alapján való beazonosítása, stb.), hogy hozzájáruljon egy fenntartható, versenyképes agrárium kialakulásához. A jogos tulajdonhoz való ragaszkodás és a kollektivizálás előtti gyakorlat újjáélesztése iránti elkötelezettség a rendszerváltást követő időszakban jelentősen késleltette az innovatív kezdeményezések megjelenését. Ez nagyrészt annak tudható be, hogy 1989 után a családi gazdaságok túlnyomó része a kollektivizálás előtti gazdálkodási gyakorlat rehabilitációjára törekedett. Ez a közel egy évtizeden át tartó rehabilitációs törekvés azt eredményezte, hogy az innovációnak továbbra is nagyon kevés tér jutott, s a lokális tervezési folyamatok sem indultak be. Ez a rehabilitációs törekvés késleltette azoknak a folyamatoknak a beindulását is (szervezett továbbképzési programok, pályázati úton történő forrásbevonás, térségi és/vagy lokális léptékű tervezési folyamatok,településfejlesztési és ágazati stratégia tervezés), amelyek az agrárszektoron belüli innovációs kezdeményezések kialakulását megalapozhatták volna. Ennek következtében a rendszerváltást követő időszakban, egészen az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat elindulásáig, térségi léptékben egyre jobban eluralkodott az a vélekedés, hogy az agráriummal nincs amit kezdeni. Az agrárinnováció az 1989-es társadalmi váltás utáni első időszakban nem is tematizálódott, a farmalapítási kezdeményezések a közbeszéd szintjén a vállalkozások körébe sorolódtak.

Hargita megyében 1998-ban a Hargita Megyei Tanács támogatásával elindult a kistérségi szerveződési folyamat (lásd ezzel kapcsolatban Mátéffy 2004), amely elsősorban megyei léptékben támogatta a vidékfejlesztéssel kapcsolatos gondolkodás elterjedését (ezt később Kovászna megye is követte, jóval később Maros megye). Habár nem kizárólag az agráriumra koncentrált, ennek ellenére számos olyan fejlesztési folyamatot indukált, amelyek előtérbe hozták a kistérségi és lokális tervezés szükségességét, első alkalommal vált elfogadottá az a szakmai diskurzus, amely a strukturális változást, illetve az újszerű kezdeményezések szükségességét hangsúlyozta. Az innovációs narratíva még ebben az időszakban sem jelent meg, s a tervezési gyakorlat sem az agráriumra irányult.

2007 január 1-től Románia is az Európai Unió tagjává vált. Ugyanerre az időszakra tehető (2007-2008-as időszak) a társadalmi innováció megfogalmazódása, és ettől az időszaktól beszélhetünk reálisan az agrárszektoron belüli innovatív kezdeményezések megjelenéséről. Ahogy korábban jeleztük, a térségi agrárszektor alakulását tekintve az Unióhoz való tartozás időszaka témánk szempontjából számos olyan aspektust tartalmaz, amelynek számbavételétől nem tekinthetünk el.

Az első és legfontosabb aspektus a lokális és térségi tervezési gyakorlat elterjedése. 2007-től kezdődően Hargita megye számos településén és térségében elindult a lokális léptékű stratégiakészítési folyamat. A stratégiakészítés egyik jelentős eredménye nyilván a helyzetfeltárás módszerével való megismerkedés volt. A 2007-es időszakig a székelyföldi térségben nem készültek olyan település- vagy térségi léptékű összegző anyagok, amelyek összegezték volna az agrárium (és természetesen nem csak az agrárium) aktuális helyzetének fontosabb adatait. Ennek hiányában a korábbi időszakban a tervezés lehetősége érdemben nem is merülhetett fel, hiszen nem fogalmazódott meg reális kép arra vonatkozóan, hogy milyen helyzetben van a székelyföldi térség agrárszektora. A fejlesztési stratégiák ezen a téren részben előrelépést hoztak.

A lokális és térségi léptékű tervezési gyakorlat értelemszerűen azt eredményezte, hogy a tényfeltárásban és a tervezésben helyet kapott valamilyen mértékben az agrárium is. Azonban a fejlesztési stratégiákba bekerült agrár jellegű javaslatok többnyire a kényszer („azzal is valamit kezdeni kellene…") és/vagy a mintakövetés (a fejlesztési anyagokat a máshol látott modellek szerint készítették) eredményei voltak, és nem a belső igény által fogalmazódtak meg. Ennek következtében az agráriumra vonatkozó fejlesztések térségi szinten dominánsan triviálisak és egysíkúak maradtak. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ez nem az ebben az időszakban zajló tervezési folyamat minősítése, hanem az akkori szakmai tudás és társadalmi mentalitás szükségszerű következménye. A térségi és lokális tervezési folyamatok első fázisában ezért nagyon kevés innovatív elem merült fel, s az elkészített stratégiai anyagokba még kevesebb került bele. Ha megvizsgáljuk ennek a korszaknak a fejlesztési dokumentumait, akkor dominánsan a következő típusú agrárfejlesztéssel kapcsolatos célkitűzésekkel, általános javaslatokkal találkozunk:

- a mezőgazdasági területek tulajdonjogi kérdéseinek rendezése
- a parlagon heverő területek hasznosítási lehetőségének keresése
- a mezőgazdasági termékek értékesítésének kérdése
- az egyes agrárágazatokat felölelő egyesületek létrehozása és működtetése.

Az agrárszereplők a stratégiakészítéssel kapcsolatos diskurzusokban dominánsan az aktuális nehézségeket (termőterületek feldaraboltsága, fiatalság érdektelensége az agráriummal szemben, nem megfelelő géppark és tudáskészlet) és a lehetséges hátrányokat (értékesítési probléma, nem megfelelő törvényi hátterek, finanszírozási nehézségek, állami szerepvállalás hiánya) hangsúlyozták. Az általános jellegű, mintakövetésből fakadó agrárfejlesztésekkel kapcsolatos javaslatok mellett a stratégiát készítő szakértői csoportok kezdeményezésére több olyan javaslatcsomag is megfogalmazásra került, amelyek egy vagy több innovatív elemet tartalmaztak. Ilyenek például:

- térségi alapú termékbegyűjtő és termékértékesítő központ létrehozása
- gyógynövények szervezett formájú termesztése és értékesítése
- termőföldek tagosítása
- parlagon heverő földterületek bérbeadási gyakorlatának kiterjesztése
- hálózatosodási folyamatok kiterjesztése az agrárszereplőkre, térségi hálózatok kialakítása, térségen kívüli hálózatokba való bekapcsolódás.

A 2007-2013-as időszakban számos változás történt, amelyek érintették az agrárszektort. Ezek közül csupán jelzésértékűen emeljük ki a területalapú és az állatok után kapott támogatási formák megjelenését, amelyek szakmai szempontból jelentős változást eredményeztek, hiszen értékként határozták meg a mezőgazdasági tevékenység alapjait (termőföld, állatok). Habár jelentős változásról (változásokról) beszélhetünk a 2007-2013-as programozási időszakban, a székelyföldi térségben nem került sor olyan fejlesztési stratégia módosításra, amely kifejezetten az agráriumban bekövetkezett változásokra, változtatásokra kívánt reagálni. Elméleti lehetőség volt rá, gyakorlati igény nem mutatkozott.

*

Amint az a tanulmányban áttekintett időszakok bemutatásából kiderül, az agrárinnováció térségi léptékben való megjelenését számos tényező hátráltatta. Egyfelől azt láttuk, hogy az újításra, a kezdeményezésre nem mutatkozott igény. Voltak olyan időszakok, amikor ez föl sem merülhetett. Más időszakokban pedig az előrelépési lehetőségek keresése helyett az agrárium terén a korábbi állapotok visszaállítására irányuló törekvés dominált. Másfelől pedig azt láttuk, hogy nem alakult ki (egyes időszakokban nem is alakulhatott ki) a tervezés gyakorlata, ennek közösségi léptékben nincsenek ismert, gyakorolható mintái. A két folyamat (az innováció hiánya és a tervezés hiánya, illetve alacsony szintje) nyilván összekapcso-

lódott és erősítette egymást. Az utóbbi évek gyakorlata pedig azt mutatja, hogy a tervezési gyakorlat általánossá vált, már-már standardizálódott. Az innovációs kísérletek száma – többnyire az utóbbi évek termékeként – megnövekedett, de ezek az újszerű kísérletek a lokális tervezési gyakorlatba nem kerülnek bele (maga az agrárszektor is csak formálisan vagy csak az általánosságok szintjén). Lokális szinten a tervezés és az innovációs gyakorlat nem találkozik. S érdekes módon ennek az összekapcsolásnak az igénye sem fogalmazódik meg.

A tanulmány következő részében azzal a kérdéssel foglalkozunk, hogy miért van szükség az innovatív jelleggel bíró agrárkezdeményezések helyi fejlesztési folyamatokba való integrációjára.

Az innovatív kezdeményezések integrálása a tervezési folyamatokba

Az Európai Unióhoz való csatlakozás előtti és a csatlakozást követő időszakban a lokális vidékfejlesztési folyamatok jelentős mértékben hozzájárultak a fejlesztési stratégiakészítés elterjedéséhez. Térségünkben számos lokális, kistérségi, megye léptékű fejlesztési dokumentum készült, valamint fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az integrált jellegű stratégiák mellett megjelentek az egyes ágazatokra vonatkozó fejlesztési stratégiák is. A stratégiakészítés gyakorlatának elterjedésével párhuzamosan érdemes megvizsgálni ezen dokumentumokat tartalmi vonatkozásban is. Ennek egyik leginkább aktuális oka a küszöbön lévő új tervezési időszak (2014-2020), valamint az, hogy az új fejlesztési stratégiák készítését magától értetődő tényként kezelik mind a megrendelők, mind pedig a fejlesztési dokumentumokat készítő szakemberek. Mivel a 2014-2020-as tervezési időszakra vonatkozó lokális fejlesztési tervek elkészítése még folyamatban van, lehetőség van olyan szakmai elemzések elkészítésére, amelyek érdemben hozzájárulhatnak a fejlesztési dokumentumok tartalmának körvonalazásához. Erre több szempontból is szükség van:

- Az új fejlesztési tartalmaknak reflektálniuk kell a 2007-2013-as időszakban elért eredményekre, ideális esetben ezek továbbvitele, továbbgondolása kell legyen a cél.
- Megkülönböztetett figyelemmel kell kezelni a helyi erőforrásokra épülő sikeres kezdeményezéseket.
- Lokális és térségi szinten ki kell alakítani azokat a fejlesztéspolitikai folyamatokat, amelyek az alulról jövő kezdeményezéseket támogatják.
- Az új fejlesztési tartalmaknak illeszkedniük kell az országos és uniós léptékű fejlesztési folyamatokba.

Az agrárinnovációs kezdeményezések terén végzett feltáró jellegű kutatómunka egyértelműen igazolta, hogy számos endogén erőforrásokon alapuló, innovatív agrárjellegű kezdeményezés van a térségben. Ezek egyáltalán nincsenek, vagy csak nagyon kis mértékben vannak hozzákapcsolva a tervezési, fejlesztési folyamatokhoz. A témában készített interjúk kapcsán (lásd jelen kötet interjúanyagait) kijelenthetjük, hogy több szempontból is jelentős fejlesztési potenciál rejlik bennük. Amennyiben elfogadjuk azt a tényt, hogy ezek a kezdeményezések fejlesztési szempontból pozitív hatással lehetnek az agrárium lokális és térségi léptékű fejlesztésére, akkor magától értetődő, hogy választ kell keresni azokra a kérdésekre, hogy ez milyen feltételek mellett valósítható meg.

A 2014-es évvel kezdődően új fejezet indul a fejlesztések tervezésében. Lejártak a korábbi tervezési időszak fejlesztési stratégiái és kezdetét vette az új tervezési időszak, amely értelemszerűen új fejlesztési dokumentumok elkészítését is jelenti. Jelentős fejlesztéspolitikai kérdés, hogy mit kell tartalmazniuk ezeknek a fejlesztési dokumentumoknak, milyen új szempontokat kell figyelembe venni, illetve hova kell helyezni a hangsúlyokat. Jelenleg még nem rendelkezünk elegendő információval ahhoz, hogy az agrárinnovációs folyamatról térségi léptékű következtetéseket vonjunk le, de azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy ezekkel a kezdeményezésekkel a lokális léptékű tervezési folyamatok kialakítása során számolni kell. Az újszerű kezdeményezések lokális tervezési folyamatokba való integrációját szorgalmazza az a tény is, hogy a 2013-as évvel záródó tervezési időszakkal kapcsolatos szakmai elemzések, az új Európai Uniós léptékű fejlesztési dokumentumok világosan utalnak arra, hogy az új tervezési időszakban a lokális, endogén erőforrásokra alapozott innovatív kezdeményezések szerepe hangsúlyosabbá válik.

A következőkben összefoglaljuk azokat az érveket amelyek amellett szólnak, hogy a lokális tervezési folyamatokban meghatározó helyet kell kapjanak az agrárinnovációs kezdeményezések is.

a. Az agrárinnovációs kezdeményezések fenntarthatóan működnek. A székelyföldi térségben beazonosított kezdeményezések működtetőivel készített interjúk sora világosan mutatja, hogy a 2007-2013-as időszakban számos olyan lokális folyamat indult el, amelyek jelenleg is fenntarthatóan működnek. A térségben zajló kisebb-nagyobb agrárfejlesztésekkel összehasonlítva az általunk vizsgált esetek több szempontból is sikeresként írhatóak le. Az agrárkezdeményezések mozgatóival készített beszélgetések alapján kijelenthetjük, hogy számos olyan tényező beazonosítható, amelyek hozzájárultak a fenntarthatóság kérdéséhez. Ilyenek:

- Helyi adottságokra alapozott ötlet: a vizsgált kezdeményezések alapötlete térségi adottságokra alapoz és/vagy figyelembe veszi a térség releváns jellemzőit. Különösen fontos e tekintetben a helyi betagolódási igyekezet.
- Kifele irányuló kapcsolatrendszerek kialakítása és működtetése: az adott tevékenységhez szorosan kötődő kapcsolathálók feltérképezése és aktív részvétel.
- Pályázati források kihasználása: egy adott tevékenység kiépítése, működtetése és fenntartása több pályázati forrás sikeres beépítését feltételezi.

b. Az agrárinnovációs kezdeményezések sikeresen abszolválják és alkalmazzák a térségbe irányuló, agráriummal kapcsolatos tudástranszferből származó ismereteket.

Már az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat előtt is számos agráriummal kapcsolatos képzési, továbbképzési lehetőség vált elérhetővé a székelyföldi térségben. Napjainkban is rendszeres és változatos agráriummal kapcsolatos képzési formákat találhatunk. Jelen tanulmánynak nem célja, hogy ezeket a képzési formákat tartalmi vagy bármilyen más szempontból értékelje. Ennek ellenére nyilvánvaló tény, hogy az általunk vizsgált sikeres agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói térségi léptékben jóval hatékonyabban tudták abszolválni a megszerzett ismeretanyagot, mint bárki más a környezetükből. A képzési tartalmak saját tevékenységükkel való szerves összekapcsolása, valamint a képzéssel együttjáró további előnyök szinergiahatásának kihasználása (külföldi tanulmányutak ismereteinek hasznosítása, térségen kívüli kapcsolatok építése, idegen nyelvi ismeretek elsajátítása/bővítése, stb.) révén a sikeres agrárinnovációs törekvések szereplői egy működőképes mintát kínálnak. Jó kérdés, hogy milyen egyéni kompetenciák és képességek tették képessé az általunk vizsgált agrárszereplőket a képzési tartalmak olyan léptékű integrációjára, amelyek értelmezésünkben jelentősen hozzájárultak a térségi léptékben innovatív folyamatok elindításához. A közeljövőben elinduló lokális és térségi tervezési folyamatok és az ezekben a folyamatokban részt vevő szakértők feladata kell legyen ezen kérdéseknek a megvizsgálása, a releváns válaszok keresése, elsősorban abból a célból kifolyólag, hogy a sikeres agrárinnovációs kezdeményezéseket szervesen beépítsék a tervezési folyamatokba.

c. Hozzájárulnak a lokális erőforrások kialakításához és az erőforrások feletti kontroll helyben tartásához. Az agrárinnovációs kezdeményezések kivétel nélkül helyi (elsősorban az agráriumhoz köthető) erőforrásokra építenek, ugyanakkor tevékenységükkel további lokális erőforrások kialakulásához járulnak hozzá. Ennek értelmében a lokalitás erejét növelik és megvalósítják a Christopher Ray féle kultúragazdasági elmélet egyik meghatározó lépését, miszerint növelni kell a lokális szereplők helyi erőforrások feletti rendelkezési arányát. Továbblépve, az agrárinnovációs kezdeményezések szereplői sikeresen működtetik tevékenységüket, és ezáltal személyükben létrehoztak egy újabb lokális erőforrást, a gazdasági tevékenységet sikeresen működtető humánerőforrást. A 2014-2020-as időszakban előre láthatólag fel fognak értékelődni a helyi erőforrásokon alapuló fejlesztési kezdeményezések, így az általunk vizsgált kezdeményezések világosan körvonalazzák a vidéki térségek kitörési lehetőségeinek egyik irányát. Ugyanakkor a Ray féle kultúragazdasági modell leírásában (Ray 2008) megtalálható annak az indoklása is, hogy miért van szükség az újonnan létrehozott erőforrások lokális integrációjára. Christopher Ray értelmezésében a lokális léptékben beazonosítható erőforrások egy jelentős része a helyi társadalom értelmezésében nem része a lokális kultúrának vagy a lokális identitásnak. Ennek oka újszerűségükben rejlik, működésük egy vagy több eleme olyan mértékű vagy jellegű újdonságként aposztrofálódik, hogy azt a lokalitás nem tudja sajátjaként értelmezni. Magától értetődően következik a másságként való megjelölés és ennek következtében nem releváns a mintakövetés elvárása sem. A lokális folyamatokba való integrálás egyik első lépése a helyi léptékű tervezési folyamatokba való integrálás, amely során a helyi társadalom megérti és elfogadja az agrárinnovációs kezdeményezések létjogosultságát.

d. Kapcsolatrendszerük hozzájárulhat a lokális és térségi agrármarketing fejlesztéséhez. A térségi agrárinnovációs aktorok feltérképezése, a velük készített beszélgetések egyértelmű bizonyítékot szolgáltattak arra, hogy a lokális szinten tapasztalható „kirekesztés" nem jelent egyet a teljes elszigeteltséggel. A vizsgált aktorok ugyanis tevékenységük kiépítése számos térségen kívüli (regionális, országos, nemzetközi) hálózatba bekapcsolódtak. A bekapcsolódás esetünkben nem jelent aktív használatot/részvételt is. Az említett hálózatokban való jelenlétüket nagymértékben meghatározza a végzett tevékenység, vagyis csak akkor válnak a hálózatok aktív használóivá, ha azt a tevé-

kenységük megköveteli. Ebből kifolyólag messze nem tudják kihasználni és hasznosítani az adott kapcsolati rendszerekben és hálózatokban rejlő lehetőségeket, viszont eredményesen tudják használni tevékenységük menedzselésében. A lokalitás érdekeit tekintve szakmai szempontból indokolt felmérni, hogy milyen előnyökkel szolgálhat a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói által elérhető hálózatok és kapcsolatrendszerek becsatornázása, hiszen azt mindenképpen tényként kell kezelnünk, hogy ezek a kapcsolati hálók hozzájárultak az agrárinnováció térségi megjelenéséhez.

e. A pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések útmutatók lehetnek a lokális és térségi léptékű agrárfolyamatok számára. A térségben található pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések egyértelműen az agrárszektor fejlődésének működő példái. Az utóbbi évek gyakorlata világosan mutatja, hogy az eddigi fejlesztési gyakorlat nem elégséges az agrárszektor egységes és hatékony megmozdításához. Ahogy arra már korábban utaltunk, a 2007-2013-as időszak agrárfejlesztései elsősorban a tulajdonjogi kérdések rendezésére és a rendszerváltás előtti időszak jellemzőinek felszámolására irányultak. A területrendezés kérdése mellett megjelentek a különböző támogatási formák, amelyek nagy népszerűségnek örvendenek a térségben, ám ez támogatási forma sem volt képes átütő erejű változásokat generálni. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a székelyföldi térség agrárfejlesztéseit dominánsan az iránykeresés jellemezte, és nem sikerült meghatározni és megalapozni azokat a domináns fejlesztési irányokat, amelyek a térség jövendőbeli agráriumát meghatároznák. Ezen gyakorlat kialakulását nagymértékben akadályozta az a tény is, hogy sem lokális, sem térségi léptékben nem kerültek megmutatásra, megvitatásra olyan agrárfejlesztési kezdeményezések, amelyek bizonyíthatóan működőképesek. Az agrárinnovációs kezdeményezések lokális és térségi integrációja azért is szükséges, hogy hozzájáruljon a lokális és térségi léptékű agrárfejlesztések fontosabb irányainak meghatározásához.

f. Az agrárinnovációs kezdeményezések megtartása, erősítése nem lehetséges a lokális folyamatokba való integrálás nélkül. Ez a kijelentés az egyik legfontosabb szakmai érv amellett, hogy a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezésekkel foglalkozni kell. A témában készített interjúk és a terepen szerzett tapasztalatok alapján kijelenthetjük, hogy a vizsgált agrárkezdemé-

nyezések lokális léptékben „magukra vannak hagyva". A lokalitás támogatása nélkül az agrárium ezen szereplői több olyan funkciót sem tudnak ellátni, ami értelmezésünkben a lokalitás, és természetesen ezen túlmenve a térség érdeke is lenne. Az a-e. pontokba foglalt érvek is érintőlegesen utaltak már erre a problémára, miszerint a két szereplő (innovatív agrárszereplők és a lokalitás) között húzódó szakadék felszámolása mind a két fél számára előnyökkel szolgálna. Mindemellett azonban azt is ki kell emelni, hogy habár az elmúlt időszakban az agrárinnovációs kezdeményezések a lokalitás támogatása nélkül is talpon tudtak maradni, ez a gyakorlat középtávon már nem tartható. A tartós lokális elszigeteltség vagy a lokalitásból való kilépéssel, vagy pedig felszámolódással végződik. A lokális és térségi agrárfejlesztések továbbgondolását szem előtt tartva a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések figyelmen kívül hagyása súlyos szakmai hiba lenne, és jelentős visszalépést jelenthet. A lokális szintű integráció egyik első, magától értetődő és aktuális lépése a tervezési folyamatokba való integráció, hiszen ezzel:

- a tervezésben részt vevők elismerik a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések létezését, eddigi munkájukat
- az agrárinnovációs kezdeményezések mozgatói deklaráltan is kiemelt lokális agrárszereplőkké válnak
- tevékenységük szélesebb léptékben ismertté, átláthatóbbá válik
- az agrárinnovációs kezdeményezések megvalósításai maguk az innovatív aktorok számára is átértékelődnek. Szembesülnek azzal, hogy jelenlétük és munkájuk érték.

Összegzés

Az agrárinnovációs kezdeményezések helyi fejlesztési folyamatokba való integrációja mellett felsorakoztatott érvek világosan mutatják, hogy a helyi fejlesztési folyamatok felpörgetésében elméletileg jelentős szerephez juthatnak az agrárium területén működő innovatív elemeket is tartalmazó struktúrák. Természetesen nagyon sok kérdés fogalmazható meg a hogyannal kapcsolatban, ám erre a problémára jelen tanulmány nem keresi a megoldást. Sokkal inkább arra kívánjuk felhívni a térségen belüli szakértők és agrárszereplők figyelmét, hogy a székelyföldi térség agráriummal kapcsolatos fejlesztéspolitikájának jelenlegi helyzetében szükséges meghozni egy fontos döntést. Tudomást veszünk-e a térségben működő pontszerű agrárinnová-

ciós kezdeményezésekről, vagy nem? A székelyföldi térség fejlesztésében érdekelt szereplők számára természetesen nem lehet kérdéses az igenlő válasz, azonban szükségesnek tartjuk röviden elemezni az igenlő vagy a nemleges döntés következményeit.

A pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések figyelmen kívül hagyása (értsd: az eddigi gyakorlat továbbvitele) valószínűleg már rövidtávon, de középtávon biztos, hogy az újszerű kezdeményezések gyengüléséhez, felszámolódásához vezet. A lokális szint támogatása nélkül, társadalmi támogatottság nélkül, tevékenységük elismerése nélkül nem lesz elegendő erőforrás a fennálló tevékenységek folyatatására és fejlesztésére. A tevékenységek fenntartása ugyanis nem elegendő, hiszen innovatív jellegük egyik meghatározó aspektusa, hogy képesek voltak valamit (dominánsan nem csak egyvalamit, hanem párhuzamosan több dolgot is) másképpen csinálni. A másképp tevékenykedés egyik szükséges velejárója a folyamatos változás, a fejlődés, a továbblépés szükségszerűsége. Amennyiben a lokális társadalom nem tudja megérteni és elfogadni (természetesen itt fokozatos megértésről és elfogadásról beszélünk) ennek a gyakorlatnak a sajátos logikáját, akkor a pontszerű agrárinnovációs kezdeményezések helyi léptékű integrációja nem lehet sikeres.

A vizsgált kezdeményezések szakmai és társadalmi támogatására azért is van szükség, mert jelenleg ők alkotják azt a réteget, akik innovatív elemeket tartalmazó struktúrákat működtetnek az agrárium területén. Amennyiben ezt zárójelbe tesszük, akkor az utóbbi években kitermelődött előrelépést, haladást, fejlődést tesszük zárójelbe. Ez is jelentős szakma hiba is lenne. Ugyanakkor az is kérdés, hogy az agrárium területén képes-e más formában megjelenni az innováció, vagy csak az egyéni kezdeményezések szintjén. Jelenleg a makroszintről (EU, Románia) induló folyamatok elindítani nem nagyon, jobb esetben csak támogatni tudják a lokális folyamatokat, és kisebb léptékben igaz ez a kijelentés a mezoszintre is (megyei lépték). A lokális szinten kialakult folyamatok támogatására azért is van szükség, mert láthatóan ez az a szint, ahol az innováció megjelenésére reális esély van. Továbbá az itt kialakult és jelenleg működő, agrárinnovációs kezdeményezések társadalmi elfogadtatása révén reális lehetőség nyílik az innováció tágabb értelembe vett térségi megjelenésére is.

Zárszóként megkockáztatunk egy kijelentést: az agrárinnovációs kezdeményezések működtetői csak akkor tudnak integrálódni a lokális és térségi folyamatokba, amennyiben a lokális és térségi agrárszereplők közösségének szerves tagjaivá (netalán kiemelt szereplőivé) válnak. Fejlesztéspolitikai szempontból ennek megfelelően kell(ene) kezelni őket.

Szakirodalom

Biró A. Zoltán – Magyar Ferenc (szerk.) 2013
Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda

Biró Z. Zoltán
Az agrártémák a stratégiakészítési folyamatokban. In: Biró A. Z – Magyar F. (szerk.) Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda, 161–167.

Biró Z. Zoltán 2004
Új vidékfejlesztési perspektíva: a kultúragazdaság. In: Biró A. Z. – Koszta Cs. J. – Mátéffy M. (szerk.) Vidékfejlesztés Hargita megyében. Regionális Képzési Központ, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 63-76.

Bodó Julianna 2004
„Így kollektivizáltak minket…" Kulturális antropológiai elemzés két székelyföldi településről. Helyzet könyvek, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

Czibere Ibolya – Kovách Imre (szerk.) 2013
Fejlesztéspolitika – Vidékfejlesztés. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen

Mátéffy Mária 2004
A Hargita megyei kistérségi szerveződési folyamat öt éve. In: Biró A. Z. – Koszta Cs. J. – Mátéffy M. (szerk.) Vidékfejlesztés Hargita megyében. Regionális Képzési Központ, Alutus Kiadó, Csíkszereda, 13-30.

Ray, Chistopher 1998
Culture, intellectual property and territorial rural development. Sociologia Ruralis 38 (1.), 3-20.

II. Szakmai, szervezői szempontok

Bányász József

AZ AGRÁRINNOVÁCIÓ GYAKORLÓTEREI

„Korunk egyik legvégzetesebb tévedése az a hit, hogy a termelés problémáját megoldottuk. A modern ember egyenesen a természet elleni harcról beszél és elfelejti, hogy ha megnyerné ezt a harcot, ő maga lenne a vesztes fél." (A kicsi szép. E. F. Schumacher)

„Nem csak népességmegtartó képességre van szükség, hanem képességmegtartó népességre." (Kemény Bertalan)

A Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztés elsősorban a Gyergyói térségben, de Székelyföld léptékű feladatvállalással is a vidéki agráriumhoz, családi gazdasághoz kötődő emberek önellátó, problémamegoldó képességét igyekszik erősíteni, elősegíteni. Munkája – evangéliumi küldetéséből kifolyólag – értékorientált és ökoszociális. Rendszerszemléletű megközelítéssel próbálja az agráriumnak az élet egészére vonatkozó hatásait elemezni, figyelembe véve annak környezeti, emberi, gazdasági, kulturális, lelki vonatkozásait is. Az „agrikultúra" az élet egészének a meghatározója és székelyföldi jövőnk záloga. A térség településszerkezete, város – falu egymást kiegészítő szerepei, a táj adta lehetőségek, a vidékhez kötődő lakosság és a kedvező konjunktúra arra készteti régiónk döntéshozóit, hogy leltározzák fel helyi erőforrásainkat és ezekre alapozzák a jövő stratégiáit. A beáramló tőke ígérete elmaradt. Úgy tűnik, hogy csak magunkra számíthatunk.

Az ***innovatív kezdeményezéseinket*** egy megszakadt, szerves hagyomány folytatásaként kell elképzeljük, ahol a közösségi értékek, a magas moralitás és az egymásba vetett kölcsönös bizalom elengedhetetlen. A gazdasági jólét csak akkor következhet be, ha képesek leszünk belső erőforrásaink, tradicionális értékeink aktivizálására.

Ebben a kontextusban a munkához való viszonyunkat is át kell értékeljük, illetve helyére kell tegyük. Itt is a becsületes (gondos gazda), igényes (székely ács), szolidáris (kaláka) hagyományainkra kell alapozzunk.

A nagy tanítók felismerték, hogy a munka nemcsak a létfenntartás, hanem a tökéletesedésre törekvés eszköze is. A fennmaradáshoz munka kell, a tökéletesedéshez céltudatos tevékenység, olyan, mely összhangban van a természettörvénnyel. Az embernek talentumait kamatoztatnia kell a közjó, mások szolgálatára.

Az emberi munkának hármas célja van:[1]

1. Elő kell állítania a szükséges és hasznos javakat, szolgáltatásokat.
2. Lehetővé kell tenni minden ember számára, hogy használja, tökéletesítse képességeit.
3. Cselekedetei révén – egyeseket szolgálva, másokkal együttműködve – szabaduljon meg a velünk született önzéstől (egocentrizmustól).

Ez a hármas funkció olyan központi szerepet ad a munkának, hogy el sem lehet képzelni az életet munka nélkül. „*Munka nélkül az egész élet megromlik, de ha a munka lélektelen, nemcsak a társadalom romlik meg, hanem az ember is megzavarodik*" (Albert Camus)

Ebben az is benne van, hogy az ember „értelmes" munkára törekszik, ami felelősséggel, ugyanakkor egyfajta elkötelezettséggel ruházza fel. A gazdálkodó ember a Teremtőnek a munkatársa, aki ismeri a természeti jenségeket, a biológiai sokszínűségben rejlő lehetőségeket, az állatok anatómiáját, a piac aktuális mechanizmusait, az együttműködéshez elengedhetetlen magatartásbeli tulajdonságokat, fizikai lehetőségeit és korlátait, a technika őt kiegészíteni tudó részleteit, cselekedeteinek természetre ható áldásait és kártékony hatásait stb.

Az agrárinnovációnak, vidékfejlesztőknek, oktatóknak ez jelenti a kihívást. Ilyen embereket kell nevelni, az ehhez szükséges tudást kell közvetíteni a hagyomány integrálásával, ugyanakkor a 21. század időszerű „köztes (közbenső) technológiáját"[2] kell korszerűen adaptálni. A *közbenső technológia* a fejlett ipari technológiával szemben nem hatékony, nem annyira *gazdaságos*. El kell gondolkodni, hogy *inkább gazdaságosan akarunk-e elpusztulni, vagy gazdaságtalanul a túlélést választjuk*.

Ezt nehéz ma elfogadtatni az emberekkel, sztereotípiáink nagyon befolyásolnak. Pedig a nagyipar mellett a közbelső technológia mentőcsónakként szolgálhatna. A szerves gazdálkodás nem függ az ipari rendszertől. A családi szerves gazdálkodások válhatnak régiónk mentőcsónakjaivá.

---

[1] Ernst F. Schumacher, ***Jó munkát*** (1994) Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

[2] A dolgok olyan tőkeigényessé váltak, hogy már előre gazdagnak és hatalmasnak kell lennünk, mielőtt bármit is tehetnénk. pl. aki mezőgazdaságból akar megélni komoly iparral kell rendelkeznie… Ez a fejlődés a függőséget növeli, nem a függetlenséget. Helyette köztes technológia kellene. (E. F. Schumacher, uo.)

Tehát az innováció nemcsak a technika (*köztes*…) színterein szükséges, hanem a mentalitás, a természethez való belső viszonyulás terén is. A nagyobb nehézséggel, ugyanakkor nagyobb ellenállással is itt, ezen a másik – belső – területen találkozunk. Az emberek vágyait a tömegkommunikációs eszközök révén a jólétre sarkalló fogyasztásdömping manipulálja a valós lehetőségek figyelmen kívül hagyásával. Még mindig a nyugat-európai életszínvonal elérésének illúzióját kergetjük, anélkül, hogy ismernénk annak az életminőségre ható káros következményeit (*noogén neurózis*)[3], elérésének valós feltételeit és árát.

A Gyulafehérvári Caritas innovációs tevékenysége, együttműködve más térségi szereplőkkel, az Élőszövet Alapítvány[4] keretei között (gyakorlatias képzések, követhető modellek megjelenítése, szaktanácsadás, szociálpedagógiai szolgáltatások, piaci innováció[5]) a szervesen gazdálkodni szándékozó emberekre fókuszál; elsősorban azok önellátó – relatíve szabad döntés felé vezető – képességeik erősítésével, korszerű szaktudás integrálásával.

Példaként kiragadnám a tangazdaságok, mintagazdaságok – mint az innováció gyakorlóterei – hálózatának kialakítási folyamatát.

Tangazdaságok Székelyföldön

A székelyföldi vidék – az élet − meghatározó eleme a mezőgazdaság. A vidéki ember évszázadokon keresztül az agrikultúrából nyerte a megélhetését. Innen teremtette meg életének alapjait, de a kultúrája is mélyen röghöz kötött. Szerves része volt ennek a fenntartható erdő-, legelőgazdálkodás is. A máig fennmaradt régió településszerkezete is agrárium-veretes és kisvárosaink a körülöttük elterülő falvakkal (székek, fiúszékek) biztosítani tudták, tudják (?) azokat a keretfeltételeket, ahol népünk hosszú távra berendezkedhet; kultúrát, életminőséget biztosíthat.

Ennek szolgálatára minták, példák megjelenítését célszerű kialakítani, amelyek harmóniában vannak a természettel, a szakma korszerű csúcsát jelentik és biztosítani tudják népünknek hosszú távon az életminőség anyagi, és szellemi feltételeit.

A mezőgazdaság, agrárium terén is mintagazdaságok, tangazdaságok hálózatát kell létrehozni, ahol elsajátítható, megszerezhető fiaink, lányaink számára mindaz a

[3] Viktor E. Frankl

[4] www.eloszovet.ro

[5] Átalvető program: www.atalveto.ro

tudás, magatartásmód, ami elengedhetetlen a túléléshez, az életminőség biztosításához. Ezek a gazdaságok követendő példák, ugyanakkor kedvcsinálók kell legyenek az ifjúság számára, hogy a pályaválasztási döntéseik meghozatalakor e téren is találhassanak alternatívát az életre.

Térségünkben az iskolák mellett kiépített tanműhelyek eltűntek, csak emlékük él, és az sem mindig pozitív. Civil szervezetek, vállalkozások, egyházhoz kötődő egyesületek ismerték fel ezek szükségességét és nem kis áldozattal létre is hoztak jó néhányat. Ezek a tangazdaságok az agrárium különböző területeire kínálnak gyakorlóteret, jelenítenek meg példát, hogy ne menjen veszendőbe az a szerves tudás, amit át kell menteni a jövő generációknak az Élet érdekében. A továbbiakban, a teljesség igénye nélkül, felsorolok néhányat, és röviden bemutatom a Caritas Vidékfejlesztés által létrehozott kreatív gazdaságot.

Székelyudvarhelyen a ***Csicser tangazdaság***[6], biokertészet, gyógynövénytermesztés, baromfitenyésztés, termékfeldolgozás terén kínál oktatóteret. A városi volt agrárszakiskola farmján Boros Csaba az **Elan Trio KFT** tulajdonosa alakított ki egy komplex gazdaságot azzal a szándékkal, hogy egészséges mezőgazdasági termékek előállítása és feldolgozása mellett kedvet is csináljon az oda látogató felnőtteknek és gyerekeknek a gazdálkodásra. A gazdaság szemlélete organikus. Természetes módszerekkel gazdálkodnak, egészséges, méregmentes élelmiszert állítanak elő. Működtetéséhez a Hargita Megye Tanácsa, illetve Székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal is hozzájárulni szándékszik a most létrehozandó egyesületen keresztül, amelynek tagja lesz az Élő Szövet alapítvány, a Székelyudvarhelyi Polgármesteri Hivatal és egy helyi kulturális egyesület is. Az új entitás rendeltetése többek között rendezvények (pl. húsvéti, karácsonyi, Szent Mihály napi vásár, stb.) szervezése, illetve a farmon megjelenített tevékenységek finanszírozása, fejlesztése. Irányítását szakemberekre bízzák, akik a hagyományos mezőgazdasági formát jelenítik meg (Pl. Ferencz Lehel zöldségtermesztés terén). Civil szervezetek saját programjaikat ráépíthetik a farmon jelenlevő tevékenységekre (pl. zöldségtermesztő képzés gyakorlati része, gyümölcstermesztés, metszőtanfolyam, állattenyésztés, gyógynövénytermesztés, stb.). A gazdaság szerkezete a következő területekre kínál gyakorlóteret, jelenít meg követendő példát, tudást közvetít, termékeket állít elő: állattenyésztés, zöldségtermesztés, termékfeldolgozás, lovas oktatás, rekreációs szolgáltatások.

[6] http://www.szekelyhon.ro/aktualis/udvarhelyszek/mintagazdasag-kozossegi-osszefogassal

A Szent Ferenc Alapítvány is része akar lenni ennek a tangazdaság–hálózatnak, mely kialakulóban van a Székelyföldön. Lovas turizmus területén Csíkszentsimonban működtet egy jól felszerelt és professzionális irányítás alatt lévő tangazdaságot, ugyanakkor vidéki kollégiumai körül sok helyen az agrárium valamely területén szintén oktatótereket biztosít.

A ***Csobotfalvi Életvirág Ökológiai Egyesület*** az őshonos háziállatok és magok megőrzését, terjesztését tűzte ki célul, ugyanakkor gazdasága nyitott a tanulni szándékozók számára is.

A ***Szovátai Közbirokosság*** legelőgazdálkodás, juh-, kecsketenyésztés, tejfeldolgozás terén szándékszik oktatóteret létrehozni és működtetni.

Sepsiszentgyörgy környékén ***biokertészettel*** körvonalazódik egy tangazdaság kialakítása. A ***LAM Alapítvány*** állattenyésztéssel és szántóföldi növénytermesztéssel biztosít gyakorlóteret.

A ***Civitas és a Lia alapítványok*** is programjaik révén (*Magvető program, Tündérkert, Helyi gyógynövények és hagyományos gyógymódok, Zöld hulladékgazdálkodás*) oktatótereket biztosítanak a fenntartható jövő tudásának elsajátítása érdekében.

A Caritas Vidékfejlesztés tangazdasága

Ennek a gerincét a ***Tej Útja*** program keretei között lévő, családi léptékű tejtermelő és feldolgozó gazdaság képezi. A Caritas egy ökológiai szemléletű gazdaságot próbál megjeleníteni a takarmánytermesztéstől a szarvasmarha tenyésztésen keresztül a tejfeldolgozásig, ill. a végtermék értékesítéséig. A szükséges tudás szerves; a hagyományainkból táplálkozik, integrálja a régió örökségét, természeti és emberi adottságait, valamint adaptál egy világszínvonalú, korszerű svájci tapasztalatot, amelyet egy hosszú távú tudástranszfer alapján jelenítünk meg Székelyföldön.

Egy ötéves program keretei között alakítjuk ki a ***gazdaságot***, aminek a gerince a gyakorlati oktatás. Adott istálló, állatállomány, szántóföldek, kaszáló, géppark a takarmány előállításához, kézműves sajttanoda érlelt sajt, joghurt elkészítéséhez, és közvetlen termékértékesítési infrastruktúra bemutató üzlettel, „*webkamra*" felülettel (www.atalveto.ro). A gazdaság egy közel két hektáros területen fekszik tízpercnyi gyalogútra Gyergyószentmiklós központjától.

A tudástranszfert egy svájci – Stiftung Lebensqualitaet – alapítvány biztosítja, Konrad Suter tekintélyes sajtmester révén, aki helyi gazdáknak közvetít olyan tudást, aminek elsajátítása elengedhetetlen a korszerű tejfeldolgozáshoz. Saját sajtmester kiképzése is folyamatban van, aki átadja a korszerű tudást.

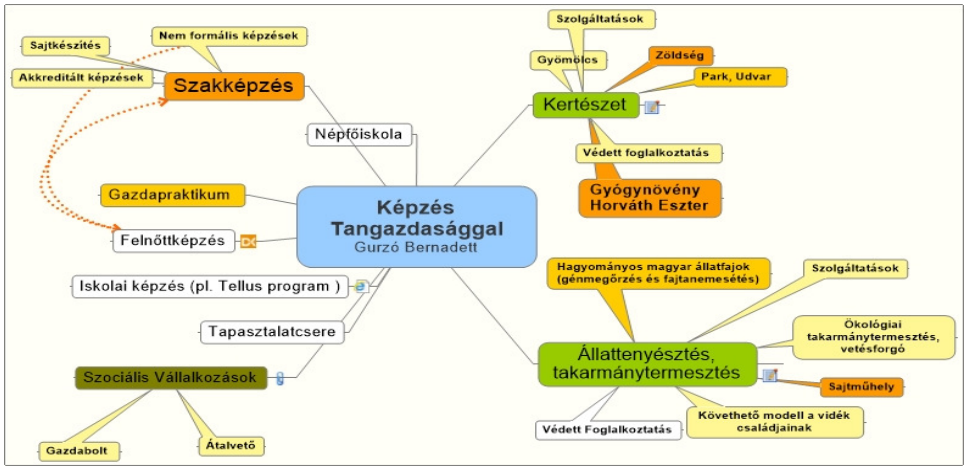
Veteményezés, gyógynövénytermesztés. Hatszáz négyzetméter üvegházban és háromezer négyzetméter szabadtéri veteményesen két fiatal kertészmérnök tájfajtákat termeszt, értékesít és oktat. Ökológiai növénytermesztést végzünk és védett körülmények között sérült fiatalokat is foglalkoztatunk a kertészetben. Egy kis gyümölcsös is van telepítve valamint ribizli-, egrescserjék, amik szintén oktatást és a tájfajták megőrzését szolgálják.

A gyógynövénytermesztés oktatása céljából egy bemutató lugas kert kialakítását is tervezzük, magas ágyásokkal.

A ***Liktáriumos ház*** terve az asszonyok *alkímiai* műhelye lesz. Ez egyben „titkos" és „szakrális" hely, ahol a növényvilág átalakítása és szerré való átváltoztatása történik. Itt készülnek a gyógyszerek (tinktúrák, virágvizek, vagy másképp elixírek), illatszerek, mosószerek, és mindazok a fontos anyagok, amelyek a háztartást, a ház tisztán tartását és népének egészségét szolgálják. Egyben **oktatóhely** is, ahol a leányokat bevezetik a gyakorlaton keresztül mindezen alaptudományba. Nagy szükség van a mai kor emberének megfelelő formában e hagyományt újraértelmezni, tudatos keretét megadni és közzétenni.

Közösségi célt fog szolgálni, hiszen a gyergyói-medencéből bárki betérhet a konyhába, és szabadon használhatja lekvárok befőzésére, eltevésére. A Liktáriumos ház felépítésének munkálatait a „*Hagyományos elemeket és technikákat használó építőmunkás*" szakképzésünkkel párhuzamosan folytatnánk, melynek gyakorlati részét az építkezésben szerzett tapasztalat tenné ki. Hosszú távon a gazdasszonyok és fiatalok számára gyakorlatorientált **képzésekkel töltenénk be**, mint a „*Feldolgozó szakmunkás*" vagy a „*Vidéki vendégfogadó*" szakképzésekkel.

A fenti utalások egy szűk keresztmetszetét adják – a teljesség igénye nélkül – a térség civil kezdeményezéseinek. Ehhez jön a sokkal markánsabban megjelenő gazdasági szféra és a közösségi felelősséghordozók, közhivatalok által kezdeményezett példák tömkelege.

A most kibontakozó gazdaegyesületek szintén részei ennek a folyamatnak, de itt még az elején járunk. A különböző szövetkezetek szintén külső nyomásra, piaci kényszer hatására alakulnak. Hiányzik belőlük a korszerű menedzsment és gazdasági tudás, amely elengedhetetlen a fennmaradáshoz és a fejlődéshez (vö. a székelykeresztúri tejszövetkezet, tejgyár). Egy működő szövetkezeti rendszer kialakításához nagyon időszerű a jó szakemberek képzése, a közösségfejlesztés, professzionális szociálpedagógiára épülő szociálpolitika, pozitív kommunikáció, jól kidolgozott, hosszú távú térségi stratégiák, vállalkozói szellem és vonzó térségi jövőkép.

Ezek megjelenítéséhez összefogásra, együttműködésre van szükség a társadalom minden területén. Jó példákat kell megjeleníteni az ifjúság számára, megfelelő iskolai pályaorientációs intézkedéseket kell foganatosítani, hogy a szolgáltató és a termelő szektor kiegyensúlyozottan jelenjen meg mind a pályaválasztás, mind az oktatás területein. Ma a termelő területekre alig van képzéskínálat.

Innen kezdhetnénk egy másik tanulmányba, amely a termelő munka hiányának okait vizsgálja és megváltoztatásukra intézkedéseket foganatosít. Tény az, hogy helyzet van. A radikális változás szükségességét érezzük mindannyian. A megfogalmazását és a mellette való elköteleződést valahogy halogatjuk. Még mindig egy letűnt paradigmát akarunk visszahozni, aminek életképességében kételkedünk. A jövő elkezdődött. Merjünk konkrét lépéseket tenni saját önellátó képességünk erősítésére, függőségeink felszámolására, és akkor megtaláljuk azokat az utakat, amelyeket önállóan is be tudunk járni, és ezek az utak gyönyörű távlatokat kínálnak. Aki nem meri felvállalni a neki szánt utat – amit már majdnem mindenki saját csendjében felfedezett – , az ne is remélje azt, hogy valaha is megérkezik.

Rodics Gergely

„Az agrárinnováció kérdéskörét társadalmi kérdésnek tartom…”

Hogyan látja az agráriumon belül az innovatív kezdeményezések szerepét?

A Pogány-havas Kistérségi Társulás (a továbbiakban PHK) igazgatójaként a Csíksomlyótól Gyimesbükkig tartó térségben szerzett vidékfejlesztési tapasztalataim alapján fogok nyilatkozni. Természetesen munkám során sokat tudok az országos és EU-s politikákról, több nemzetközi szakmai szövetségnek is tagjai vagyunk. Megállapításaim jelentős része azonban úgy gondolom, hogy Székelyföld egészére is igaz lehet.

Az innováció a termelésben napjainkig is alapvetően a termelésszervezés egyre magasabb fokú technológia-függőségét jelenti. Ezek a folyamatok nem munkalehetőségek teremtését, hanem munkahelyek tömeges megszűnését eredményezik, így a mainstream agrárinnováció a megélhetést nem támogatja. Természetesen innovációnak tekintem azokat a megoldásokat is, amelyek ezt a vidéki térségek kiürülését eredményező folyamatot próbálja lassítani, és értelemszerűen ezen a téren tartom célszerűnek a komolyabb szellemi és szervezőmunka elvégzését. Mivel az emberek előnyben részesítik a kisebb testi erőfeszítést igénylő és tisztább munkakörülményeket, ezért az innováció területét térségünkben azon a mezsgyén kell keresni, ahol a családi léptékű gazdálkodás összekapcsolódhat a fenti igények kielégítésével.

Ön hogyan ítéli meg az újszerű kezdeményezések térségi fontosságát, aktualitását?

Nagy szükségét látom a fent említettek mellett annak, hogy térségünk egyik legfontosabb erőforrásának védelmét összehangoljuk a technológiai és marketing innovációkkal. Ez a terület a természeti erőforrások védelme, amin belül térségünk esetében kiemelkedik a biodiverzitásvédelem fontossága, mert mára Európa egyik dokumentáltan legfajgazdagabb térsége vagyunk. Ez nem csupán a PHK-re igaz, hanem általában a kis léptékű családi gazdálkodást folytató térségekre. Adataink azonban a PHK térségből származnak. Az innováció ezért a mi esetünkben nem a nyugat-európai léptéket és megoldásokat igényli. Az alapvető eltérés az, hogy nálunk nem a rontott állapot helyreállítása a cél, mint Nyugat-Európában, hanem egy kiváló meglévő állapot fenntartása, a degradáció megindulásának a megakadályo-

zása. Az EU agrár- és környezetvédelmi politikák ugyan segíthetik a térségi folyamatokat, de láthatóan a térségünk számára nem optimális szabályozások és támogatási rendszerek születtek az elmúlt időszakban.

A téma fontosságát két, a térségünkben lezajlott kutatás eredményével érzékeltetném: nálunk találhatók Európa harmadik legfajgazdagabb növényközösségei, mégpedig a Pogány-havas közelében található hegyi kaszálórétek egyikén! Ez kifejezi a helyi agrárium és a környezet rendkívül pozitív egymásra hatását. Ezzel szemben az Egyesült Királyság elveszítette fajgazdag rétjeinek 98%-át az '50-es évektől napjainkig zajló gépesítés és intenzifikáció következtében.

A másik adat: a világon eddig zajlott vizsgálatok alapján a Gyimes Hidegségpatakán élő lakosság körében létezik a legtöbb kifejezés különböző élőhely-típusok megkülönböztetésére. Ez azt jelenti, hogy a helyiek gazdálkodásból fakadó rendkívüli környezet- és természetismeretből egy nagyon erősen a térség adottságaihoz igazodó környezetbarát tájgazdálkodás zajlik Gyimesben. Ez mára példaértékű tudás Nyugat-Európa számára, amelyet szimbolikusan is kifejez az, hogy egyre több kutató és rendkívül befolyásos természetvédő és agrárpolitikus (közöttük Károly herceg) érkezik térségünkbe ezzel a tudással ismerkedni.

Emiatt a Székelyföldre történelmi léptékben is jellemző megkésettség mára egy olyan helyzetet teremtett (premodern-modern-posztmodern egyidejű jelenléte), amely unikális és a fennmaradt értékek (természet és az annak használatára vonatkozó tudás) erőforrásként jelentkezik a fejlesztések számára. A veszély az, hogy a téma iránti figyelem és érdekérvényesítés hiányában a mainstream fejlesztéspolitikáknak könnyen áldozatává válhat ez az erőforrás. A fentiek miatt az agrárinnovációról való gondolkodást nem célszerű az ipari érdekek vezérelte újítások kritikátlan átvételének, technológiagyártók és technológia kereskedők érdekeinek alárendelni. Az innováció bevezetéséhez rendkívül innovatív szellemi vezetők és ezeket a szempontokat értő és képviselő politikai háttér szükséges.

Hogyan jellemezné azok helyzetét, akik újszerű tevékenységekbe fogtak? Milyen eredményeket, előrelépéseket érzékel?

Azt látom, hogy létezik egy olyan léptékű családi gazdaság, amely még a táji szempontokat nem sérti, ugyanakkor tisztes megélhetést biztosít a gazdacsaládoknak. Ezek a családok természetesen a faluközösség megkülönböztetett figyelemmel kíséri. Ha mintájuk sikeres, irigyeik és követőik lesznek, ha kudarcos, a falu megvetését vonja maga után. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a családi szintű intenzifikáció első áldozatai éppen azok a hegyi kaszálórétek, amelyek a legmagasabb

természeti értéket képviselik. Ezek megmaradása is biztosítható lenne újszerű termelésszervezési módok bevezetésével (közbirtokossági, szövetkezeti integráció).

Melyek az innovatív kísérletek előtt álló fontosabb gondok, akadályok?

A térségre adaptált innováció akadályai:

- Szakemberek kis száma, a közöttük facilitált kommunikáció csekély sikerei, a forrásokért folyó verseny okozta információ-visszatartás és a kooperáció csekély mértéke.
- Az európai és nemzeti politikák a helyi megoldásokat nem képesek hatékonyan kezelni/beépíteni, emiatt fennáll a veszélye olyan átfogó szabályok bevezetésének, amelyek a helyi, jó, akár működő megoldások helyébe új és kevésbé hatékony megoldást vezetnek be, vagy ilyenek kialakulását ellehetetlenítik.
- A korrupció-vezérelt gazdaság nem a tehetség vagy térségi érdekek érvényesülését segíti, hanem egyéni érdekek mentén zajlik és az érdekérvényesítés olyan formáit igényli, amelyekből éppen a közösség iránt elkötelezettebbek maradnak ki. Emiatt az innovátorok sokszor külső forrásokból működő szervezetekben dolgoznak, ami a társadalmi beágyazottságukat nem segíti és sok energiát kell a forrásszerzésre „elpazarolniuk".
- A helyi/térségi politikusok sokszor ellenérdekeltek abban, hogy az innovatív lépéseket tőlük független szervezetek kezdeményezzék. Nagyon sok jó kezdeményezés esik áldozatul a „lenyúlásnak", ami a térségi innovációk bevezetését és elterjedését hátráltatja azzal, hogy az ötletgazdák nem osztják meg elképzeléseiket mindaddig, amíg az meg nem valósul. Ha a lenyúlás mégis megtörténik, a kivitelezés színvonala általában nem éri el a közösség számára optimális mértéket. Egy gyenge színvonalú megoldás azonban kioltja egy jobb megvalósulásának az esélyét. Emiatt az ágazatban komoly bizalmatlanság alakult ki az innovátorok és a politikai vezetők között.

Véleménye szerint mire lenne szükség ahhoz, hogy az újszerű kezdeményezések talpon maradjanak, erősödjenek?

Olyan politikai szövetségek megkötésére van szükség a magyar közösségen belül és európai léptékben is, amelyek középpontjában a helyi megoldások megerősítése áll. Ehhez politikusainknak egyetértésre kell jutniuk azzal kapcsolatban, hogy melyek ezek a helyi megoldások, amit természetesen szakembereknek kell kidol-

gozniuk és javasolniuk. Szintén fontos a fentebb jelzett bizalomhiány megszüntetése és egy támogató, termékeny szellemi és anyagi környezet kialakulása.

Az ágazati egyesületek, szervezetek létrehozása, működése mennyiben segítheti az innovációt? Lát-e erre pozitív példákat? Vagy az egyesületi szerveződések szorítkozzanak az értékesítési feladatok megoldására?

A közösségi (gazdaegyesületi tulajdonú) tejcsarnokok jó példái annak, hogy egy szervezet a marketing mellett a technológiai újítások bevezetését is elvégezték (higiéniai szabályok bevezetése a családi gazdaságban, tisztább tejtermeléshez szükséges eszközök beszerzése, stb.). A tanulsága ezeknek a szervezeteknek, hogy a gazdálkodók körében az innováció bevezetését a közvetlen gazdasági érdeken keresztül is nehéz, ugyanakkor azért lehetséges elérni.

Figyelmeztető példa a székelykeresztúri tejszövetkezet története. Egy innovatív, jó ötlet szakmai hozzáértés nélkül. Az eredmény csődközeli helyzet, amelyből a szövetkezet legerősebb gazdasági szereplői próbálják meg kihúzni a szervezetet. Legfontosabb tanulságok: idő, elkötelezettség és szakmai hozzáértés az előkészítésben. A vezetést nem politikai, hanem szakmai alapon megszervezni. A gazdák körében tudatosítani, hogy a szövetkezet vezetősége az ő alkalmazottjuk, így rossz teljesítmény esetén le lehet cserélni. Szintén fontos, hogy a gazdák még a saját családjukban sem fogyasztották a szövetkezeti termékeket, így nem is ajánlották másoknak. A bukás közelében a közvetlen gazdasági érdeken keresztül lehetségessé vált a helyi fogyasztás és a tudatos vásárlás gondolatának terjesztése. Mára a helyzet változott, és a helyi boltokban is megjelentek ezek a termékek.

Hogyan látja az agrárjellegű szakmai tudás szerepét az agrárinnovációs folyamatban?

Jelenleg csekély. A jövőben elsősorban a középfokú agrárképzés területén látom a szerepét. A szaktanácsadás kultúrája a szocializmusban gyökerezik, rezignáltság és intézményi megközelítés érzékelhető mind a tanácsadók, mind a tudás befogadói, a gazdák körében. A gazdaképzések általánosak, nem gazdaság-specifikusak.

Szükségesnek látja-e, hogy az agrárinnovációs folyamatba más jellegű szakmai kompetenciák is helyet kapjanak ?

Természetesen! (Bár mihez képest más?) Ha az agrárinnováció az „innovációdonor" érdekeiből fakad, a dolog természeténél fogva nem a közösség javát szolgáló eredményeket hozza. Szükséges tehát a térségi szereplők részéről az innovációs szükséglet és annak formáinak részletes kidolgozása, csak ezek alapján lehet a

térség számára kedvező eredményt elérni. A fenti példák is azt mutatják, hogy időre van szükség a máshonnan átvett példák helyi adaptációjára és a minták használatához szükséges helyi kompetenciák megszerzésére. Ugyanakkor központi kérdésnek tekintem azt is, hogy alapvetően ne mások példáit igyekezzen a székelyföldi közösség átvenni, hanem saját megoldásait dolgozza ki!

Szükségesnek tartja-e, hogy az agrárinnováció kérdésköre a társadalmi nyilvánosságban is teret kapjon?

Az agrárinnováció az én értelmezésemben nem szorítkozhat az agrárium területére. Ha itt technológiák bevezetéséről beszélünk csupán, az jelentős veszélyeket hordoz magában a helyi társadalom számára. Ahhoz, hogy kiderüljön, hogy mely újítások bevezetése célszerű az agrárium területén, egyetértés kell szülessen abban, hogy melyek a székely közösség megmaradásához leghatékonyabb társadalmi célok. A termelés intenzifikálása egyértelműen a falusi lakosság elvándorlásához fog vezetni. És az elvándorlás külföldre fog történni, történik ma is. Ha közösségi innovációkban gondolkodunk, akkor ezek kialakulásához pedig tájékoztatás, szemléletformálás szükséges (pl. helyi termékek és szolgáltatások keresletének növelése). Ezért az agrárinnováció kérdéskörét társadalmi kérdésnek tartom, így a nyilvánosság részvétele elengedhetetlen!

Milyen esélyeket lát arra, hogy a székelyföldi térségben, vagy akár kisebb léptékben is az agrártevékenység lényeges mértékben megváltozzon, újszerű, versenyképes legyen? Melyek a cselekvési lehetőségek?

A székelyföldi mezőgazdálkodás folyamatos változásban van. Azt gondolom, hogy a gazdálkodás léptéke családi kell maradjon, nagy agrárvállalatok elterjedése a térség végső kivéreztetését jelentené. A családi lépték lehet valamivel nagyobb, mint ma, pl. 10-20 tehenes gazdaságok már képesek jó színvonalon eltartani egy-egy családot. A gazdálkodás módja ezért valamivel mechanizáltabb lesz, de érdemes a motorizált-kemizált megoldások mellett – vagy akár helyett – a természetbarát és akár állati erőre alapozott megoldásokat is számításba venni, amelyek népszerűsége és technológiai színvonala is folyamatosan javul Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban.

Cselekvési területek:

- Konszenzusos egyetértés az innováció társadalmi céljainak a vonatkozásában, a célok megfogalmazása és következetes érvényesítése a politika minden szintjén. Ehhez kutatások és rengeteg társadalmi egyeztetés.

- Az agrártámogatási rendszer helyi szempontjainak az érvényesítése a nemzeti vagy EU-s politikában.
- Középfokú és felsőfokú oktatás kiterjesztése nagyon erősen a térségi adottságokra épített tananyagokkal, sok gyakorlattal, tanulmányutakkal. A családi gazdálkodás vonzóvá tétele a fiatalok körében.
- Szaktanácsadás személyre szabottan, közvetlenül a gazdának. A tanácsadást nem támogathatják ipari vállalatok, az közösségi szolgáltatás legyen! Tanulmányutak, tapasztalatcserék szervezése.
- Szövetkezeti modell elterjesztése. Az első sikerek és kudarcok alapján egyfajta társadalmi szolgáltatásként segíteni az új kezdeményezések beindítását annak érdekében, hogy újabb kudarcok elkerülhetőek legyenek, s az (erősen megtépázott) szövetkezeti gondolat ne kompromittálódjon tovább.
- Az anyagi támogatást a gazdaságok léptéke miatt elsősorban tőkeinjekcióként tartom elfogadhatónak. Ezt jelenleg a támogatási rendszerek viszonylag jól teljesítik.
- A hitel nagyvállalatoknak való dolog, a kis családi gazdaságok nem olyan tőketermelő képességűek, hogy ezt tömegesen elterjesztendőnek tartanám. Kiszolgáltatottságuk miatt a tisztán piaci hitelezést nagyon veszélyes területnek tartom. Közösségi kontroll alatt működő kedvezményes hitelek további bevezetését tartom lehetségesnek.
- Gazdasággal még a családban sem rendelkező fiatalok letelepedését és egy gazdaság elindítását lehetővé tevő támogatási modellek kidolgozása, bevezetése.

Úgy gondolom, hogy a világpiaci versenybe Székelyföldnek nem szabad beszállnia, hisz ott kudarcra van ítélve. Méreténél és kiszolgáltatottságánál fogva soha nem lesz képes a nagy agráripari konszernek erőfölényével még csak harcba szállni sem, nemhogy megnyerni a háborút. Így az egyetlen megoldásnak az ettől való távolmaradást és a helyi termelés-fogyasztás egyre nagyobb volumenének a kiépítését tartom. Ebben azonban számos innovatív eszköz áll rendelkezésre, nemes és izgalmas kihívás ezek elterjesztése! Ha bármiben segíthetek, örömmel veszek részt ilyen munkákban!

Könczei Csaba

„Az agrárinnovációs folyamatnak differenciálódnia kell, az igényeknek megfelelően…”

Kovászna megye Mezőgazdasági Igazgatóságának vezetőjeként e megye mezőgazdasági helyzetére van rálátásom, ennek alapján az ágazat jövőjéről, a Székelyföld mezőgazdasági lehetőségeiről fogalmazok meg néhány, általam fontosnak vélt állítást. Alkalmam volt megismerni Székelyföld (inkább Kovászna és Hargita megye) mezőgazdasági struktúráját, termelési potenciálját, a termelők igényeit és elvárásait. Ennek kapcsán érdekes következtetésekre jutottam. Székelyföld mezőgazdasági struktúrája alapjában véve sok hasonlóságot mutat. Azt gondolhatnánk, hogy az igények és elvárások egyformák a termelők részéről. Nem így van. Bizonyos jobb mezőgazdasági potenciállal rendelkező régiókban (Sepsiszentgyörgy környéke, Kézdivásárhely környéke, Alcsík) más a struktúra, mások a farm méretek, és ennek függvényében mások az elképzelések, és mások a gazdák elvárásai is. Itt az EU csatlakozás utáni első ciklusban kihangsúlyozottabb volt a pénzalapok felhasználása, önrészt is könnyebben sikerült biztosítani, és a fejlesztési folyamat hangsúlyozottabb, mint a gyengébb potenciálú régiókban. Kimondottan érvényes ez a növénytermesztési ágazatra, de érzékelhető az állattenyésztésben is. Szerintem azt kijelenthetjük, hogy Székelyföldön a családi gazdaságok fejlesztésére kell fordítani a hangsúlyt, de nem szabad szem elől tévesztenünk azokat a mezőgazdasági vállalkozásokat sem, melyek már meghaladták ezt a szintet. Talán Kovászna megyében van a legtöbb ilyen méretű vállalkozás, és itt érzékelhető leginkább a két különböző igény is. Gondolok itt például az infrastrukturális fejlesztésekre, elsősorban öntözési rendszerekre, de a jobb genetikai állományra is az állattenyésztésben. Ezekhez pályázati igények kapcsolódnak a fejlettebb termelők részéről, míg ilyen irányú igények nem fogalmazódtak meg a családi gazdaságok szintjen. Itt inkább gépek vásárlására, raktárak építésére, új technológiák megismerésére és alkalmazására van igény. Jelen pillanatban így látom a helyzetet, és ennek függvényében úgy gondolom, hogy az agrárinnovációs folyamatnak is differenciálódnia kell az igényeknek megfelelően.

Hogyan látja az agráriumon belül az innovatív kezdeményezések szerepét?

Fontosnak tartom, és teljes mértékben támogattam és támogatom a jövőben is az ilyen irányú kezdeményezéseket, és ezek minél szélesebb körben való terjesztését, ugyanis fokozatosan lecseréli a korábbi gyakorlatot, nyitottságra ösztönzi a termelőket az újszerű technológiák alkalmazására, ennek megfelelően piacra vihető terméket eredményez, s ez jobb megélhetést biztosít.

Ön hogyan ítéli meg az újszerű kezdeményezések térségi fontosságát, aktualitását?

Minden eszközzel szorgalmazni kell az innovatív kísérleteket, sőt, amennyiben lehet, külső logisztikai és anyagi támogatást kell nyújtani hozzájuk, de amint a fentiekben kifejtettem, nem mindegy, hogy milyen típusú innovatív kezdeményezést próbálunk előtérbe helyezni és promoválni egy adott térségben. Ezeket szelektálni és adaptálni kell az illető térség igényeihez és lehetőségeihez. Igazából ekkor lehet sikeres és időtálló egy innovatív kezdeményezés, ellenkező esetben negatív példa lesz. A szakemberek szerepe kettős: megcsinálni ezt a szelekciót és kommunikálni a potenciális érdeklődőkkel. És itt látok egy olyan problémát, melyen feltétlenül javítani kell. A mezőgazdasági szakemberek és a mezőgazdasági termelők közötti kommunikációt sokkal konkrétabbá és hatékonyabbá kell tenni. Hiába beszélnek a szakemberek, esetleg akadémiai szinten, egymás között, ha az csak kevés mértékben jut le a termelők szintjére. Persze ehhez a termelők önszerveződési formái elengedhetetlen tényezőt képeznek, és partnerekké kell váljanak. Igen, partnerekké. Partnerség nélkül nincs innováció!

Az agrárinnovációnak az a fontos szerepe, hogy olyan lehetőségekre hívja fel a figyelmet az agráriumon belül, melyek beilleszthetők az EU-s agrárpolitika kereteibe, esetleg még akkor is, ha ez a keret nem igazából megfelelő az illető térség viszonyainak.

Hogyan jellemezné azok helyzetét, akik újszerű tevékenységekbe fogtak? Milyen eredményeket, előrelépéseket érzékel?

Elég nehéz a helyzetük, rengeteg kitartást és elhívatottságot igényel, amíg pozitív eredmények jelentkeznek.

Melyek az innovatív kísérletek előtt álló fontosabb gondok, akadályok?

Azon kívül, hogy meg kell küzdeniük a piaci viszonyokkal és bizonyos bürokratikus nehézségekbe ütköznek az engedelyeztetésnél is, az innovatív kezdeményezésüket el kell fogadtatniuk a környezetükkel. Szerintem ez az a tényező, mely

legalább olyan mértékben akadályozza egy innovatív kezdeményezés megvalósítását, mint az esetleges anyagi veszteség. Az emberek nagy része fél attól, hogy a szűk környezete különcnek tartja. Sajnos, a köztudatban az innováció fogalma gyakran hasonul a különcködés pejoratív értelemben vett fogalmaval.

Véleménye szerint mire lenne szükség ahhoz, hogy az újszerű kezdeményezések talpon maradjanak, erősödjenek?

Elsősorban, mint már mondottam, egy hatékonyabb kommunikáción át önbizalmat és persze megfelelő szakmai alapot biztosítani az ilyen kezdeményezéseknek. És ha mindezek mellé még sikerül külső logisztikai és anyagi támogatást nyújtani, akkor szerintem megalkottunk egy sikeres modellt. Ez a dolog csak a közösségi vezetők és a szakemberek közös munkájával valósítható meg, nagyobb mértékben a szakmaiságra építve. Egyszóval olyan jogi, gazdasági, adminisztratív környezetet kell teremteni, ahol az innovatív kezdeményező és kezdeményezés „jól érzi magát". És itt hívnám fel a figyelmet a klaszter típusú szervezeti formára, ugyanis ez a típusú szerveződési forma, mely magába tömöríti egy ágazaton és egy térségen belül az összes meghatározó szereplőt, katalizátora lehet ennek a kommunikációs folyamatnak, és az innovációs kezdeményezés megfelelő környezetének megteremtésében. És ez is innovatív és működőképes, jó példa rá néhány klaszter Kovászna megyében (Agrofood, Green Energy, ProWood klaszterek).

Az ágazati egyesületek, szervezetek létrehozása, működése mennyiben segítheti az innovációt? Lát-e erre pozitív példákat?

Teljes mértékben, sőt, véleményem szerint igazából csak ezen szervezeteken keresztül beszélhetünk hatékony agrárinnovációról. Vannak pozitív példák, például biotermesztők, energiafűz termesztők, satöbbi. Ezen egyesületi szerveződések nem szorítkozhatnak csak az értékesítesi feladatok vagy csak érdekvédelmi feladatok megoldására, hanem tevékenységük jó nagy részét szakmai vonalon kell megvalósítsák. Az egész mezőgazdasági termelési folyamatba sokkal több szakmaiságot és szervezettséget kell képviselniük és bevinniük, csak így tudnak a tagjaik (termelők) a változó piac feltételeinek a jelenleginél nagyobb mértékben eleget tenni.

Hogyan látja az agrárjellegű szakmai tudás szerepét az agrárinnovációs folyamatban?

Fontos, a jövőben még fontosabb leginkább a farm management (gazdasági számítások, hatékonyság stb.) terén.

Szükségesnek látja-e, hogy az agrárinnovációs folyamatba más jellegű szakmai kompetenciák is helyet kapjanak, például a marketing, kommunikáció, helyi fejlesztés, közösségfejlesztés, szociálpolitika, munkaerőpiaci témák terén?

Igen, mindenikben a felsoroltak közül.

Szükségesnek tartja-e, hogy az agrárinnováció kérdésköre a társadalmi nyilvánosságban is teret kapjon? Vagy maradjon ez az ágazaton belül?

Maradjon az ágazaton belül.

Milyen esélyeket lát arra, hogy a székelyföldi térségben, vagy akár kisebb léptékben is az agrártevékenység lényeges mértékben megváltozzon, újszerű, versenyképes legyen? Melyek a cselekvési lehetőségek?

Lehetőségek vannak és szerintem jó esélyek is. De itt még egyszer visszatérnék az agrárinnovációs folyamat differenciáltságának szükségességére, ugyanis az tény, hogy a székelyföldi mezőgazdaság alapjait a családi léptékű farmok kell képezzék, de pont az agrárinnovációnak köszönhetően talán a vállalkozás léptékű farmokat is, és ezek már léteznek és számolni kell velük, Kovászna megyében be lehet építeni egy megfelelő, környezetbarát székelyföldi mezőgazdasági rendszerbe. Nem tudunk, és nem is szabad kizárólag csak a családi léptékű gazdaságokban gondolkodni. Van, ahol ez nem fog működni hatékonyan. Arra kell törekednünk, hogy ezekben a régiókban egyensúlyt teremtsünk a két gazdasági modell között. A vállalkozás szintű farmok, pár száz hektár és/vagy pár száz fejős tehén, melyek megtalálhatók nálunk ugyan még „kicsik” akar EU-s, akár Románia szinten, de nem hiszem azt, hogy át/vissza alakulnának a családi farm léptékére. Ezt nem tudjuk figyelmen kívül hagyni, és arra kell törekednünk, hogy ezen gazdaságoknak minél kevesebb negatív hatása legyen a székelyföldi környezetre.

Antal Zoltán

Helyzetkép a Nyárád mentéről

A 66 települést, 38 ezer lelket számláló, történelmi, nyelvi és kulturális szempontból egységes Nyárád mente Maros megye Hargita megyével határos részén terül el, az itt élő lakosság több mint 90%-a pedig magyar ajkú. Kisebbségi sorsra jutott közösségünk nézőpontjából kisrégiónkat tekinthetjük akár őrhelynek, végvárnak is. Ezért talán nem túlzás azt állítani, stratégiai fontossággal bír a Nyárád mentén élő közösségeink fennmaradása és megerősödése.

Annak ellenére, hogy a régió központja, Nyárádszereda néhány éve várossá „lépett elő", illetve eltekintve attól, hogy Jedd és Koronka lassan Marosvásárhely külvárosa lesz, régiónk mégiscsak rurális övezetnek tekinthető. A „vidéki" státusból fakadó, aggasztó társadalmi és gazdasági folyamatok ecsetelése szükségtelen. Az ok feltárás, illetve az irányelvek és lehetséges megoldások megfogalmazása is megtörtént: teljes mértékben azonosulni tudok olyan „szakemberekkel", mint például Bányász József[1] vagy Kolumbán Gábor. Vidékfejlesztéssel kapcsolatos gondolataik mögött egyszerre érezhető a tárgyismeret, a lényegre törő, józan, humánus gondolkodás, valamint a szellemi és érzelmi kötődés, az elkötelezettség a székely falu, falusi ember sorsa, jövője iránt.

Vidékfejlesztés a Nyárád mentén: intézmények, kezdeményezések

A Nyárád menti vidékfejlesztési kezdeményezések intézményi hátterének rövid ismertetése előtt, némiképp ellentmondva az alábbiakban leírtakkal, úgy látom, a vidék, az agrárium „megváltására" irányuló törekvések sokszor még mindig párhuzamosak egymással. Pedig a hálózatos gondolkodásnak, a partnerségen alapuló együttműködésnek lassan másfél évtizedes múltja van a Nyárád mentén.

2002-ben hoztuk létre a **Nyárádmente Kistérségi Társulást**, melynek elsődleges és konkrét célkitűzése egy vidékfejlesztési információs hálózat létrehozása és működtetése volt a Nyárádmente tizenhárom községe számára. Ugyanakkor, a

[1] Bányász József: Az élet szolgálatában. In *Vidék es versenyképesség: Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben*

Kistérség megalapításától kezdve a vidékfejlesztés nélkülözhetetlen összetevőjének tekintette a vidéki gazdaság, ezen belül a mezőgazdaság, a turizmus, a kézműves és kisipari tevékenységek fejlesztését, illetve a kulturális – épített és szellemi – örökség megőrzését és értékesítését. A Kistérségi Társulás 2011-ben nyerte el – más szervezetekkel partnerségben – a Nyárád és Küküllő mente Natura 2000-es védett területeinek adminisztrálási jogát.

E kistérségi szintű együttműködés gyümölcseként, mondhatni szinte „magától" érett LEADER térséggé a Nyárádmente 2012-ben, a **Nyárádmente LEADER Egyesület** megalakulásával. Súlyosan sérült azonban az egyik legfontosabb LEADER alapelv, az *aluról jövő kezdeményezés* princípiuma. A lakosság bizalma megrendült az „emberközelinek" szánt LEADER programban, de csalódtak a HACS képviselőiben, alkalmazottaiban is. Megerősítést nyert bennük az a több évtizedes keserű tapasztalat, miszerint az egyszerű, falusi embernek továbbra sincs beleszólása az őt és közösségét érintő kérdésekbe. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv kritériumrendszerének kényszerzubbonyába bújtatott LEADER intézkedések egyben szinte lehetetlenné teszik a valóban *innovatív* kezdeményezések támogatását. A tavaly zárult hétéves tervezési időszakban a LEADER program által gyakorlatilag támogathatatlanok voltak a civil szervezetek és az egyházak is. Tragikomikus, hogy a falusi fiatalok számára legkedvezőbb feltételek mellett lehívható, a falusi ember igényeihez legközelebb álló *Fiatal gazdák támogatása* 112L LEADER intézkedés keretében, a 2014 februárjáig leadott nyolc pályázat közül hét elvérzett, és mindössze egyetlen egy nyert támogatást.

Van tehát intézményi háttér, és, bár nehezen megközelíthetőek, de vannak pénzalapok is. Vannak ágazati egyesületek: szinte minden községben szervezetbe tömörültek az állattartó gazdák. Az értékesítés megszervezése céljából egyesületet hoztak létre a térség zöldségtermelői. Indult civil szervezeti kezdeményezés közvetlen értékesítési hálózat kiépítése és működtetése céljából (webkamra). Létezik kis kapacitású gyümölcsprés működtetését biztosító közösségi projekt. Van olyan kezdeményezés, amely a magyarországi élelmezési és vidékfejlesztési klaszter-modellt szeretné adaptálni majd alkalmazni a térségben. Folyamatosan vannak képzések, gazda- és gazdasszonytanfolyamok, szemináriumok, értekezletek és konferenciák, termék- és kézműves vásárok, bemutatók. A Nyárád mentén is indul a Tündérkert mozgalom, az őshonos gyümölcsfák újratelepítésére.

Hogyan tovább?

Nem biztos, hogy feltétlenül egy mederbe kell terelni ezeket az egymással párhuzamosan csörgedező patakocskákat. Az viszont biztos, hogy végül mindegyiknek ugyanazt a malomkereket kell hajtania. A bevált, működő modelleket át lehet venni, van miből ihletet meríteni, van kitől tanulni: Átalvető, Transylvania Authentica, Székelygyümölcs, Góbé stb.

Továbbra is megoldásra váró feladatok a Nyárád mente alsó és középső részén termelő gazdák érdekeinek képviselete. Még mindig nagy kihívást jelent a termékek hatékony értékesítésének a megszervezése, avagy azok hozzáadott értékének növelése feldolgozás révén. Szükséges és sürgős tennivaló a térségi értékek pontos felleltározása, megőrzése, innovatív promóciója és értékesítése a turizmus által.

A legnehezebb pedig: tudatosítani önmagunkban és a szétmorzsolódó falusi közösségeinkben, fiataljainkban: csak úgy lehet eleget tenni ezen feladatoknak, ha képesek vagyunk gondolkodásmódunk, értékrendünk megváltoztatására.

Lázár Tibor

„Vannak innovatív folyamatok a méhészeten belül…”

A méhész egyesületnek nagyon nagy a tradíciója, mert az visszanyúlik egészen az 1800-as évek derekára. Most ezt vehetjük romániai megalakulásnak. Tulajdonképpen akkor még Erdély nem Romániához tartozott, de úgy tartják, hogy Grand Miklós tanító volt az, aki a méhész egyesületet Erdélyben megalapította, és az azóta kisebb-nagyobb szakadásokkal működött.

A csíkszeredai egyesület már az ’50-es évektől működött. Hogy mondjak neveket is, például Nagy Imre, a festő is benne volt abban az alapító bizottságban az ’50-es években, amely a csíkszeredai méhész egyesületet megalakította. Amikor 1968-ban Hargita megye létrejött, akkor megalakult a megyei egyesület, azóta tulajdonképpen megszakítás nélkül és folyamatosan működik. Adminisztrációs átalakulások voltak a rendszerváltás után. A Hargita Megyei Méhészek Egyesülete, amelynek az elnöke vagyok, tulajdonképpen beletartozik az országos méhész egyesületbe, amelynek Bukarestben van a központja, és maga a vagyon is, ez a székhely is az országos egyesületnek a tulajdona. Azért próbáljuk ezt az egyesületet ilyen formában fenntartani, hogy semmi esetre se tudják az épületet elvenni tőlünk, mert mégis csak kell legyen egy székhely, és egy ilyen irodának a fenntartása mégsem egy egyszerű feladat, főleg, ha bért is kell fizetni. Ide tartozik nekünk egy üzlethelyiség, egy raktárhelyiség, és van egy bérbe kiadott rész is, ami tulajdonképpen besegít abban, hogy úgy, ahogy, fenn tudjuk tartani.

Kétfelé van osztva az egyesület, mert az Apicola egy Kft. Az egyesület nonprofit lehet csak, és ahhoz, hogy tudjon kereskedelmi tevékenységet folytatni, ahhoz feltétlenül kellett egy Kft. Az egyesület vezetői azok tulajdonképpen, akik irányítják a Kft.-t is, plusz az épületnek a fenntartása a Kft-t terheli. Az egyesület a kevés tagsági díjból csak összejöveteleket tud megszervezni, apró-cseprő dolgokat tudunk csak ebből kifizetni. Ez azért jó egyrészt így, hogy az egyesület és a Kft. együttesen működik, hogy az egyesületnek mégis van székhelye, és van egy személy, aki állandó jelleggel itt van, és ha valaki bejön, és méhészetről érdeklődik, akkor azt tudja tájékoztatni. Ha konkrétabb dolgok vannak, akkor összejövünk többen is, megvitatjuk, megtárgyaljuk és eldöntjük, hogy mi hogy legyen, vagy szakmailag mi méhészek megtárgyaljuk, hogy mit is lehet tenni, mert ugye, ez egy szakmai tevékenység. Ez így tud működni. Az egész világ méhész egyesülete a második legnagyobb egyesü-

leti forma a világon. Talán az UNESCO a legkiterjedtebb egyesület a világon és utána a méhész egyesület van a második helyen, és tartja magát. Én láttam arra példát, hogy az egyik országban több mint tíz fele szakadt az egyesületi egység, és egyáltalán nem volt jó, és azután, hogy sikerült újra egyesíteni a széthullott egyesületet, teljesen másképp működik. Mi azért itt azon gondolkodunk, hogy a székelyföldi formát összetartsuk, összehúzzuk. Bár külön működik az udvarhelyi egyesület, de azzal is jó viszonyban vagyunk. Ott van a Nyárád menti egyesületük, amivel nagyon jó kapcsolatban állunk. Én ajánlom nekik is, és a sepsiszentgyörgyieknek is, hogy hozzanak létre lovagrendet, mert az a méhészetnek fényt adna és a méztermékeknek is. Próbáltak ráhangolódni. Szeretném lovagi öltözetben bemutatni, hogy mit jelent mézlovagnak lenni és miért kellene ezeknek megszületniük. Ha ezt így, székelyföldi léptékben ki tudnánk vitelezni, akkor úgy érzem, hogy azt mondhatnánk, hogy valamit tettünk a jövő érdekében, mert egy ilyen dolgot kivitelezni, megszervezni úgy érzem, hogy elég nagy munka. Jelen pillanatban Csíkszéki és Udvarhelyi lovagrend van, ez a kettő működik. Magyarországon tizennyolc ilyen lovagrend van, ezért mézfesztiválok vagy hasonlók alkalmával olyan szép felvonulásokat csinálnak, hogy annak csodájára jár mindenki. Ha nekünk is sikerülne a meglévő négy pontot összekötnünk és egy csíkszeredai mézfesztiválon székelyföldi lovagrendekkel megjelenni, és ahhoz még három-négy magyarországi is eljön, mert mi is elmegyünk hozzájuk, akkor már egy nagyon szép felvonulást tudnánk csinálni, ami hírét vinné a méznek. Ezek azok a gondolatok, amiket szervezeti formában próbálunk összehozni.

Ezen kívül a szervezet szerepe abban áll, hogy tanácsokkal ellássa a méhészeket. Összefogja tulajdonképpen a méhészeket és segíti tanácsokkal. Például éppen most jelent meg a nemzeti program 2014-2020-as időszakra. Mi megnézzük és a méhészekkel közöljük, hogy mire kell hangolódni, mi elérhető lehetőség számukra. Ezen kívül mi segítjük őket, amiben tudjuk, illetve a megyei tanács is. Mindezeken kívül szervezünk a méhészeknek szakmai kirándulásokat. Például voltunk Nyugat-Magyarországon, Szlovéniában, Ausztriában, de tavaly voltunk Kijevben is az Apimondia-ra (szerk. megjegyzése: Nemzetközi Méhészeti Kongresszus). Most is tervezünk egy ilyen kirándulást, hogyha az ember már valahova elment, akkor a turizmussal is összekötjük, hogy valami szépet is lássanak az emberek, ne csak a szakmát. Voltak itt szlovén szakemberek, körbevezettük őket, hogy megmutassuk, hogy milyen tájaink vannak és milyen méhészeink itt is, és ők meghívtak, hogy feltétlenül látogassunk oda, csak ezt óriási munka megszervezni, és azon is múlik, hogy összegyűl-e annyi jelentkező méhész, hogy érdemes legyen megszervezni.

Méhész van körülbelül 800 Hargita megyében, és a mi egyesületünknek tagja körülbelül 490, vagyis 500 körül van a tagok száma, de ezek nem jönnek mind ide. Akikről elmondható, hogy aktív tagok, azok száma olyan 300-ra tehető. Ugyanakkor van egy növekedés is, mert ezelőtt tíz évvel a méhészetek zöme hobby méhész volt kevés méhcsaláddal, 10-50 család között tartottak, de olyan is volt, hogy három méhcsaládja volt. Most viszont 200 méhész 30-on felüli méhcsalád számmal rendelkezik, de ezek között olyan is van, hogy 200-300 családot tart. Erre is van példa. Ebben szerepe van a pályázatoknak is, mert az megszabja, hogy hány méhcsalád kell legyen és azt is, hogy mennyit kell ezeknek a száma öt év alatt növekedjen, így szaporodtak fel aztán a méhcsaládok. Én a szaporodás okát két tényezőben látom. Egyrészt kevés a munkahely, ezért keresik az emberek a helyüket, hogy miből tudják a családot fenntartani. Így jelentek meg a fiatal méhészek is. Ezért próbálnak bővíteni, és akinek volt alapja, mert az édesapja is 5-10 családdal dolgozott, akkor már a fia megpróbálta azt is, hogy nem tudná-e ebből a családot valahogy eltartani. Ez az egyik magyarázat, a másik meg a pályázatokhoz kapcsolódik. A 142-es és a 112-es intézkedés keretében elég sokan pályáztak, és most ismét várjuk az új kiírást. Erre hajtanak nagyon sokan, hogy ezt a pályázatot megfogják, mert ezáltal egy kicsi pénzhez jutnak, és tudják bővíteni a méhészetet.

Felvetődik két kérdés ezzel kapcsolatban. Szaporodnak a méhészek, szaporodnak a méhcsaládok, és mi lesz a mézzel, mert a piac is nagyon lényeges, mivel a mézet el is kell adni, nem csak megtermelni, és ha nem tudjuk eladni, akkor azt már tudjuk, hogy hova vezet. Európa pillanatnyilag körülbelül a 60 százalékát tudja a mézfogyasztásának megtermelni. Ez azt jelenti, hogy piac még mindig van, igaz, hogy az árak ingadoznak, de egy biztos piac az unió felé van. A helyi mézfogyasztás is növekvő tendenciát mutat, és a fogyasztás és mézfesztivál célja az, hogy népszerűsítsük a mézet, hogy minél többet fogyasszanak belőle, mert az egészséget ott kell keresni, a mézben először, majd utána az orvosoknál, másodsorban csak. Több olyan európai ország is van, ahol átlagosan több mézet fogyasztanak, mint itt, nálunk, mert van, ahol háztartásonként két kiló mézet fogyasztanak, itt ez fél kilóra tehető. A mézfesztiválon volt tizenöt sátrunk. Nem azért vittünk annyi méhészt oda, hogy na, most ő jövedelemre tesz szert két nap alatt, hanem azért, hogy megmutassuk, hogy sokan vagyunk, és sokféle mézet termelünk, és a fő cél az volt, hogy az emberek minél többet kóstoljanak és mindenki eldöntse, hogy kinek mi ízlik.

Tulajdonképpen a mézben csak egy kisebb befolyásoló tényező az, hogy miről hordta a virágport a méh. A teák ízben és hatásban változóak, a mézben is létezik

ez az íz és hatás, amit a virágról kapott. A második fele a méznek, amit a méh tett hozzá a garatváladékából, ami kiegészíti az emberi szervezetben az összes enzimet, ami az emésztéshez szükséges és a szervezet nem termeli meg, az ott van, benne a mézben. Ha én naponta azt a két-három kanál mézet reggelinél bevittem a gyomromba, akkor a lebontás tökéletes. Ezt kellene kihangsúlyozni.

A magyar és székely területen olyan 150 éve jelent meg a kasos méhészet. Na, és a Székelyföld az a hely, ahol eggyel több típusú kaptár van, mint méhész. Annyira újítóak, innovatívak voltak ezek az emberek, hogy mindenki akart valami újat csinálni. Na, most ezen lehet vitázni, hogy ez jó, vagy rossz, de érdekes az, hogy Európának összesen három típusú kaptára van, és a világ nagy részében egy típusú kaptárral dolgoznak. Itt pedig több, mint ezer típusú kaptár van, és a mai napig azon gondolkoznak ezek az emberek, hogy mit lehetne újítani, jobban csinálni. És hogy mi ebben a cél? Nem mindegy, hogy én egy munkát mennyi idő alatt tudok elvégezni, hogy hány méhcsaládot tudok megnézni egyszerre. Ötöt, vagy tizenötöt, vagy húszat, ez nagyon nem mindegy. Az, hogy mennyivel tudok egyszerre dolgozni attól függ, hogy milyen a technikai felszerelésem, amivel dolgozok. Minél több méhcsaláddal tudok dolgozni, annál több mézet tudok termelni. Amikor megjelent az első virágporszedő, akkor hoztak ide egy virágporszedőt, ami mai szemmel nézve olyan volt, mint a gyerekjáték, méhekhez egyáltalán nem felelt meg, nem lehetett vele hatékonyan dolgozni. Abból kialakulva annyiféle virágporszedő megjelent itt, a térségben, és olyan komoly virágporszedési eredményt értek el itt a méhészek, hogy hihetetlen. 1990-ben itt, a méhészüzletben nem volt egy kaptár sem, máshol mindenhol volt. Mondták, hogy itt nem megy a kaptár, mert itt megcsinálják a méhészek maguknak. Elhoztunk egy szállítmány kaptárt, és egyetlen egyet el nem tudtunk adni. Öt év múlva el kellett vitessük a vásárhelyi kollégákkal, mert nekünk itt a helyet foglalta. Működik a méhész szellem, de működik máshol is a világban, van fejlődés. Például Magyarország nagyon sokat fejlődött technika szempontjából az utóbbi harminc évben, és ez annak volt tulajdonítható, hogy a méhészek közt mindenféle szakmai ember megtalálható. Például valaki egy gyárban dolgozott mint lakatos, és otthon méhészkedett. Tehát volt már neki egy alapszakmája, és ezt a szakmát tudta bevinni a méhészetbe, hogy milyen pergetőt csináljon. A másik ember elektronikus volt, azt tudta bevinni. Ezért itt olyan hihetetlen fejlődés volt, hogy mikor a szlovénok itt voltak, akkor elcsodálkoztak a mi felszereléseinken. Például a mi konténer rendszerünkhöz hasonlítva az övék nem jó, azzal csak kínlódnak. Itt már ez annyira kialakult, hogy jól méhészkednek az embe-

rek és van fejlődés. Ilyen a porszívós leszívás is. Ugye a méheket el kell távolítani, amikor ki akarjuk venni a mézet. Már harminc évvel ezelőtt használták a porszívós leszívást, de én már akkor nem a porszívóst használtam, hanem a sűrített levegőst. A mai napig is azt használom. Még csak a porszívós terjedt el, de ezt a módszert meg sem közelíti. Porszívós módszerrel csak úgy tudja eltávolítani a lépek közül a méheket a méhész, ha kifújja a szabadba. Azt, hogy a kaptárba visszafújja nem tudja megcsinálni, mert nem elég erős a nyomás, nagyobb nyomás kell. Én ezt sűrített levegővel csinálom, ezért nem kell kiszedjem a kereteket. Nem kell kifújjam a méheket a szabadba, hogy ők aztán másszanak vissza, nincsen bajom vele. Fele erővel működik. Megnézik, de a mai napig nem merik folytatni. Vagy ott van a rajzásgátlás. A méheknél természetes szaporulat van. A méhraj, amikor kiszáll a méhkaptárból, akkor a legközelebbi fán megpihen, de onnan elmegy két-három kilométerre legalább, ott telepszik meg. Hogy miért? Mert minél messzebb akarnak menni az anyacsaládtól, ez ösztönük nekik. Na, most az egy nagyon nehéz munka, hogy őket össze lehessen szedni. Erre van egy módszer, amit én évek óta alkalmazok, ami következtében nem rajoznak a méheim. Ahhoz, hogy a méhcsalád rajozni tudjon, ahhoz a család anyabölcsőt kell húzzon, anyát kell neveljen. Minden méhcsaládnál van egyetlen anya. Ha most innen a rajjal a meglévő anya elment, akkor itt helyben egy anya kell maradjon, azt egyszer fel kell nevelni. Ennek a nevelésénél, amikor ez a rajzásszezon van, akkor én a kaptárt forgatom, fejre állítom. Ezért az anyabölcső, amiből az anya kel ki, az mindig függőlegesen lefele van. Ha abban az időszakban megfordítom a kaptárt fejjel lefele, amikor az anyabölcsőt építi, akkor az mindig megfordul, és akkor azt az anya lerágja, s újat épít ellenkezőleg. Na, én addig forgatom a kaptárt, amíg egy hónap eltelik, és a rajzási időszak lejár. Egy hétig úgy van, és egy hét alatt ő csak annyira tudja megépíteni a bölcsőt, hogy még nincs kész. Na, és akkor addig forgatom a kaptárt, amíg ez a rajzási ösztön elmúlik, és az anya mindig rágja le a bölcsőt, amit felépített. Tulajdonképpen becsapom és nagyon egyszerű a módszer. Nem kell keresgélni a bölcsőt, mert az nagy munka. Megtalálják ők, hogy hol kell lerágni. Le lehetne rombolni, de nehéz megkeresni a méhésznek, így meg lerombolják ők. De például van ez a csepegtetős rendszer, amit arra használnak, hogy így etetik a növényeket. Ezt már nagyon használják mindenfele, és ezt a méhészek is felfedezték. Ez azon alapszik, hogy van egy körülbelül 0,51 atmoszférás szelep a csövecskénél, ahol megy be a folyadék. Amikor én egy ilyen vezetékbe be kell préseljem a folyadékot, akkor az 1 atmoszféra meg kell legyen ahhoz, hogy a szelepek megnyíljanak. Ha lyukak volnának a csövön, akkor ahogy menne be a folyadék, az

első lyukon sok víz kimenne, és a végéig nem érne el a csőnek. Az első növény sokat kapna, az utolsó semmit. De mivel hogy így egy ilyen szeleprendszer van, úgy mindegyik csak akkor nyílik, amikor annyira telítődött folyadékkal a cső, vagyis az 1 atmoszféra nyomást elérte. Amikor megnyílik, akkor enged mindegyik növényre ugyanannyi mennyiségű folyadékot. Ezt a méhészek felhasználják etetésre. Beteszek mindegyik kaptárba egy ilyen csövecskét egy szeleppel. Központilag egy pompával nyomatja a szirupot, és a 150 családnak egy időben csepeg be a szirup. Akkor azt tudja, hogy kell menjen a pompa tíz percet, tíz perc alatt megtelik az az edény, amelyiknek meg kell, elzárja, és kész az etetés aznapra. Ha nem így oldja meg, akkor kell venni a vedret és a merítőt, s minden egyes kaptárba be kell tölteni. Na, ha van 200-300 méhcsalád, akkor azt el kell képzelni, hogy mennyi időt vesz fel. Vannak innovatív dolgok a méhészeten belül, de ezek megoszlanak, mindenki próbálja átvenni. Most már van olyan méz, amit gyümölcsökkel kavarnak ki, vagy krémméz is van. Van Korondon méhész, aki csinálja ezeket a nagyon finom krémmézeket homoktövissel, áfonyával, ribizlivel. Akkor tesznek már magvakat is, vagy szárított gyümölcsöket a mézbe. Esztétikus is, finom is, különleges is. Mindent ki kell találni, hogy az emberek a mézet megegyék. Szemnek, szájnak kell tetsszen, hogy kezdjék fogyasztani.

Sajnos a tagoknak anyagi támogatást az egyesület nem tud biztosítani, viszont annyit tudunk tenni, hogyha egy ilyen méhész megjelenik, aki valamiben újít mézkészítés terén, akkor azt megpróbáljuk másoknak is megmutatni, hogy tanuljanak tőle, és másolják le azt, amit csinál. Tapasztalatcserére tudunk adni lehetőséget. Azt tudom mondani, hogy a méhész társadalom egyedülálló. Nem rejti véka alá a szakmát, hanem kiteríti, megmutatja. Ha kitalált valamit, akkor nyugodtan megmutatja, hogy ne, ezzel a kísérlettel ezt érte el, eljutott idáig, és ha valaki eredményesnek látja, akkor lehet próbálkozni vele, ez nagyon működik a méhészeknél. Ez nem csak itt, nálunk van így, hanem mindenhol a nagyvilágban. Mondhatni, hogy ez a méhészet fejlődésének a titka. Aki újít, azt ha anyagilag nem is tudjuk támogatni, de legalább úgymond elméletileg, szellemileg támogatjuk. És akkor jön másvalaki, megkérdezi a másik méhészt, hogy ő hogyan csinálta és akkor még újít. Ilyen megbeszélések alkalmával is van erre lehetőség. Vannak ilyen megbeszélések, a méhészek összegyűlnek ott, és egymás között is megosztják az információkat. Van, aki képben is megmutatja, megosztja, amit csinált, kitalált. Egy más társadalom a méhész társadalom. Nem számít, hogy valakinek milyen végzettsége van, vagy foglalkozása. Lehet kazánfűtő vagy akadémikus, mert amikor összeülnek, akkor ugyanazt a nyelvet

beszélik, nincs olyan, hogy valaki okosabbnak tartja magát. Lehet, hogy a kazánfűtő olyat mond, hogy az akadémikus azt mondja rá, hogy ez miért nem neki jutott eszébe. Nincs semmilyen megkülönböztetés, egyformák, mint a borászok, mert talán még ők ilyenek. Volt olyan nagy tudású méhésznek előadása Budapesten, akire mindenki nagyon felnézett, aztán kiderült a végén, hogy ő is kell az itteni méhészektől tanuljon. Ezt nagyon jó dolognak tartom, és más szakmában nincs meg ez. Csodálatra méltó az, hogy milyenek a méhészek, és milyen szeretettel fogadja egyik csoport a másikat. Nekünk, itteni, magyar méhészeknek előnyünk van, mert öt országban van kapcsolatunk magyar nyelven. Románia, Magyarország, Szlovénia, Szlovákia, Horvátország, de van Vajdaságban is és Ukrajnában és még sorolhatnánk. Szlovákiában, az Ipolyság mentén van egy olyan barátom, aki mesterséges anyapároztatással foglalkozik. Na, el kell képzelni egy olyan kis rovar esetében, milyen lehet a mesterséges megtermékenyítés.

Ahhoz, hogy rohamosan és nagyobb mértékben kísérletezni, fejlődni lehessen, pénzre lenne szükség, mivel azt tudni kell, hogy bármilyen kísérletet ha megpróbálok, az még nem biztos, hogy sikeres lesz. Ez megint időveszteség, és ma, ebben a rohanó világban az a legnagyobb baj, hogy nagyon kevés az idő. A méhészetnek van egy olyan hátránya, hogy szezonális munka, van egy ideje, szezonja. Március 15-től maximum szeptember derekáig lehet ezzel foglalkozni, utána munka a méhészetben nagyon kevés. Ez alatt a három-négy hónap alatt nem biztos, hogy tudok annyi mézet termelni, hogy azzal a méhészet túl tudjon élni. Télen csak annyit tudunk csinálni, hogy olvasunk, javítjuk a méhészeti felszereléseket, mert az is romlik, esetleg ha új jelenik meg, megcsináljuk, vagy meg kell vegyük. Na, de nem a pénz a legfontosabb dolog a méhészet fennmaradásával kapcsolatban. A tanfolyamokon is azt szoktam mondani a diákoknak, hogy a méhésznek a legfontosabb a szorgalom. Csak az tud méhész lenni, aki szorgalmas, folyamatosan dolgozik és megy, tanul. Tehát a szorgalom a legfontosabb, de azután fontos az is, hogy valaki fizikailag is jó erőnlétben legyen. Ezt nem lehet asztal mellől irányítani. Még azok a méhészek is, akik több száz méhcsaláddal dolgoznak és ha alkalmazottja is van a méhészetnek és a család is besegít esetleg, akkor is a fő munkákat ő végzi, ami a családok átnézését, irányítását akkor ő végzi. Viszont még ezek után szükség van anyagiakra, mert egy méhészet nem kevés pénzből áll össze. Egy-két családdal úgy ahogy el lehet indulni, de ez is sok pénzbe kerül, és ez kevés az elinduláshoz. Ha az ember tovább bővíti az állományt tíz-tizenöt, száz családdal, akkor oda több és komolyabb felszerelés kell, ami pénzbe kerül. Ezeket vagy megcsinálom, vagy

megveszem. De még akkor is, ha megcsinálom, pénzbe kerül, mert villanyáram, anyag, mindent elő kell teremteni. Ebben a szakmában sosincs olyan, hogy kész, befejeztem, lehet hátradőlni, folyik a pénz. Nem is beszélve arról, hogy volt olyan, hogy 40-42 fokos melegben kellett a mézet pergetni, mert csak négy nap állt e célból a rendelkezésünkre, el kellett végezni. Kétezer kiló mézet kellett kipergetni, nagyon keményen kellett dolgozni. Azt a munkát végezni, az nem könnyű dolog. Én már ezt nem csinálom, kevesebbet termelek, s megvan nekem a módszerem.

Tulajdonképpen nekünk semmi közünk ahhoz, hogy ki hogyan dolgozik. Egyetlen dolog lenne, amihez közünk lenne, és ami Romániában nincs megszervezve, és ez az egészségügyi ellenőrzés. Abban lenne közünk ehhez, hogy odamennénk, s megnéznénk, hogy mennyire felelnek meg a méhészetek, de hál' Istennek itt még nem robbant ki egy olyan fertőzési veszély, amit tudna bajt okozni. Ezt kellene féken tartani, de ez megint pénz kérdése. Magyarországon kötelező. Az állatorvosnak meg van adva a körzete, s ahány méhcsaládot megnézett, azt írja alá és ennyi. Ehhez felkészültsége van, tehát van egy olyan szakmai tudása, hogy csakugyan, amit megnézett, és aminek aláírta a papírját, az rendben van. Itt is vannak, méhegészségügyi könyvet kiadtunk, de méhegészségügyi szervek nincsenek. Itt van némi hiányosság. Másképp minden méhész szabadon dönthet, azt csinál, amit szeretne, szabadon termelhet.

Értékesítés terén tudjuk, hogy kik, hol és milyen árban gyűjtik be a mézet, sőt, vannak ügyesebb méhészek, akik azzal foglalkoznak, hogy össze is szedik, és ezért kap egy bizonyos járulékot. Csinálja, nem szólunk bele. A lényeg az, hogy a méhészek legyenek megelégedve. Tulajdonképpen mi tudnánk értékesíteni, mert az országos egyesületnek van egy méhészeti kombinátja, össze lehetne gyűjteni a mézet, de a szomorú az, hogy nagyon sok magán felvásárló jelent meg, és azok többet fizetnek, mint amennyit a kombinát tud fizetni. Ettől elestünk. Régebben vásároltunk fel mézet, virágport, termékeket, és leadtuk a méhészeti kombinátnak. A méhészek is meg voltak elégedve. Most a másik dolog, hogy nagyon sok méhész jár vásárokba az országban, mert most vannak vásárok, ezelőtt ez sem volt. Megvan, hogy egyik héten itt van Csíkszeredában, másik héten Kézdivásárhelyen, harmadik héten Marosvásárhelyen, eljárnak még távolabbi helyekre is, tehát ahol nagyobb vásár van, oda már őket hívják, mert már ismerik őket, és itt a piacon is van nekik alkalmazottjuk, aki árusítja állandóan a mézüket, ugyanakkor kihordják üzletekbe is. Most már többféle módja van az értékesítésnek. Azok adják el nagyobb felvásárlóknak a mézet, akik nagy méhészek, nem piacolnak, de otthonról nem lehet több

tízezer kiló mézet eladni. Nekünk nincs olyan sok nagy méhészünk. Udvarhely környékén már több a nagy méhész, ott inkább, de nálunk kevés az olyan nagy méhész. 1963-ban, amikor még az Autonóm Tartomány volt, akkor én ott voltam Marosvásárhelyen. Szerveztek egy ilyen méhész kiállítást, azon jelen voltam. Akkor Maros tartomány volt az első országos szinten méhészetben, és abból Udvarhely rajon volt az első, olyan erős méhészete volt akkor. Na, és még egy másik dolog, hogy elmennek ötszáz kilométerre, például a Deltába a méhekkel, és onnan már nem hozzák vissza a mézet, hanem ott eladják. Odamegy az a nagy felvásárló.

Megalapítottuk a lovagrendet azzal a céllal, hogy a mézet ismertessük, hogy egy kicsit felhívjuk az emberek figyelmét. Mégis, mikor fel vannak öltözve a lovagok, zászlóval felvonulnak, és a téren osztogatják a mézet, és akkor már jobban odafigyelnek az emberek, és reméljük, hogy a mézfogyasztás tudjuk kicsit emelni. Ezt még szaporítani akarjuk, mert az őszi mézfesztiválon legalább még öt lovagot akarunk felavatni és öt-hat udvarhölgyet, hogy a nőket is bevonjuk a lovagi csapatba, egy ilyet is tervezünk.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

Aczél Lajos

„Egy ember nem tudna semmit csinálni…”

A Kisállattenyésztők Egyesülete mikor alakult, milyen céllal, melyek a főbb tevékenységei?

Az egyesület 2000-ben alakult hivatalosan, mármint jogilag. Azelőtt két évvel működtünk, de nem hivatalosan. Csináltunk mi két kiállítást azelőtt, de nem voltunk bejegyezve. 2000 óta már folyamatosan, minden évben csinálunk kiállításokat. Nyulak, szárnyasok, galambok, ilyen apró háziállatok kerülnek kiállításra. A lényeg az, hogy megismertessük a várossal, a környékkel, főleg a fiatalokkal, hogy mik is vannak itt a környéken, milyen kisállatokat tartunk. A kiállításokkal kapcsolatban általában 130-140 nyúl jön össze, szárnyasból 300, galambból 450-500 és vannak még fácán, páva, tengeri malac, kacagó gerle, ilyen különlegesebb állatok.

Ezek mind Hargita megyében vannak?

Persze, sőt. Udvarhelynek külön egyesülete van, miénk a csíkszeredai, de a Gyergyói-medence is idetartozik hozzánk. Valamikor Udvarhely is idetartozott, de ők most különváltak és csináltak egyesületet. Mind biztatom a gyergyóiakat is, de kevesen vannak, s nincs akit. Ott vagy öt-hat tenyésztő van, ők nyulat, galambot, túkot tartanak.

Hány tagot számlál az egyesület?

Az egyesületnek 40 alaptagja van, azonkívül így, kiállítás előtt 4-5 összegyűl, főleg gyerekek, akik nyuszit szeretnének kiállítani. Segítünk rajta, hogy hozza, s tegye ő is.

Mit gondol, a kisállat-tenyésztésnek, mint ágazatnak, az agráriumon belül milyen szerepe van?

Itt az egyesületünk neve is hobbi, ezt mi hobbiként kezeljük. Mi nem piacozunk vele. Ha jön esetleg valaki kérni egy tojást, vagy egy kis nyulat, tiszta szívesen adunk, de így, hogy valahol értékesítsük, ezzel nem foglalkozunk. Nem olyan nagy mennyiségben tartunk, mert az a helyzet, hogy a tartás elég költséges, az állam semmit nem segít. Valamikor volt, hogy a tyúkokra támogatást adott, de most az is elmaradt. Kevesebb állat is kezdett lenni azóta, de még van, nem panaszkodunk, hogy kevés az állat. Most az idén csináltuk meg először a székely kiállítást, ami

Kézdivásárhelyen volt, és jövőben is mi fogjuk. A polgármester úr ide igérte a sportcsarnokot, és január 8-10, ez a dátum van kitűzve. Évente egy kiállítást tartunk. Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Udvarhely és mi, ez a négy egyesület rendezi ezt a kiállítást. Sorban csináljuk, és amelyik szervezi, az nem csinál külön egyesületi kiállítást. Azonkívül járunk országos kiállításokra is. Az idén Bukarestben volt decemberben. Télen szokták csinálni, mert főleg ott lent, az ország melegebb vidékein a galambok már februárban kezdenek el tojni, és a nyulak már nem szépek, mert a prémjük már gyérül.

Tehát az agráriumon belül ennek az ágazatnak inkább az a szerepe, hogy fenntart olyan állatokat, amelyek annyira nem elterjedtek, és meg tudja mutatni?

Így van. Olyan állatokat tartunk, amelyikek nem közönséges állatok, hanem tiszta fajok. Ezek törzskönyvezett fajok, díszállatok. Itt vannak gyűrűzött tyúkok és galambok, tetovált fülű nyúlak, itt ezzel tudjuk mi igazolni, hogy igenis ennek az eredete, de hát ha már a szakember ránéz is, egyből tudja, hogy ez milyen fajta.

Mit gondol, az egyesületi keret az miért jó? Miben tudná összefoglalni az egyesület funkcióját?

Egy ember nem tudna semmit csinálni. Ha egy ember kiállít húsz állatot, biztos nem jön senki, hogy megnézze, ezért kell összefogjunk, közösen valami szépet csináljunk, ez a lényege. Ez egy non-profit egyesület támogatásokból, ebből-abból élünk meg. Bizony egy kiállítást megszervezni nem olcsó dolog. Termet kell fizetni, ketreceket kellett vásárolni, akkor a szállítás is. Kiállítás után visszahordani, takarítónőket fizetni, sok-sok dolog. A kiállítás így magában amit összegyűjtünk, a belépő díjakból az nem futja az egészet. Kell venni a ketrecek alá nejlont, a bírókat meg kell fizetni, nem helybéli bírák vannak, mert bírálják az állatok a kiállításkor.

Ezt senki nem szponzorizálja?

Nem, így néhány cég valamennyi pénzt ad, és az egészet amikor ki kell fizessük, akkor a széle-hosszát nem üti, de szerencsénk van, hogy a bírói lapot, ha megyünk a nyomdába, és kérjük, hogy legyen szíves, felét vagy negyedét szponzorba adni, akkor támogatnak. Diplomát és kupákat is kell venni, sok minden van. Nincs, ki támogassa. Sokan nekifogtak a díszállatoknak, hogy milyen nagy nyeresége lesz belőle. Mikor két-három év eltelt, itthagyott mindent. Ezt így nem lehet. Olyan kell, aki szívből csinálja és nem a pénzért, mert kiadások vannak.

Ezek az állatok pont azért, mert díszállatok, igényesebbek?

Ez így van, nem lehet elhanyagolni, és azonkívül évente legalább egyszer el kell menni Szlovákiába vagy Németországba vagy Ausztriába hozni idegen fajállatot, hím állatokat, mert ha nem, akkor itt ezek elkorcsosodnak, beltenyészet lesz. A cserélgetés itt működik. Jön egy valaki, észreveszi, hogy itt beltenyészet van. Vagy a lábujja kicsi, vagy a csőre vagy a taraja például a tyúknál. Nagyon pretenciósak ezek az állatok. Bizony egy galambért simán elkérik a 40-50 eurót, és egy nyusziért a 200 eurót Németországban. Nekik nem sok, de ez nálunk nagy összeg.

Az egyesület a kiállításokon kívül szokott-e szervezni gyűléseket, összejöveteleket, valamit, amin lehet eszmecserét folytatni, tapasztalatot cserélni?

Minden szerdán gyűlésünk van. Aki tud, jön, aki nem tud, nem jön, semmi gond. Itt a hiányzást nem számoljuk. Fennáll az, hogy egy betegség becsap az állományba. Az egyik ilyent mond, a másik olyant. Sajnos, az állatorvosok még az ilyen apró állatokat nem nagyon ismerik. Úgy általában tanulták, de inkább azt hiszem, hogy a disznótól felfele. Most már a kutya is belejött, de az apró állatoknál, például egy galambnál kérdezhetem az állatorvost, ők nem foglalkoznak ilyen dolgokkal. Ezt mi kell megoldjuk valahogy. Aki 20-30 éve tart galambot, ott sok betegség előfordult már, attól már lehet véleményt kérdezni.

A tagokról korcsoportok szerint mit lehet mondani? Inkább idősek, vagy minden korosztály megtalálható?

Minden korosztály megtalálható, 10 évestől majnem 80 évesig. Itt ez megoszlik.

Ők összetartanak?

Persze. Ez olyan, mint egy nagy család.

Ki tudna emelni olyan tagot, aki különlegesebb állatot tenyészt, vagy valamit másképpen old meg?

Nem tudnék kiemelni, minden tagban van gyengeség is, de pozitívum is. Van olyan, hogy nekifogott nyúlászni. Ki lehetne emelni őt, de más állattal nem foglalkozik. Ha tartana még valamit, például galambot, tyúkot, vagy mást, megoszlana már. Értékelni kell mindenkit. Ha egy fiatal tart három fajállatot, azt is értékelni kell. Lehetne mondani neveket, de jobb nem mondani, mert mindenkit biztatni kell. Ott, ahol nevet lehetne mondani, őt már nem kell biztatni. Biztatni kell a fiatalokat.

Van-e olyan, aki nagyobb számban tart valamilyen állatot?

Van, inkább nyulat tartanak, mert a Német Óriások keresett nyuszik voltak. Még ezekkel kijött a lépés, de sajnos telítődött a piac, már kevesebb kell. Amikor nekifogtam, én elmentem egy tyúkért, de akkor még nem volt egyesület, csak úgy hobbyból magamnak tartottam, csak hogy legyenek valami fajtyúkjaim. Az után jöttek a nyulak, galambok.

Tyúkot és galambot már nem is annyira tartanak? Mert úgy értelmeztem, hogy galamb van a legtöbb.

De igen. Nem, galamb van a legtöbb, utána tyúk, és azután a nyúl, de a nyúlnál az a helyzet, hogy aki 20 nyulat tart, az már sok, de 20 tyúk, vagy 20 galamb, az nem olyan sok. 20 nyúlnak 20 ketrec kell, a 20 tyúkot egy helyen lehet tartani, galambból 100-at is lehet egy helyen tartani.

Körülbelül mekkora az a legnagyobb szám, amit tartanak?

Ha például saját magamat mondom, nekem nyulam van vagy 30, van négyfajta nyulam, tyúkból van ötfajta tyúkom, abbol is vagy 60 darab, galamb az 100 körül van. A galambokról nem igazán lehet hallani, a tyúkot azt még néha, de ami díszgalamb, nem nagyon lehet hallani, hogy egyáltalán vannak.Van nagyon sok fajgalamb.

Van-e olyan, aki valamilyen újszerű dolgot visz bele a tenyésztésbe?

Igen, mert amikor kimegyünk külföldre, meglátunk egy szép állatot, amiből itt még nincs. Ott van a tenyésztő, és ha megtetszik, megvásároljuk az állatokat. Mindenki nem tud az egyesületből menni, de összeszedjük a pénzt, és veszünk nekik, amit kérnek. Általában egy felfrissítés szükséges. Az idén galambból 46 fajta van, ennyi lesz most az idén a kiállításon.

Van olyan, aki úgy tenyészti az állatokat, hogy közben vállalkozást működtet, vagy be van jegyezve, mint vállalkozó?

Nincs, ez hobby. Van olyan a Gyergyói-medencébe, hogy fürjeket tart pályázat által, és még van egy, aki a csirkékkel foglalkozik, kelteti. Ők beálltak hozzánk 5-6 éve az egyesületbe, egyesületi tagok. Ők nem állítanak ki állatokat, elsősorban érdekből álltak be, mert nem tudnak pályázni, ha nem tartoznak valamilyen egyesülethez. A pályázathoz szükséges egy egyesület, amihez tartozik, és ezen felül ő kell csináljon egy családi vállalkozást vagy egy egyéni vállalkozást, mert másképp nem nyerhet pályázatot.

Vannak még ehhez hasonlók?

Még van olyan, hogy nyulakkal állt be, de nyúlból kellene 200, hogy azt a pontot elérje, de itt ezzel a földtámogatással összerakta, másképp nem ment. Általában akik falun laknak, azok próbálékoznak ezzel. Egy madarasi személy így összehozta.

Mit tudna mondani tenyésztés terén, melyek az előrelépések, az eredmények, illetve melyek a gondok, akadályok?

Lehet tenyészteni, amennyit akar, kinek ahogy engedi a zsebe. A kiállításnál idáig a plafonnál az volt, hogy egy fajtából hatnál többet nem tehet ki, mert nem volt elég ketrec. Tavaly rendeltünk ketrecet még, ahogy engedi a pénzünk. Most már lehet többet is kiállítani, de nem tizeket, 8-10-ig el egy fajtából. Ha van valakinek például galambja 10 fajta, akkor 100 darabot kiállíthat.

Tulajdonképpen ilyen problémák vannak, hogy megmutatkozni kifele, hogy hogyan oldják meg, hogy szervezzék meg a kiállítást?

Igen, mert összeülünk, hogy is lesz, mikor fogjunk neki, mivel hordjuk a ketreceket, kik jönnek. Gonddal jár, de ezért tartjuk egész éven az állatokat, hogy be tudjuk mutatni a közösségnek, hogy igen is, mi is vagyunk valahol.

Mit gondol, mire lenne szükség, vagy mit tudna tenni azért az egyesület, hogy a tagjait jobban tudja segíteni?

Az egyesület segíteni sajnos csak jótanáccsal tud, és esetleg a fiataloknak szoktunk adni kisállatokat. A gyerek még iskolás, nincsen pénze, a szülők lehet, még nem is kedvelik az ilyen kisállatokat, nem lehet tudni. Ilyen esetekben szoktunk segíteni rajtuk, adunk egyet, más is egyet úgy, hogy legyen annak, aki szeretne tenyészteni. Itt működik a csere meg az egymás segítése, és egymás között nem pénzért adjuk, mikor megszorulunk. Nincs véletlenül ilyen tojó galambod? Azért a galambot emlegetem, mert az megy, ugyanúgy, mint a tyúknál is. Kérdezzük egymástól, hogy valakinek nincs-e egy adott fajtából több esetleg? És akkor mondják, hogy de igen, gyere s válasszál. Ez így megy, egymáson segítünk. Ez létezik az egész országban egyesületek között. Most, a héten küldtek Szatmárról egy kakast, mert valaki az egyesületbe kérte, hogy valahol nem tudok-e? Mondtam, hogy beszélek a szatmárival, mert a havernak van biztos, s küldött is. Ez országszinten is működik, mert az egyesületi tagok mind barátságban vagyunk. Itt nincs nemzetiség. Mikor egy országos kiállítás van, banketten összeülünk, mindenki olyan, mintha testvérek lennénk. Habár versenyezünk egymással, hogy ki kap több bajnoki

címet, de a viszony az közvetlen. Itt a bírók döntenek abban, hogy ki milyen helyezésben részesül.

Mit gondol, mire lenne szükség ahhoz, hogy itt a térségben az agrártevékenység jobban tudjon működni?

Eddig az agrárkamarától kaptunk valami pénzt, például egy külföldi útnál a szállításba bepótoltak, vagy tavaly a kiállítási katalógusoknak felét a kamara állta. Ez az idén már nem működött. Ha tudnának valamit segíteni, az sokat számítana. Elsősorban anyagi segítség kellene. Ketreceket kellene venni, hozzá a panókat. Sok minden kellene, de addig húzzuk a lepedőt, amíg ér. Az értékesítés ma már úgy történik, hogy akinek valamilyen állat eladó van, az az internetre teszi fel. Van olyan oldal, mely ilyen kisállatokkal foglalkozik. Itt mindenki el tudja adni, ha többlete van. Az eladással nincs gond, mi nem nagytermelők vagyunk. Ami pluszban van, az elmegy. Ismernek is az országban, úgyhogy azt el tudjuk adni. Amikor kiállítás van, katalógusokat nyomtatunk ki és jönnek az idegenek, megveszik a katalógust, utána égnek a telefonok, kisállatokat keresnek. Mi így egymás közt oldjuk meg az eladást. A fejlesztést, és azt, amit tudunk jótanáccsal segítjük. De ahhoz, hogy még szebbet, még nagyobbat tudjunk csinálni, nincs anyagi fedezetünk. Nekünk amennyi pénzünk összejön így támogatásból, mindenből, az nem vész el a bankban. Mi mindig valamit veszünk rá. Kell vásásrolni itatókat. Például a nyuszik azokat a műanyag itatókat évente legalább százat megesznek. Ezek fogyó áruk. A ketrecek is sok szállítással romlanak, összetörődnek. Például most Kézdivásárhelyre oda kellett adnunk, mert nem volt elég. Ha Gyergyó csinál valamit, akkor is. Sőt, Gyergyóban a falvakon már elkezdték, hogy szarvasmarhák mellé még kisállatokat is kitesznek. Vannak ott szarvasmarha killítások, és ott a kisállatokat is kiállítják, mint itt a megyeháza előtt volt az a vásár, ami ősszel szokott lenni. Oda minket is meghívtak. Ott nagy volt az érdeklődés, főleg a gyerekek körében a kisállatok iránt. Falvakon népszerű a szarvasmarha kiállítás, és ezzel ha társítják a kisálallatokat, ismertté lehet tenni.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

III.
Az új kezdeményezések vonzásában.
Interjúk

„Rengeteg olyan dolog van, amit föl kell fedezzen az ember…”

Ádám József, Székelyudvarhely

Hogyan kezdett méhészkedéssel foglalkozni?

A szüleim mezőgazdasággal foglalkoztak és állatenyésztéssel, nem méhészettel, mint én. Én méhészkedni 14 évesen kezdtem úgy, hogy nagyapámtól kaptam az első méhrajt. Ez négy-öt évig sínylődött, mert nem voltam olyan kőrnyezetben. Nem voltak olyan segítő méhészek, akik tudtak volna segíteni, hogy kibontakozzak. 1998-ban, a szakiskolai végzettség után – asztalos szakot végeztem –, kikerültem Szovátára. Ott találkoztunk olyan méhész kollégákkal, akikkel én is már ki tudtam bontakozni a méhészetben. Amelyik méhrajt akkor kaptam, az se el nem pusztult, se nem szaporodott, de mihelyt témába kerültem ezekkel a méhészkollégákkal, attól kezdve a szaporodás elindult a méhészetemben is. Mielőtt bekerültem volna katonának, tizenegynéhány család volt betelelve. Ezután jött röviden egy szünet a katonaság ideje alatt. Ekkor a méhek is elpusztultak, mert nem volt, aki rendezze. ’97-ben megnősültem, és felkerültem Udvarhelyre, és ebben az évben vásároltam megint méheket. Négy rajt vettem, és ez a négy raj 2002-ig annyira fölszaporodott, hogy már egy 60 családos pavilonnal vándoroltam.

Foglalkozott bármi mással a méhészeten kívül?

Igen. Amikor a katonaságtól leszereltem, akkor egy vállalkozásba kezdtünk. Megnősültem és szalmakalappal foglalkoztunk, mivel a szülőfalumban őshonos volt a szalmakalap-kötés. Mi megkezdtük a szalmakalapnak a varrását és a piacra vitelét. Egészen 2002-ig ezt a kalapozást folytattuk is. Végül is ez adta a tőkét a méhészetnek a kibontakozásához.

Ön pályázott valamire?

Igen, pályáztunk. 2009-ben pályáztunk a fiatal gazdák pályázatára, amit meg is nyertünk, de akkor már a méhészetünk 250 családos méhészet volt. A pályázatot tudtuk volna mellőzni, mivel megvolt már az a tőke, amivel tudjunk fejlődni, de mivel ezt a pályázatot egy segítségnek is véltük, ezért fogtunk bele, ami természe-

tesen mindenkinek nagyon jól tud jönni, hiszen ebből a 250 családos méhészetből mára 400 család feletti méhészet lett.

Mik voltak a pályázati feltételek?

A feltételek a pályázatban, hogy 30 százalékát vissza kellett fordítani a pénzösszegnek. Ezt méhészeti felszerelésekre, eszközökre kellett fordítani, de én visszafektettem 60-70 százalékát, hiszen ez a pénzösszeg nagyot segített az egész fejlődés során. Úgy tud fennmaradni egy ilyen mezőgazdasági tevékenység, ha minden évben legalább 20-30 százalékos visszafordítást csinálunk. Tehát, hogy ha ezt a visszafordítást nem csináljuk, akkor egyszerűen vagy elavul az a gazdaság, vagy nem tud fejlődőképes lenni. Mindig vissza kell fektetni.

Hogyan született az ötlet, hogy belekezdjen ebbe a vállalkozásba?

Az anyai nagyapám volt az, aki méhészettel foglalkoztott, így gyerekkoromban már nagyon érdekeltek a méhek. Mivel ők kint laktak egy tanyán, nem nagyon volt gyerek, akikkel játszani lehessen. Nekem egyéb elfoglaltság nem maradt, csak az, hogy a méheket bámultam, néztem, hogy milyen szorgosan dolgoznak és ebből indult el, azt hiszem. Nem terveztem én, hogy 400-500 családos méhész leszek. Amikor a szakiskolát elvégeztem, akkor volt már az a tizenegynéhány családom. Akkor gondoltam, hogy ha lenne egy olyan pavilonom, amivel 50-60, esetleg 100 családot tudnék hordozni, az nekem megfelelő lenne. Már akkor gondolkoztam ezen, csak akkor a pénzhiány és a fiatal gondolkodás más irányba terelt.

Miért látta előnyösnek ezt az ötletet?

Mivel egy természetszerető ember vagyok, így ez a szakmai ágazat az, ami a terrmészethez közel van és szerintem ez az, ami vonzott jobban a méhészet fele.

Hogyan tett szert a szükséges tudásra?

Először is a könyvek alapján gyűjtöttem az információkat, majd azok a személyek, barátok, akik szintén méhészettel foglalkoztak. Amit ők megtapasztaltak, ami nem jó egy méhésznek, ezt én már felhasználtam. Például egy barátom mondta, hogy ezt ne csináljam, mert az nem jó. Akkor azt én megfogadtam és nem kísérleteztem saját szakállamra. Lassan összerakódott a kép, hogy a méhészetet hogyan lehet fenntartani nehezebb időkben, mivel a méheknek sok betegségük van. Ezeket mind meg kell tanulni, fel kell ismerni idejében a veszélyt, hogy mikor milyen betegségben van az adott méhcsalád, hogy mivel lehet kezelni, mi a teendő velük.

Amikor ezeket az ember megtanulja, persze szakkönyvek és a méhészkollégák segítségével, akkor fent lehet maradni.

Vett részt tanfolyamokon?

Tanfolyamot még a legelején, a 2001-es évben elvégeztem, akkor még azt a tanfolyamot G. Ö. mérnök úr vezette le, persze itt is megvoltak az előadó tanárok. Ebből a csapatból alakult ki a továbbiakban is az az összetartó méhészcsapat, barátok, akikkel a Méhész Egyesületet is megalkottuk, aminek jelenleg én vagyok az elnöke.

Hogyan sikerült a szükséges eszközöket beszerezni?

Eleinte a tőkének egy részét biztosította az a pénzösszeg, amit a kalap piacozásából sikerült beszerezni. Emellett volt egy munkahelyem, asztalosként dolgoztam. Ugye, amikor egy ilyen üzletág kezd fejlődni, egyre több és több pénzt kell visszafordítani. Mikor már odakerültem, hogy 50-60 családdal vándoroltam, általában olyan 50-60 kilós átlagok jöttek ki családonként egy évben, de ez sohasem fedezte azt a visszafordítást, főként az első években, amit vissza kellett fordítani a méhészetbe. Így a LAM alapítványtól vettem fel hitelt, ami nagyon jól jött és a méhekre tudtuk fordítani. Ez adott egy olyan előnyt, és az, hogy abban az időben annyira keresett volt a méz, hogy jól tudtunk fejlődni. Oda kerültem, hogy már nem tudtam a munkahelyemet fenntartani, mert a méhészet egyre több és több időt igényelt, ekkor már 150-200 családos méhészetem volt. A szezon megkezdődik március elején és befejeződik szeptember-októberben, és az utolsó munkálatokból még novemberre is jut. A december-január-február, ebben a három hónapban is rengeteg munka van egy nagy méhészetben, mivel az eszközöket, kellékeket, kereteket előre le kell gyártani, elő kell készíteni azért, hogy ne a szezonban kelljen ezekkel foglalkozni. Mikor a munkahelyemet otthagytam, már teljesen a saját lábamon próbáltam megállni, hogy a fent említett három hónapot át lehessen hidalni, és ne csak a nyári keresetből éljünk télen is, így asztalos munkákkal próbáltam plusz jövedelmet szerezni a család fenntartására. Kaptárokat, kereteket készítettem más méhészeknek, igény szerint. Most már úgy állunk, hogy van egy kisebb asztalosműhely, ahol két-három személlyel a kaptárok, keretek elkészítésével dolgozunk a téli időszakban.

Hogyan indította el a termelést, a munkát?

A termelésnél fontos, hogy erőteljes méhcsaládok legyenek, amik részt vesznek a gyűjtésben. Az, hogy erőteljes családok legyenek, az igényli a méhésznek a tudását, hozzáértését, hogy elő tudja állítani ezeket a jó családokat. Kezdve az

anyák cseréjével, vagyis, ha látom, hogy egy családnál nem megfelelő az anya, akkor próbálom azt rögtön cserélni. Legtöbb esetben ilyenkor kiveszem a pavilonból, nem viszem azt a családot, vagy egy új családot teszek a helyébe, vagy egy új anyát, és akkor segítem a többi családtól elszedett fiasítással. Az eladásnál, a piacnál nem volt probléma a méznek az eladásával, mindig el tudtuk adni a termelt mennyiséget. Ezek az eladások nagybanisan történtek, amik a jelenlegi piaci ár alatt vannak jóval, tehát most a helybeli piacokról van szó. Például, ha kimegyünk a piacra és akarunk vásárolni egy kiló akácmézet, ami 25 és 30 lej között van, az a nagybani piacon csak a felét adja. Viszont, hogyha sokat termelek, akkor ez előnyömre válik, mivel minden piacnak van egy felvevő képessége, amit megbír és amit el tud adni. Ezért nem is vagyok jelen a helybeli piacokon, hanem nagybanis áron próbálok értékesíteni minden mézet, mert egyszerűbbnek találom, mivel sokat termelek. Hagyok meg itthon is mézet, amit háztól eladunk, de az már egy kisebb mennyiség, a termelésnek 15-20 százaléka.

Kik segítettek a vállalkozás indulásakor?

Az induláskor segítséget a családtagoktól kaptam, a feleségemtől, aki most is méhészkedik, besegít a munkálatokba, és a legényke, mikor vakáció van. Akkor ő is szintén besegít, és van még egy-két alkalmazottam, akik szintén besegítenek a méhészetbe.

Kezdetben mekkora méretet öltött a vállalkozása?

A mostanihoz viszonyítom, amikor már elkezdtem vándorolni. Az már olyan 50-60 családos méhészet volt. Ezt ha megszorozzuk 50 kilogramos átlaggal, akkor olyan 3 tonnányi, 3000 kiló mézet termeltünk. Most pedig már más a kép. A termelés függ az időjárástól. Van, amikor jobb, van, amikor kevesebb van, de van, hogy olyan 15-20 tonna méz is összejön, amit meg tudunk termelni.

Milyen nehézségekbe ütközött a vállalkozás indulásakor?

Nehézségek eleinte ezek a pénzhiányok voltak, amit végül is meg sikerült oldani. Mint minden induló cégnél, a tőkehiány volt a gond, de a többi dolgot nem sorolnám nehézségnek, inkább kihívásnak érzem.

Hogyan tette ismertté, amit csinál?

Mindig, amikor a vándortanyákról hazajöttünk, az út szélén, a Kalonda oldalában szoktunk megállni, és jöttek a turisták. Látták a méhészetet, és rögtön azt

kérdezték, hogy van-e méz? Innén jött az ötlet, hogy oda az út mellé egy mézárus bódét kellene lerakni, amit aztán meg is csináltunk. Kezdtük a mézet árulni, címkével ellátva rajta, hogy hol van a székhely. Így rengeteg ismerősre, rengeteg visszajáró kuncsaftra is szert tettünk, mert olyanok vannak sokan, hogy Magyarországról is telefonál, és a busztól küldünk ki mézet, mert neki ez a méz kell. Vagy, ha van utam Magyarország fele, akkor az ismerősök előre e-mailoznak, hogy mennyi mézet vigyek, és biza már több száz kilók kerülnek, amit kell vinni kifelé is. Nem nagyon akarnék a méz csomagolásába belevágni, mert az is rengeteg munkát ígényel, rengeteg stresszel jár, ez nem nekem való. Én inkább megmaradok így, a termelésnél. Esetleg hogy így, akik vannak, ezek a közeli ismerősök vagy akik megszokták, hogy ezt a mézet fogyasztják, azt háztól kiszolgáljuk, de hogy most kezdjek egy ilyen bővítésként, amiről már volt szó, hogy kiszerelő üzemet indítani, azt nem vállalom. Szereljük ki a saját mézünket. Akkora mennyiséget termelünk, hogy ha már kiszerelnénk, akkor lehet, hogy ezáltal egy jóval nagyobb jövedelmet tudnánk magunkénak, de hát én ebbe nem akarok részt venni. Majd, ha a gyerekek akkorára nőnek, esetleg ők ha ezt szeretnék csinálni, akkor támogatni fogom.

Milyen eszközökkel dolgozik Ön?

Az eszközökben sok változás történt, mivel annak idején, amikor indultunk, akkor voltak ezek a kézzelhajtós pergetőgépek, amik mára már teljesen automata rendszerrel vannak. Az is nagyon besegít a pergetésbe. Tehát régebb, ha 500 kiló mézet elvettünk egy nap, akkor nagyon meg voltunk elégedve, hogy ez nagyon szuper. Most, ma egy napra eső pergetés olyan 3 tonna mézet jelent, amit egy nap lepergetünk, 100 család 3 tonna mézet jelent. Az, hogy hányszor pergetünk, az függ a vándorlástól, ami megkezdődik tavasszal a repcével. A repcén kell egy tisztító pergetés, tehát ki kell takarítani az egész fészket a bent telelt élelemmel. Mindig úgy van, hogy a telelésnél 50 százalékban méz kerül a fészekbe és 50 százalékban cukor. Ezt tavasszal, amennyire lehet, próbáljuk visszadolgoztatni a méhekkel, de még úgy is marad családonként 2-3 kiló. Az első a repce, ha ott hordás van, és az is ad egy pluszt, körülbelül 5 kilót vagy 10 kilót jelent, de van olyan eset is, hogy több. Ezzel csinálunk egy takarító pergetést, hogy az akácméz, ami lesz, az már teljesen tiszta akácméz legyen. Tehát az első a repce, második az akác. Ha az akác olyan, hogy ki tudunk fogni egy-kettő-három akácot, akkor esedékes a két pergetés. Utána felmegyünk a havasba, majd le a hársra, ahol szintén mindenütt egy-egy pergetés, majd jön a zárópergetés a napraforgón, ami már utószezon. Ott pergetünk és maradunk

addig a napraforgón, ameddig a fészekre gyűjtenek a méhek olyan 5-10 kilogramnyi élelmet, hogy az már marad a telelő élelemnek.

Ön az összes családot szokta vinni vándorolni?

Hát maradnak itthon is, mert 350 férőhelyes az össz vándoreszközöm, és így csak ennyivel vándorlok. Amelyikek itthon maradnak, azokkal nem is mézeltetünk, azok inkább a szaporításra maradnak, tehát azokat szedjük szét, osztjuk meg, műrajokat készítünk. Mindig úgy van, hogy segédcsaládok szükségesek ahhoz, hogy fenn tudjuk tartani a méhészetben ezt a szintet, tehát hogy egy méhcsaládot, mikor betelelünk, legalább 8-10 keretnek megfelelő bogármennyiséggel teleljük be. Ezek mellé mind segédcsaládok szükségesek. Ezek a segédcsaládok azok, amelyek esetében megcsinálom augusztusban a feletetést. Akkor az anya kiterjeszti a petézést. Akkor fölmérjük a méhcsaládállományt, hogy melyik családnak hány keret a fiasítása, mennyi a népessége. A gyengéket kijelöljük, mert azok segítésre szorulnak teljesen. Ott anyát cserélünk. A közepeseket megint próbáljuk erősíteni, és így hozunk össze ősszel egy egységes családot, amit tavasszal szintén kezdünk előlről, mert a tél meggyengíti őket, és tavasszal nem egyformán jönnek ki. Tehát nem úgy jönnek ki a télből, ahogy beteleljük őket ősszel. Az a jó, ha például egy 100 családos pavilonnál kijelöltem, hogy itt van 10 gyenge, valamennyi közepes. A közepeseket megoldom abból, hogy a pavilonból már visszasegítem úgy, hogy az erőset gyengítem. A gyengéket egy az egyben megfogjuk, kivesszük a kaptárból. Azok maradnak itthon, helyére beteszünk itthonról egy új családot, ami már jobb erővel fogja vinni az évet.

Ön csak mézet értékesít vagy családokat is?

Hát rajokat szoktunk még eladni. Ez most függ attól is, hogy kinek és milyen rajra van szükség. De most az idénre úgy tervezzük, hogy legalább 100-200 rajt még készítünk eladásra is, az is egy plusz bevételt fog hozni.

Változott-e a technológia, amit alkalmaz, a kezdetekhez képest?

Igen, mert ahogy már említve volt, régebb a kézzelhajtós pergetővel pergettünk. Azt most teljesen automatizált rendszerekkel csináljuk, amit még most is lehetne modernizálni, csak ez egy következő lépcsőfok, amit meg kell mászni. Nagyobb befektetéseket igényelnek, teljesen más rendszert igényel. El kell gondolkozni. Vagy itt maradunk, ezen a szinten, és termelünk, amit termelünk, vagy nekifogunk megint modernizálni, és akkor egy teljesen új rendszert kell kialakítani. Vannak olyan automatizált pergetőrendszerek, hogy a mézet fiókostól megfogja, felteszi az

automata rendszerre. Automatán eteti be magát a fedelező gépbe, utána van egy nagy dobpergető. Tehát ez egy olyan 40 ezer eurós pergetőrendszer, hatalmas érték, úgyhogy nagyon el kell gondolkozni, hogy ebbe belevág az ember, vagy sem. De ide már rakodó kaptárok szükségesek, és az egy teljesen más világ. Hogy ebbe belevágunk-e vagy sem, az a jövő titka, mert hogyha az utánpótlás úgy igényli, hogy belevágjunk, akkor belevágunk, ha nem, akkor maradunk ebben a rendszerben.

Bővítette a tudását a vállalkozás indítása óta? Ha igen, hol, hogyan?

Hát az ember mindig, mikor dolgozik, mindig azt kell mondjam, hogy sokat tanul. Elég nyitottak vagyunk, tehát magyarországi méhész barátom, méhész kollégák vannak, akik segítenek. Tehát megbeszélünk dolgokat, és ez a nyitott méhészet. Ez egy elég bővülő tudást ad, ahhoz, amiből tényleg így, itthon, lehet tartani ezt a méhészetet. Ennyi, azt hiszem, nem tudok erről egyebet mondani.

Vette-e fel a kapcsolatot hasonló tevékenységű vállalkozásokkal, kapcsolódott-e be valamilyen egyesülethez, termelői hálózathoz?

Hát én vagyok ennek az egyesületnek az elnöke, tehát azt kell mondjam, hogy frontember vagyok. A termékértékesítő hálózatban is benne vagyok már, úgy, ahogy, hiszen a környékbeli méhészeknek a mézét itt, nálam gyűjtjük be, amivel így bedolgozunk egy cégnek, tehát egy ilyen mézkereskedőnek. Persze egy plusz jövedelmet biztosít ez is, tehát próbáljuk ezt a több lábon levő megállást. Hogy meddig győzzük, azt nem tudom.

Ennek az egyesületnek mi a szerepe?

Hát az egyesületnek végül is az a szerepe, hogy méhészeket próbáljon segíteni. Az egyesület által tudjuk lehívni a nemzeti programból is, ami pénzösszeget kiutalnak, ez szintén a méhészek javára szolgál. Tehát azt mondom, elég, hiszen tavalyelőtt több mint 100 személy volt. Akkor a tavaly már csak 50, hiszen a nemzeti program is nem úgy fizetette vissza a dolgokat, mint ahogy a méhészek elvárták volna, és azt hiszem, emiatt sokan voltak olyanok, akik azt mondták, hogy hát köszönöm, inkább nem pályázok. Mint érdekképviselet, a méhészeknek az érdekeit képviseljük, próbáljuk a méhészeket felkészíteni. Azt a kezdő méhészt, aki ebbe az üzletágba fog, hogy mi várható, mit várhat a szakmától, hogyan kell méhészkedjen tehát, hogy most újabban a családazonosító számokat is méhészet által rendeljük meg, tehát az egyesületen keresztül, tehát van munka.

Jelenleg vannak-e a vállalkozás működtetésével, fenntartásával kapcsolatban problémák?

Hát a szakemberhiány, az emberhiány. Nem igazán lehet a méhek mellé olyan személyeket találni, akik szakemberek. A segéderőt be kell öltöztetni, mert félnek a szúrástól. Akkor ugye, hogy ilyen-olyan embereket kapunk. Van, amikor eltaláljuk, van, hogy jó az az ember, megbízható, hiszen az ember az egész vagyonát rá kell bízza. De viszont van olyan helyzet, amiből volt nekem is részem, hogy egy olyan személyt kaptam, hogy nem csak én árultam a mézet, hanem ő is árulta. Tehát csak annyi, hogy a pénzt saját magának rakta el. Ez ilyen, de hát azt hiszem, minden vállalkozásban benne van ez a dolog.

Mi foglakoztatja most a vállalkozással kapcsolatban?

Hát a változtatás, az új rendszert szeretném kipróbálni. Tehát azt kell mondjam, ha az embernek ilyen kapitalista gondolkozása van, akkor mindig-mindig többet akar. Na, most ezen a rendszeren, ezen a fekvőrendszeren én elértem azt, hogy hol a határ, tehát itt ezt így csinálni, növelni az állományt így már nem lehet. Átálljak teljesen egy más rendszerre, tehát egy rakodórendszerre? Ez az, ami így gondolkodóba ejt. Most készítek öt-hat kaptárt, amivel ki akarom próbálni ezt a rakodórendszert, hogy működik-e, s hogyha működik, akkor rakodógépet veszünk, s akkor egy-kettőre belekezdünk egy ilyen újabb változtatásba, tehát egy ilyen új termelési eszközbe. Viszont végül is a piac is kéri, mert fekvőrendszerből nem tudunk olyan fajta tiszta mézeket termelni, mint a rakodóraktárakból. Teljesen át kell állni, ez az egyik legnagyobb probléma. S ez most így gondolkoztatóba ejtett, hogy igen vagy nem, tehát most közben figyelem a piacot is, hogy mi a piacnak a kérése, hogy mit kér a piac, mert hogyha annyira kéri ezt a fajta tiszta mézet, akkor lehet, hogy ez lesz az egyetlen esély, hogy egy-kettőre átállunk, és akkor kész, folytatjuk a rakodókaptárokban.

A vállalkozás jövőjével kapcsolatban inkább bizakodó, vagy borúlátó?

Nem vagyok borúlátó, de hát én azt mondom, míg az emberiség van, a mézet amíg fogyasztják az emberek, addig mi méhészek mézet kell termeljünk, mert ki volt az a nagy tudós, Einstein, azt hiszem, neki volt egy olyan mondása, hogyha a méhek kipusztulnak, akkor az emberiségnek öt éve van még ezen a földön, amit keressen, mert akkor az emberiség is kipusztul. Tehát ezért mondom, a mézre van piac, kérik a mézet. Na, most határok vannak és korlátok itt is, hogy mit termelünk, vagy mit nem tudunk termelni, mert az a méhész, aki tud termelni, az tud

haladni. Az a méhész, amelyik nem tud termelni, az biza nem tud haladni, mert ott nincs már pénz, s ez az egyetlen kulcs, ami működteti ezt a vállalkozást. S végül is az, hogy tud valaki termelni, vagy nem tud termelni, az megint a saját tudásán alapszik, mert hogyha én nagyjából kiszámolom azt, hogy az állományt tavasszal mindig úgy kell indítsuk, hogy föl kell fejlesszük… Tehát föl kell fejlesszük arra az időre, amikor van a tömegvirágzás. Arra nekem hordó bogaraim legyenek. Na, most ezt aki meg tudja csinálni, annak van méze, aki pedig nem tudja megcsinálni, várja, hogy a méhek fejlődjenek, annak kevésbé van méze.

Ön szerint milyen vállalkozást érdemes indítani ebben a térségben?

Ez jó kérdés, mert ha azt mondom, hogy méhészetet, akkor magam ellen kampányolok, de ha bárki nekifog a méhészetnek, és ha megvan az a megfelelő tudása, akkor tud ő gyarapodni a méhészettel is. Viszont ezen kívül rengeteg olyan dolog van, amit föl kell fedezzen az ember, hogy mit érdemes, mit kellene most csinálni, mire van piac, tehát rengeteg ilyen dolog van, nem csak ilyen, mint a méhészet. Na most, azt hiszem nem én kellene tippet adjak, hogy ki minek fogjon, hanem inkább mindenki saját maga döntse el azt, hogy most mit szeretne, vagy mit akar, és hogy hogyan akarna megélni. De most így felteszem magamnak a kérdést, ha nem volnának a méhek, akkor mit csinálnék? Hát, hogy nem asztaloskodnék, az biztos, de valami olyan dolgot próbálnék végezni, csak egy ilyen természet-közeli dologban tudnám elképzelni a következő vállalkozást, hogyha új vállalkozást indítanék. Hogy most mi, ezen még nem gondolkoztam végül is, mert hál Istenek nem kellett, de valami csak kikerülne.

Köszönöm szépen!

Az interjút készítette: ***Máthé Erika***

„Mindig tájékozódom, keresem, hogy mit lehetne újítani!”

Barabási Árpád, Kibéd

Van-e családi hagyománya a gazdálkodásnak?

Édesanyám a kollektívben dolgozott. Édesapám állami munkahelyen sofőr volt. Ők nem foglalkoztak növénytermesztéssel, csak kicsiben, de csak egy pár évet. Ők nagyon keveset foglalkoztak ezzel. Ugye akkor len-termesztés volt, kukorica, cukorrépa, takarmányrépa. Hagyma is volt persze akkor is a faluban, de teljesen másképp működött a hagymatermelés, mint most. Akkor úgy volt, hogy egy családnak kimérték, hogy meg kell például tíz ár hagymát kapáljon, s akkor a tíz árból amikor kiszedték a termést, akkor csomókat csináltak a hagymából. Két csomó volt az államé, és minden harmadik azé volt, aki művelte a földet. Ez saját föld volt, mert igazság szerint ezek a földek mind az embereké voltak, de mégis minden közös volt. Nagyon kicsiben termeltek a szüleim, úgyhogy teljesen magamtól fogtam aztán neki.

Milyen iskolai végzettséggel rendelkezik?

Autószerelőnek tanultam, semmi köze nem volt a zöldségtermesztéshez. Semmi nem tanultam a növénytermesztésről. Mindent saját magam tapasztaltam ki. Tapasztalat, és utánaolvastam. Olvasok a mai napig is. Nagyon sokat tanultam emellett egy falubeli embertől, aki a legjobb kertész volt a faluban. Tőle nagyon sokat tanultunk mindannyian, akik ezzel foglalkozunk. A kollektív ideje alatt 45 évig volt a zöldséges főnöke, és utána még rózsakertje is volt, miután nyugdíjba ment.

Milyen zöldségeket termel és mekkora területen?

Hagymát termelünk egy 28 áras területen, akkor még van egy másik hely is, abban is hagyma van, és akkor fóliákban van paradicsom. Ott paprika is van, de a paradicsom a több. Most még készítünk egy fóliát, s abban is paradicsom lesz, mert nálunk ez van első helyen. A paradicsom és a hagyma. Termelünk mellette egyebeket is, mint a foghagyma, paprika, de nem nagy mennyiségben. A paprika nem olyan sok, mert paradicsomot több tonnát termelünk. Hagymából termelünk fehéret is, de a legtöbb piros.

Miért zöldségtermesztés mellett döntött? Hogy indult el?

Úgy indultam el, hogy ’87-ben valami probléma volt a munkahelyemen, és otthagytam. Én már nem tudom pontosan, hogy mi történt, a főnökkel valamilyen problémám volt. Amikor hazakerültem, akkor vettem meg ezt a 22 áras kertet. Munkahely nem volt, még diktatúra volt, hát elkezdtem paradicsomot termelni. Az évek folyamán, ahogy foglalkoztam ezzel, egyre jobban megtanultam. Így kezdődött a termelés, hogy otthagytam az állami munkahelyet. Mindig nehezebb megtermeli a paradicsomot a szabadban. Sokan mondják, mikor viszem a piacra, hogy nem kell nekik fóliás paradicsom. A paradicsom minősége nem attól függ, hogy fóliában terem, vagy szabadon terem, hanem az az egyik legfontosabb, hogy mindent kapjon meg a földből, mert a föld a lényeg. Láttam, hogy Hollandiában például vannak bebetonozott fóliák. Vannak kicsi cserepek a betonban, és abból nőnek ki a paradicsomok. Szintén Hollandiában már termelnek vízen is, ezekben nincs meg az az íz. Ha megkapja a földtől mindazt, amire szüksége van, akkor már egészen más. Nem az a lényeg, hogy a szabadban termeljék, hanem a termőföld és a paradicsomfajta. Mi most már csak faj-paradicsomot termelünk. A fóliában a hagyományos paradicsomfajták nem bírják. A hőmérséklet a fóliában átlagban felmegy akár 50-58 fokra is nyáron, akárhogy leárnyékolom, mikor vannak azok a nagy hőségek. A hagyományos fajták nem bírják ezt a meleget benn a fóliában. A másik dolog pedig, hogy nagyon keveset teremnek. Sokan mondják, hogy miért nem termeljük azt a régi fajtát, de az a baj azzal, hogy én – tegyük fel – megtermelem azt. Jön az első vevő. Megtapogatja, valamiért nem kell neki. Jön a második, az is megtapogatja, aztán mikor jön a harmadik, és az is a kezébe veszi, akkor azt mondja, hogy annyira lágy, hogy nem kell már. Nagyon érzékeny az a paradicsom, s ahogy tapogatják, lágyul, s akkor persze, hogy puha. Ezért nem termeljük azt. Még az is számít, hogy kevesebbet teremnek. Általában egy olyan tő ha három kilót letermett, az már nagyon jó. Amelyik fajtákat mi termesztjük, azok teremnek átlagban tíz kiló felett, és nagyon finom az íze. Évek folyamán kialakult a vevői kör rá. Nem is kell piacra vigyük a paradicsomokat, mert itthonról megveszik.

A falubeliek jönnek vásárolni?

Jönnek a falubeliek is, de nekik azért is nem adunk, ha nem muszáj, mert a falubeli egy hónapig jön hozzám, amíg neki is nem kezd teremni a zöldség a kertjében. Utána többet már nem jön, és akkor én, ha nem az udvarhelyit szolgáltam ki, mert nagyon sok vásárlóm van Udvarhelyről, vagy a csíkszeredait, akkor azzal

nagyobbat veszítek, mint nyerek. Udvarhelyen úgy van, hogy ott van egy cég, és az autójuk minden héten kétszer jön erre. Mindig összeírja a sofőr, hogy kinek hány kiló kell reggel. Felhívnak engem, hogy mire jönnek, legyen előkészítve az a mennyiség. Ha én adok a kibédinek folyamatosan, akkor elfogy, ami éppen le van teremve, és az udvarhelyi azt mondja, hogy ezen a héten sem tudtam adni neki azt, amit kért, s ha a következő héten sem tudok adni, akkor azt mondják, hogy ne haragudjak, de többet nem jönnek hozzám, hanem mennek máshoz, aki tud adni abból, amit kérnek. Ezért inkább nekem ők a fontosabbak, mert ők egész őszig jönnek mindig.

Hogy szerzett vásárlókat?

Álltam az út mellett, s árultam zöldséget, s így ismertük meg ezeket az embereket. A főút mellett szokott kipakolni mindenki, az egész falu. Bérelek egy helyet, valakinek a kapuja elejét, és csináltam egy lefödést, egy nagy parkolót, és ott árulok nyáron még. A kuncsaftok ezt megszokták, hogy évek óta ott pakolok ki, s akkor ők ott állnak meg.

Többen termelnek itt zöldséget?

Igen, hagymát nagyon sokan termelnek. Ez a falu erről híres, a piros hagymáról, mert már a szomszédos falvakban termett hagyma nem olyan ízű, mint az itt termett. A hagyma nagyon finom, és az idén különösképpen édes termett. Sok eső volt, és mi öntözzük is. Ha nincs elég csapadék, akkor szoktunk itt is, és a határban is.

Hogy oldották meg az öntözést?

Áramfejlesztővel. Kivittünk egy nagy áramfejlesztőt, és öntözünk mi a mezőn is. Ahol hagymát termelek, mindegyik föld rámegy a Küküllőre. Onnan van a víz, s az áramfejlesztő azért kell, hogy azzal juttatom rá a földre. Szokták mondani, hogy a hagyma olyan, hogyha ledobod, megél. Meg is él, tényleg, de most már oda fejlődtünk, hogy annyira melegedik az idő, hogy szárazságban a hagymának is kell a víz. Ha nem kapja meg a növény a megfelelő vízmennyiséget, akkor gyengébb lesz a termés. Akkor kisebb, csípős fejek lesznek. Ha öntözzük, akkor szépen kifejlődik, vastag szeletek lesznek, s nem csípős. Itthon, a fóliában a paradicsomokra minden két napban megy a víz. Csepegtetőrendszer van, s ott mindig kell a víz, nem lehet mellőzni, s főleg a paprika esetében, mert még vízigényesebb. A paradicsom nem annyira, jobban bírja, de a paprika, az nem. A paprika és a padlizsán rosszabbul bírja. Azt nem is tudunk a határban termelni, mert öntözni kell, és arra idő sincs, de ott kell lenni. S a másik dolog az, hogy lopnak is néha.

Ez ellen mit tudnak tenni?

Őrizzük ősszel. Éjjel-nappal nem, mert nappal azért járkálnak az emberek. Ahol én termelek hagymát, ott még csak hárman termelünk, más részen termelnek sokan. S akkor szerre megyünk őrizni, mert muszáj. Mindenkinek érdeke akkor. Ilyenekre kell időt és energiát fordítani. Minden napot azzal kezdek, hogy hatkor felkelek, és megyek, megnézem a hagymáinkat. Azért most már körülbelül tudjuk, hogy kikkel kell vigyázni, és olyan nagy mennyiséget nem tudnak egyszerre ellopni. Olyan is van, hogy jönnek halászni, horgászni a Küküllőhöz, és elvisznek valamenynyit. Na de az nem baj, az ilyenért nem haragszunk, hogy valaki kihúz két hagymát, hogy megegye. De amikor két zsák hagymát kiszednek, az már sok. Azzal már rengeteg munka van. Most a fóliában ki vannak kelve a hagymapalántok. Azt el kellett vetni, s hogyha ekkorára megnő, akkor azt mind egyenként ki kell szedni, s szintén egyenként ágyásokba kell ültetni, abból lesz a hagyma. Utána sokat kell gyomlálni, hogy tiszta maradjon. Mikor átültetem, akkor két hét múlva fejlődésnek indul, és akkor háromszor meg kell kapálni. Sok munka van vele. Ha megért, akkor még meg is kell szárítani és felfonni. Igazság szerint nem tudom eldönteni, hogy a paradicsommal, vagy a hagymával van-e több munka. Mind a kettővel sok munka van, de talán a paradicsommal több van. Nem csak elültetni kell, hanem mindig le kell szedni a plusz leveleket. Amikor jön a paradicsomgerezd, akkor mindig mellé nem szabad engedni más hajtást. Le kell szedni, hogy csak felfele nőjön, mert akkor ez a fajta felnő öt méter magasra is, mert folyton-növők. Van, ahol nyolc hónapig teremnek. Nálunk nem, mert aztán jön a hideg, de addig terem annyit, hogy nincs, mit panaszkodjunk. Például a tavaly is bő termésünk volt. És az értékesítéssel is szerencsénk van. Volt egy olyan időszak is, amikor azt mondák, hogy 1 lejért is volt paradicsom. Mondjuk, ez paradicsomtól is függ, mert van, amit hordoznak két hétig, ezért leszedik féléretten. Van egy olyan szer, ami arra való, hogyha a paradicsom ki van fejlődve akkorára, hogy megvan a mérete, akkor azzal a szerrel lepermetezik, s 24 órán belül megpirosodik az egész paradicsom, s a bele zöld marad. Ezért lehet hordozni. Felpakolja a paradicsomot, és tudja szállítani három hétig is. Igazság szerint egy paradicsom négy-öt napig bírja, mikor meg van érve, utána megromlik. Utána kezd puhulni, hibásodni. Ha egy paradicsom hat hét után sem romlik meg, akkor az vegyszerrel van kezelve.

Ha jól értelmeztem, akkor itt a többség zöldségtermesztéssel foglalkozik. Ez befolyásolta Önt, hogy emellett döntsön?

Igen, a hagymatermesztéssel ezért kezdtem el foglalkozni, de a paradicsomtermesztéssel nem, mert azzal nem foglalkozunk olyan sokan. Hét-nyolc termelő van itt, aki paradicsomot termeszt nagyobb mennyiségben. Mindenkinél van húszharminc ár paradicsom, de így, hogy nagyobb mennyiség legyen, kevés. Indulásból volt földterületünk, de ahhoz még vettem az idén is. Jobb a földet megvenni. Nálunk nem is nagyon van adva ki bérbe föld, mindenki inkább megvenni próbálja. Itt a földnek nagy ára is van, 100 lejtől 800 lejig van a föld áranként. Ez függ attól is, hogy hol található a földterület. A szomszéd faluban már lehet venni 100 lejért jó minőségű termőföldet. Ez lehet, hogy a hagyma miatt van. Az emberek nálunk dolgoznak is, termelnek, sok terület meg van művelve. A szomszédos falvakban a földterületek 30 százaléka van megművelve, itt pedig több, mint fele van megművelve, tehát olyan 60 százalék.

Volt-e szüksége indulótőkére?

Senkitől nem kértem soha semmit. Amennyi pénzünk volt, azt mindig fektettük vissza. Valamennyi pénzünk volt, abból indultunk el. A mai napig nem kapok támogatást sehonnan. Semmilyen földünk nincs támogatás alá véve, se a fóliák.

Valaki segített-e Önnek kezdetben?

A feleségemmel ketten dolgoztunk, ma is így van. A gyerekeim sem segítettek sokat, mert a lányom nem itthon él. Mikor itthon volt, akkor segített. A fiam még most lett akkora, hogy esetleg be tud segíteni. Van azért úgy, hogy fogadunk napszámost. Ültetéskor, hagymakiszedéskor, hagymakapáláskor, ha már nem bírjuk megcsinálni ketten, akkor fogadunk napszámost. Másképp nem szoktunk segítséget hívni. Inkább ketten próbáljuk megoldani, és a fóliába nem is engedünk be senkit. Ott már nem dolgozhat akárki, mert nem olyan a munka, ott oda kell figyelni.

A fóliákat honnan szerezte?

Én készítettem mindegyiket. Az elsőt egy barátommal ketten készítettük el. Külföldön is jártam, Magyarországon, és mindig néztem más termelőknél, hogy náluk mi hogy van. Onnan megtanultam nagyon sok mindent. Például eleinte a fóliákba is karókat tettünk. Láttam Magyarországon, hogy ott nem így oldják meg, hanem kötők lógnak le a plafonból, s azon engedik fel a paradicsomot. Utána jött be, két éve, hogy csipeszeket használnak, ami azt jelenti, hogy kötőket rögzítenek, és ah-

hoz rögzítik a csipeszekkel a paradicsomot, ami mellette van. Mindig tájékozódom, keresem, hogy mit lehetne újítani. Mindig kell fejleszteni magam, muszáj haladni. Mindig tanulunk valamit, minden évben. Az a lényeg, hogy mindig könnyítsünk a munkánkon. Most még láttam olyat szintén Magyarországon egy kutatóközpontban, hogy a paradicsomot körbetekerik. Ki kell menni, és minden második nap kell tekerni egyet a paradicsomon. A paradicsom így megáll, és ahogy nő, mindig egy kicsit fennebb kell tekerni rajta a kötelet, s úgy is megáll, nem kell semmi.

Miért jobb a fólia?

Azért, mert például van olyan év, hogy rengeteg eső van. Azután kisüt a nap azonnal, s pára éri a növényeket, s akkor jön az, amit ragyának neveznek. A fóliában mindent lehet szabályozni. Ott, ha adsz vizet a növénynek, akkor kapott, s ha nem, akkor nem kapott. Tudod szabályozni a vízmennyiséget, nem áll fenn annak a veszélye, hogy ragya támadja meg a növényt. Megy a csepegtető, és az csak a tövéhez juttatja a vizet a növénynek. Célzottan oda adja a vizet, ahova kell. Emellett a növény védve van egyéb hatások ellen is, mert állandó a hőmérséklet, és a jég sem tud kárt tenni benne. Az is számított, hogy az a fajta paradicsom, amit mi termelünk, csak ott terem meg, szabadban nem terem meg. Drágább is ez a paradicsommag, ötszáz szemet lehet megvenni egy tasakban, és ebből még kiesik, ami hibás. Mások bemennek az üzletbe, s 1 lej 50 baniért vesznek egy tasak paradicsomot, de az nem olyan. A fóliában sokkal tovább lehet termelni, és míg a szabadban augusztus elején kezd érni a paradicsom, addig nekünk a fóliában június 7-10 között kezd érni. Ez már nagyon sokat számít, mert a különbség másfél hónap. Akkor jobb árban is el tudom adni, mint augusztusban, amikor sokkal több a paradicsom, ezért olcsóbb. Ennél a paradicsomnál úgy van, hogy addig nem kezd érni, amíg hét rend nincs rajta. Ezeket a rendeket úgy kell elképzelni, hogy mindig nyolc fürt van egy paradicsomon. A hét fürt amikor kihajt, akkor kezd érni az alsó rend. Fokozatosan jönnek a virágok lentről felfele haladva, s így mindig lent vannak a legnagyobb paradicsomok, és felfele haladva egyre kisebbek. Van olyan időszak, amikor egy tövön három-négy kiló van megérve. Az a lényeg, hogy ez ne augusztusban legyen, hanem hamarabb. Ha ez az időszak akkor következik be, amikor a legolcsóbb is a paradicsom, akkor kevesebbet lehet nyerni rajta. Arra törekszünk, hogy ez júniusra essen. Most is vannak már tíz centiméteres palántok. Mivel ládába vetem el a magokat, így nem éri meg, hogy a fóliában tüzeljek nekik, ezért el szoktam vinni a virágosokhoz, s mivel náluk a fóliában így is, úgy is a virágoknak fűtnek, így ott meg lehet oldani az előnevelést. Mikor hazahozzuk, akkor egyenként a cserepekbe beleültetjük,

s ott marad március 15-ig, 20-ig, mikor hogy. Az időtől is függ, hogy mennyire van hideg. Ültetjük ki a fóliába akkor már. Mikor akkorák lesznek, akkor szétültetjük őket az egész fóliába. De akkor is benn vannak a kályhák, mert például a tavaly is nagyon kiszámíthatatlan volt a március, nem lehet tudni előre, hogy milyen lesz. Persze március 20 után nem tud olyan hideg lenni, hogy mínusz 20 fokot mérjünk, de lehet, hogy lesz mínusz 3. A fólia 3 fok hőmérséklet-különbséget eredményez, tehát ha kint mínusz 3 fok van, akkor a fóliában 0, és ezen a hőmérsékleten a paradicsom már fagy. Főleg a fólia fala mellett, a két szélén elültetett növényeket fenyegeti veszély, mert meg tud fagyni az a két sor a szélén. Ha mínusz 5 fok van, akkor biztos, hogy megfagyott odabent is az egész. Ha tűz van bent, akkor azzal már annyit el lehet érni, hogy nem fagy meg, mert az már kivédi, de ha nagy a hideg, akkor nem tudja kimelegíteni. Volt olyan, hogy olyan nagy hideg lett, hogy be kellett tegyünk villanyrezsókat is, hogy fújják be még a meleget.

Amit elmondott, az alapján úgy tűnik, hogy ezzel rengeteg munka van. Megbánta-e, hogy ebbe belekezdett?

Nem, mert nagyon szeretek ezzel foglalkozni. Most is annyira szeretem, főleg a fóliában szeretem a paradicsomtermesztést. Annyira szeretem, hogy minden nap bemegyek közéjük, és ha valaki levett egy paradicsomot, én azt is észreveszem. Pedig ott sok van, szokott lenni olyan ezer szál, de észreveszem ennyi paradicsom között is. Mikor minden nap látod, mindig közöttük vagy, akkor érzékeled mindig azt is, ha valamilyen betegség történik.

Nem is szokott vegyszerezni soha?

A fóliában nem permetezünk. Ennek nem olvastunk utána, de teljesen másként működik a fóliában, azt tudom, mert ott teljesen más rendszer van. A fólia az más, a szabad föld megint más. Nem tudjuk, hogy a fóliában hogy lehet, de nem is próbálta meg senki sem permetezni a bent lévő növényeket. Megérné, ha tudnánk, hogy hogy lehet, de nem tudjuk, ezért inkább kapáljuk. Félünk, hogy nehogy a növénynek baja legyen. A gyomirtó amúgy is olyan, hogy leállítja a növény növekedését egy időre. Nem csak a burjánt állítja meg, hanem a haszonnövényt is. A fóliában nem tudjuk, hogy milyen reakciót váltana ki, ezért inkább nem próbáljuk. Megkapáljuk, gyomláljuk, amint lehet. A paradicsomot is egy bizonyos idő után nem tudjuk kapálni, mikor túl nagy, és akkor kézzel kell dolgozni, mert a kapával kárt tehetünk a növényben. Inkább akkor kézzel kiszedjük, kigyomláljuk az egészet. Szóval elfoglaltság itt van reggel hat órától. A fóliában hatkor kezdjük, s

dolgozunk tizenegyig, mert ott tovább nem lehet, mert nagyon meleg van. Este hatkor újra kimegyünk, s folytatjuk.

Még a felsoroltakon kívül van-e bármilyen nehézség?

Eleinte az értékesítés is probléma volt. Nagyon nehezen tudtuk értékesíteni a terményeinket. Ugye évek során ismertek meg, hogy mit termelek, és mennyire jó. Ez mind az évek folyamán jött, türelmesnek kellett lenni. Még az idén is jött új vásárló, akinek tetszik a paradicsom íze, amit termesztek. Ez még nem vásárolt eddig tőlem. Elvitt most hagymát is. Biztos, hogy mikor következő alkalommal vásárolni akar, akkor hozzám fog jönni vásárolni. Nagyon sok magyarországi vásárlónk van, aki évek óta hozzánk jön vásárolni. Nem számít, hogy nem vagyunk kint az út mellett, úgy is. Felhív, keres addig, amíg itthon talál miket, s csak tőlünk vásárol. A paradicsomot is veszik magyarországiak, többen is már. Sárga paradicsomot is termelünk, és van egy németországi nő, aki minden évben itt nyaral két hétig, s neki mindig sárga paradicsom kell. Mindig ezt keresi, mert a sárga paradicsom ritkább, még csak két-három helyen termesztik itt, és azok is tőlünk vették a magot.

A sárga paradicsom miben más a színén kívül?

Az íze. Például nem annyira savas. Édesebb, és azt olvastam, hogy van benne karotin, emiatt sárga. Jó a cukorbetegeknek. Volt, aki Vásárhelyről egyenesen ide jött. Brassóból is eljön egy ember sárga paradicsomért. Olyan udvarhelyi vásárló is van, aki felhív este, hogy van-e paradicsom, és eljön, mert azt szereti, hogy ő szedje le. Élvezik azt, ha ők szedhetik. Az nagyon örül, mikor jöhet, hogy szedje. Ő úgy szokta, hogy szed egyszer tiszta pirosat, utána szed félig megértet, s még majdnem zöldet is szed, hogy neki legyen későbbre is, mert nem tud olyan gyakran jönni, s akkor azt meg is érleli.

Milyen tervei vannak a vállalkozásával kapcsolatban a jövőre nézve?

Szeretném, hogy a fiam szeresse ezt, de nem tudjuk még, hogy fogja-e. A lányunk nem fogja folytatni, ez már biztos. A fiunk most végzett a középiskolával, s kiderül, hogy meg fogja-e szeretni. Ezt szeretni kell, nem lehet úgy csinálni, hogy ímmel-ámmal, mert szerintem a növény is érzi, hogy szereti-e az, aki foglalkozik vele. Kedv nélkül ezt nem lehet csinálni. Jó volna, ha szeretné, mert itt valamikor gyümölcsös volt. Mindent mi csináltunk meg, és még fóliákat csinálunk. Kár volna, hogy elvesszen.

További fejlesztéseken még gondolkoztak-e?

Még fóliát szeretnénk mindenképp. Most épül a harmadik, s utána még hátul akarunk építeni. Epret is akarunk ültetni tíz áron. Ki van alakulva egy kuncsafti kör, azoknak egyebet is el lehetne adni. Emellett vettünk nemrégiben másfél hektár földet, s oda tervezünk egy fekete ribizlist, azt szeretnénk, ezen gondolkozunk. Csak most a vadállatokkal van probléma. Be kellene keríteni azt a területet, de az sok pénz. Azt mondják, hogy már a villanypásztor sem elég. Medve is jár errefelé, mert ugye itt van a húsfeldolgozó. Vaddisznó és medve, ezek akár 200 méter közelségbe is jönnek. Itt tőlünk nem messze a gyümölcsfákat mind megették. Itt van egy repülőtér, s van egy repülős barátunk. Azt mondta, hogy annyi medvét látott itt a határban, hogyha mi látnánk, nem hinnénk el. A medve nem probléma, mondjuk megtámadja a gyümölcsösöket és a kukoricát is, ezért mi kukoricát nem merünk termelni. A vaddisznók is bejárnak, s azok felesznek mindent. Semmi védekezés nincs ellenük.

Hogy látja, ebből meg lehet élni?

Gazdagodni nem lehet, de élni lehet, ha nem fognak szigorúbb törvényeket hozni, és az út szélén lehet árulni a terményeket. Ha fennebb viszik az adókat, akkor nem lehet majd csinálni, akkor gyengébb lesz a termelés. Sok termelő van itt, mert míg Makkfalván hét termelő váltott termelési lapot, addig Kibéden ötszázan váltottak. Mondják, hogy drága a hagyma, de lehetne olcsóbban adni, nem igaz, hogy nem, de ahhoz kellene az is, hogy egyszerre többet vegyenek meg, és ne kelljen annyi adót fizetni. Egy-egy felvásárló többet akart megvenni 60 forintos árban, és azzal jött, hogy a holland ennyiért odaadja. Én mondtam, hogy lehet, de nem mindegy, hogy az a hagyma dughagymából termett-e, vagy pedig magról termett. Dughagymából meg lehetne a hagymát 60 forintos árban termelni, de az nem olyan, az íze nem olyan. Én egyszer termeltem, de azt mondtam, hogy soha többet nem termelek.

Tagja valamilyen egyesületnek?

Nem, sajnos errefele nincs ilyen. Így, a termelők tartjuk egymással a kapcsolatot, de egyesület nincs. Jó lenne, ha lenne ilyen, mert például az értékesítést könnyebben meg lehetne oldani, főleg a hagymánál. Ha lenne rá igény, akkor mi is többet termelnénk. Azért többet nem akarunk egyenlőre mi. Ha lesz felvásárló, akkor termelünk többet is. Amit el tudok adni, annál többet nem akarok. Nem minden évben egyformán tudjuk eladni azt sem, amit most megtermelünk.

Mit gondol, mivel érdemes foglalkozni?

Mi gondolkoztunk áfonyán, de én inkább ribizlibe fektetnék, fekete ribizlibe. Az áfonya megterem a vadonban is, azt mégis jobban értékelik az emberek, de a fekete ribizlire nagyon nagy a kereslet. Néztem már, van eladó ribizli-tő Kovásznán, de az, amire terem, két év telik el. Két évig a pénz benne van, de nem hoz jövedelmet, viszont te dolgozol vele, mert azt tisztán kell tartani. Későn visszatérülő, nagy befektetés. Utána pedig nem biztos, hogy olyan nagy lesz a termés. A másik dolog pedig, hogy meg kell tanulni. Mondták, hogy miért nem fogtam neki virágot termelni, mert azt is termelnek itt körülbelül nyolcan. De azt, hogy fogjak neki, s tanuljam meg teljesen a virágtermesztést, mert az teljesen más, azt nem vállalom. Aki tíz éve csinálja, az napirenden van mindennel, és én nem tudok olyan minőségű, szép virágot termelni, és nagyon sok pénz kell ahhoz is. A ribizlitől és a virágtól ezért félek. Az epertől nem, mert azzal nincs sok baj.

Pályázáson gondolkodott?

A pályázást akkor próbálnám meg, ha a fiam akarná folytatni. Nekem már nem, mert én 50 évet töltöttem. Nekem már nem kell, de a fiamnak. Ezt akarnám elmagyarázni neki, hogy ha ezt akarná csinálni, akkor megérné. De majd meglátjuk.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Nem is gondoltam arra, hogy más állattal foglalkozzak, ezt szeretem.”

Benedek Mihály, Homoródkarácsonyfalva

Milyen út vezetett a bivalytartáshoz?

A szüleim bivalytartással foglalkoznak, már egészen gyermekkoruk óta. Beleszülettek ebbe, mivel a nagyszüleim is ezzel foglalkoztak annak idején. Én a szakiskolában mezőgépész szakot végeztem, emellett van egy-egy éves tanfolyamom állattenyésztésről és növénytermesztésről, amit Ilyefalván végeztem, egy alapítványos iskolán keresztül. Ez a LAM alapítvány, ahol, ha elvégezted a tanfolyamot, akkor küldenek tovább Svájcba vagy Németországba praktikázni és dolgozni is. Külföldre nem voltam, mert az volt a követelmény, hogy rendelkezni kell jogosítvánnyal, és mivel én a szakiskolát hamar megcsináltam, nem voltam még 18 éves, és utána már nekifogtunk a tanfolyamnak, így nekem még nem volt jogosítványom. Lehetett praktizálni az alapítványnál is, és utána volt lehetőség kimenni külföldre.

Miről szólt bővebben ez a tanfolyam?

Bővebben a növénytermesztésről, pontosabban a magelőkészítéstől, egészen a betakarításig és tárolásig, teljesen minden. Az állattenyésztésről, a takarmányozástól az ondózásig mindent tanultunk. Külön a húsmarhának a tartásáról, külön a tejelőtehén tartása, tehát minden, de főképp, ami a szarvasmarhákra vonatkozik.

Foglalkoztál-e valamivel korábban?

Igen. Dolgoztam hat évet egy asztalosműhelyben, de mellette délutánonként és hétvégenként foglalkoztam a bivalyokkal otthon a szüleimnél.

Adtál-e le pályázatot valamire?

Nem, de szeretnék, tervbe van véve már. Valamilyen uniós pályázatot szeretnék leadni, csak sajnos még nincs a nevemre íratva semmi állat, minden a szüleim nevén van még. És ugye először rendezni kell a földeket és az állatokat. Amíg ezek nincsenek meg, addig nem lehet pályázni, de most már folyamatban van, és ha meglesznek, akkor ha mást nem, legalább az 1500 eurót vagyis a 141-est szeretném megcsinálni. De ha lehetne, nagyobbat is szeretnék, csak még nem lehet tudni,

hogy milyen pályázatok lesznek, mivel a múlt évben referendum év volt, és ettől az évtől újabb pályázatokat írnak ki. A gazdasági épületet kellene bővíteni, állatot is kell még vásárolni, emellett a gépeket kell frissíteni. Nagyjából van minden gépünk, csak ahogy telik az idő, úgy elavultak lesznek, elhasználódnak.

Hogyan született ez az ötleted, hogy belekezdj az állattartásba?

Mivel ebbe beleszülettem, ebben nőttem fel, így szeretem ezt a foglalkozást. Szeretek gazdálkodni, mást nemigen szeretnék csinálni. Sok személytől hallottam, hogy nem igazán éri meg tartani a bivalyt, nem jövedelmező. Olyan emberek mondták, akik tartottak bivalyt. Mivel mindig, gyerekkorom óta bivalyokot tartottunk, ez volt mindig. Ezt szerettem meg, úgyhogy mással nem tudnék foglalkozni. Más állatot, például szarvasmarhát nem tartanék jó szívvel. A bivalyok és a szarvasmarhák közt nincs nagy különbség, ami a tartásukat illeti, de én, ha bemegyek egy olyan istállóba, ahol teheneket tartanak, azoknak az állatoknak még a szaguk is más. Nem is gondoltam arra, hogy más állattal foglalkozzak, ezt szeretem.

Pontosabban mikor indítottad a saját gazdaságodat?

Hát, hogy saját lábra álltam, annak olyan másfél éve, de addig is folyamatosan dolgoztam velük, ahogy az időm engedte, a szüleimnél. Az indulótőke, az az asztalosműhelyből szerzett fizetésből volt, más anyagi támogatást nem is kértem és nem is kaptam. De az első két borjamat, azt nagyapám adta volt nekem, és azokat felneveltem, azokból bivalyok lettek, és szaporítottam őket.

Hogyan tettél szert a szükséges tudásra?

Ugye, mivel ebbe felnőttem, így sokat tanultam már gyerekkoromtól. Amit nem itthon, azt a tanfolyamon, ott sokat tanultam.

Mi az, amit szerinted igazán meg kell tanulni ezzel kapcsolatban?

Hát, mindent. Például a bivalyok fejése. Sokszor énekelni kell nekik, vagy a rádió kell menjen, hogy leadja a tejet. Sokkal másabb, mint tehenet fejni, meg kell szokni. Ugye, ha beülsz fejni, nem egyből adja le a tejet, lehet, hogy még gondolkozik rajta, hogy leadja, vagy ne adja, legalább is így gondolom. Nem adja le egyből a tejet, vagy egyfolytában mozgolódik. A pajtában ritkábban még rúgnak is fejés közben. Az etetés szempontjából szerintem sokkal gazdaságosabb a bivaly, mint a tehén, mert nem gazol annyit. Megeszik a kórót is, sőt, mondhatom, hogy előszeretettel megeszik.

Hány bivalyod van?

Most 5 darab van, de ebből négy bivalyt fejek. Egy nap összesen most 21-22 liter tej van a négy bivalytól. Nem adnak annyi tejet, mint a tehenek. Ugye egy jobbacska bivaly a borjú leválasztása után ha ad 9-10 liter tejet egy nap, az akkor nagyon jó tejelő. Ezt a mennyiséget tartja egy olyan másfél-két hónapig, utána kezd apadni. Az enyémek közül például júliusban borjazott kettő és augusztusban kettő, tehát ezek most olyan félidős fejősök, úgyhogy még fejem őket olyan két és fél, három hónapot. Még elég jól adnak tejet. Persze adom a takarmányt, és abrakot is kapnak. Függ attól, hogy mit esznek. Kóron is lehet telelni őket, vagy gyenge szénán is, csak akkor kevesebb a tej. Szeretik a lucernát, a sarjút, a herét, valamilyen abrakot, esetleg répaszeletet. Vegyes darát is szoktak kapni ritkábban. Ugyanúgy van, mint a tehénnél. Ami jó a tehénnek, hogy több tejet adjon, az jó a bivalynak is. Az árpa, búza, törökbúza vagy a zab. Én most például zabot adok nekik, és ettől jóval több a tejük. Amíg kijártak a csordával, addig nem adtam nekik. Amikor berekedtek, akkor a négy bivalytól fejtem olyan 18 liter tejet, és amikor berekedtek és kezdték kapni az abrakot, akkor felment 23-24 literre. Ennyit fejtem, és ezt tartotta is. Tehát látszik, hogyha kapnak abrakot is, akkor több tejet adnak.

Milyen eszközök szükségesek, hogy fenn tudd tartani a gazdaságodat?

Szükséges legalább egy traktor. Lehetne persze kézzel is kaszálni, de ha már gépekről beszélünk, akkor kell körkasza, egy rendsodró, egy bálázó, ezek a takarmányozásra. Emellett kell egy trágyaszóró és egy ciszterna. A ciszternán kívül a többi mind megvan, csak most már kellene ezeket mind modernizálni. Például a kockabálázó helyett kellene egy körbálázó, egy nagyobb traktorvillával. A fejésre visszatérve, probléma az, hogy nem lehet géppel fejni. Szerintem igazából lehetne, csak meg kellene szoktatni velük már a fejés kezdésétől. Ugyanígy voltak az önitatókkal. Mikor annak idején nagyapám meglátta, azt mondta, hogy ebből biztos, hogy nem fognak inni. De végül is a négy felnőtt bivaly is megtanult belőle inni, és megszokták végül. Párszor megmutattam nekik, hogy onnan jön a víz, és megtanultak inni belőle. Szerintem a fejőgéppel is ez a helyzet. Arra is rá lehetne szoktatni, de én még kézzel fejek. Ezt a négyet még meggyőzöm gép nélkül is. Én kézzel gyorsabban megfejem, mint ahogy a gép megfejné. De biztos, hogy nem adnának több tejet, ha géppel fejném, akkor sem.

Hogyan indítottad el a termelést?

Ez lassan elindult magától. A szüleimnek több is volt, és ahogy végeztem az iskolával, utána rám bíztak egyet, hogy azt etessem én, takarítsam, fejjem én, és

ettől a bivalytól kifejt tej ára az enyém volt. Tehát lassan így elindult az enyém a gazdálkodás. Az indulásban a nagyszülők, szülők segítettek, más nem.

Van-e, voltak-e alkalmazottaid?

Nem, még nem voltak, sőt, a szüleimnek sincsenek. Ők maguk csinálnak mindent, habár nekik már 14 darab bivaly van, de még ketten meggyőzik, még nincs szükség alkalmazottra. Kezdetben a szüleimnek is csak 5-6 darab volt, és akkor beszéltük, hogy lehetne többet is, lehetne nagyobban is, ha végzek az iskolával, és itthon maradok. Az öcsém is lassan végzett az iskolával, s akkor bővítsük az állományt. Így lassan kezdünk még venni is bivalyt, és tartottunk meg borjakat, hogy felneveljük, amikből majd termelő bivaly lett. Így kezdtek lassan szaporodni. Emellett a megművelt területeket is, ami akkoriban négy hektár körül volt, bővítettük bérléssel, és vásárlással is, így most van olyan tíz hektár körüli terület.

Neked külön megvan a saját területed, amit csak te művelsz meg?

Nincs, ezt még együtt oldjuk meg. Segítség szempontjából is jobb, mert egymásnak tudunk segíteni. Így könnyebb is, és nincs is annyi gép, hogy a szüleim is külön dolgozzanak, és én is külön dolgozzak. De ha majd sikerül pályáznom, tudok venni gépeket, és akkor meg tudjuk oldani külön is a szénacsinálást. Most már szükség lenne még több földre is, mert minél több az állat, annál több takarmány kell, tehát kellene akár venni, vagy bérelni földet.

Az induláskor milyen nehézségekbe ütköztél?

Igazából nagyobb nehézség nem volt. Mondjuk volt olyan probléma, hogy nem volt elég föld, így nem volt elég széna, akkor télen szénát kellett venni. Most már a bérbe vett földekkel ez megoldódott egy darabig. Más nehézséget nem tudok mondani. Mivel a faluban kezdenek egyre kevesebben lenni, és sok földet nem művelnek meg, így jobban kijövünk, mert olyan földeket veszünk bérbe, aminek nem nagy a bérleti díja. A széna pedig télen sokszor nagyon drága, főleg, ha mindenütt hiány van belőle, akkor nagyon felverik az árát.

Hogyan tetted ismertté, amit csinálsz?

Ez még nem annyira ismert, de gondolkoztunk ezen a részén is, hogy egy honlapot jó lenne csinálni, hogy tudják minél többen, hogy Karácsonyfalván ennyi bivaly van. Meg lehet csodálni őket, meg lehet simogatni, de erre is befektetés kellene, nem is kicsi. Ötletem sok lenne, de azoknál többnyire pénz kell a megvalósításhoz.

Hogyan oldottad meg az értékesítést? Kik körében, hol értékesítesz?

A tej nagy részét, azt itt a faluban a tejbegyűjtőbe visszük, de viszont sokat, most már egyre többet elvisznek háztól is, vagy városon is van rá igény, és szoktuk behordani oda is. Megvan, hogy melyik nap kiknek visszük a tejet. Egy héten négyszer viszünk Székelyudvarhelyre. Ide hozzánk, házhoz minden nap jön egy-két személy. Általában kettő vagy négy litert vesznek, attól függ, kinek mennyi kell. Olyan is van, hogy Udvarhelyre egy személynek egy héten egyszer viszünk tejet, de ő egyszerre tíz litert kér. Gondolom, az neki elég egy hétig. Így heti 60-70 liter tejet adunk el.

Akadtak-e problémáid az értékesítés során?

Volt olyan probléma, hogy később kapták meg a tejet és a meleg miatt megsavanyodott. Részben a mi hibánk is volt, nagyobb részben a vásárló hibája volt. Vagy történt olyan, hogy a város felé eldőlt a flakon, kifolyt belőle a tej és két hétig jó illat volt az autóban. De ennél nagyobb gond nem volt.

Mi a különbség a tehéntej és a bivalytej között?

A bivalytej sokkal zsírosabb, a tehéntejnek körülbelül 3,8 százalékos zsírtartalma van, a bivalytejnek tíz százalék körüli. A bivalytejnek nagyobb a fajsúlya, több a fehérje benne, és nekem jobban is ízlik.

Változott-e a technológia a kezdetekhez képest?

Igen, változott. A gépeket nézve nem volt sem körkasza, sem bálázó, sem önitató nem volt, tehát kézzel hordtuk be a vizet, vagy kihajtottuk az udvarra itatni az állatokat. Nem volt saját ganészórónk sem, csak közös, amit többen használhattunk. A fejés, az ugyanúgy kézzel történik, mint régebb.

Az értékesítés jelenlegi formájával elégedett vagy-e?

A háztól eladott értékesítéssel elégedett vagyok, de még több vevő kellene. Úgy látom, növekszik a számuk évről évre. Amit a tejbegyűjtőbe viszünk, azért a tejért adhatnának többet is, mert a tehéntej és a bivalytej ára között körülbelül 30 bani van, de a minőségéhez képest kevesebbet adnak, mint a tehéntejért.

Bővítetted-e a tudásodat a kezdetekhez képest?

Ennél többet lehet, ha csak egyetemen tudnék tanulni. Persze bővült folyamatosan a tudásom, ahogy az idő telt, úgy a gépek terén, mint a tiszta fejésről is. Utána kellett olvasni a tiszta kézi fejésnek, hogy hogyan lehet úgymond uniós tejet fejni kézzel. A tej tisztán tartása, hűtése.

Vetted-e fel a kapcsolatot hasonló tevékenységű vállalkozásokkal?

Még nem, mert úgy gondolom, hogy még nem nőttünk annyira ki, hogy kapcsolatot vegyünk fel nagyobb bivalytenyésztőkkel, vagy bivalyfarmmal. A szüleim három-négy évvel ezelőtt létrehoztak egy egyesületet, aminek az a neve: Bivalytartó Gazdák Egyesülete. Akik Hargita megyében bivalyt tartanak, azok beálltak ebbe az egyesületbe. Ha majd az állatok a nevemre kerülnek, akkor én is beállhatok ebbe az egyesületbe.

Gondoltál-e arra, hogy másként értékesítsd a tejet?

Igen, gondolkoztam már ezen. A szüleim tavaly próbálkoztak is, úgyhogy a tejet lefölözték és vajat, sajtot csináltak belőle. Hosszú távon ez is működne, csak ki kell alakítani egy kuncsafti kört, tehát legyenek állandó vásárlóid. Legalább hetente egy-két alkalommal vegyenek a termékből, amit készítünk. A nehezebbik oldala, hogy ahhoz, hogy jó sajtot tudjunk csinálni, tanulmányozni kell, kísérletezni kell vele, hogy minőségi sajtot tudjunk csinálni. Próbáltunk sajtot csinálni, de a végeredmény olyan kemény lett, mint a kő. Mellesleg édesapám végzett sajtkészítő tanfolyamot, és továbbképzőre is volt, de még nem tartunk ott, hogy megérje kísérletezni a tejjel, mert legalább tíz liter tej kell ahhoz, hogy lehessen kísérletezni a sajtkészítéssel. Időigényes is, mert több napon keresztül dolgozni kell vele. Ha nem lesz eredménye a munkának, akkor kár a sok tejért, ami kárba ment, és ez jövedelem-kiesést jelent. Még nem tartunk ott, hogy megérje a sajttal tanulmányozni.

Mi foglalkoztat leginkább a tevékenységeddel kapcsolatosan?

Sok minden foglalkoztat, főként a terjeszkedés, a gazdasági épület bővítése, területeket vásárolni és bérbe venni. Nagyjából ezek a fontosabbak.

A tevékenységed jövőjével kapcsolatban inkább bizakodó vagy, vagy inkább borulátó?

Eddig bizakodó voltam, és ezután is bizakodni fogok, mert látok benne jövőt. Azt mondtam, hogy maximum öt év alatt meglátszik, hogy ilyen fejlesztések mellett megéri-e foglalkozni velük, vagy jobb, ha marad öt-hat darab, és élünk máról a holnapra.

Az interjút készítette: ***Máthé Erika***

„Csak annak van jövője, ha elkezdünk egy kicsit gondolkodni…”

Benkő Sándor, Csíkszereda

Foglalkoztak-e a szülei mezőgazdasággal?

Igen, s régen még az volt a szokás, hogy a gyerekek besegítettek a szülőknek. Én, miután államvizsgáztam, az államvizsga diplomámmal a kezemben, még egy egész nyárt arattam a szüleimnek, és azután mentem elfoglalni a helyemet. Ma már egészen másak a szokások, a gyerekek, ha eljönnek faluról iskolába, akkor nem szeretnek visszamenni oda. Én nem állítom, hogy a falusi munka, az nagyon jó, főleg ilyen melegben, nyáron. Nekem általában a vakáció akkor kezdődött, mikor másnak végződött, mert akkor visszamentem az iskolába, az egyetemre, és akkor már az egy nyugodtabb élet volt. A falusi munka, az nem a legkedvesebb, azt mindenki tudja, de enélkül az élet nem megy.

Milyen iskolai végzettséggel rendelkezik?

Gépészmérnök vagyok, Iaşi-ban végeztem a gépészmérnöki szakon, és a sors úgy hozta, hogy a mezőgazdasággal foglalkozzam, ami nem egy véletlen. A csíkszeredai traktorgyárban dolgoztam 23 évet, traktorokat gyártottunk a mezőgazdaság részére. Állandó kapcsolatban voltunk a mezőgazdasággal, így nem idegen számomra az országos mezőgazdaság ügye-baja. A véletlen úgy hozta, hogy egy pellet-gyárat építettünk. Ekkor felmerült a kérdés, hogy mi lesz az alapanyaggal, hogyha az erdőket teljesen tönkre fogják tenni, ahogy ez a folyamat alakulóban van. Elindultam, hogy megnézzem, Európában mások hogy csinálják ezt. Kicsit megdöbbenve vettem tudomást arról, hogy ha kimegyünk az országból, akkor mások a fa-hulladék feldolgozásban csak 20 százalékban alapoznak az erdőkre, a többit pedig termesztett növényekre, gyorsan növekedő fás szárú növényekre alapozzák. Így kerültem aztán egy hosszabb, bonyolult úton a fűzhöz, és még azon belül még kanyargósabb út vezetett a Svédországi fűzhöz, mert tulajdonképpen egész Európában az egyedüli hivatalos fajták, azok a svédországi fűzfajták. Ők már az 1800-az években foglalkozni kezdtek az egyik kutatóintézetben vele, és körülbelül 200 fajta füzet használtak a kísérletekben, amit összeszedtek a világ minden pontjáról, Szibériától Görög-

országig, a leghidegebb pontról és legmelegebb pontról egyaránt, és megpróbálták azok tulajdonságait kifejleszteni. Elsősorban gyors növekedés, magas energiatartalom, alkalmazkodás az éghajlathoz és a környezethez. Ez sikerült is, ezek a tulajdonságok megtalálhatók azon fajtáknál, amit a svédek bejegyeztek. Európai Uniós bejegyzése van mindeniknek. Persze, mikor egy távolabbi idegen országba kerülnek, például megvettük a licenszet Svédországban, és áthozzuk Romániába, szükséges volt ezeket a próbákat itt tovább folytatni és meggyőződni arról, hogy a mi viszonyaink között, ami nem mindig hátrányos, hanem előnyös is lehet, hogyan viselkednek. Például nálunk a vegetációs idő másfél hónappal hosszabb, mint Svédországban, de vannak melegebb vidékek, mint ott, vannak helyek, ahol kevesebb csapadék van, a földjeink sokkal fertőzöttebbek, burjánosabbak, ennek következtében jobban oda kell figyelni az előkészületi munkákra, és ami a legszomorúbb, hogy az emberek sokkal felületesebbek, felületesebben viszonyulnak az elvégzendő feladatokhoz, és elvárják azért a legjobb eredményeket. Ezeket végig is próbáltuk. Több, mint 150 tesztültetvényt hoztunk létre az ország minden tájegységében, azokat követtük 3 évig. Nagyon sok jó tapasztalatot és eredményt értünk el. Voltak viszont olyan ültetvények is, amelyek elpusztultak, az is egy tanulság volt, hogy miért, és ebből kiszűrődött az, hogy Romániában a különböző tájegységekben milyen fajtákat szabad, melyikek felelnek meg az ottani klímának, az ottani évi csapadékmennyiségnek, hova nem szabad ültetni. Soha nem szabad például Dobrudzsába ültetni, mert +40 fok van, pont amikor kellene fejlődjön a fűz, és még vannak sós talajok is, és elég sok. Ezeket felhasználva utána elkezdtük az országos terítését, és az országos szinten az ültetvények létrehozatalát.

Ez a tevékenység rengeteg kezdő tőkét, valamint befektetést igényel. Pályáztak-e valamire?

Az igaz, hogy rengetegbe került, az is igaz, hogy ennek a normális útja a pályázat volna, de itt elmondok egy történetet. 2006-ban vettük meg a licenszet, és 2007-ben, mikor indultunk, akkor a Mezőgazdasági Minisztériumon belül volt egy pályázat kétszázezer euró körül. Mindenkinek mondom, 2007-ben volt az első ültetvény itt, Csíkszeredában. Ahogy megyünk Udvarhelyre, jobb oldalt az Olt hídján túl van 8 hektár, az volt az első ültetvény Romániában. Tehát volt ez a pályázati lehetőség, ami kimondottan új termékek, technológiák reklámjára, és bevezetésére szolgált. Ez talált nekünk, meg is írtuk a pályázatot, le is tettük. A pályázat elbírálásnál három személy volt, kettő a szakmában, és egy közgazdász, aki a gazdasági részét nézte. Amikor a licenszet megvettük, akkor a svédek nem nagyon szerették az olyan cégeket, ahol sokan vannak, és a döntéshozás megoszlik, ezért akkor ala-

pítottunk egy céget, és arra vettük meg a licenszet. Beadtuk a pályázatot, és a két úriember, aki a szakmai részével foglalkozott, még majdnem annyit írt hozzá, mint a mi pályázatunk, annyira feldicsérte, hogy ez milyen szenzációs ötlet, és ez milyen jó dolog, hogy a földek kihasználódnak, hogy az a sok föld, ami áll hiába, értékbe kerül, és mind a kettő maximális pontot adott, azaz 100-100 pontot. Elkerült a projekt a gazdasági oldalra, és ő egy mondatot írt róla, azt írta, hogy a cégnek nincsen múltja, ezért bizonytalan, és zéró pontot adott. Kiestünk. Ha egy pontot adott volna, az elég lett volna, hogy a projekt továbbmenjen. A Mezőgazdasági Minisztériumban bíztattak, hogy még egyszer adjam be, mert az egész erre szánt összeg nem fogyott el, és volt egy újabb szesszió is. Újra beadtam, újra két szakmabeli egy egész történelmet írt rá, agyondicsérte a projektet, de a következő fázisban újra zéró pontot adott ugyanaz a gazdasági részt elbíráló személy. Ekkor megfogadtam, hogy többet nem játszom senkinek a jóindulatával, és attól a perctől kezdve mindaz, ami a fűz körül történt a mi részünkről, abban a saját pénzünk, és rengeteg munkánk van benne. Persze, az a pályázat akkor arra jó lett volna, hogy tévéreklám, szórólapok, konferenciák, kiállítások, erre lehetett volna csak használni. Ez nem jött össze, és azt mondtuk, hogy azt majd akkor megoldjuk saját erőnkből úgy, hogy ahol nincs pénz, ott pótoljuk munkával. Külön program volt arról, hogy hol veszünk részt, milyen kiállításon, az országban több, mint 80 előadást tartottunk, Focşani-i faluktól elkezdve, ahol ott az egyik hölgy, aki be is került a parlamentbe, a fűzzel akart munkahelyet teremteni a falvakon, és hívott, hogy tartsunk előadást, de tartottunk előadást a Bukarest-i Egyetemen és az ország különböző részein. Van egy felszerelésünk, vesszük a vetítőgépet, a laptopot, megyünk, és ahol megengedik, és ahol igény van rá, tartunk előadást. Hirdettünk meg szombat-vasárnapi találkozókat itt, a székhelyen, ahol lehet látni füzet is. Hétvégére terveztük, hogy az is tudjon részt venni, aki hét közben dolgozik, így több, mint 4000 ember jött ide Csíkszeredába az ország különböző részeiről, de külföldről is, Bulgáriából, Ukrajnából, Moldáviából is jöttek, érdeklődők. Végighallgatták az előadásokat, megnézték a füzet, elmentek, gondolkoztak. Egy ideig nem történt semmi. Volt olyan, hogy három év múlva valaki visszajött, hogy volt itt három éve, és most van arra készen, hogy tudja és akarja ezt csinálni. Így futott fel a fűz, ma már országos szinten ismerős. Valamikor úgy kezdtük a bemutatót a fűzről, mint ismeretlenről, ma már azt beszéljük, milyen új technológiák vannak. Aki eljön az előadásra, az már az Internetről, és mindenhonnan informálódik. Sajnos az interneten az utóbbi időben elég sok felkészületlen személy is ír, ezért az internetes híreknél nem garantált, hogy

minden igaz, mert mindenki írhat mindenről. Van egy olyan mondás, hogy aki tudja, az csinálja, aki nem tudja, az tanítja. Tény, hogy ma Romániában nem tudom, van-e olyan hely, ahova ha elmegyünk, és előadást akarunk tartani, ott nem hallottak volna a fűzről. A legelszigeteltebb helyeken, Suceava-n, Craiovan, Botoşani-ban, Nagybányán, és az ország minden pontján tudnak róla, és érdeklődnek. Jelenleg Romániában van körülbelül 900 hektár ültetvény. Nem sok, de nem is kevés. Nem sok azért, mert ennél sokkal több lehetne, ha egy minimális támogatás és jóindulat lenne azok részéről, akiknek érdeke kellene legyen az, hogy az úgyis elfekvő és kihasználatlan földekből pénzt kivenni, és ezúton védenénk az erdőket is. A fűz nem konkurenciát jelent a meglevő mezőgazdasági termékeknek. Szó sincs róla, van sok millió hektár föld kihasználatlan, viszont a fűz-ültetvényekkel egy stabil pénzforrást lehetne a mezőgazdasági tevékenykedők számára biztosítani. Ott akad el ez a dolog általában, hogy nem kevés pénzbe kerül mindenképpen egy ültetvénynek a létrehozása, és ebben a fázisban Romániában nem támogatnak. Van egy támogatási lehetőség, hogyha az APIA-hoz bejelented, mint akármilyen mezőgazdasági terméket, tekintettel arra, hogy három évi tesztelés után bekerült a mezőgazdasági termékek hivatalos katalógusába. Ezzel elveszik a dossziékat a támogatásra. Arra a bizonyos energia-ültetvény törvényre, ami öt éve a parlamentben már minden fiókban volt, és még mindig nem került ki, még mindig ott tartják, mert ha egyáltalán pénzt kell adni rá, akkor nem szimpatikus.

Jelenleg mekkora területen van ültetvénye?

Jelenleg nekünk azzal a céggel, akivel együtt dolgozunk, mert van egy alszerződésünk egy kovásznai céggel, és együtt dolgozunk, most már közelít a 100 hektárhoz. Remélhetőleg a következő időszakban ez sokkal nagyobb lesz. Ennek sok-sok akadálya van, az egyik legkomolyabb az, hogy elég kevés a mezőgazdasági terület a mi vidékünkön.

A dugványokat mindig vásárolják?

Nem. Mi mikor megvettük a licenszet, akkor úgy vettük meg, hogy szaporítóanyag előállítása is, tehát nekünk saját csemetekertünk van. Ez az említett Udvarhely fele lévő ültetvényünk. Amennyiben egy ültetési szezonra több szaporítóanyag kell, mint amit mi elő tudunk állítani, akkor más, hasonló licensszel rendelkező cégtől, vagy épp a svédektől hozunk. Már volt rá példa, hogy hoztunk onnan még pluszba szaporítóanyagot. Jobban szeretjük azt, ha az itten termett szaporítóanyagot tudjuk ajánlani, azért, mert a mi vidékünkön termett, ezek már úgy születnek,

hogy megszokták a klímát. A szaporítóanyag mellet még nagyon fontos, hogy létezzen a célra kimondottan megfelelő hűtőkamra, ahol a szaporítóanyagot kell tartani, egészen az ültetés napjáig, ami tavasszal történik, és változó az ország különböző vidékein attól függően, hogy a tavasz mikor köszönt be, mikor lehet a földre rámenni. Délen hamarabb lehet, nálunk általában április, de volt már olyan is, hogy február végén már ültettünk a déli megyékben. A betakarítás viszont télen van, akkor, amikor a levelek lehullnak, ez szintén különböző. Nálunk hamarább történik, máshol később, de általában január-februárban történik az aratás, a betakarítás. A szaporítóanyag betakarítása, az kézi munkával történik, egyenként kell válogatni, megfelelő méretűek kell legyenek, meg megfelelő minőségűek, a dugványok. Ha ez így megtörtént, akkor betesszük egy olyan hűtőkamrába, ahol mínusz négy fokon tartjuk és megfelelő páratartalommal, hogy ne száradjanak ki, és amikor következik az ültetés, akkor ültetés előtt egy nappal visszük az ültetés helyére. Ez nagyon fontos, mert ha nem történik a tárolása a megfelelő hűtőkamrákban, akkor a szaporítóanyag veszít a csíraképességéből. A hűtőkamrának két különböző része van, az egyik biztosítja a fokot, mínusz négy fokon tartjuk, s a másik a páratartalmat biztosító felszerelés, ami méri és pótolja a szükséges, a megfelelő páratartalmat. Amennyiben egy klasszikus akármilyen hűtőben tároljuk a szaporítóanyagot, akkor ki fog száradni.

Mennyire igényes növény?

A fűz általában nem igényes növény, viszont ezt azért ilyen egyszerűen nem zárnám le, mert ahhoz, hogy éljen, ahhoz nem igényes. De ha azt akarom, hogy hozama minél nagyobb legyen, akkor viszont már mi vagyunk igényesek vele szemben, és bizonyos feltételeket kell biztosítsunk. Az igaz, hogy a füzet lehet akár gyenge termőterületekre is ültetni, mert megél, és ha egyebet nem nyerünk vele, akkor legalább annyit, hogy egy szép tájkép lett belőle, megművelődik a föld, de ha a cél nem ez, hanem az, hogy minél nagyobb hozamot tudjunk kiszedni azokból az ültetvényekből, akkor viszont már meg kell nézni, hogy milyen talajba tesszük. Fontos, hogy egy semleges talaj legyen, 5,5-7,5 ph-s talaj. Megnézzük azt is, hogy a föld, amibe ültetjük, nem fertőzött-e, mert elég sok olyan területtel találkozunk, amely különböző gombákkal meg egyebekkel meg van fertőzve. Nagyon oda kell figyelni arra, hogy az ültetés előkészítése előtt amennyire csak lehet, a gyomoktól szabaduljunk, amelyek előző évben voltak. Ezt egy gyomtalanítási kezeléssel kezdjük, utána őszi szántás, tavasszal, ültetés után pedig a gyomok elleni kezelés következik, mert az első évben egy lényeges feltétel, amit a fűzültetvénynek kell biztosítsunk, az, hogy burjánmentes legyen, hogy tudjon fejlődni, mert azoknak a kis dugványok-

nak, amiket beteszünk a földbe, ott kezdődik a gyökérzésük, és az első évben elsősorban a gyökérzetük fejlődik. Amennyiben a burjánokat nem írtjuk ki, ezek jól fognak fejlődni, mivel a fűz első évben ritka, ezek pedig árnyékot tartanak a fűznek, elszedik a tápanyagot, a nedvet, akkor nem tud kellőképpen fejlődni, sőt, a burjánok gyökerei is akadályozzák a fűzgyökérzet kialakulását. Ebben az esetben gyengébb gyökérzet fog kifejlődni, a gyökérre pedig a növénynek szüksége van, 20-25 évig, amennyi az élettartalma. Tehát ezeket a feltételeket biztosítani kell, s akkor már látjuk, hogy nem éppen olyan igénytelen, de ez arra jó, hogy minél nagyobb hozamot érjünk el. Az előzőekben leírt feltételeket az első évben és a második év elején szükséges biztosítani, utána már a fűz tényleg nem igényes.

Ami az öntözést illeti, a fűznek szükséges úgy évi 600-650 milliliter/négyzetméteres átlagos csapadék. Itt az utóbbi években azért van egy kis baj, mert ha ez a csapadék kevesebb, mint amit mondtam, akkor azt mondjuk, hogy oda nem kell ültetni, mert az kidobott pénz. A mi vidékünkön általában nincs baj, mi még soha nem öntöztük, mert itt 700-750 milliliter/m2 az évi átlag csapadékmennyiség. A tavalyi év egy kicsit nehezebb volt, de ilyen körülmények között még az is sokat segített, hogy az éjszakai hűvösebb levegő miatt, volt harmat. Az éjszaka és a nappal közötti hőmérsékletkülönbség harmatot eredményez, és az, bár nem sok, de legalább a szemecskéjét megmossa reggel a fűznek, mikor felkel, és az már sokat számít ahhoz képest, ahol éjszaka is 20-25 fok van. Akkor van baj, hogyha abban a három hónapban, amikor a legjobban kellene fejlődjön a fűz, június-július-augusztusban nem hull csapadék. Nehéz volt a tavalyi év, mivel nagyon keveset esett, és voltak vidékek az országban, ahol a szárazság mellett, egy adott ponton 62 fokot is mértünk talajszinten. Ezeken a vidékeken, két méter mélyen semmi nedvessége nem volt a földnek. Ezekben az esetekben sem pusztult el a fűz, még ezt a szörnyűséget is kibírta, de nem fejlődik. Ilyenkor kevesebb a hozam, de ilyen esetben, ha van lehetőség, akkor ajánlott az öntözés. Az öntözést nem úgy gondolom, hogy az öntözés legmodernebb formáit használjuk, hogy csepegtetés, vagy más modern technológiát kell alkalmazzunk. Egyszerűen a fűznek elég, ha arra a területre rávezetünk vizet, vagy rászivattyúzunk vizet, és aztán majd a földben elfolyik, és biztosítja azt a nedvességet, ami szükséges neki a fejlődéshez.

A gyomon kívül van-e valami egyéb, akár kártevő, akár valamilyen ellenség, betegség?

Általában az van, hogy a fűznek nem nagyon vannak ellenségei, sőt, az állatok nem tesznek kárt benne. Az energiafűznek van egy elég érdekes komponense, a szalicil, ami nagyon sokszor megjelenik, amikor fűzről beszélünk. Gyanítom csak,

nem állítom, mert titokként kezelik, de lehet, hogy köze van a magas hő-értékéhez is, de minden további nélkül, amiről beszélünk most, az a szalicil egyéb szerepe. A szalicil keserű, ezért az állatok nem szeretik, de meg is érzik, mert meg sem kóstolják. Már több alkalommal is volt, hogy állatok bekerültek a füzesbe, itt, Szeredában is, legtöbb esetben azt csinálják, hogy tehenekkel-juhokkal járnak azon a vidéken és azért, mert nyáron meleg van, és bent hűvös van, bemennek, de egy szálat nem csípnek le. Tehenek esetében az a baj, hogy összetaposssák, letörik, ilyen károkat csinálnak, de nem eszik meg. Volt az országban egy-két olyan eset, hogy az erdőhöz közeli ültetvényeken a vaddisznók egy kicsit jártak benne és kitúrták egy részét, de lehetett volna akármi azokon a területeken, mert úgyis ezt megcsinálják. Ami viszont nem kizárt, hogy megjelennek bizonyos rovarok, melyek eltérnek vidékenként, mert függnek attól, hogy azelőtt azokon a földeken mit termesztettek. Még kolorádóbogarat is láttam, azt nem láttam, hogy megenné a füzet, de mászott a növényen. Pont az idén volt egy olyan esetünk, hogy két nap alatt az egyharmadát az egyik ültetvényünknek nagy, kék hernyók megkopasztották. Elkezdtük permetezni, potyogtak, mint szilva a fáról, és nem volt különösebb baj, mert a fűz azonnal regenerálódik. Visszanőtt, és nem is látszik a különbség. Végül kisült ezekről a hernyókról, hogy egy olyan faj, ami Magyarországon védett, 7 euró a büntetés, ha egyet is megölsz. Ezek csak a burjánokon táplálkoznak, de úgy látszik, hogy azon a vidéken nem volt olyan, ami nekik kellett volna, és így megkapták a füzet. Kellemetlen meglepetések közben adódnak, ezek ellen lehet védekezni, mert elég sok ilyen rovarirtó szer van, amivel bepermetezed, és azonnal hatnak. Nem jellemző különösebben.

Ha jól értelmeztem, akkor első évben nem lehet betakarítani?

Lehet, sőt kell. Első évben főleg a gyökérzete fejlődik, ez az az időszak, amikor a föld felszínén nem éppen szép a fűz. Ezt én a saját bőrömön tapasztaltam, amikor az első ültetvényt csináltuk. Olyan sokan mondták, hogy na látod, nem sikerült a fűz. Lehet, hogy egyesek bánták, mások örvendtek, de elég gyenge volt. Mondtam nyugi, nem baj, ami nő, az nem látszik. A föld felszínén 1-2-3 szál van egy elültetett gyökéren. A lényeg az, hogy ekkor fejlődjön ki a gyökérzete minél jobban. Első év után le kell vágni. Ez egy technológiai művelet, muszáj levágni azért, mert ettől kezdődik a bokrosodása. Következő évben ugyanazon a gyökéren több, mint 10 szál fog kinőni, elkezdődik a bokrosodás. Többszöri vágástól ez a bokrosodás még erőteljesebb lesz, aztán egy adott ponton megáll. Első évben kötelező, utána viszont a leggazdaságosabb, és az apríték minősége szempontjából is az az optimá-

lis, ha kétévenként vágják. Ha az aratás kétévenként történik, ebben az esetben a betakarítási költség csak kétévenként van, és az apríték minősége, ami a fás anyag mennyiségét jelenti, a legjobb. Az aratás a legelterjedtebb különböző, erre gyártott kombájnokkal. Több cég is gyárt már fűzkombájnokat, és ezekkel a legegyszerűbb. A kombájnok elég drágák, de ezt próbáljuk nálunk is bevezetni. Hogyha valaki vesz kombájnt, akkor szolgáltatásként másoknak is learatja. Kell hozzá egy traktor, utánfutó. A kombájn levágja, aprítja és egyenesen befújja az utánfutóba az aprítékot. Utána a kombájn megy tovább, vágja másnak, így egyszerűbb, mert kisebb területeken gazdálkodó tulajdonosok nem kell maguknak megvegyenek drága gépeket. Vannak kisebb gépek is, de a legolcsóbb úgy is olyan 40-45 ezer euró, és kár azt megvenni azért, hogy csak egész évben tartod hiába, dolgozol vele két hetet, mert csak akkora területed van.

Lényegében inkább gépi erővel dolgoznak?

Az egyik legjellemzőbb dolog a fűz esetében, és ami miatt nagyon elterjedt, és jelenleg az energiaültetvények 80%-át magáénak tudja, az pont az, hogy A-tól Z-ig minden gépesítve van. Tehát, ha valaki fűzültetvényt hoz létre, az ültetéstől a betakarításig a kezét nem kell rátegye, minden művelet gépesítve van. A gépek közül van két speciális gép, az ültető és a betakarító. A többi gépek klasszikus mezőgazdasági gépek, de pont ez az előnye, hogy teljesen gépesítve van.

Az értékesítés hogyan működik?

Az értékesítés tűnik a legérdekesebbnek. Az a helyzet, hogy az utóbbi körülbelül 10 évben elszaporodott az iparnak az a része, amely alapanyagként faaprítékot használ. Gondolok itt a brikett-gyártókra, pellet-gyártókra, villamos áramot előállító erőművekre, de egy pár éve már gyártanak itt, Romániában is olyan kazánokat, ami házak, nagyobb épületek, vagy melegágyak fűtésére szolgál, és aprítékkal működik. Egy ideig az volt a helyzet, hogy mindenki azt mondta, hogy itt az erdő, van apríték, én foglalkozom a magam dolgával, és egy adott ponton a szekér megelőzte a lovakat. Most Európa viszonylatban sokkal kevesebb apríték áll a rendelkezésére az iparnak, mint amennyire van szükség. Ez okozott is különböző sokkokat. Ezelőtt pár évvel az osztrákok szigorították az erdészeti törvényt, aminek az lett az eredménye hogy, több cég is csődbe ment emiatt, azért, mert nem volt elég alapanyag. Európában is, Hollandiától Franciaországig, és ezzel említettem talán a legnagyobb távolságot, legtöbb esetben nem pelletet kérnek, hanem a pellethez nyersanyagot, vagy Ausztriából eljönnek ide, Hargita megyébe, és összeszednek

mindenféle, elég gyenge minőségű hulladékot, és viszik az ottani erőművekhez, hogy tudják fenntartani a működésüket. A füzeknek, a termesztett biomasszának pont ez volt a szerepe, hogy ezeket pótolja és ezekre a kérdésekre legyen a válasz. Tény, hogy a kereslet nagyobb, mint a kínálat, aminek a következménye, hogy a biomassza-értékesítés nem probléma.

Persze ez nem olyan egyszerű. Egy vevő nem indul el, és azt mondja, hogy néhány embernek van pár hektárja és akkor összeszedi. Vannak olyan ültetvények, voltak ilyen vállalkozók, hogy megpróbálják, majd meglátják, mi lesz vele. Persze a legfontosabb az, mindenki szempontjából, hogy kialakuljon a rendszer az értékesítésre. Legyen egy olyan szervezet, ahova bemennek az információk, hogy hol hány hektár ültetvény van. Az már segít abban, hogy lehet programálni a betakarítást és lehet tudni, hogy mennyi van, ami eladó. Én kaptam olyan kérést, hogyha már a fűzzel foglalkozom, akkor sokszor bejönnek olyan dolgok is, ami nem kimondottan rám tartozik, de a kérdés az volt, hogy mennyi fűz-apríték van Romániában, mert megvennék az egészet. Erre nem nagyon van válasz, ez olyan fura dolog, de a Mezőgazdasági Minisztériumból is felhívtak, hogy mennyi fűz van az országban, mert nem tartja senki nyilván, és nem tudják, mert sajnos nincsen semmilyen nyilvántartás. Ha lenne törvény, akkor ez a dolog megoldódott volna, mert akkor a törvény miatt köteles egy statisztikai engedélyt kérni az, aki akar egy ültetvényt létrehozni. A statisztikai engedély arra jó, hogy megszabnak bizonyos feltételeket, illetve nyilvántartásba veszik a létrehozott ültetvényt. Ettől a perctől már tudják, hogy kinek mennyi ültetvénye van.

Visszatérve az értékesítésre, az értékestésnek egyik feltétele, hogy kialakuljon egy ilyen rendszer. Mi jelenleg öt céggel vagyunk szerződéses kapcsolatban, akik fűzzel foglalkoznak Románia, illetve Magyarország területén, azért, hogy ha olyan helyzet adódik, akkor lehet, hogy mi adunk nekik, lehet, hogy tőlük veszünk szaporítóanyagot. Ezek közül az egyik egy klaszter, a sepsiszentgyörgyi székhelyű Green Energy, amely foglalkozik most azzal is egy idő óta, hogy a fűztermesztőket, akik akarják, felveszik, mint tagokat, és akkor majd bekerülnek egy ilyen információs hálózatba, akikről tudunk mi is, illetve ők is kapnak egy csomó információt, mint azt, hogy hova lehet eladni, vagy milyen áron.

Kijövedelmező foglalkozni vele?

Nem akarok reklámot csinálni ezen a szinten azért, mert már sokszor vádoltak azzal, hogy a mezőgazdasági élelmiszeri termékeket hozom hátrányos helyzetbe, de a napokban megjelent egy újságcikk, és abban arról van szó, hogy melyik a

nyolc legjövedelmezőbb termék a mezőgazdaságban, s a fűz közte van. Jövedelmező, az az igazság. Ha valaki ezt komolyan csinálja, akkor érdemes vele foglalkozni, olyan 800 és 1000 euró között simán lehet kiszedni egy hektár területből, évente.

Jelenleg milyen terveik vannak?

Állandó jelleggel nagy terveink vannak. Az egyik nagy tervünk az, hogy Csíkszeredában elkezdődött egy 7 megawattos erőműnek az építése, ami biomasszával működik. Ez sajnos leállt, de most, a napokban, megtörténik az adásvétel a jelenlegi és az új befektető között, és akkor folytatódik ennek a beruházása. Ennek az erőműnek szüksége van évi nyolcvanezer tonna aprítékra, ami lehet ugyan erdei apríték is, de sokkal jobb, ha ez fűzültetvényből származik, már csak azért is, mert az illető cég, aki az ültetvényt létrehozza, biztonságban van, nem függ a piac alakulásától, meg önköltségi áron állítja elő az alapanyagot. Ők, ha ez igaz, 2000-3000 hektár ültetvényt szeretnének létrehozni valahol Hargita, Kovászna megyén belül. Mondjuk itt terület kevesebb van, de ismert, hogy a mezőgazdasági igazgatóságok minden megyében nyilvántartják, hogy mennyi az a mezőgazdasági terület, aminek nedvességtartalma nagyobb, mint amennyi megengedett a gabonák termesztésére. Hargita megyében 9970 hektárt tartanak nyílván. Amennyiben erre alapozunk, a megyéből ennyit ki lehet hozni. Tehát ez egyik tervünk, hogy ezt megvalósítsuk, s akkor már a fűz hazájába, mert innen indult el, kicsit nyomatékosabb mennyiség lesz. Ezen kívül állandó kapcsolatban vagyunk az ország különböző vidékeivel, ahol épülnek erőművek, ahol pellet-gyártók vagy brikett-gyártók vannak, és ahol folyamatban vannak előkészített területek például a tavaszi ültetéshez. Ettől arra azt csináljuk, amit a vevő igényel.

Ha jól tudom, akkor a fűz az inkább fűtésre meg energianyerésre van felhasználva. Szoktak bútort is készíteni belőle?

Hát, azért én a bútort nem egy elsődleges pontként említeném. Az energiafűz elsősorban energiacélra van, az ültetvény végső terméke az apríték. Innen tovább lehet alapanyag a brikett-gyártáshoz, lehet alapanyag pellet-gyártáshoz, lehet alapanyag az erőművekhez apríték formájában. Azon kívül a füzet használják a szalicil-tartalma miatt, mivel van olyan technológia is, hogy aszpirint gyártanak belőle, és még egyéb gyógyszereket is.

Használják az energiafüzet még sok olyan dologra, amire oda se figyelünk. Például derítőállomások mellett víztisztításra. Van olyan fajta itt nekünk is, amely megél, ha egész évben vízben van. Ez úgy történik, hogy a derítőállomások a vizet

kiengedik itt nálunk az Oltba, amely vizet konvencionál, tiszta víznek titulálják, ami viszont teljesen nem tiszta. Más országokban ez szigorúan tilos, ők azt csinálják, hogy a derítőállomás mellé egy „x" területre füzet ültetnek és ráengedik a vizet. A fűz jól érzi magát, mert táplálékot is kap pont azért, mert nem tiszta víz, egy részét elpárologtatja, és egy részét megszűri a gyökérzetén keresztül. Láttam ilyen telepet, ahol a fűz mellett pisztrángos volt. Tudott dolog, hogy a pisztráng csak nagyon tiszta vízben él. Ez pont azért volt, hogy bizonyítsák, hogy milyen víz jön ki onnan.

A füzet használják már nagyon sokfele például utak mentén, hófogó hálónak Vannak különböző módszerek. Az télen kifogja a havat, de lehet például autópályákon a füzet hangfogóként is használni, mert felnő tíz méterre is és rendkívül gyorsan, két-három év alatt. Még sok mindenre használják a füzet, de ezek a lényegesebbek. Ami a bútort illeti, valamennyire fonott bútorokat készítenek, de ez tényleg divat kérdése, nem feltétlenül ez a fő olyan terület, amire használják a füzet.

Mindenképpen bizakodó a fűzültetvénnyel a jövőre vonatkozóan?

Igen, bizakodó vagyok. Ha nem lettem volna, akkor nem kezdtem volna bele.

Hogy reagálták le a környékbeliek, akár a külvilág, ezt a tevékenységet?

Csíkszeredában van az első ültetvény. Hogy fűz van mindenütt, az egy dolog, de azok nem nemesített fűzfajták. Füzek között különbség van. Amikor a füzet kezdtük aratni, akkor megjelentek valami cigányok és azt mondták, hogy annyi füzet hoznak, amennyit akarok. Mondtam nekik, jó ötlet, hozzanak öt szekérrel. Hoztak is, és ugyanúgy felaprítottuk, feldolgoztuk, megcsináltuk a pelletet egyikből is, másikból is. Megtudtuk, hogy Bukarestben van egy hitelesített laboratórium a hő-érték mérésére, elvittük mindkét mintát oda, aztán visszahívott a laboránsnő, hogy ne haragudjon, valamit nem értek. Az A és a B között a hő-érték egyiknek fele csak, mint a másiknak. Csak ennyit akartam tudni, fűz-fűz, de nem mindegy.

Akkor, amikor elkezdtük itten ültetni, mondták, hogy ebből sem lesz semmi. Volt, aki kitalálta, hogy a fűz a földet kiöli. Ennek pont az ellenkezőjét igazolják a svédországi tanulmányok. Hogyha megszűnik a fűz, akkor utána húsz százalékkal nagyobb a termés egyéb növényből. Az jellemző, hogy ha valamit nem tudunk, akkor mindent tudunk. Az első év olyan volt, amelyet említettem az előbb is. A következő évben, mely egy jó év volt, mert sokat esett tavasszal, és akkor már vissza volt vágva a fűz, elindult a bokrosodás, gyönyörű volt a másodéves fűz. Hétvégeken nem volt olyan nap, hogy ne legyenek látogatók a füzes mellett, akik ott sétáltak, és nézték a füzet. Egy idő után bekövetkezett az az idő, amikor a városnak egy

bizonyos része magáénak tekinti a füzet. Nincs olyan év, amikor például megkezdjük az aratást, és mivel csemetekert, kézzel történik az aratás, hogy ne hívjon fel egy vagy több ember is, hogy menjünk ki, mert valakik vannak a fűzben és lopják. Közben az embereink vannak ott, ők vágják, de akik hívnak, érdeklődnek, hogy ne tegyék tönkre a füzet. Ez egy jó visszajelzés, ez talán a legkellemesebb. Tehát átalakult egy olyanná, hogy a miénk. Ez nem rossz, talán ez, ami legjobban bizonyítja, hogy lassan-lassan a mi vidékünkön is megszokták és megkedvelték ezt a növényt. Valamikor, amikor kezdődött az egész, akkor a Mezőgazdasági Minisztériumban egy este az egyik államtitkár úr mondta, hogy nem is jellemző ez a növény a mi vidékünkre, nem kell idehozni, tönkre tenné a vidék képét. Ez volt a kezdet. Szerencsére túl vagyunk rajta.

Mit gondol, hogy az önéhez hasonló agrártevékenységet folytató innovatív vállalkozásoknak van jövője Székelyföldön?

Én úgy gondolom, hogy csak annak van jövője, ha elkezdünk egy kicsit gondolkodni és kiemeljük a fejünket a pityókásból. Mikor én idekerültem, több mint 45 éve, akkor is krumplit termesztettek. Ha megnézzük, akkor száz évekre visszamenőleg is krumplit termesztettek, ugyanabban a földben. Én már kétségbe vonom azt is, hogy vetésforgó, mert nincs ahol forgatni, fertőzöttek a talajok, fertőzöttek a krumplik, évente nyolc-tízszer permetezik, mindent megeszünk, nesze neked bio. Ha van termés, akkor nincs ára, nem tudják eladni, ha nincs termés, akkor van ára, de mit érünk vele? És nem tudunk váltani. Én a fűzről nem akarok többet beszélni, mert senki sem lehet próféta a saját hazájában. Az ország különböző pontjain sokkal több fűz van, mint itt, pedig a legjobb feltételek Hargita, Kovászna, Brassó, Beszterce zónában vannak. Nem túl meleg, jók a földek, és elegendő eső van. Kovásznán már másképp van. Kovászna jóval Hargita előtt halad, sokkal hamarabb reagál az újra.

A krumpli is kell, bár világviszonylatban kimutatott, hogy a krumpli-fogyasztás nagyon nagyot csökkent, változnak a szokások, az ízlések és így tovább, és mi nem vihetünk el sehova sem egy darabot sem, mert fertőzött. Már évek óta karanténban van a csíki pityóka. Ha ezek a mezőgazdászok nem akarnak váltani, akkor a jövő generáció majd fog.

Mi az, amit érdemes lenne csinálni?

Én nem vagyok mezőgazdasági szakember, én inkább vállalkozóként kezelem az ügyet, ezért nem fogok adni nekik tanácsot. Azt el tudom mondani és fenn is

tartom, hogy váltani kell, és keressék meg, mire. Például valaki megkeresett fűz témában, de kisült, hogy 80 hektáron áfonyát termeszt, és ugyanúgy, mint a fűz esetében, van bejegyzett csemetekertje. És ráadásul egy olyan vidéken, ami Hargita megyéhez hasonló vidék. Miért nem lehet ezzel is foglalkozni? Ha Hargita megyében valamit megfelelő körülmények között termesztenek, hűtőkamrában tárolnak, csomagolnak, annak sikere lesz. Újabban foglalkoznak rózsaszirommal, mustármaggal, és bízom benne, hogy eljön a fűz ideje is. Nem azt mondom, hogy ne legyen többet krumpli, legyen, amennyi csak kell, de a jelenlegi mennyiséget lehet csökkenteni.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„A lényeg az, hogy az ember nagyon kitartó legyen!”

Búzás Ottó, Csíkszentlélek

Van-e hagyománya az állattartásnak a családban?

Már a szüleim is foglalkoztak állattartással. Édesanyám az egészségügyben betegiktató volt, édesapám villanyszerelő mester, és fizetés kiegészítése céljából még foglalkoztak állattenyésztéssel és növénytermesztéssel. Én már akkoriban bekapcsolódtam az állatokkal kapcsolatos munkálatokba. Nagyapám és édesapám azt mondogatták, hogy jó, ha van, fiam, eladni való állatod, mert sose tudod, mikor szorulsz meg pénz felől, s ha olcsóbban is, de van, amit eladni, és hamar pénzhez lehet jutni. Valószínű, hogy belém rögzült ez a felfogás, és az állatok iránti szeretet is. A végzettségem líceum, elektronika szakon tanultam. Tanulmányaim befejezése után én is foglalkoztam bikaborjú hízlalással a munkahelyem mellett, de egy idő után csökkenni kezdett az ez iránti igény, ezért úgy gondoltam, hogy neki kell fogni valami másnak, ami iránt van kereslet. Úgy gondoltam, valami olyan tevékenységgel kellene foglalkozni, aminek már rég kialakított piaca van és telítetlen. Elkezdtem keresgélni, olvasni, gondolkodtam, hogy mibe is lehetne belekezdeni. A román közszolgálati televízió mezőgazdasági adásának rendszeres nézője voltam és vagyok. Egy alkalommal ebben az adásban a csincsillatenyésztésről volt szó, ez adta az ötletet. Elkezdtem érdeklődni, utánajárni annak, hogy hol van ilyen tenyészet, és mi jellemzi ezeket az állatokat, mivel jár a tenyésztésük.

Hogyan fogtál neki a csincsillatenyésztésnek?

Miután kellőképpen utánajártam a csincsillák tenyésztésével járó fontos információknak, és felvettem a kapcsolatot tenyésztőkkel, elmentem, megvásároltam az első három család csincsillát. Vagyis a bikaborjak értékesítéséből származó pénzt befektettem a prémjükért keresett állatokba. A tenyésztésükhöz szükséges tudást leginkább más tenyésztőktől szereztem, mert rá kellett jönnöm, hogy amit könyvekben, interneten találok, az hasznavehetetlen, mert nagyon sok olyan információ van, amire szükség van a tenyésztés során, és azokat csak tenyésztőktől lehet megszerezni. Ezt a tudást nem adják át könnyen, ezért sok energiát és kitartást igényelt, hogy megszerezzem a szükséges információkat. Kis részletekben kaptam

meg a tenyésztéshez szükséges tudást. A megvásárolt három családot szaporítottam fel fokozatosan. Tulajdonképpen nem igazán van szükségem segítségre, alkalmazottra, mivel napi egy órát igényel a csincsillák gondozása. Ritkán segített, illetve manapság is ritkán segít a családom, de ők is megtanulták, hogyan kell bánni ezekkel az állatokkal. Jelenleg körülbelül 300 állattal rendelkezem. A csincsillákat családban számolják, tehát egy hím és öt nőstény alkot egy családot. Éjszakai állatok lévén, a csincsillák éjszaka aktívak, a nappalt átalusszák. Meg kellett tanulnom azt, hogy mire kényesek ezek az állatok. A csincsillákat kizárólag számukra kialakított helyiségben lehet tartani, a ketrecük 40x40x50 centiméter átmérőjű, illetve úgy vannak kialakítva, hogy az állat ne tudjon beszorulni, kárt tenni magában, illetve bundájában. Aljazni rendszeresen kell. Puha fenyőfa forgácsot használok, amit hetente cserélni kell. Én szombati napokon szoktam ezt a cserét elvégezni, hisz akkor vagyok én is szabad, és ezt ismétlem heti rendszerességgel. A ketrecben ki van alakítva a homokfürdőzésre alkalmas rész, mivel ez a csincsilláknak nagyon fontos, mert ők így tartják karban a bundájukat. Speciális homokot kell biztosítani nekik, mert amennyiben nem így járok el, a homok kárt tehet a bundájukban. Ezzel a fürdéssel az állat megszabadul az elhalt, feleslegessé vált szőrszálaktól. Enni speciális tápot kapnak a csincsillák, ugyanakkor szálas takarmányt is szoktak kapni, ami leginkább lucernát jelent. Ezeknek az állatoknak nagyon jó az időérzékük, ezért nagyon kell vigyázni, hogy minden nap ugyanabban az időpontban kapjanak enni, mert ha kések az etetéssel, vagy korábban végzem el, mint ahogyan azt megszokták, úgy megeshet, hogy nem fogyasztják el a számukra szükséges mennyiséget, vagy kipallják az etetőedényből. Vizet is napi rendszerességgel kapnak, erről az önitatók gondoskodnak. A csincsilla érzékeny a hőmérsékletre, számukra a legideálisabb a 17-18 Celsius fok, de pár fok hőmérsékletingadozást is aránylag jól elviselnek. Szellőztetni is kell, amit kicsi ventillátorok oldanak meg. A helyiségnek, ahol el vannak helyezve, száraznak és szellőztethetőnek kell lennie, ugyanakkor, mivel stressz-érzékeny állatok, figyelmet kell fordítani arra, hogy zajmentes legyen. Ha stressznek van kitéve az állat, akkor elkezdheti rágni saját szőrét, ami nem kedvező, tekintve, hogy a bundája jelent értéket. A családot alkotó nőstények különálló ketrecekben vannak, mert ha egy ketrecben lennének elhelyezve, úgy kárt tehetnének egymásban. A ketrecek ugyanakkor úgy vannak kialakítva, hogy az adott családhoz tartozó hím szabadon átjárhasson a nőstények mindegyikéhez. A csincsilla nőstény évente két-három alkalommal kölykezik, két-három kölyköt hoz

világra egy alkalommal. Én szürke és fekete bársony csincsillákat tenyésztek, de inkább szürke fajtát, mert a fekete bársony csincsilla nehezebben szaporítható.

Voltak nehézségeid, problémáid a tenyésztéssel kapcsolatosan?

Amellett, hogy próbáltam másoktól információkhoz jutni, a tenyésztéssel kapcsolatban sok olyan dolog van, amit magamnak kellett kitapasztalnom. Az első probléma akkor következett be, amikor megvettem az első három család csincsillát. Mire hazaszállítottam, akkorra az egyik állat elpusztult. Hőgutát kapott a magas hőmérséklet miatt. Szerencsére a tenyésztő visszacserélte az elpusztult példányt. A továbbiakban ki kellett tapasztalnom, hogy a csincsillákat milyen betegségek fenyegetik, és megtanulnom, hogy mely betegség esetén mi a teendő, mert magukról a betegségekről lehet ugyan találni információt könyvekben, interneten, de a megelőzési-, kezelési módokról nem lehet találni semmit. A csincsillatenyésztés fortélyait csak kimondottan nagy tenyésztési múlttal rendelkező farmerektől lehet aprócska kis részletekben megkapni, kiudvarolni. Az állattenyésztés területén bármely ágazatáról is legyen szó, voltak és lesznek is nehézségek, buktatók. A lényeg az, hogy az ember nagyon kitartó legyen, és mindent megtegyen annak érdekében, hogy céljait, álmait valóra váltsa és valószínű, hogy a siker is majd jelentkezik.

Az értékesítést hogyan oldottad meg?

Az értékesítésre szánt állatok 500-520 grammos korukban adhatók el, de minél nagyobb az állat súlya, annál nagyobb a bundája is, tehát annál többet ér, amit természetesen pénzben érzékeltetnek is. Romániában még nem annyira elterjedt a csincsillatenyésztés, ezért itt még nincs annyira kiépült piaca, de már lehet könnyen értékesíteni állatokat az országban is. Én külföldre értékesítem az állataimat, habár még nem adok el belőlük túl sokat, mert tovább szeretném gyarapítani az állományomat. Van, hogy eljönnek az állatokért, de legtöbbször én szállítom el élve a csincsillákat, amiket el szeretnék adni. A szállításnál speciális, erre a célra kialakított ketreceket használok, amikbe kényelmesen elfér az állat, de annyira szűk, hogy nem tud benne össze-vissza csapódni, nem sérül a bundája. A csincsilla szőrméjéből bundák, gallérok, sálak készülnek. Nem nagy testű állatok lévén, körülbelül 140 darab csincsillára van szükség egy bunda elkészítéséhez. A csincsillát ehhez meg kell nyúzni, méghozzá úgy, hogy minél kevesebb legyen a bunda-veszteség. A bőrük vékony, így szakember kell ezt a műveletet elvégezze, mivel kényes folyamat, nagy odafigyelést igényel.

Mik a terveid a jövőre nézve?

Úgy gondolom, hogy ennek a tevékenységnek volt, van és lesz is jövője, hisz egyre nagyobb a kereslet a csincsillaprémek iránt. A világon a legelterjedtebb a nerctenyésztés, de az utóbbi években egyre nagyobb teret hódit a csincsilla-tenyésztés a gyönyörű bársonyos bundájának köszönhetően. Nekem hosszú távú terveim vannak. Szeretném tovább gyarapítani az állományomat, szeretném, ha legalább egy háromszáz anyás törzsállományom lenne. Idővel a munkahelyemet kiváltanám ezzel a tevékenységgel, illetve azt is szeretném, ha a gyerekeim tovább folytatnák a csincsillatenyésztést, ezáltal megélhetést tudnék biztosítani számukra a jövőben is. Biztos vagyok abban, hogy meg lehet élni ebből a tevékenységből.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Szerintem az a fontos, ki mit szeret…”

Csorba Tibor, Szováta

Kérem, mutatkozzon be.

Csorba Tibor vagyok Szovátáról. Marosvásárhelyen születtem, édesapám állatorvos, édesanyám tisztviselő. Ők nem foglalkoztak állattenyésztéssel. Érettségiztem, és utána 20 évig Ausztriában voltam, ott meg mesteriskolát végeztem.

Mivel foglalkozott, mielőtt ebbe a vállalkozásba kezdett volna?

Villanyszereléssel, komputer nagykereskedéssel foglalkoztam, ez teljesen új tevékenység.

Honnan jött az ötlet, mi az, ami motiválta Önt, hogy ide jöjjön és állattenyésztéssel foglalkozzon?

Ez mindig titkolt vágyam volt, és akkor abbahagytam mindent, tudtam, hogy juhokkal szeretnék, fogok foglalkozni, és akkor mentem az ottani juhászokhoz úgy két évig. Állandóan ott voltam, segítettem nekik, kérdezősködtem, úgyhogy amikor visszajöttem, nagyjából mindent tudtam.

Milyen volt a faluban a tevékenység fogadtatása?

Nem tudom, itt eléggé messze vagyok a falutól, egy kicsit meg volt azért mindenki úgy lepődve, mert azért ezelőtt 7-8 évvel fogtam neki, akkor még nem volt úgy annyira mondjuk az állattartás a divat. Most, ahogy nézem, azért akik akkor meg voltak rökönyödve, hogy én ilyesmivel foglalkozok, azok is többen kezdenek földet és állatot vásárolni.

Mikor ennek a tevékenységnek fogott, akkor egyszerre hány állatot vásárolt?

Akkor hoztam 20-25 tenyészállatot Ausztriából, ami fajtiszta, azzal kezdtem, aztán a többit itthon vásároltam. Ez direkt húsfajta juh, tehát ezeket nem kell fejni, jóval nagyobb, mint a hagyományos állat, és többet bárányozik, kétévente háromszor születik bárány. Itt két hónaposon, mikor elválasztok egy bárányt, akkor 20 kiló, és három hónaposon 30 kiló fölött kell legyen.

Van erre szabvány, hogy mekkora kell legyen egy bárány?

Szabványok vannak erre, hogy mekkora kell legyen, azt láttam én is, hogy amelyik nem úgy fejlődik, ott vagy vele, vagy az anyával valami kell legyen. Csak azokat hagyom meg, amelyikek ikres születésből vannak.

Gyakori ezeknél az állatoknál az ikres szülés?

Így 80 százalék, hogy ikreket szülnek ezek a fajállatok, és egész évben bárányoznak, nincs meg az, hogy csak a tavaszi időben.

Saját tenyészet van?

Saját tenyészet van úgy 70, ami itt helyben van. A többit itt vásároltam, idevaló fajták azok. Végül is itt állandóan csak 70-80 darab állat van, ezek a fajállatok, a többi Gyulakután van, ott vannak legelők, ők akkor ott is telelnek, ott vannak építve ilyen istállók a juhoknak, s nyáron meg tavasszal mennek ki a legelőre, s egész őszig kint vannak.

Voltak-e nehézségek a kezdetekkor?

Nehézség, az mindig van, ami viszont más, az a lassú ügyintézés itten, mert cégen van az egész, hivatalos formában.

Amikor ebbe a tevékenységbe kezdett, már céget indított?

Igen, csak nagyon-nagyon lassan ment. Egy évet legalább álló helyzetben voltunk, amíg valahogy megindult.

Jelenleg hány állat van?

Jelenleg 650 anyaállat van összesen, és bárány is szinte annyi.

Mekkora legelőt használnak?

Legelő 200 hektár körül van, bérelt terület, és termőföld az 18 hektár körül van.

Milyen takarmányt termel?

Gabonát termelek nyolc hektáron, ami vegyes.

Gépekkel gazdálkodik?

Részben gépekkel, részben, ami olyan helyen van, azt kézzel művelem.

Van-e alkalmazottja?

Van két állandó alkalmazott, illetve három, csak egyik most gyermeknevelésen van.

Hogyan lehet ebből jövedelmező üzletet csinálni, hogyan tette ismertté a tevékenységet?

Az első két-három évben nem jövedelmezett egyáltalán, mert meg kellett vásárolnom az alapot, amiből aztán most felszaporodtam ennyire, meg istállót is kellett építeni.

Valamilyen különleges istállót igényelnek ezek az állatok?

Nem igényelnek, fa szerkezetű, nem különleges, de ez mind befektetés.

Kell kezelni az állatokat, a fajállatok és a hagyományos állatok között van különbség ilyen szempontból?

Rendszeresen kell kezeltetni az állatokat, nincs különbség köztük, mindeniket kell kezeltetni. Nyáron kint vannak a legelőn, télen, mikor bekerülnek az istállóba, akkor kapnak gabonát, és nagyjából egyformán kapnak, mert ott egybe vannak, nem választom el most, nem teszem külön, mert mindenik kell elméletileg bárányozzon most. Nem teszünk különbséget, a fajállatok is ugyanazt eszik, mint a hagyományos itteni állatok, nem igényesebbek egyáltalán.

Mi az, ami értékesítésre kerül az állatokból? Hol értékesíti?

A bárányok azok, amik eladódnak. Sajnos ebbe a nagyságrendben nemigen lehet külföldre dolgozni, mert ez még kevés, és ilyen viszonteladóknak adom el, alkalmi felvásárlók vannak. A bárányokon kívül értékesítésre kerül a tej, amit fejünk, abból sajtot készítünk, a sajtot, azt begyúrom túrónak, ezt feltöltöm ilyen kilós rudakba s akkor úgy azt innen háztól elviszik.

A gyapjút valamilyen formában lehet értékesíteni?

A gyapjú az minimális, el lehet adni, de ha meg kellene fizessem azokat, akik megnyírják, akkor az többe kerülne. A gyapjú, az nem értékes, az csak egy szükséges rossz.

A külföldi tevékenységhez viszonyítva itthon mi az, ami jó és mi az, ami rossz?

Ami ott jó és egyben itt nem jó az az, hogy a bárányoknak egy körülbelül állandó áruk van egész évben. Tudod, hogy erre számíthatsz, hogy most ebben a hónapban is ennyi, húsvétkor is és augusztus-szeptemberben is ugyanannyi lesz az

ára a bárány kilójának, és valami számítást lehet végezni, így meg elég bizonytalan. Most épp van egy ára, s aztán utána leesik szinte felére.

Ön szerint kell-e ebben a szakmában tanulni?

Mindenképpen kell továbbfejlessze magát az ember.

Az ausztriai munkához viszonyítva milyen ez az itthoni munka, megélhetés?

Nem tudom, szerintem az a fontos, ki mit szeret. Ha többet szeret az ember a természetben lenni, akkor ez a mezőgazdaság így jobb, a villanyszerelő meg pénteken leteszi a csavarhúzót és a hétvége akkor szabad, itt meg az állattartásnál, a mezőgazdaságban azért nemigen van hétvége, sem ünnepnap. Ez a tevékenység fizikailag nehezebb, szellemileg talán könnyebb, mert mikor az ember egy kicsit ideges, az állatok közt megnyugszik, fizikailag viszont nehezebb, de azt ki lehet pihenni, az nem probléma.

Meg lehetne-e azt oldani, hogy egy kicsit szabadabb legyen az ember? Külföldön ezt hogy oldják meg?

Külföldön is ugyanez van, ott is családi vállalkozások vannak, aztán ott valahogy felváltogatják egymást. Annyi a különbség, hogy ott nem kell annyi juhot tartani, mint itt, ahhoz, hogy egy család meg tudjon élni, tehát sokkal kevesebb egyedet kell tartani ahhoz, hogy megéljenek.

Ön szerint mi az, ami leginkább nehézség ebben a tevékenységben?

Nincsen nehézség. Ami picit gondot jelent, az az ügyintézés, és a bárányok értékestése egész évben. Az a baj, hogy tavasszal el lehet nyugodtan adni, de máskor nem annyira.

Lehetne-e valamilyen formában másként értékesíteni a termékeket?

Jobban lehetne, vagyis kicsit könnyebb lenne így az eladás vagy nagyobb lenne az eladás, ha többen szeretnék a bárányt évközben is fogyasztani, ne csak Húsvétkor. Ausztriában, úgy, ahogy mondták, ezelőtt 20 évvel ott sem volt annak tradíciója, hogy évközben esznek bárányt. Akkor a nagyobb, megyei egyesületek összefogtak, és amikor voltak valahol falunapok, vagy ilyen összejövetelek, akkor ott szinte aprópénzért árulták a bárányflekkent, ezzel aztán úgy tizenakárhány év alatt annyira megszokták az emberek, hogy most már egész évben állandó ára van, állandó kereslet van a bárányhúsra.

Ön szerint ezt a folyamatot jövőben valamilyen formában meg lehetne itt valóstani?

Én ezt már sokszor, sok helyen elmondtam, hogy ezt ebben a formában itt így meg lehet valósítani, de én ezzel nem kezdek foglalkozni. Tehát ezen kell változtatni valamit, hogy legyen rá igény. Mondjuk a sajtra, arra van igény, azzal nincs különösebb gond, azt, amikor van, minden évszakban megveszik, a húson kell változtatni, meg kell valahogy szerettetni, szoktatni kell az embereket, hogy vegyék máskor is.

Ön szerint megéri ezzel foglalkozni?

Jelenleg megéri.

Tartozik valamilyen egyesülethez?

Van nekem egy saját egyesületem, amit én csináltam, van benne még két-három tag s annyi.

Lehetne az egyesületen belül valamilyen formában az értékesítéssel foglalkozni?

Oda több tag kellene, ezt csak azért csináltam, hogy legyen egy egyesület. Ha látok benne majd valami jövőt, akkor előbbre lépek.

Járnak tapasztalatcserére?

Ha hozzám jönnek és tanácsot kérnek, elég sokan kérnek, én elmondom mindenkinek, mindent, amit tudok, amit én Ausztriában megtanultam, meg itt is az elején azért a saját bőrömön.

Külföldre még visszajár tapasztalatcserére?

Szoktam visszajárni, ott is egy juhtenyésztő egyesületbe be voltam lépve, ott vannak ilyen aukciók, berbécs-licitáció, vagy valami, olyankor szoktam menni, és akkor, ha valami adódik, kérdés, akkor még kérdezősködök, megbeszéljük. Voltak ők is itt látogatóba, hogy lássák, hogy itt milyen a tanya.

Nekik ez itt hogy tetszett?

Tetszett, mert itt úgymond már egy kicsit szabadabb minden, ott azért már minden be van eléggé táblázva, kerítve, ott egész más, nem úgy, mint nálunk. Itt, ha kimész a legelőre, akkor szabad terület van, nincsenek kerítések. Náluk be vannak villanypásztorozva, van nekik ilyen hálós villanypásztor, ebből az okból kifolyólag nem kell annyi alkalmazott, mert berakja a villanypásztorba azt az 50 állatot és minden nap egyszer megy oda. 50 darab állatot szoktak rakni egy berbéccsel egy

ilyen villanypásztorba, és akkor minden nap csak egyszer elmegy oda a gazda, megnézi, ott ugye nincsen medve, nincsen farkas, és a szomszéd sem foglalkozik azzal, hogy egyet-egyet elvigyen onnan.

Kell újítani a tenyészállatot?

Berbécseket hoztam, amikor kell, akkor azokat cserélem, a többit, az anyákat, azokat megtartom.

Nem lehetne itt villanypásztorba tenni az állatokat?

Itt nagyon sokat segítenek az alkalmazottak, nélkülük nagyon nehéz volna, és itt a villanypásztor nem annyira lehetséges, mert én is megtehetném, hogy villanypásztorba rakom az állatokat, de jön a medve, vagy a farkas, és megeszi őket. S ott minden nap kint vannak tavasztól-őszig, és télen ugyanúgy, mint itt, ott is bemennek az istállóba. Így ott az embereknek több idejük van mezőgazdasági munkákkal foglalkozni, mert nem kell állandóan az állatok mellett lenniük.

Pályázott valamire Ön, van abban tapasztalata?

Ebben nincs tapasztalatom, mert láttam, hogy itt ez mennyire nehézkes, és neki sem fogtam egyáltalán. Szerintem, ha az ember ezt meg tudja oldani saját erőből, akkor lehet, hogy jobb, mert lehet, hogy a pályázatot nem úgy írja, ahogy kérik, vagy nem felel meg, sokat kell várni, és azért amíg pénz kap az ember, addig is telik az idő. Nekem már arra nem volt időm, hogy arra is várjak, hogy ha valamit be kell fektetni.

A jövőre vonatkozóan vannak-e tervek?

Egyelőre csak annyi, hogy ez az állomány, ami jelenleg van, ennyit tartani, jelenleg úgy néz ki, hogy növelni sem akarom, csökkenteni sem, ez körülbelül úgy beállt, hogy nagyjából plusz mínusz, ez megéri, hogy foglalkozzak. Nagyot ugrani, előre lépni nem lehet, de meg lehet élni belőle. Úgy látom, hogy mindig az élelmiszer, az fog menni, tehát lehet, hogy az ember a számítógépet minden két-három évben nem fogja kicserélni, de enni, azt folyamatosan kell.

Az interjút készítette: ***Péter Zsuzsa***

„A mezőgazdaságot azért szeretem, mert itt a semmiből csinálsz valamit…”

Csősz Albert, Réty

Milyen előzménye volt a gazdálkodásnak a családban?

A szüleim csak mezőgazdasággal foglalkoztak, a TSZ-ben dolgoztak. Mikor megszűnt a TSZ, akkor már volt valami állami munkaidő is, aztán nagyjából jöttek is nyugdíjba a ’90-es években, de csak folytatták úgy is a mezőgazdaságot. Még annyi különbség volt, hogy a régi rendszerben is foglalkoztak mezőgazdasággal, mert volt valaki magángazda, s attól béreltek földet, úgyhogy a kollektív-tevékenység mellett volt egy hektár, másfél hektár föld, részibe dolgoztak. Dolgoztak annak az illetőnek, feliben, ötven százalékban, már nem emlékszem pontosan, mert annak idején vezetgettem én is a tehénkéket eleget. Így volt, mert nem volt gépesítés akkor. Két tehén volt, utána egy ló, s azzal mentünk, ahogy lehetett. Úgyhogy nekem a gyökerek már a mezőgazdasághoz nyúlnak vissza. Én az iparban dolgoztam ’91-ig, s onnan aztán léptem ki a mezőgazdaságba.

Miért lépett ki?

Tulajdonképpen olyan iparban dolgoztam, ami csak mezőgazdasági jellegű volt, mert egy len-feldolgozó gyárban dolgoztam, mint esztergályos, fémforgácsoló, de az bukott meg. Megbuktatták tulajdonképpen azt az ipart. Itt volt a faluban a lengyár. Helyben volt, jó megélhetés lett volna, ha nem buktatták volna meg. Most is lehetne. Sokszor elmondom, hogy most lehetne lent termelni. A kollektív-rendszerben csak kényszerből termeltették. A lent mindig olyan helyre vették, ahol tudták, hogy nem lesz. Ez csak púp volt a hátán mindenkinek, fele burján volt annak, amit termeltek. Most érdeke lenne a gazdának, hogy ipari növényt termeljen. Ez volt Hargita megyében is, Makkfalván és Gyergyóalfaluban. Jártunk oda is. Fehér megyében is volt, Fehéregyházán. Jól menő ipar volt, csak hát érdeke volt valakinek, hogy megbuktassa. Most nincs szükség a lenre. Most csinálnak nejlonból mindent.

Amikor megszűnt a munkahelye, akkor miért a mezőgazdaságot választotta?

A mezőgazdaságot választottam egy dologért, mégpedig azért, mert soha nem szerettem, hogy nekem parancsoljanak. A régi rendszerben is nehezen viseltem el a

főnökömet. Nekem volt egy mesterségem. Esztergályosságot, fémforgácsolást, tehát eszterga, maró, csiszoló, ezt tanultam. Középiskolában ezt végeztem, érettségiztem, szakdiplomám van. A főnököt általában nem a tudása miatt tették arra a posztra annak idején, hanem pártalapokon. Ismeretség alapján döntöttek, és hogy ki volt a párttitkár, ki volt a pártban a nem tudom, ki. A főnök próbált irányítgatni, hogy így van, úgy van, ez nem azért van. Amikor kézzel foghatóan értelmetlen dolgot próbált a fejünkbe tömni, azt nem akárki viseli el. Vannak olyanok, akik meg tudnak alázkodni, és csak ilyen ember tud ma is érvényesülni így, mint alkalmazott. Aki nagyobb okos talál lenni, mint a főnök, azt már nem tűrik meg ma sem. Nagyobb okos voltam, lehet, én is. Szerettem, hogy magamnak legyek a gazdája tulajdonképpen. Én jelenleg is úgy vagyok, hogy én vagyok a főnök is, a munkás is. Nem tartok se munkást, se főnököt. Tiszta egyedül csinálom, amit csinálok. Ha valaki a családból be tud segíteni, az egy dolog. Nem alkalmazok senkit sem, mert az alkalmazottakkal is nehéz. Sokszor egy dolgot amíg elmagyarázol, hogy ezt csináld, így-úgy, s a végén mégsem úgy csinálja, akkor jobb, ha nem mondod, hanem mész, és megcsinálod. Ha nem sikerült, akkor nem haragszol senkire, csak saját magadra, ha pedig jól sikerült, akkor magadnak tartozol hálával.

Annak idején hogy indult el a mezőgazdasággal?

Hogy indultam el? Egy lóval, bérelt földdel. A szüleim akkor még aktívak voltak, közösen gazdálkodtunk, akkor még nem voltam megnősülve. Ebből valamit tudtunk megmutatni, mert az egy lóból kettő lett, a két lóból még lett egy kézi kaszálógép. Egy román, rázós, kézi Karpatina kaszálógép. A legelső millióm tudom, hogy arra ment. Meg volt rendelve egy bizonyos összegért. Nem tudom pontosan, de akkor még ezer lejes világ volt, s talán 360 ezer lej volt, valahogy így. Amire megérkezett, arra egy millió lett kereken. Úgy felvitték az árát, hogy kölcsön kellett pénzt kérni, hogy ki lehessen fizetni. Akkor lehetett, a '90-es években bérmunkát gyakorolni. Akkor nem volt még kaszálógépe az embereknek, úgyhogy dolgoztam éjjel-nappal.

Inkább növénytermesztéssel foglalkozott?

Igen, de volt állat is, persze. Aztán a kaszálógépből lett egy traktor, az egy traktorból lett egy második traktor.

És ezekre hogyan tett szert? Mindig visszaforgatta a pénzt a gazdaságba?

Igen, vissza, még ma is visszaforgattam. Nem lehet másképpen előre haladni. Ez egy olyan piramisjáték, hogy ha nem rakod felfelé örökké, akkor lefele haladsz.

Sokan ezért buknak a mezőgazdaságban. Vagy ha valaki hitellel indul, és a jövedelmét nem fekteti vissza, hanem próbálsz mindenáron megmenekülni, akkor csőd a vége. Tartottam állatokat is. A régi rendszerben is tartottam juhokat, közel száz darabot. És akkor itt visszatérek a lenre, mert a len-burjánt lekaszáltuk nekik. Az tényleg ingyen volt, mert örült a kollektív, ha valaki letakarította. Nem maradt ott, nem látták az elvtársak. Kötelesek voltak akkor szerződni húsra, gyapjúra, és jó pénzt adtak ezekre. Ma már hiába nyírem meg a juhot, a gyapjú nem kell senkinek. Akkor, ha a báránynak lenyúztam a bőrét, akkor jöttek a dákosok, s jó pénzért összeszedték. Most, ha megnyúzod a bárányt, akkor nincs amit csinálni vele. Még tartottam tehenet jó pár évig, hat-nyolc tehenet. Hordtam a tejet eladásra csarnokba. Addig hordtam, hogy a tiszta új autó 30 ezer kilométer után teljesen széthullott. Minden reggel begyújtottam, vittem a tejet télen-nyáron, sárban, hóban, s onnan haza. Egy évben két kipufogót kellett legalább cserélni. Akkor próbálkoztam a húsmarhával, bikával, mert 2000 körül jól ment az export bikaborjú. Úgy jártam, hogy nekikészültem, s tavasszal felvásároltam 30 darab borjút hat hetes korukban, jó pénzért. Őszre, mire felneveltem őket, megszűnt az export. Nem kellett senkinek, a nyakamon maradt az összes bika. Akkor jött be éppen a fülszámozás. Jött is egy kocsi, hogy elviszi a borjúkat, de nem voltak fülszámozva. Az állatorvos nem adta meg a papírt, s a felvásárló nem várta meg, hogy az állatorvos fülszámot tegyen az állatoknak. Közben kinőttek a megfelelő súlyból, 300-350 kilósig kellett volna nevelni őket, s kimentem az időből, a növés pedig nem állt meg. Súlyban felmentek 400 kilón felül, 500 kilóra is. Akkor még inkább nem kellett senkinek. Jött még egy felvásárló, s ami neki tetszett, azt kiválogatta, elvitte semmi pénzért, s megmaradtak a nagyok a nyakamon. Vagy kettőt levágtam, mert nem volt, mit csináljak velük. Úgy, ahogy tudtam, az ismerősöknek a húst értékesítettem. Na, úgy még valami jött belőle. Utoljára maradt vagy négy darab, ha jól emlékszem. Én a hathetes borjúért, amikor vettem, adtam akkor pénzben 7 millió, 7 és fél millió lejt, akkor 100 kilósak voltak. Mikor az 500 kilós bikáért azt mondta, hogy ad 12 milliót, s ha tetszik jó, s ha nem, akkor meg is tér, s megy el az autóval, akkor nem tudtam, mit szóljak. Megmondtam, hogy nem adom. Megtérült, s indult volna el, de megállítottam. Megmondtam, hogy ott vannak, tegye fel őket az autóra, s vigye, de én ne is lássam, csak szabaduljak már meg tőlük, mert ez már decemberben volt. De az érdekes az volt benne, hogy ennek híre volt. A faluban, mikor kezdtem venni a borjúkat ment a hír, hogy Csősz Öcsinél lesz most pénz. Megbolondult, mert ne, mennyi borjút vett. Örökké tudja, hogy mit kell csinálni. Egész nyáron etettem a borjúkat, nem is

tudom, hány vagon szénát, és mennyi gabonát ettek fel. Hordtam a trágyát minden héten remorkával a mezőre ki. Mindenki, mikor jött hozzám, kérdezte, hogy hány borjú van, s adta össze, szorozta, hogy ez már ennyi millió, s az már annyi. A végén nem maradt semmi! Az egész nyereség nem fedezte azt, amit megettek, de még a felét sem. Ilyenek is történtek. Akkor az állatokról aztán lemondtam teljesen, mert rájöttem, hogy nincs értelme. Etessed csak azért, s foglalkozzál velük, s kínlódj, hogy a végén ne maradjon semmi. Jobb, ha a késztermékeket megtermeled, s adod el. Ha kevés az ára, akkor kevésért. Sok apró pénzért lehet valamit venni. Volt úgy, hogy a pityóka ára kevés volt, pár bani. Éppen jött egy újságíró interjúra, s azzal jött be, hogy „mit szól maga ahhoz, hogy 20 banit ígérnek a pityóka kilójáért? Magának mi a véleménye?". Erre mondtam én akkor, hogy: „Semmi. Amíg még ígérnek, addig soha nincsen baj. A bajok ott kezdődnek, amikor nem ígér senki semmit." Lekacagta, s mondta, hogy: „Maga optimista, úgy látszik! A faluban mondják, hogy nem kell senkinek a pityóka, hát 20 banit, 30 banit ígérnek érte, s maga erre azt mondja, hogy addig nincs baj, amíg még ígérnek?", és én erre mondtam, hogy: „Hát figyeljen ide! Ha 20 banit adnak, vagy 30-at, akkor én azért adom oda, s a sok 20 banit összerakom, s azért nekem adnak valamit. Akarok venni egy zsák műtrágyát, akkor adnak nekem 20 baniért is!". Erre mondta, hogy: „Hát hogy?", s erre mondtam, hogy: „A sok 20 banit rakom össze, s arra adnak valamit." Erre mondta, hogy: „Sokan megetetik az állatokkal". Erre mondtam, hogy: „Jól teszik, mert megetetik az állatokkal, abból lesz egy talicska trágya!" De itt baj van, mert ő a talicskával hiába taszítja el azt a trágyát, hogy kér egy zsák műtrágyát érte, mert ezért nem adnak. Legfentebb kiviszi a mezőre, és szétszórja, vagy ha akar venni üzemanyagot, vagy vegyszert, vagy valamit, ami kell a földre, akkor mi lesz? Bosszúból nem adja azért sem? Hátha ennyit adnak, ez van, nincs, mit csinálni. Mentsük a menthetőt örökké.

Inkább krumplit termesztett?

Hát termesztettem, mert az elején jól ment. Annak idején, amíg nem volt föld, kevesebb volt a földem, akkor annak a földnek a felén mindig krumpli volt. Abba, amikor még nem volt a gazdaságom gépesítve, és kézi erővel dolgoztam, akkor volt 10-12 hektáron ültetve. Napszámosokkal dolgoztunk. Vittem ki minden reggel őket, szedtük, este hoztam vissza. Ment. Most, amikor teljesen rá vagyok szakosodva, vagyis megvan minden szükséges eszközöm hozzá, tehát a szedésig tiszta egyedül elrendezek mindent, és a szedésnél is csak két ember kell, azok is inkább válogatni, most szégyenletemben termelek másfél hektár, legtöbb két hektár krumplit. Persze, van, amikor bejön, mert például a 2013-as évben ára is volt, és termés is

volt, habár az se volt elég soknak. Az ősszel mondták, hogy ne adjam el 1 lejért, 1 lej 20 baniért, mert februárban jobb ára lesz. Egy 5 tonna meg volt a nagy pityókából hagyva, hogy az ültetnivaló ne fagyjon meg, mert nem gondoltam, hogy ilyen gyenge tél lesz, s ha több van, akkor jobban tartja a meleget. Azt mondták, hogy 1 lej 50 bani az ára. Nemrégiben gondoltam, hogy azt onnan most már ki kellene tenni, mert a hó elment, tavaszodik tényleg. Mondtam a felvásárlónak, hogy 1 lej 50 baniért adom, erre az mondta, hogy sokat kérek, adjam 1 lej 40 baniért. Nemet mondtam, nem akartam odaadni ennyiért. Közben felhívott a másik felvásárló, hogy itt van, s ő vinne pityókát, adom-e a többit? Mondtam, hogy adom, erre ő kérdezte, hogy mennyiért? Mondtam, hogy 1 lej 50 baniért akarom adni, erre ő mondta, hogy ne bolondozzak, 1 lej 20 bani mindenhol. S akkor visszahívtam a másikat, aki az előtt 1 lej 40 banit mondott, hogy odaadom neki annyiért. Mikor felhívtam mondta, hogy ő nem ad ennyit, mert ő se tudta akkor még, de nézzem meg az interneten, hogy 1 lej 20 baninál drágább pityóka nincs, mert 1 lej 40 baniért van behozva elég. Na, mondom, így jártam az 1 lej 50 banis pityókával. Annyi, hogy csekély a mennyiség, 5 tonnán nem lehet olyan nagyot nyerni sem, veszíteni sem, úgyhogy fogtam magam, s visszahívtam azt, aki épp itt volt, s mondtam, hogyha gondolja, akkor jöhet, s rakodhat, mert tényleg annyi, de én sem tudtam. Ez a példa az őszi árakra, s a biztatásra. Ebbe nem lehet soha belelátni. Jó év volt, s jó termés, de meg kell elégedni idejében, mert lehet nyerni is, de veszíteni is. Én mindig is úgy gondoltam, hogy inkább kevesebbet nyerjek, mint hogy sokat veszítsek. Lehet lottózni, de nem érdemes. Én nem szoktam.

Inkább vegyes gazdaságot tartott fenn mindig?

Eleinte igen. Most már, az utóbbi időben főleg szálas gabonával foglalkozom csak. Amit egyedül tudok csinálni, azzal foglalkozom. A krumpli jó volt valamikor. Körülbelül három éve volt egy jó termés. Akkor 48 tonna étkezési krumplit termeltem hektáronként. Életemben én sem termeltem annyit soha, s nem is láttam addig. Addig jártunk egy darab földre szedni, hogy a juhászok megunták, kérdezték, hogy még miért járunk oda, mit bányászunk. Na de nem volt semmi értelme annak a termésnek, mert meglett az a rengeteg krumpli, mert sokat dolgoztunk, kínlódtunk, s mikor el kellett adni, akkor 35 banit adtak kilójáért. Hát, akkor semmi értelme nem volt. Egy embert nem kaptam rakodni a kamionhoz, egyedül, vagy két emberrel raktam a zsákokat úgy, ahogy még a felvásárlónak az esze diktálta.

Gabonából mit termeszt?

Gabonából búzafélék vannak. Termelek búzát, rozst, mert van egy homokos földterület is. Összesen 80 hektáron termesztek gabonát. Most erre az évre lesz repcém. Már rég, hogy erre készültem, újításban most bejön a repce. Azért nem foglalkoztam vele hamarabb, mert a repcének kicsit kényes a vetési időszaka. Korán kell vetni, augusztus 20-tól szeptember 10-ig, s ha nem találtad el az időszakot a keléshez, akkor nincs, miért elvetni. Három éve, mikor akartam, szerencsére nem vetettem el, mert startból megbuktam volna. Volt egy olyan év, amikor senkinek nem kelt ki a repcéje. Szárazság volt, ezért akik tudták öntözni, azoknak igen, a többieknek nem. Tavaly is akartam, de erre az évre elültettem, és elég jól sikerült.

80 hektárnyi földterületet hogyan tudott összegyűjteni? Ez egyben van, vagy több helyen?

Ez most úgy van, hogy nagyjából tömörítve van. Van 60 hektár saját területem, olyan közel 30 hektár örökölt föld az apósomtól, amibe van erdő is és legelő is, s akkor még van 5-6 hektár az apám részéről. Ez az ő tulajdonában van, de ide van adva nekem a föld.

Akkor tulajdonképpen saját tulajdon mind.

Igen, nem is béreltem földet sohasem, egy darabot sem, s nem is bérelek. Örökké úgy volt, hogy amit tudtam, azt megvettem, s kész. Nem tartoztam a bérrel senkinek, mert a béreléssel nem értettem soha egyet. Aki bérbe adott földet, azt nem lehetett soha úgy kielégíteni, mint a napszámost. Annyit nem tudsz fizetni, hogy meg legyen elégedve. A tulajdonos kiadja a földjét valamennyi pénzért vagy terményért, s közben az állam is mindig beleavatkozott kuponnal, támogatással. Aztán bejött az unió, s most is azon vitáznak, hogy adjál többet, mert te is kapsz. Azt nem értik meg, hogy az unió vagy az állam nem azért adja azt a támogatást, hogy a tulajdonos jobban tudjon belőle élni, hanem azért adják, mert aki termel, az kapja. Most vannak olyan tulajdonosok, akik úgy adják bérbe a földjüket, hogy nem kötnek rá szerződést, mert ha szerződést köt, akkor azt automatikusan a bérlő jelenti az APIA-hoz. Ehelyett megy, s megkérdezi a bérlőt, hogy mit tett a földbe, s ő megy, jelenti, és megkapja azt a bizonyos támogatást.

Gépekkel műveli meg ezt a földterületet?

Igen. Elkezdtem '90-ben a gépsor vásárlását, akkor a kaszálógép volt az első. Azzal 3-4 hektárt egy nap alatt lekaszáltam pénzért. Éjjel 12-kor is kaszáltam, hogyha a fűben volt margaréta, ami fehér virág. Volt, hogy este kezdtünk el kaszálni, és

nagy darab volt a kaszáló, de amíg a fehér virág dőlt előttem, addig tudtam, hogy vágja-e. Ezt csináltam pár évig, amíg annyi pénzem összegyűlt, hogy lehetett venni egy traktort, csekély dolgokat, mint az eke, tárcsa, ültető. Ócskavasak voltak, itthon javítgattam. Az első traktorral ugyanazt csináltam. Akkor nem volt ennyi gép mindenkinek a faluban. Minden éjjel előkészítettem 10 hektárt, s nappal elültettem benne a pityókát, mikor a szezon volt. Nem volt ritka a 24 órás munka. Most is van, amikor 36 órát egy szuszra dolgozom. Felülök a traktorra, s hoznak üzemanyagot utánam, s amíg el nem végzem, nem megyek haza. Ez meghozta az eredményét, lett két traktorom. Kérdezték, hogy minek nekem két traktor, hát kit veszek fel traktoristának. Mondtam, hogy senkit, miért ne lehetne két traktorom. Amikor az egyik elfárad, ülök fel a másikra. Nem értették meg sokan, s még a nagyobb gazdálkodók is mondták, hogy ennyi lóerős traktort ennyi hektár földhöz kell. Hát, a traktor nem kér enni, hogyha nem megy, akkor nem fogyaszt. Az egyiken volt az egyik sor gép, a másikon a másik. Amíg egy volt, addig örökké kellett ugrálni, egy nap háromszor-négyszer gépet cseréltem, futottam haza, ez mind időveszteség, sok munka, minden. Mikor szezon volt, akkor egyiken volt az előkészítő gép, a másikon az ültető gép, vagy a vetőgép. Előkészítettem a területet, hazajöttem, megállítottam a traktort, ültem a másikra, s mentem nyomban, s tudtam haladni. Vettem egy kombájnt is utána, azt megint ki kellett pofozni, csak szezonban minden nap nem tudtam négy-öt hektárnál többet levágni. Az enyémet levágtam, s még annyit mellé, hogy a kiadást, amit az enyém learatása okozott, visszahozza. Gyarapodott közben a föld is, mert nem most kezdtem venni a földet. Annak idején vettem, amikor tényleg nem volt olyan drága. Jó, akkor is pénz volt, de volt lehetősége mindenkinek, hogy vegyen, vehetett volna más is. Azt mondták sokan, hogy nem vesznek, mert minek tartsa a pénzt benne, inkább bérel. Minden évben megadta a bért. Olyan gazdák vannak, hogy húsz éven keresztül földet bérelt, de soha nem vett magának, s most a tulajdonos ha eladja a földet, akkor haragszanak. Hiába haragszik, mikor bérbe vette inkább megvehette volna, vagy most is van lehetőség. Ha a gazda adja el a földet, akkor megvehetné. Ha nem fektetett ebbe bele, nem számolt előre, akkor persze, hogy nem tud most venni. Ha annak idején nem vett földet, vagy nem gyűjtött valahova egy bizonyos tőkét, akkor most már nem tud labdába rúgni. Utána, mint mondtam, elkezdtem a gépsort teljesen lecserélni modernebbre, mert nőtt a gazdaság, s szükség volt erre. Elsőnek a kombájnomat cseréltem le, azt hiszem. Elmentem, hoztam egy kombájnt Németországból. Az enyémet, a régit, eladtam annyiért, amennyiért annak idején hazahozták. Az performáns gép, nagy teljesítményű. Az

egy pár évig jól ment, aztán hagytam terepet másnak is, hogy ne mondják, hogy mindent össze akarok szedni. Volt olyan, hogy nem dolgozott olyan jól az idegen gép, de az ember azt mondta, hogy ő velem nem arattat, mert nem akar gazdagítani. Ilyen mentalitás is van. Akkor kezdtem lecserélni a traktorokat is. Vettem egy 140 lóerős John Deer traktort, az már nagy teljesítményű. Eladtam az egyik traktort. Itt már megint a befektetések nőnek. Ezt jelenti az, hogy visszaforgatni a jövedelmet. Ott van, vissza van minden forgatva. Jóformán, ha úgy nézzük, ócskavasba, azt mondják már. A termőföld mondjuk nem ócskavas, de abba is vissza kell forgatni a pénzt. Annyit kell elvenni, amiből a család megél és el tudod intézni az ügyes-bajos dolgaidat, de még soha nem sikerült nem hogy egy tengerparton nyaralót venni, de még a Besenyei tónál sem. Tizenhárom éves házasok vagyunk, de még nem voltunk soha, egy nyáron sem a tengeren nyaralni. Egy párszor voltunk a gyerekekkel fürödni a Feketeügyhöz, ennyi. Lementünk, egyet pecáztunk, egy órát eltöltöttünk, vagy ha éppen szénát csináltunk a Feketeügy partján, akkor lehet fürödni.

Akkor lemondással jár a mezőgazdaság.

Persze. Ahhoz, hogy az életben el tudj valamit érni, és ez nem csak a mezőgazdaságra igaz, hanem mindennel kapcsolatban, az sok lemondással jár. Ahhoz, hogy valaki tanuljon is, sok mindenről le kell mondani. Nem lehet egyszerre mindent.

Megbánta, hogy ezt választotta?

Nem. Van, amikor az jár az eszemben, hogy csinálhattam volna mást is, de ezt szerettem. A mezőgazdaságot azért szerettem, mert itt tényleg van egy olyan, hogy a semmiből csinálsz valamit. Ahhoz, hogy fel tudj építeni egy házat, alapból megvan az anyag, felrakod, kész. Azt is csináltam, mert ami itt van, azt mind én építettem, saját kezűleg. Ez is egy dolog, de a mezőgazdaságban ténylegesen nekem az a legnagyobb örömem, mikor kimegyek a mezőre. Ma is kint voltam. Nyáron bemegyek a búzatáblába, s tényleg látom, hogy szép nagy a kalász, meg tudom ölelni. Nekem annál több nem kell! Én az évet úgy kezdem január elsején, minden áldott évben, hogy amikor kihevertem azt az esti fáradtságot, és a reggeli dolgaimat elvégeztem, akkor beülök az autóba, kimegyek a mezőre, megkerülöm a határt, megnézem azt a gabonaföldet, repceföldet. Ha van, ahol, akkor félrevakarom a földet, hogy lássam, hogy telel. Ezzel kezdem az évet. Az idén is kimentem. Nem volt most hó, ezért az autóval ki tudtam menni végig. Megnéztem a repcét, hogy telel, mert inkább az idegesített most, hogy elég sokat vettem el, nagy befektetést csináltam. Hogyha bukok most, rosszul fog esni, de hát ez ilyen.

Olyan felvásárlóknak szokta eladni a termést, akik idejönnek?

A gabonának van piaca, örökké is volt. Most aratáskor gyenge volt megint a piac, mert 50 banis árban vette meg a felvásárló a gabonát, és nem csak. Például most a román állam 2012 őszén kiszámolta, hogy 2013-tól mindenki, ha akar, ha nem, adózik. Hektárra be lesz téve mindenkinek az adó, gabonára ennyi meg annyi. Na hogy számolt ő? Ha jól emlékszem, akkor még úgy volt kiszámolva, hogy a gabonának 90 banitól 1 lejes árba számítva számoltak ők adót, s így jött ki nekik az az összeg egy hektárra. 2013-ban nagy dicsekedés volt kormányszinten, mert ugye ők jobban értenek a termeléshez, mint a termelő, és elhíresztelték, hogy most gabonából túltermelés lesz, így lesz, úgy lesz. Persze a kilónkénti ár lejött 50 banira. Mi történt? 2012-ben kiszámolták az adót 1 lejes gabona árra alapozva. 2013 augusztusában felajánlanak a gabonáért 50 banit. S akkor töltsük fel a rezervát, mert most olcsó a gabona. A másik az, hogy dicsekedik, hogy hat-hét tonna lett hektáronként. A többlet úgysem fedezi azt, amit kellene. Ha valamivel több lesz, akkor több a baj. Nem reális az egész. Még valamilyen statisztikát láttam, és nem reális a feltüntetett országos átlag, mert 3.500 kilós átlagos termés lett az országban. De ezt így csinálták mindig, amióta én visszaemlékszem, mindig. Ebben az országban mindig ez volt, hogy aratáskor dicsekedtek, hogy mennyi gabona lett hektáronként. Eltelt az év, eljött január, február, s kezdték fordítva, hogy baj van, mert nem elég a gabona, kell behozni.

Pályázott ön valamire?

Nem pályáztam és nem is pályázok. Próbálom addig húzni, amíg a takaróm ér, mert az a biztos. Sőt, van egy olyan mondás, hogy a jó gazda örökké úgy gazdálkodik, hogy egy évi kenyere maradjon meg a következő évre is. Aki ezt meg tudja csinálni, hogy mindig legyen egy évre annyi tartalékban, anyagiakban, vagy bármiben, mert soha nem tudod, mi történik, még egy évet valahogy bírjál ki. Ez a mezőgazdaság olyan, hogy lehet nyerni is, de bukni nagyot lehet egyben. Főleg, hogyha sok adósságod van, s még ha mellé bejön egy rossz év, egy természeti csapás vagy valami, akkor a bankot nem érdekli. A végrehajtó jön, s amit egyszer meg lehet mozdítani, azt ő fogja, s viszi. És hogy miért nem pályáztam? A pályázatoknál ismét van egy dolog. Én már nem vagyok fiatal gazda sem. Itt ebben diszkrimináció van. Van a fiatal gazda, ami azt jelenti, hogy a felső korhatár 40 év. A földtörvénybe betették előnyt élvező vásárlónak a sor végére, hogy helybeli fiatal gazda. Ez azt jelenti, hogy a gazdák közül a 40 éven felüli emberek úgy jártak, mint ahogy az

iparban. Ha valahova munkába akarsz menni, akkor az első kérdés az, hogy hány éves vagy? Ha 40 feletti vagy, akkor mehetsz, mert nem kellesz senkinek. Ez most a mezőgazdaságban is kezdett megjelenni, hogy a 40 éven feletti emberek most már kimaradnak. Én egyetértek, a fiatalokat kell támogatni, ezzel semmi gond, de nem lehetne megoldani, hogy a 40-60 éves korosztály a mezőgazdaságban ne érezze magát félretaszítva, kirekesztve? A 40 alatt 39, 38 is ott van, annak már lehet, hogy van tapasztalata, de én még mindig azon az elven vagyok, hogy egy huszonéves gazda, ha nincsen mellette az őse, az apuka megfelelő támogatással, aki ugye tulajdonképpen 40 és a 60 év között kellene legyen, akkor nem tudom, hogy milyen eredményeket tud elérni. Van egy pár, de ritkaság, és mindenki a hátterét nem mondja el, hogy az neki hogy sikerült, de ha ő kell saját kezével azt a gazdaságot fenntartsa, akkor nem biztos a siker. Ismerek fiatal pályázókat, és a lényeg ez esetben náluk az, hogy azt az öt évet úgy vigyék végig, hogy a támogatást ne kelljen visszafizetni. Szerintem, hogyha még mindig az apuka támogatná, vagy a családból az öregebb gazdálkodó, a fiatalt, jobban menne. Ha nem szólnak bele, akkor nem olyan. Én is voltam 20 éves is, és a 20 éves nem 40. 20 és 30 között túlbuzgóak vagyunk, beleugrunk mindenbe. Van egy lehetőség, hát akkor most ezt ki kell használni, millió egy pályázatot ajánlottak, hát akkor valamelyiket meg kell próbálni, miért kell azzal foglalkozni, hogy mindent a saját zsebből kitenni, ha van lehetőség, hogy a felét más kifizeti. Én ebbe nem megyek bele, mert én meggondolom, hogy inkább nem nyerek, mint hogy ne sikerüljön, s akkor veszítsek. Egy nálam fiatalabb, egy huszonéves, az persze, hogy belemegy, ha egyszer sikerül, akkor belemegy. Én vettem ilyen fiatal pályázónak pár éve szeptemberben öt hektár murkot, mert a pályázatában ez volt. Velem dolgoztatott, s én megkérdeztem, hogy ezt komolyan gondolja-e? Augusztusban járt nálam, hogy az ugar földjét meg kellene szántani, akkor kérdeztem, hogy mit akar abba vetni, s ő mondta, hogy murkot. Eleinte nem mondta, hogy ezt miért akarja. A földet megszántottam. Bejött az esős idő, ezért csúsztak a munkák. Azt értettem, hogy miért kell ősszel elvetni, mert van egy murokfajta, amit ősszel kell elültetni, de azt nem értettem, hogy mit akar csinálni annyi murokkal, mivel öt áron annyi lesz, hogy azt nem tudja az ember tényleg értékesíteni. Az öt hektár benne volt a pályázatban. Valamikor szeptemberben el is vetették, és ki is kelt, mert megnéztem, de úgy maradt, és elbukott a pályázat is. Ez mind veszteség volt neki. Nekem ne mondja, hogy mind ajándékba kapta azt az öt hektár murokmagot. Az nem kevés pénz, és még a munkálatokért is fizetett. Ezt jelenti az, hogy egy meggondolatlan terv, vagy nem is tudom, hogy minek nevezzem, hogy esetleg

meg se sértsem az illetőt. Háttérben nem volt, aki azt mondja, hogy ezt ne csinálja. Ha nem az ilyen ember kapná meg a biztatást, hanem valamit kapna, teszem fel, az apa, merthogy általában ezt a mezőgazdasági tevékenységet családban csinálják. Ritka az, hogy például egy tanár gyerekéből lesz mezőgazdász. Ez inkább apáról fiúra öröklődő dolog. Vannak, lesznek újdonsült mezőgazdászok, akik megpályáznak valamit, lesz fiatal gazda, aki nem dolgozik, hanem dolgoztat, sikeres, ilyen is van, miért ne volna. Ki az a fiatal gazda, akinek huszonévesen van lehetősége arra, hogy az esetleges eladó földet a határban megvegye anélkül, hogy hitelt venne fel, vagy valaki meg nem szponzorizálná? Ha esetleg a családban van úgy, hogy a fiatal gazda is nő fel az idősebb mellett, mert én is így nőttem fel, akkor van esélye arra, hogy meg tudja venni, mert az apa melléáll.

A családban tanulta meg mindazt, ami a gazdálkodáshoz kell?

Igen, persze. Tapasztalatból szereztem a legnagyobb részét a szüleim mellett, meg amit azután tapasztaltam, hogy elkezdtem a saját gazdaságomat működtetni, de részt vettem tanfolyamon is, mert az kell, anélkül nem lehet most már. A fiamnak mondtam, hogyha nem lesz egyetemi diplomája, akkor nem fog tudni mezőgazdasággal sem foglalkozni. Most már állítólag földet sem szabad vásárolnia annak, akinek nincsen mezőgazdasági végzettsége.

Mik a tervei a jövőre nézve?

Ami megvan, azt meg szeretném tartani, s a terményt eladom, ha lesz, kinek. Aztán nem tudom, hogy az utódaim ezt a pályát fogják-e választani. Van egy olyan mondás, ami szerint árva gyermek van, de árva vagyon nincs. Szokták mondani azt is, hogy az egyik generáció megszerzi, a második, ha megtartja, akkor jó, de a harmadik biztos, hogy elpazarolja. Ezelőtt is így volt.

Akkor nem is szeretné tovább bővíteni a gazdaságot?

Nem. Tulajdonképpen én, mint ahogy már mondtam, mindig olyasmibe mentem bele, amit véghez is tudtam vinni. Valamikor ezelőtt én nem gondoltam, hogy ennyit meg tudok csinálni, mert amikor legelső alkalommal álltam bele egy hat hektáros földbe egy traktorral, akkor valóságosan féltem, hogy ezt a nagy darab földet nem tudom megcsinálni. Most, ha százhektáros lenne, akkor sem félnék, mert most már egy tízhektáros földet 24 óra alatt a szántástól a vetésig teljesen megművelek. Ilyen volt a tavaly is. Tavalyelőtt is volt olyan, hogy estefele kimentem szántani tíz hektárt decemberben. Reggelre meg volt szántva és elő volt készítve

a föld. Reggel mentem vissza a vetőgéppel, és estére el volt vetve a gabona, 24 óra alatt minden munka el volt végezve. Ennél több földterületen nincs, amiért dolgozzak egyelőre, mert valahol nekem is van egy határ, kellene legyen. Amikor megnősültem, azt mondtam, hogy én többet éjjel nem dolgozok. Na, dehogynem dolgoztam. Most is sokszor van olyan, hogy elmegyek, s 36 órát egyvégben a traktoron ülök. Azt mondják sokszor most is, hogy bolond vagyok. Én azt gondolom, hogyha van egy ilyen lehetőség munkára, akkor semmirevaló ember kell legyek, ha nem használom ki, mert más esetleg dolgozna, de nincs rá lehetősége. Ha elhív egy ismerős, hogy van neki 50 hektár pityókaföldje, ültessem el neki a pityókát, akkor elmegyek, de úgy, hogy előre megmondom, hogy nehogy azt higgye, hogy egy hétig fogok oda járni. Ha elmentem, akkor, amíg el nem végeztem, nem megyek haza. Hogy azt mondjam, hogy nem megyek? Ahhoz meggondolatlan kellene legyek, tényleg. Van, aki azt mondja, hogy nem megy belé, még saját magának sem dolgozik éjjel vagy este, mert ráér, s ami nem lesz megszántva ősszel, az meg lesz tavasszal. Na de valahogy úgy érzem, hogy ez a földterület, a száz hektárt így, ebben a formában tudom csinálni, hogy közben másoknak is dolgozom. Nem mondhatom, hogy túl sokat kell dolgoznom, mert ezt nem hiszi el senki, de ha kellő időben csinálsz mindent úgy, hogy nem visszafele dolgozol... Az életbe is mindennel úgy van, hogyha ma nem a tegnapot kezded pótolni vagy a múlt hetet, akkor tudsz haladni. Sőt, elmondhatom, hogy mindig arra törekedtem, hogy egy lépéssel előrébb legyek. Amit a jövő héten kell csináljak, az a fejemben úgy meg van tervezve, hogy számítógépen se lehetne jobban. Én, ha megyek valahova hosszú útra, mint például Németországba volt, hogy mentem, akkor nekem az egész út a fejemben van. Nem kellett nézzem, keresgéljem, hogy hol kell letérjek, mert mikor megjelent előttem valami, akkor tudtam, hogy az után mi kell következzen. Ilyen vagyok. Előre megtervezem, kiszámítom, s mikor csinálom, akkor nem kell gondolkozzak, egy-kettőre tudok haladni. Amúgy is jöhet be előre nem látható dolog, de ha tényleg meggondolatlanul fogsz neki valaminek, akkor abból nem tud lenni semmi.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Hogyha szereti az ember és érzi, akkor hamar belejön…”

Czikó Dezső, Gyergyóremete

Van-e előzménye a családban a gazdálkodásnak?

A szülők gazdálkodással foglalkoztak, de ilyen egy-két tehenes gazdaság volt, munkahely melletti gazdálkodás volt az nekik. Én tanfolyamot végeztem, ezt nem tanultam. Tanulni is kell, de szeretni kell ezt az egészet, mert aki nem szereti, az nem tudja ezt csinálni.

Jelenleg Ön mivel foglalkozik?

Van nekem egy farmom, borjú, tehén, tinó, összesen 150 darab van. Van abezeránus húsmarha 16 darab, ami külön faj. Nyáron lettek vásárolva. Megpróbálunk hússal, tejjel is foglalkozni, két lábon állni, mert egy lábon állni nehéz. A többi állat tej miatt van tartva, a húsmarhák mellett van még pirostarka román és van még 30 darab holstein fajtiszta.

Honnan jött az ötlet, hogy mással foglalkozzon, mint a hagyományos tenyésztés?

A kollektívben amit láttunk, hagyományos volt. Magyarországon dolgoztam 13 évet, ott sokat jártam, láttam, mindig is érdekelt a gazdálkodás, az állatok. Jártam ilyen farmokra, szereztem kapcsolatokat, szereztem baráti kört. Láttam azt, hogy ott hogyan gazdálkodnak, ott hogyan tartják a teheneket, hogy étkeztetik. Nem csak szénával etetik őket, mint annak idején nálunk, hanem kaptak kukoricasilót, fűsilót, különböző takarmányokat, és onnan kombinálódott nekem az egész össze.

Hogyan kezdődött ez a tevékenység?

Úgy kezdődött, hogy én vállalkozó voltam Magyarországon. Hazajöttem, mert szeretem a természetet és a gazdálkodást. Így fogtam neki. Ezt a tevékenységet ekkora létszámmal nem terveztem véletlenül sem. 2006-ban kezdtem, ekkor kezdtem az első istállót építeni. Elmentem Csíkszeredába, az állategészségügyi központba. Kértem információt arra vonatkozólag, hogy az istálló hogy kell kinézzen, mekkora hely kell, mekkora légköbméter, de nem tudtak választ adni egyáltalán. Akkor visszamentem Magyarországra. Ott egy könyvtárban vásároltam meg három olyan köny-

vet, ami istálló-berendezésről, tejtermelésről szól, és az abban lévő ábrák segítségével terveztem meg én magam az istállót. Én terveztem meg, hogy mekkora kell legyen a C egység, mekkora a sáv intenzív tartás esetén, természetesen nem szabadtartásnál. Megterveztem, hogy egy 50 fős istállóba mekkora kell legyen a légköbméter, mekkorára kell emelni a belmagasságot. Ezt mind-mind kiszámoltam én magamnak, így állt össze az istálló. Először egy kis istállóval indultam, 200 négyzetméter alapterületre építettem, aztán lett egy 250 négyzetméteres, aztán egyik barátommal közösen építettünk egy 550 négyzetméterest.

Ez egyéni vállalkozás, vagy Ön társtulajdonos?

Közös egy barátommal, de én irányítom, én rendezem.

Mikor indult a vállalkozás?

A vállalkozást 2006-ban indítottam, de ez először csak hobby-szinten működött, mert még Magyarországon dolgoztam építőiparban. Volt tinó véve és két ló. Szerettem, és aztán hozta magát a dolog. 2008-ban elhatároztam, hogy hazajövök végleg. Otthagytam az ipart és nekifogtam gazdálkodni teljes intenzitással.

Honnan szerezte azt a tudást, ami az állatok tartásához szükséges?

Kisgyerekkorom óta volt egy-két tehenünk, lovunk. Láttam, hogy hogyan kell fejni. Tudtam kézzel fejni. Most géppel fejünk, de tudtam kézzel is fejni. Tudtam, hogy mi az, hogy borjúztatás, mi az, hogy fedeztetés. Ez hozta magától a dolgokat, mert hogyha szereti az ember és érzi, akkor hamar belejön. Azért mondtam, hogyha nem szereti, akkor nem is jön bele soha, ha szereti, akkor hamarabb belejön. Ez így működik.

Honnan jöttek a fajtehenek?

Nagykárolyból vettem a holsteinokat, a húsmarhákat Szebenből és a pirostarkát is onnan, vagyis a legtöbbet Nagykárolyból. Vettem a faluból is egy-két darabot, de most már a 150-es létszámnak a fele már saját nevelés. Egy farm akkor válik igazi farmmá, és akkor lesz igazi állatállomány, amikor már megfordult az állatállomány úgy, hogy saját nevelésű az egész. Tehát minden jó tehéntől, jó bikától, jó ondótól származik, ha ezek mind honosítva vannak. Legtöbb még fiatal, vagyis fele a saját nevelés, fele úgy lett vásárolva az összlétszámnak. De akkor leszünk igazibbak, ha teljesen lecserélődik az állatállományunk a saját nevelésre, születésre.

Van-e különbség a fajok között nevelésben, tartásban?

Tartásban van, mert a holstein igényesebb a takarmányra, viszont tejben az igényes tartását visszaszolgálja. Ma reggel volt tejmérés, csinálják ezt a törzskönyvet a teheneknek. Ami szezonos tehén, 12-16 liter között egyszeri fejésben adja a tejet. A tehenek többségét a tejért tartjuk. A húsmarhákkal még kezdő szinten vagyunk. Csak a nyáron lettek vásárolva, még sokat nem tudunk róluk.

Kik végzik a munkákat, van-e alkalmazottja?

Jelenleg nyolc alkalmazottam van, ők télen-nyáron egyformán dolgoznak.

Mekkora a terület, amin gazdálkodik?

Körülbelül 300 hektáron gazdálkodom. De nem, ebből körülbelül 100 saját, a többi bérbe van véve. A farm gépesítve van, a munkákat gépekkel végezzük.

Hallottam, hogy valamit kitalált Ön. Mi is az pontosan?

A hígtrágyát én találtam ki, hogy aknába legyen, ilyen rácsos vízpárnával van megoldva. A hígtrágya előnye, hogy hamarabb lehet kivinni, hamarabb érvényesül kint a mezőn. A természetben hamarabb érvényesül, és kevesebb a fizikai munka, mert ebben az is a lényeg, hogy a fizikai munka legyen kevesebb. Ez úgy van, hogy a tehenek meg vannak kötve, a hátuknál van egy ilyen rácsos rész. 1,20-1,30 méter akna ki van betonozva, ki van szigetelve. Ebben van víz, ide megy a trágya, összekavarodik, utána leszívatódik, és spriccoljuk bele a földbe a mezőn. Ha kint tárolnánk, szükség lenne az érésre, de mivel bent tárolódik, nem szükséges. Sok idő nem szükséges, de kell 3-4 hét, amíg megtelik az akna. Ha például júniusban lekaszáljuk az első füvet, és frissen kaszálva elvisszük a szénát haza, másnap hígtrágyával leszórhatjuk. Ebben az esetben hamarább jön a sarjú, nagyobb lesz. Ha eső nem lesz annyi, akkor elősegíti, kövérebb a takarmány.

Hogyan találta ki a hígtrágyát?

Olvastam könyvekben. Itt, Remetén én kezdtem el.

Hogyan vált ilyen nagy állatlétszámúvá ez a farm?

Ami pénzem volt, és amennyit tudtam szerezni, összeszedni, azt mind belefektettem. A feleségemmel tíz éve vagyunk együtt. Nem jártunk nyaralni soha, minden időt ide fordítunk.

Hogyan értékesítik a termékeiket?

Itt a tejet adjuk el a Hochland-nak Szovátára. Megfordult a fejünkben, hogy saját feldolgozásba kezdjünk, de csak elméletileg. Nem lehet, mert ez egy embernek sok, és ma nem termelni nehéz, hanem eladni. Azt kivitelezni, hogy a megtermelt tejet feldolgozzuk, azt még utána eladjuk és abból még utána pénzhez jussunk, az, ami nehéz, és így inkább a tejet visszük, s fizetjük addig.

Gondolkodott-e valamilyen másfajta értékesítési módon?

Értékesíteni lehetne jól, de ahhoz fel kellene dolgozni. Az, hogy én az állattartást is irányítsam, s még az eladást is, azt nem lehet. Egyet kell csinálni és azt rendesen. Nem kell kettő-hárommal foglalkozni, én úgy látom. Egy, aki termel, az kapja meg a tejért a pénzét. Aki feldolgozza, az tudja eladni, s kapja meg a pénzét. Én ezt így látom.

Mit lát a húsmarha ágazatban?

Ez egy elég drága húsfajta. Én azért jutottam erre a döntésre, hogy ilyeneket is állítsunk be a gazdaságba, hogyha a tejnek kicsi az ára, havonta kevés költség fordul be. Ha plusz pénzre van szükség, akkor jó. A tavalyelőtt elég rossz nyár volt, elég kevés volt a takarmány, és elég sok takarmányt kellett vásárolnunk, hogy a létszámuk megmaradjon. Ebben az esetben, ha lett volna 20-30 darab húsmarha, ezt eladom, kapok egy nagyobb összegű pénzt, tudok vásárolni takarmányt rá, ki tudom húzni a másik évig. Fontos, hogy két lábon álljunk, ha nem az egyik, akkor a másik, ezért van ez az elképzelés. Ha nem megy az egyik, megy a másik, egyik a másikat kihúzza.

Pályáztak-e valamire?

Igen, 112-es pályázatunk, az van kettő, gépekre, de önerőből eddig nem lehet eljutni. Ennyi istállót felépíteni, ennyi területet, gépeket vásárolni, nem lehet. Pályáztunk.

Tartozik-e valamilyen szervezethez? Honnan szerez információkat?

Nem tartozom semmilyen szervezethez, de itt a faluban elég sok gazdálkodó van. Egymás között megbeszéljük a dolgokat a barátokkal. Szoros kapcsolatban vagyunk jó pár emberrel. Mindenki elmondja a saját dolgát, és akkor mindenkinek a problémájából, a helyzetéből úgy jövünk ki, hogy tanulunk. Azon kívül szoktunk járni a barátaimmal kettő vagy négy napos téli kirándulásra, mert nyáron nincs időnk menni, különböző farmokra Magyarországon és Romániában. Inkább a határ mentén

vannak ismerőseim, oda szoktunk járogatni megvigyázkodni, átbeszélgetni velük, hogy milyen az állatállomány, hogy csinálják, milyen takarmányt adnak, tehát járunk információkat gyűjteni, tapasztalatot cserélni mindenképpen. Ez másként nem megy.

Volt-e valami nehézsége?

Minden nap van nehézség, de ami úgy nagyobb nehézség volt, mínuszba kerültünk több hónapon keresztül, és azt valahonnan ki kellett pótolni. Tehát kölcsönkértünk pénzt, aztán megadtuk. Takarmányt vásároltunk, mert a létszámból nem akartam csökkenteni, tehát volt.

Mennyivel másabb a gazdálkodás, mint Magyarországon, lát-e különbséget?

Szerintem itt olyan körülmények vannak jó pár helyen a faluban, állattartás és higiénia szempontjából, hogy ahhoz képest vannak olyan farmok Magyarországon, ahol nincsenek olyan higiénikus körülmények között az állatok. Itt megfelelünk a követelményeknek, és nyugodtan mondhatom, hogy van az emberekben igényesség, és itt olyanok az emberek, hogy egyik a másiktól meglátják, hogy neki milyen van, a másiknak még jobb kell, és ez nem rossz tulajdonság ilyen szempontból. Többnyire a faluban jó pár farmon nagy a higiénia.

Anyagilag ebben az ágazatban mennyire van megelégedve? Lehet-e hasonlítani, vagy párhuzamba állítani az építkezéssel ilyen szempontból?

Az építkezés olyan szinten könnyebb volt, hogy hamarább volt pénz, több volt. Itt minden nap van egy kicsi, ha jó az időjárás. Viszont a másik elgondolásom nekem az volt, hogy azért jöjjek haza, hogy a család, a gyerekek itthon szülessenek meg, ne Magyarországon. Itthon nevelkedjenek a gyerekek, ne kint, ez az egyik kiindulópont. Ezért alakult inkább így. Szeretem ezt is, de kevesebb egy kicsit a pénz. Itt 365 nap van az évből, ünnepek nincsenek. Az idén Szilveszter reggelén kezdtünk el borjúztatni, Újév napján reggel 7 órakor kezdtük a kényszerborjúztatást, ez egy ilyen ágazat.

A jövőre vonatkozóan valami tervek vannak-e?

Terv, az sok van, csak nem sok valósul meg. Itt a probléma az, hogy a pénz kevés. Ami a tejből marad, az nagyon kevés, abból sokat fejlődni nem lehet. Az a kicsi földtámogatás van még, amit kapunk. Most a tejre, ha kapunk, és a tehenekre, de ugye az még bizonytalan, még az sehol sincsen. Pályázni kellene, csak nem ilyenre, mint a 112-es. Olyan kellene, ami a farmnak a fejlesztésére irányul, de ilyen

nem volt. Ez a gond, hogy nem írnak olyan pályázatot, ami fiatal gazdának való, mert egy fiatal gazda most 24 vagy 48 ezer euróval nem tud mit kezdeni, mert abból egy jó traktort venni nem lehet. Most, ha veszel egy remorkát vagy egy bálázót, az még nem elég a boldogsághoz, tehát elég nagy hülyeségnek tartom ezt a fiatal gazdás támogatást, akárki találta ki. Egy farmra sok minden kell ahhoz, hogy működjön rendesen. Sok gép kell, nagyon sok kell. Tehát a szálas takarmánynak a betakarításához, a vetett takarmánynak a betermeléséhez megint sok gép kell. Egy olyan kellene, mint amilyenek vannak az országban több helyen, 50-100, 200 fős farmok. Kinek mire van szüksége, kinek mekkoráig engedi a lehetősége, és a szerint kinek mi kell. A 24 vagy 48 ezer euró, az nem pénz, legalább minimum 100 ezer euró kellene egy farmhoz.

Az interjút készítette: ***Péter Zsuzsa***

„Az állatszeretet az emberben kell legyen, az kell magától jöjjön.”

Erős Gáspár, Csíkszereda

A családban foglalkoztak állattartással?

Édesapám mészáros volt és géplakatos, édesanyám szakácsnő. Ugyanolyan állatbarátok voltak ők is, mint én. Nekem ez adta az indíttatást, de ugyanúgy vonatkozik ez a nagyszüleimre is. Mindkét oldalról a nagyszüleim állattartók voltak, főleg édesapám szülei, akik komoly, fajlovakat tartottak. Édesapának is voltak fajlovai, ménlovak.

Milyen iskolai végzettséggel rendelkezik?

Elvégeztem a tizenkét osztályt, van emellett instruktori képzettségem, egy gestio, egy tűzoltósági. Jelen pillanatban gestio-főnök vagyok a Zöld Fenyő-nél. Én úgy kezdtem, hogy elvégeztem az általános iskolát, és felvételiztem Vásárhelyen a művészeti iskolába, mert kicsi gyermekként, már negyedik osztályos koromban énekeltem a színpadon. Ez a mai napig megmaradt, mert még mindig színpadon vagyok, de mint lakodalmas gazda, nem táncolok. Miután az iskolát elvégeztem, szabónak tanultam, mert nagyapám a Csík Textilnél szekciófőnök volt, és mondta, hogy jó volna, hogy én is szabó legyek, a családból egyvalaki legyen. Én nem szerettem azt a szakmát. Aztán mondták, hogy tovább kell tanulni, ezért beiratkoztam estibe, letettem az érettségit. Utána tűzoltó iskolába jártam Bukarestben, pontosabban Temesváron, így lettem én tűzoltó, aztán tűzoltóparancsnok. Abban a munkakörben maradtam rendszerváltásig. Rendszerváltás után a munkaügynél lettem szakszervezeti alelnök, de aztán azt nem folytattam, mert nem láttam értelmét. Én akkor átmentem egy építkezési vállalathoz, ott voltam nyolc évig adminisztrátor, onnan kerültem a jelenlegi munkahelyemre. Ez történt velem a mai napig, és közben tartottam az állatokat. Ez nem sikerült volna, ha nem lenne családom, aki segít, édesanyám főleg nagyon sokat segített. Mi mind a ketten dolgozunk, és ő a mindenes itt. A galambtartással kapcsolatban nem végeztem semmilyen tanulmányokat, ahhoz nekem egyszer kellett egy élő tanító. Mint minden gyerek, egyszer a galambászoktól tanultam. Én előnyös helyzetben voltam, mert az iskolaigazgatóm egyben az oktatóm is volt galambtartás terén. Apa és fia foglalkozott ezzel, és tőlük

tanultam. Természetesen, hogy foglalkozni lehessen ezzel, és az embernek eredményes is legyen a tevékenysége, ahhoz nagyon sokat kellett tanulni. Én annak idején, '72-ben Péterffy könyvével indultam el, és a mai napig azt a könyvet tanulmányozom, illetve írok most én is egy szakkönyvet. Az információkat, amiket ebbe a könyve leírok, felkutatom, de nem az Internet segítségével. Azt írtam le, hogy amióta én galambokkal foglalkozom, és akiket a galambászok közül ismerek, azok milyen galambot tartanak, melyik faj maradt meg, satöbbi. Hogy ez mikorra készül el, azt még nem tudom. A tudásom gyakorlati részét más galambászoktól szereztem meg, de az elméleti részt, azt az említett dr. Péterffy István könyvéből autodidakta módon szereztem meg. '72-ben nekem jól jött ez a könyv, és a mai napig ország szinten, magyar nyelven az egyik leghíresebb könyv, amire lehet alapozni. Ugyanakkor a barátaimmal, akik galambászattal foglalkozunk, elértünk nemzetközi szintre is. Az Alba Regia, vagyis az újratenyésztett székesfehérvári bukógalamb-fajta kapcsán szerepelünk, mint mestertenyésztők és alapító tagok, a magyarországi egyesületnél. Mi itt nagyon jól álltunk annak a fajnak a tekintetében, ők építettek is az állományukon, mert nekünk olyan fajtánk volt, ami itt már meg volt gyökerezve, és ez nekik nem volt. A mi állományunkból, illetve más állományból együttesen honosították meg újra azt a fajgalambot Magyarországon. Így lehettünk mi alapító tagok ott.

Azt mondta, hogy tíz éves korában kezdett el galambokkal foglalkozni. Miért pont galambokkal?

Az úgy volt, hogy a szomszédban voltak galambászok, így ébredt fel bennem az érdeklődés. Mondjuk én nem galambokkal, hanem kutyákkal kezdtem az állattartást, nekem már négy évesen saját kutyám volt. Az állattartás lehetőségét édesapámnak köszönhetem, mert soha meg nem tiltották, hogy állatot tartsak. Párhuzamosan nekem mindig volt nyúl, galamb, kutya, sőt, halakat is tartottam. Volt két szoba hátrafele, és abból az egyik csak a halaknak volt kialakítva. A falon volt öt vagy hat akvárium, a pompák mentek egész nap. Amikor elmentem katonának, elpusztultak, mert nem volt, aki rendesen gondját tudja viselni a halaknak. Az állatszeretet az emberben kell legyen, az kell magától jöjjön. Én sok gyerekkel úgy voltam, hogy tanítottam galambászni, vagy kutyával bánni, mert nekem volt kutyaiskolám Csíkszeredában. Nagyon sok diákom volt, ha annak lehet nevezni. Vannak, akik mai napig megmaradtak, jó kutyatenyésztők lettek, vagy akár híresek is. Volt, aki lélekkel belekezdett, öt évig jó kutyatartó volt, úgy nézett ki, hogy lesz belőle valami, aztán semmi nem lett. Erre születni kell, ami állattal kapcsolatos, arra születni kell. De hogy nekem miért a galamb a legfontosabb, azt nem tudom megmondani. Azt

is tudom, hogy kitől kaptam az első pár galambot, és ez is érdekes dolog volt. A kollektívnél volt egy sofőr, s én örökké utaztam vele, mikor vakáción voltam, ő autóval hordozott. Kozmáson lakott, s ott volt két-három pár közönséges galamb. Annyira szelídek voltak, hogy amikor hazaértek Kozmásra, akkor a felesége füttyögtetett az udvaron, s a galambok rászálltak az ujjára. Lehet, hogy ez volt, ami engem megfogott annak idején. Le is írtam a jegyzeteimben, hogy az első pár galambom tollas lábú fekete parasztgalamb-pár volt, amit tőlük kaptam. Én akkor már tudtam, mikor negyedik osztályba mentem, hogy mit szeretnék. Tudtam azt is, hogy az igazgató galambász, de olyan szigorú ember volt, hogy nem mertem odamenni. S akkor ugye megismerkedtem Sz-el, illetve nem kellett ismerkedni, mert én ismertem őket. Ott az volt, hogy egyik mesterember volt, a másik nyugdíjas, és tartózkodóbb típus volt. Én a nyulakkal is pont így jártam. Egy családhoz jártam, akikkel soha nem tudtam nyulászni, mert gyermekként gyermeknek tekintettek engem, szóval úgy is kezeltek. Nem vettek komolyan, de soha nem jöttek megnézni, hogy milyen nyulakat tartok. Még voltak mások a szomszédban, akik nagytestű nyulakat tartottak, és azok átjöttek megnézni, hogy milyen állataim vannak, és mikor látták az állományomat, akkor kérték, hogy cseréljünk. Na, így indul el a tenyésztés, másképpen nem. Ugye nekem akkor még nem volt pénzem, hogy el tudjak menni, és vegyek egy komoly faj baknyulat, a fajnak akkor is ára volt. Az első pár galambot például úgy vettem, hogy kitett egy mosófazekat a tornácba otthon nála, s azt mondta, hogy mikor az megtelik, akkor egy pár galambot elvihetek. Akkor kezdtem gyűjtögetni a gabonát mindenhonnan, nekünk is volt mindig elég, és még mentem a kollektívhez, ott segítettem gabonát forgatni. A raktáros mondta nekem, hogy menjek haza, s húzzak gumicsizmát. Én mondtam, hogy az meleg, de ő erőltette, hogy menjek haza, s húzzak csizmát. Hazamentem, húztam gumicsizmát, s aztán rájöttem, hogy ezt miért kellett. A csizmát megtöltöttem gabonával, s a nadrág szárát visszaengedtem, s akkor már másnap nagyobb gumicsizmával mentem, így egyszerre két kiló gabonát is el tudtam hozni. Na, a raktáros ennyire mellém állt, hogy azt se adta meg, hogy úgy nézzen ki, hogy az ember lop, hanem véletlenül megtelt, és kész. Ezt, amíg élek, nem felejtem el. Én akkor még nem fogtam fel a dolgokat, csak azt láttam, hogy ott tonnaszámra van a gabona, hát miért ne jutna nekem egy zsákkal. És ő megadta ezt a lehetőséget, mert tudta, hogy annyira ragaszkodok a galambokhoz, hogy lehet, hogy éjjel csinálnám meg, s ha az őr megfog, akkor mi lesz belőle? Ezt ő utólag elmondta nekem, hogy ő ettől félt. S akkor kigyűlt annyi gabona, s megkaptam az első pár galambot. ’69-ben tehát már fajgalambot tartottam. A szü-

leim is segítettek, főleg anyagi oldalában a dolgoknak. A díszgalambok tartása mindig drága dolog volt. A galambok mellett tartottam már akkor kutyákat, nyulakat, tengeri malacot, tyúkokat, akváriumi halakat, és drága szüleim ezt mind megengedték nekem. Első helyen mégis a kutya volt mindig. És akkor már '69-ben volt erdélyi duplakontyos bukógalambom. A galambjaimat mind a tanítóimtól vettem, vagy kaptam. Édesapám csinált olyat, hogy az igazgató, aki tanított, hozott nekem két pár erdélyi duplakontyos bukót, ami itt a környéken senkinek nem volt. Hívtam, hogy nézze meg. Pont születésnapom jött, s én jöttem éppen haza, és elintézték a dolgot a szüleim. Jöttem haza, s volt nekem galambházam, csináltam magamnak, s amilyen olyan volt, de volt. Néztem, s hát egy pár költ, s hát az erdélyi duplakontyos bukó. Én leültem, s sírtam, mint egy kicsi gyermek, hogy milyen édesapám van nekem. Aztán édesanyám jött a kanyarfúróval, hogy a padlásra lakatot fog tenni, mert a gabona nagyon fogy. Az történt, hogy édesapám adott két zsák gabonát a két galambért. Olyan, hogy németjuhász kutya, vagy farkaskutya, ahogy akkoriban ismerték, 800 lej volt. Édesapámnak egy hónapban nem volt több a fizetése 900 lejnél, vagy körülbelül annyit keresett, szóval nem annyira sokat, hogy azt mondhassa, hogy tessék fiam, itt van 800 lej, menj, vedd meg a kutyát, de ő mégis adott rá. Jó, mondjuk ennek az ára is megvolt. Nem voltam soha első tanuló, de hátul se kullogtam, és cserébe tanulnom kellett. Az életben sok mindent elértem általa, mert ő adott egy tippet is nekem. Amikor a művészeti iskolába felvételiztem, akkor azt mondta, hogy: „Fiam, az életbe belőled semmi nem lesz, mert téged csak a kutyáid, az állataid, s a színpad érdekel!". Akkor én azt mondtam neki, hogy: „Tudja meg, hogy én az életembe soha nem fogok lapátolni, a családomat is el fogom tartani, és a kutyából csinálok hasznot, hogy megmutassam magának!".

Milyen nehézségei voltak eleinte a galambtenyésztés terén?

Olyan nehézség nem adódott, hogy ne lehetett volna túllépni rajta, de például a nyulaknál volt sok problémám. A galambbal kapcsolatban az nálunk a szlogen, hogyha egy marad, akkor annak az egynek is társat veszünk, és folytatjuk tovább. Volt rá példa, hogy nagy károm lett, például '83-ban is egy egész állományom elpusztult, nem maradt egy sem meg A szép az volt, hogy ilyenkor tartunk össze a többi galambásszal. Szerintem ez nagy dolog. Csak így tudunk fennmaradni.

Az értékesítést hogyan oldotta meg?

Az értékesítés úgy működik, hogy eladunk két-három pár galambot, vagy a nyulakból adunk el, és akkor van az embernek egy kevés zsebpénze. Elmegyünk

azzal a piacra, és veszünk gabonát, hogy a többit tudjuk tartani. A kisállattenyésztők túlnyomó többsége ezt csinálja. Aki nagyobb mértékben tenyészt, annak jobban megéri, de azok nem mi vagyunk. Jó, azért valamennyi pénz még csak marad, ha több állatot tudok eladni, de az nem annyira sok, hogy abból jelentős költséget fedezni lehessen.

Melyik állatfajból hány darabot tart?

A galambokból van keleti pergő, magyar fodros, pávagalamb, fehérvári bukó, galaci forgó. Ez utóbbi a legfontosabb, és majdnem kifelejtettem. Galambom ez az ötfajta van, összesen körülbelül 100 darab. Tyúkok vannak tojók, az olasz ezüst, fogolyszínben, ezüstszínben. Vannak törpe cochin-ok feketében, de van a fajból kendermagos és babos is, összesen 30 darab lehet. Kutya van egy hosszú szőrű, gyönyörű németjuhász szuka. Annak van egy szép kölyke, de van még egy si-cu, de az az unokámé, és egy kaukázusi, ami a keresztfiamé, így van hat kutya az udvaron. Nyúl van 30 darab összesen.

Az okoz-e nehézséget, hogy több fajta galambot tart, esetleg több munka van-e velük?

Nem, egyformán esznek, isznak, de a több fajtával több baj van. Ha egyetlen fajt tartok, és véletlen párosítás lesz, akkor abból ugyanaz a faj lesz. Ha több fajta van, akkor azt már irányítani kell, ezért kell külön rakni. Én szakszerűen csinálom ezt, de van, aki nem figyel erre, annak látszik is az eredménye. Én nagyon odafigyelek. Úgy kell nekik enni adni, hogy mindig mindent egyenek meg, mert abból látszik, hogy egészséges az állat. Ha rengeteg gabona van előttük, akkor sose tudjuk, hogy melyik nem eszik. Az egészséges galamb mindig eszik, iszik és fürödik, ezért fürdőtál van téve nekik. Aztán egy galamb elél húsz évig, ha közben valami baja nem lesz. Egy jól nevelő galamb egy nyáron négy rend fiókát felnevel. Mindig kettőt tojik, kettőt nevel. Egyik nap tojik egyet ötkor, két nap múlva még egyet egy órakor. Ez már irányadó a tenyésztőnek, mert amit először rak le, az hamarabb kikel, és abból lesz nagy valószínűséggel bak. Akkor már tudjuk, s mikor le van tojva, akkor kariókával megjegyezzük, az egyik egyes, s a másik kettes, s amelyikből akarunk, abból költetünk.

Kiállításra mikor lehet vinni őket?

Hát február első hetében, szerda, csütörtök, péntek és szombat. Egyszer van kiállítás, amire viszünk galambot, nyulat és tyúkot. Az országban több kiállítás is van, de nálunk, Csíkban csak ez az egy van. Be van a versenynaptár osztva, hogy

Sepsiszentgyörgy, Kovászna, Vásárhely, stb. Több helyre viszem őket, galamb esetében egy fajtából öt darabot kell vinni, abból hozhat ki egy champion-t a bíró. Nézik a tollazatot, szépséget, állást és a fajt. Az kéne, hogy a következő kiállításra a galambokat orvosi papírral vigyük. Olyan is történt, hogy nem betegséget kaptak el, hanem benn a teremben jó meleg volt, s mikor kihoztuk a hidegbe légúti megbetegedést, tüdőgyulladást kaptak, s azzal annyi. Aztán vannak külön ketreceim, amibe azok a galambok kerülnek, amiket elvittem, hogy a többivel ne tudjanak érintkezni, nehogy megfertőzzék őket, és őket rögtön le is kezelem. Na, és akkor a nyulakat is szoktuk vinni kiállításra. Ugye ez úgy van, hogy alól vannak a nyulak, oldalból a tyúkok, s fent a galambok, a galambok csak fent vannak, abból van a legtöbb. Aztán vannak hörcsögök, hoznak ilyen mókusságokat az érdekesség kedvéért, pávát, néma ludat, hogy azért legyen érdekes a közönségnek, mert nekünk ez a lényeg, hogy meg is mérettessünk egymás között, de ugyanakkor a közönségnek is legyen, amit látni, mert azt ne tudjuk megcsinálni, hogy csak nyúl, csak tyúk, vagy csak galamb. Nem lesz érdekes, aki odajön, az nem csak tyúkot akar látni, meg, gondolom, a galamboknál többet időznének, mert több szín van és faj, de ennyi. Megnézik, hogy például nyúl, aztán mennek tovább, de hogyha már több minden van, akkor persze, hogy jobban érdekli a nézőket. Minden hónap harmadik szombatján van az országos piac, mint most szombaton, ami következik. Akinek galambja van, az galambot visz, akinek nyula van, az nyulat visz. Mint egy állatkert, úgy néz ki az a piac, ezer-ezerötszáz állat van ott, én is viszek, más is visz, s akkor ott cserélünk, vásárolunk egymástól.

Ez a sok állat hogy fér meg egymás mellett?

Hát úgy, hogy rendszeresítve vannak a helyek, nem össze-vissza szabadon minden állat. Megvan minden fajnak a külön helye. A macskák, kutyák távol vannak tartva a többi állattól. Például a németjuhász éjjel is kint van. Volt olyan, hogy egy nyúl éjjel kiszabadult, s a pajta alatt a kutya egész éjjel őrizte, nem megölte, őrizte, hogy ne menjen el semerre. A kutyát is úgy kell felnevelni. Semmi semmi ellenségének nem születik, csak jól kell nevelni. Az idegen galambot a kutyák nem engedik ide, ha leszállnak a földre, akkor a kicsi kutya az idegen galambot elkergeti. Van itt egy kialakított taburendszer. Itt mi családban élünk, nálunk az állat az családtag. Tudjuk, hogy mit hogy kell tartani, s ha nem tudjuk úgy tartani, akkor nem tartjuk. Annyira könnyen kialakul, hogy a gondolkodásból átmegyünk az ösztönbe, hogy követjük őket, vagy ők követnek minket, és ehhez nagyon sokat kell tanulni.

Hogyan lehet egy adott állatfajon belüli fajtákat is elkülöníteni, és minden állatfajra külön figyelni?

Ez jó kérdés, ezt soha nem tette fel senki, mert nekem annyira természetes, hogy tudom. Én tudom, mert lejegyzem, hogy a nyulat április elején lepárosítottam, akkor május másodikán kölykeznie kell. Azelőtt egy héttel én már neki rendelkezésére kell adjam a fészekládát, abba szénát tegyek, hogy legyen, amiből fészket rakjon, mert ha nem, akkor nincs, amiből fészket csináljon. Az, hogy magát megtépi, még nem elég. A galamboknál is van ugye a kotlási idő. Tudom azt, hoz tizenkilenc napra kel ki az a fióka, ha nem kelt ki, akkor vetem ki azt a tojást. Tudom, mindegyiket tudom. Ha éjjel hazajövök valahonnan, mindenhol villany van, felkapcsolom, megnézem, és tudom, hogyha egy nincs a helyén. Akkor már rögtön utánanézek, mert azt jelenti, hogy onnan őt kilökték, mert beteg vagy gyenge. Ha a nyúl is meghúzódik egy sarokba, s csak úgy néz, akkor kész, annak valami baja van. Az egészséges nyúl mindig mozog, vagy elpihen, de nem így. Ha így csinál, akkor az betegséget jelent. Az csak télen van, nagy-nagy hidegben, amikor összehúzódik, hogy minél kevesebb hőt adjon ki. A galamb ugyanúgy. Felül a fészekládára, vagy az ülőkére, s mindegyiknek megvan a stabil helye. Egyik a másikéra nem ül, mert onnan úgyis elkergetik. Mindenki megőrzi az ő háza elejét. De most már én csak azt jegyzem, ami lesz, mert azt már nagyon tudom, hogy mit kell, hogy kell. Azért tanácsok még mindig jól jönnek, és hiába, hogy valaki utánam kezdett galambászni, megkérdezem tőle, hogy ő hogy csinálja. Soha senki magáról el nem mondhatja, hogy „hű, mennyit tudok!”.

Jelenleg milyen tervei vannak az állatokkal kapcsolatban?

Nekem tervem sohasincs, én tenyésztek, nem tervezek. Én tenyésztem az állatokat, de ilyen, hogy tervem, semmilyen állat kapcsán nincs. Amíg élek, addig fogok tartani, amíg ezt a körülmények megengedik. Isten ments, hogy erről lemondjak, amíg tudok mozogni, addig ezen az udvaron állat lesz. Persze, ha a zsebem már nem fogja engedni, akkor mindenből egy kicsit fogok tartani. A feleségem és az édesanyám segítenek az állatokkal, ha én nem vagyok itthon, akkor is normálisan el vannak rendezve.

Említette, hogy szakmai egyesület tagja...

Igen, a Hargita Megyei Kisállattartók Egyesülete Hobby, ez a neve az egyesületünknek, ezt mi alakítottuk meg 2000-ben. Azelőtt már voltunk, csak addig nem volt ez így, külön, de 2000-ig abban csak postagalambászok voltak, abban az

értelemben, hogy a postagalamb mellett tartottunk még minden fajtát. Én is tartottam, de azt annyira nem szerettem. Annak az volt a neve, hogy Röpposta Egyesület, aztán 2000-ben döntöttünk így, hogy akkor legyen nekünk is külön egy. Már azelőtt is jártunk együtt galamb, baromfi kiállításokra. A kiállításokat aztán mi hoztuk ide, Csíkszeredába. 2000-ben volt az első a régi kultúrházban. Most vagyunk tagok negyven-ötven között. Ez azért jó, mert tudunk találkozni, cserélni állatot és tapasztalatot. Minden hónap első szerdája nagygyűlés, aztán a többi szerdán van megbeszélés, de az olyan, hogy aki tud, eljön, de az első szerda azért van, mert akkor születnek a döntések. Ha akarunk bármit, akkor jövünk a javaslattal, s az a lényeg, hogy tizenöt-húsz ember legyen ott, hogy lehessen szavazni. Még tagja vagyok a kutyázók egyesületének is, mint tiszteletbeli tag, de már nem nagyon kutyázok. Magamnak igen, kiállításokra, egy-kettőre, elmegyek, de nem tartok annyi kutyát, jobban nem kapcsolódok be, mert elfoglalt ember vagyok. Lakodalmakon is dolgozok, mint gazda, vannak a saját állataim, és közben dolgozok is. Én azt szeretem, hogy amit csinálok, azt jól csináljam, vagy akkor inkább nem. Ha ide szökünk, oda, akkor az olyan is. Az van, hogyha minden téren az ember fejlődni akar, fejlődni tud szellemileg, gyakorlatilag, semmi baj, de létszámra ezekkel az állatokkal nem lehet.

Mit gondol, az ilyenszerű vállalkozásoknak van jövője Székelyföldön?

Igen, ebben vagyok bizakodó. Ne sírjon senki, hogy ezt nem lehet, azt nem lehet csinálni. Én megfigyelek millió embert, aki ordibál egy éven keresztül, hogy nem lehet valamit megcsinálni, de nem kezd el semmit. Az ember legyen annyira optimista, hogy mindig a holnap valamit hoz. Hagyjunk békét a tegnapnak, mert hál' Istennek eltelt, a mait megéltük, s a holnapi még ki tudja, de úgyis hoz valamit. Ha nekünk nem, akkor másnak.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Reális dolgokban kell gondolkodni, reális dolgokból kell kiindulni."

Fazakas Imre, Csíkmadaras

Volt-e hatása a családi gazdálkodásnak arra, hogy állattartással kezdtél foglalkozni?

Édesapám az iparban, a fakitermelésben dolgozott, édesanyám háziasszony volt, és mint minden falubeli ember, ők is gazdálkodtak ősidők óta, mióta az eszemet tudom. Gyermekkorom óta mindig ott voltunk mi is velük. Ott kellett lenni, segíteni kellett, mint fiúgyermek. Fiatal koromban nem volt igazából az az álmom, hogy én is gazdálkodjak. Úgy számítottam, hogy nem is fogok gazdálkodni, mikor láttam, hogy elég kemény munka, és megélhetőség szempontjából is, két-három tehénnel elég reménytelen. Ez addig tartott, amíg 1999-ben a gyergyói Caritas-on keresztül elmentem Svájcba. Ott ismerkedtem meg igazából a modernebb gazdálkodással. Ezután jött az ötlet, hogy itthon is próbáljam meg kicsit másképp csinálni.

Milyen iskolai végzettséggel rendelkezel?

Igazából az iskolai végzettségem nem a mezőgazdasághoz kapcsolódik, hanem a faiparhoz, de miután hazajöttem Svájcból, folyamatosan végeztem el a képzéseket, tanfolyamokat. Ez is egy olyan ágazat, mint bármely más. Folyamatosan fejleszteni kell. Most, mikor tudok egy keveset, akkor látom igazán, hogy folyton lehet tanulni. A tanuláshoz a tapasztalat is hozzájárul, meg a folyamatosan áramló új információk. A piac is folyamatosan megújul, és ha nem akarunk lemaradni, folyamatosan kell fejlesszük magunkat.

A mezőgazdasági tevékenység előtt volt más foglalkozásod?

Más foglalkozásom volt, nyolc órás munkás voltam. Ezt a tevékenységet ebben a formában elég reménytelennek tartottam. Így, hogy másnak kell dolgozni, nem igazán találtam a helyem, így mentem el Svájcba akkor, amikor a fiatalok nagy többségének az volt a vágya, hogy külföldre tudjon menni, munkát tudjon vállalni, és egy kevés pénzt keresni. Akkor még nem lehetett könnyen és hivatalosan kijutni külföldre, csak a Caritas-on keresztül, és tulajdonképpen nem is pénzszerzés céljából mehettünk, hanem tanulmányi útra, tapasztalatszerzés céljából. Ekkor mező-

gazdaságba volt lehetőség menni, szarvasmarha, gyümölcsös, meg csirkefarmokra Svájcba, a Boden-tó környékére. Az, amit ott tapasztaltam, az vezetett erre az útra.

Miben különbözött a svájci gazdálkodás az itthonitól?

Tudott dolog, hogy Svájcban sincsenek hatalmas gazdaságok, inkább családi gazdaságok vannak, ami azt jelenti, hogy általában a család dolgozik, ahol 20-50 létszámú szarvasmarha-állomány van. Mellette azért van valami más kiegészítő, gyümölcs, zöldség. Ők is próbálnak valamilyen formában önellátók lenni, és ha nem is önellátók, de nem egy lábon állnak, jellemző rájuk a többlábon állás. Ezek általában mind családi gazdaságok. Viszonyítás szempontjából azért igazából itt erdélyi szinten, főleg itt, a csíki zónában ez a típusú gazdálkodás van nálunk is, ami működhetne, mert nincsenek azok a hatalmas kiterjedésű földek. Ez az a gazdaság-típus, melyet úgy igazából fenn lehetne tartani. Ők azonban sokkal fejlettebbek. Mikor én kimentem oda, itt még kézi munkaerővel történt a földek megművelése. Mi kézzel kaszáltunk, még kaszálógépünk sem volt, emlékszem. Újdonság volt nekem az ottani földmegmunkálás. Mikor másodikszor voltam, akkor hoztam gépeket. Itt azokat senki nem ismerte, mindenki csodálkozott. Jó példa volt, mert utána mindenki robbanásszerűen vásárolt. Úgy tűnik, hogy a jóra és a könnyebbre hajlamosak az emberek.

Pályáztál valamire a tevékenységeddel kapcsolatban?

Igen. 2006-ban jöttek be az első uniós támogatások. A Sapard volt az első kiírás, amellyel mezőgazdasági tevékenységre lehetett pályázni. Ekkor írtunk egy pályázatot, amely pozitív elbírálást kapott. Ez jó volt, mert sokkal nagyobb kedvezmények voltak akkor. Ha most is akkora kedvezmények volnának, akkor mindenki kihasználná, mert akkor volt a hiteltámogatás. Az állam is támogatta a hitelkamatot, így minimális kamattal lehetett hitelhez jutni. Ez jó lehetőség volt akkor, mert anyagi tőke nélkül mezőgazdasági vállalkozást lehetetlen létrehozni. 2009-ben jött a FEADR-s támogatás. Itt már sokkal keményebb feltételek voltak. Tehát két nagyobb pályázatom volt, amelyek gépek, valamit állatok vásárlására voltak. Vettem volt hat darab pirostarka üszőt az osztrákoktól. A géppark, amivel rendelkezem, most is eléggé felszerelt. Az első pályázatból vettem egy traktort, körbálázót, fóliázót, a második pályázatból megint egy traktort, remorkát, trágyaszórót, trágyalé-kiszívót/szállítót, takarmánykeverőt. Az első Sapard pályázatnál bankhitellel indultam, ez nagy segítség volt, és 2009-ben tudtam már lépni még egyet, mert ha a Sapard-ot ne csináljam meg, nem lett volna meg az állatlétszámom, a gazdaság mérete kicsi lett volna, nem lett volna jövedelmem. Jövedelem és forgótőke nélkül ezt nem lehet csinálni.

Mi volt a közösség reagálása erre az úttörő, úgymond bátor lépésre?

Nemcsak Madarasról, de Felcsíkról is utólag sokan jöttek, hogy hogyan csináltam, és úgy látom, aminek örülök is, hogy sok fiatal ennek láttán bátorságot merített, mert ha egyvalaki meg tudja csinálni, akkor mások is. Még a mai napon is sok tanácsot adok, hogy mit hogyan kell csinálni, és ha sikeres tevékenységet látnak, akkor utánoznak, úgymond ellopják a tevékenységi folyamatot.

Honnan volt bátorságod ehhez a lépéshez?

Én egy ilyen ember vagyok, bátor. Nem kérdés, hogy logikus-e ez a dolog, de ezt át kell gondolni, reális dolgokban kell gondolkodni, és reális dolgokból kell kiindulni. Ez az egész támogatás, pályázati rendszer olyan folyamat, melyet időben ki kell használni, mert ezek nélkül nincs lehetőség. A mezőgazdaságnak van egy negatív hangulata ezen a vidéken, ezt nap mint nap hallom. Sok szakember elvesztette a munkahelyét, nincs, mit csináljon, így nekifog gazdálkodni. Ez mind helyénvaló, de a mezőgazdasági munka nem egy könnyű dolog, mert ide tudás is kell. Abból indulnék ki, hogy külföldön, Svájcban is egy gazda mennyire képzett. Ott megfelelő képzettség, iskola nélkül nem is folyathatja ezt a tevékenységet. Nem is kaphat támogatásokat, és ez így van rendjén. A szakmákat egyik napról a másikra nem lehet változtatni, nem úgy van, hogy egyik nap villanyszerelő, másik nap gazdálkodó vagyok. Ez az a dolog, ami sokszor szüli a sikertelenséget. Ennek eredménye az a felfogás, hogy nem éri meg gazdálkodni. Azt azonban mindenki tudja, hogy ez nem egy olyan tevékenység, melyből egyik napról a másikra meggazdagodsz. Ebből meg lehet élni, ha jól csinálod. A mezőgazdaságban csak hosszú távon lehet számolni. Én is mondom sokszor, nem magamnak, hanem a gyermekeimnek csinálom. Ha ők átveszik, tudjanak ők is megélni. Ez egy olyan tevékenység, amely melléállást igényel, folyton fejleszteni kell. Egy gazdának ismeretekkel kell rendelkeznie, talajtan, állatismeret, gépismeret, növénytan, és még sok mást kell tudjon ahhoz, hogy egy gazdaságot megfelelően el tudjon vezetni.

Mi jellemző a grauvieh szarvasmarhákra?

Ez egy hegyi szürkemarha, amelyek kimondottan csak Tirolba voltak. Most már elkezdtek terjedni, már Svájcban is vannak, és máshova is vásárolnak. Érdekessége ennek a fajtának, hogy jól bírja a rideg tartást, a legelő-tartást, arra is voltak igazából kifejlesztve. Ezek hegyi tehenek, Tirolban is 1000 métertől felfele, ahol kősziklák vannak, ott találhatók. Ezek a helyek nehéz mozgást igényelnek, itt a

nagytestű állatok, mint a pirostarka, nem tartható, mert nem tudják őket legeltetni. Ez a szürke marhafajta viszont az ilyen körülmények között tartható.

Honnan jött az ötlet?

Dél-Tirolból volt egy gazdacsoport Madéfalván, akik tartottak egy előadást a sajt készítéséről, hús feldolgozásáról, meg hasonlókról. Meghívták ide a helyi gazdákat, szakembereket, itt tartottak előadást erről a szürkemarha fajtáról is. Többnyire ismerem az összes marhafajtát, tudom, melyek az előnyeik, hátrányaik, melyik hol tartható, a mesterséges megtermékenyítést is én végzem. Úgy láttam, hogy itt, a csíki zónában, a hegyvidékeken nagyon előnyösen lehetne tartani, még a pirostarkával szemben is, mert a székely ember a pirostarkát azért szereti, mert azt is lehet tartani extenzívebb körülmények között, ott, ahol nem lehet a holstein-fajtát tartani. Próbáltam én akkor felvenni a kapcsolatot a tiroliakkal azokon keresztül, akik ide meghívták őket, hogy nem lehetne-e onnan behozni állatot. Volt ígéret, de éves próbálkozás után más utat kerestem. Csíkszeredában van egy osztrák cégnek fiókja, velük felvettem a kapcsolatot, lebeszéltünk, elő voltak készítve az állatok, kimentünk a gazdákhoz, lehetett válogatni állatokat. Ki is választottam, vettem öt darabot, hazaszállítottuk. Vemhes üszők voltak ezek, most borjúzott meg négy darab, még egy van, ami kell borjúzzon. Igazából nem akarok dicsekedni velük, addig nem, amíg annak szakmailag nincsen biztos háttere. Ahhoz, hogy biztos dolgot lehessen mondani egy fajtáról, kell legalább egy pár év. Ami eddig bebizonyosodott, az az, hogy amit mondtak, az úgy is van. Amit sajnálok igazából, mivelhogy még biogazda is vagyok: nem tudom tartani egészen legelőn őket, mert a legelő a közbirtokosság tulajdona, ahová a csorda jár csak, ami nem az én stílusom. Négy-öt évvel ezelőtt volt egy kinti nyári tanyám. Az állatok nyári őrzéssel a legelőn voltak, de ez nem volt jövedelmező, mert a legelő le van már romolva, de ami a legrosszabb, hogy nagyon zsúfolt lett, az állatlétszám megnőtt. Az állatokat bent tartom, de minden második nap kijárnak a legelőre. Azért van szükség bent-tartásra, mert nem elég az, amit a legelőn kapnak, plusz etetés szükséges ahhoz, hogy megfelelő tápanyaghoz jussanak, abrak meg takarmány. A távlati tervem az, hogy ki fogunk költözni, azért is, mert biogazda is vagyok, de elvégeztem a sajtkészítési tanfolyamot, úgy érzem, hogy ezt a tevékenységet is fogom folyatni. Igazából ahhoz, hogy egy minőségi tejet, vagy sajtot tudjak csinálni, ami most már osztrák tehenektől származik, hegyi sajtot tudjak csinálni, ezt csak úgy lehet, ha hegyen van tartva az állat. Arra, hogy kiköltözzek a legelőre, annál is inkább van reményem, mert ezek a grauvieh-k igénylik, a pirostarka pedig már nem él meg ott.

Miben más ez a fajta, mint a hagyományos szarvasmarha?

Legelőn sokkal jobban tudnak létezni. Ahol a pirostarka nem él meg, ott ez a fajta megél, annál is inkább, mert az a takarmány, amit egy pirostarka megeszik itthon is, abból én három vagy négy grauvieh-t el tudnék tartani. Takarmányhasznosításban sokkal jobbak, mint a pirostarkák. Mivel nem nagytestű állatok ezek, magasságra is, testtömegre is jóval kisebbek, ezért jóval kevesebbet kell legeljenek, utána már tud termelni. Ez a probléma egy holstein-nal, meg egy nagytestű piros tarkával is, és a szakemberek itt tévednek. Mivel mesterséges megtermékenyítéssel is foglalkozom, látom, hogy egyre jobban hozzuk be az osztrák, német és más országokból a tényleg nagyon jó fajta pirostarkákat, csak az a baj, hogy ezek az állatok nem legelőre vannak kitalálva. A körülményeket figyelmen kívül hagyjuk. Ők igazából intenzív tartásra valók. Ezek a fajták sehol sincsenek a legelőn tartva. Ez biztos, hogy nem a legelőn él meg, és látom nap mint nap itt a falu között is. Most már egy elitebb pirostarka tehén, aminek van genetikai potenciálja, az biztos, hogy képes nagy mennyiséget termelni, ha intenzív tartásban van. Ha istállótartásba van, és megkapja azt az adag abrakot, meg tömegtakarmányt, amit kellene kapjon, biztos, hogy termelni fog. Azonban, ha a mi leégett legelőinken van egy pirostarka, ami kellene legyen egy 800 kilós tehén, akkor lesz 400-500 kilós. Nem termel, és jönnek a reprodukciós problémák. Szakmai szempontból ez mondható el, összehasonlítva a két fajtát. Én a pirostarkánál is azt hangoztatom, hogy vissza kell térni a svájci simmental-ra. Valamikor az volt a pirostarkának az eredete. Az egy hegyi tehén, jóval kisebb a testalkata, és a csíki zónában ez a fenntartható. Itt ugyanis nincs annyi gabonatermés, hogy napi 15-20 kiló gabonát adjon a székely ember a szarvasmarhának, alig tud adni egy-két villa szénát. Az emberek is csapdába esnek ilyen szempontból, hogy milyen nagy pirostarka tehén, mekkora nagy tőgye van a képen. Nekem is volt olyan pirostarka tehenem, hogy 40-50 liter tejet adott naponta, de ezt nem lehet nagyon elérni. Ide kellenek már a tápok, megfelelő abrak, ide már minőségi dolgok kellenek. Ha minőségi tejterméket akarunk csinálni, ebből már nem lehet. Ha távlatilag valami különlegeset, egyedit akarunk termelni, a mi hegyi legelőinkre kell alapozni, másképp kell csináljuk. Az itteni körülményekhez kell alkalmazkodnunk, és ennek megfelelően minőséget kell létrehoznunk. Ez a fajta ígéretesnek mutatkozik ugyan, de legalább egy generációt itt ki kell vigyen, hat-hét laktációt ahhoz, hogy lehessen egy általános következtetést levonni.

Mennyi tejet ad?

Első borjadzáskor összehasonlítva a pirostarkával, a pirostarka nálam ad 18-20 litert, ezek pedig adnak 16-18 litert. Igazából 2-3 liter különbség lehet, és a takarmány-fogyasztása sokkal-sokkal több. A tejzsír- és fehérjében nincs nagy különbség. Ami különbség, hogy nagyon jó a tőgyegészségük, nem betegedik meg a tőgyük. Ahogy megnéztem az anyjuknak, a nagyanyjuknak, és generációkra visszamenőleg, nagyon alacsony volt a tőgygyulladás meg a szomatikus sejt aránya. A pirostarka esetében egyre jobban jönnek a tőgygyulladások, a problémák. Ez mind azt jelzi, hogy a faj kezd egyre tisztább lenni, egyre igényesebb, genetikailag egyre fejlettebb. Ezelőtt 30-40 évvel a pirostarkák is sokkal masszívabbak, egészségesebbek voltak, de visszatekintve az elmúlt 20 évre, amióta dolgozok ebben az ágazatban, változott a termelésük, a laktációjuk is magasabb lett. A mostani pirostarkák jóval több tejet adnak, de egyre igényesebbek lettek, egyre több az állategészségügyi probléma, egyre érzékenyebbek lesznek. A grauvieh szarvasmarhákra jellemző, hogy nagyon könnyen borjadzik, sokkal tűrőképesebb egészségügyi szempontból, és nagyon jó borjúnevelő.

A fajta behozatalának indítéka az is, hogy az önköltséget leszorítsuk, mert a tej ára nem emelkedik évek óta, nem tartja azt a lépést, ami jelentkezik a kiadásoknál, az önköltségek egyre magasabbak lesznek. Nem csak a szarvasmarha esetében. Én azt látom, hogy olyan állatot kell tartani itt, ami genetikailag itt meg tud élni, a környezeti viszonyoknak megfelelően lehet tartani.

A tevékenység során ki segített neked?

A legtöbbet a feleségem segített, nélküle biztos, hogy nem jött volna létre ez a dolog, ez vonatkozik az indulásra, és a pályázatokra egyaránt. A szülők nem ebben nőttek fel, féltek ettől az egésztől, még ellenezték is. Itt a feleségemmel együtt fel kellett vállalnunk ezt a tevékenységet, mi kellett a kockázatot vállaljunk, hogy nehogy belebukjunk. Reméltük, hogy összejön, és kellett bíznunk magunkban.

Hogyan hasznosítod a tejet?

Jelen pillanatban a megtermelt tejet felvásárlóhoz viszem, a tekerőpataki sajtgyárnak adom, de most van folyamatban egy épület készítése erre a célra kint a legelőn, ami a jelenlegi igényeknek megfelel, és szeretnék egy manufaktúrás feldolgozást csinálni, egy kézműves műhelyt. El is van indítva, remélhetőleg nemsokára kész lesz. Nem akarok ipari termelést, csak kizárólag kézműves dolgokat csináljak. A saját termést, az én tejemet szeretném feldolgozni. Annyi tejet termelek, amit fel

tudok dolgozni. Ami az állatlétszámot illeti, ha többet is tartok, nagy igény van. Most is ajánlatokat kaptam helyi gazdáktól, és külföldről is törzskönyves üszőkre, vemhes üszőkre. Ami minőségi és jó állat, azokat lehet értékesíteni. Már értékesítettem egy pár darabot, de ha nagyobb lesz az állatlétszám, fogok még értékesíteni, ezzel nem lesz probléma.

Mindenképp az extenzív tartást szeretném csinálni, mivel biogazda vagyok. Egy természetbarát gazdálkodást szeretnék, amiből nem a meggazdagodás a cél, csak azt szeretném, hogy a családot tudjam eltartani. Úgy szeretnék gazdálkodni, hogy bio, nem intenzív tartás legyen, és ami még ebbe belefér.

Hogyan vált a gazdaság biogazdasággá?

Volt Csíkszeredában egy előadás, Willi Schuster tartotta. Azt lehet mondani, hogy ő a biogazdaság megteremtője Romániában. Ő egy olyan személyiség, akinek nagy tapasztalata, és nagy tudása van a biogazdaság terén, és nagyon tud hatni az emberekre. Nekem is igazából ő adta meg azt az indíttatást, hogy biogazda legyek. Nem vagyok barát az ipari termeléssel, az intenzív termeléssel, és szeretném megőrizni a környezetet úgy, ahogy van, ha lehet javítani, ne pedig tönkretenni. Hosszútávon nem fenntartható a vegyszerek, a műtrágyák intenzív használata. Tönkretesszük a környezetünket, és vele együtt az embert is, mert a termékeket, amit vegyszerezünk, végső soron az emberek fogyasztják el. Nekem nagyon fontos a családom egészsége és a környezetem is. Ez elgondolkodtatott engem is. Utánaérdeklődtünk, és megtudtuk, hogy itt Romániában is vannak bizonyos irodák, akik az ellenőrzéseket végzik, jóváhagyják, engedélyeket bocsájtanak ki. Mi egy kolozsvári irodához jelentkeztünk be, velük írtunk szerződést. A szántóföldeknek két év átállási időszak van adva. Már négy éve biogazdaságnak számítunk, de ezt az engedélyt évente kell újítani. Erre a biogazdaságra első években sok támogatás volt, ez anyagilag sokat segített. Támogatás most is van, ami hektáronként 60 euró, és én úgy látom, hogy a mi vidékünkön ez kivitelezhető, legfőképpen abban az esetben, ha össze van kötve a növénytermesztés az állattenyésztéssel. Ebben az esetben nem szorul mesterséges tápanyagokra az ember, és kialakíthat egy normális vetésforgót, ami azt jelenti, hogy pillangósoktól elkezdve takarmány- és gabonanövényeket csinálhat. Ha viszont rááll egy ágra, csak gabonát termel, akkor nem tud csinálni vetésforgót, nincs állat, nincsen szerves trágya. Ebben az esetben nem fenntartható a gazdaság. Mára már ezen a vidéken a termőtalajok ki vannak aknázva, meggyengültek, érzékennyé váltak minden külső hatásra. A mi talajainkra elméletileg nem is szabadna műtrágyát tenni, mert olyan kevés a termő réteg, és annyira érzékenyek,

hogy hihetetlen. Ezt azonban nem tudatosítják, nem teszik közzé. Egy gazdasági lobbi ez a dolog, mert a műtrágyát értékesíteni kell.

A gyakorlatban mit jelent a gazdaság átállása a növények és állatok terén?

A vegyszerek használata a növények esetében, és antibiotikumok használata az állatok esetében tiltott. Igazából úgy kellene, hogy központosítva legyenek a földek, vagy elválasztva másokétól, hogy még a szél se vigye rá a vegyszert, az állatokat is el kellene különíteni a nem bio állatoktól. Ezt kicsit túlzásnak tartom. Természetes alapanyagú vegyszerek használata megengedett, én is használom. Vannak baktériumtrágyák, amik nem engedik, hogy a rossz baktériumok elterjedjenek. Vannak olyan dolgok, amik nem károsak, de mindenképp olyan dolgokat lehet csak használni, amik elismertek a biogazdaságban, a bioellenőrzésben. Bármilyen termék használható, ha megvan az uniós bio engedélye.

A biogazdasággal tartozol valamilyen szervezethez?

Ez a tevékenység itt még nagyon gyerekcipőben jár, jelenleg formailag létezik egy egyesület, de tevékenység még nem történt. Szükség volna konferenciákra, előadásokra, szakemberek jelenlétére, de még nem történik itt zonálisan ilyesmi. Ez hátránynak számít, mert távlatilag a jövőben az itteni embereknek ez kárukra lesz, mert az uniós támogatások és távlati célok egyrészt erre irányulnak.

Néhány egyesületben benne vagyok, ilyen a helyi Szarvasmarhatartók Egyesülete, a Fiatal Gazdák Egyesülete. A biogazdálkodás eléggé el van hanyagolva. A biotevékenységben, akik összefognak, azok a méhészek.

Hogyan látod, milyen jövő vár a te tevékenységedet illetően?

Távlatilag bizakodó és optimista vagyok. Ha valamit nem érek el, akkor nem keseredek el, de tudom, hogy amit szerettem volna, az általában mindig bejött. Ami a jövőt illeti, remélem, ha nem is lesznek kimagasló javulások, meg lehet élni, és remélem, megmaradunk e tevékenység mellett. Fontos, hogy folyton fejlesszük a vállalkozásunkat. Szeretnék kézműves sajtokat készíteni, szeretném ezt a tevékenységet a faluturizmussal összekötni. Nem szabad leállni, folyton tevékenykedni kell. Az igényeket figyelembe véve, a szakmai tudásnak megfelelően kell gondolkodni. Fontos az is, hogy folyamatosan tanuljunk, és dolgozzunk.

Hogyan látod, a mezőgazdaság terén milyen tevékenységben érdemes gondolkodni?

Én azt mondom, hogy mindenki gondolja meg, hogy mit szeretne csinálni, hogy mire képes, mennyi, vagy mi a szakmai tudása, mennyi a kitartása. Figyelembe kell venni, hogy milyen a környezete, milyenek a területei, mit tud termelni.

A fiatalok esetében vannak a fiatal gazda pályázatok is, ezek adnak egy kis kedvezményt, ötletet, kedvet. Itt, helyi szinten is van néhány fiatal, aki foglalkozik ezzel a tevékenységgel. Az, amit látok, hogy társulás nélkül nem lehet. Az unió elvárásainak megfelelően magánemberként el kell felejteni hosszútávon ezt a tevékenységet. Ez csak egyesületek keretén belül lehetséges, főleg a 20-30 tehenes gazdák nem tudnak fennmaradni, ha nem lesznek értékesítő szövetkezetek meg egyesületek.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Aki jól csinálja, meg lehet élni.”

Fehér Árpád, Gyergyóremete

Honnan jött a gazdálkodás ötlete?

Én erdőkitermelési, nehézgépész iskolába jártam Csíkban. Dolgoztam is abban a szakmában egy olyan tíz-tizenöt évet, aztán egyre szűkültek az erdők, az erdőkitermelés már lassan a végét járta, tehát már el kellett menni messze dolgozni. Az építkezést, azt nem szerettem, az idegenséget. Ez mégis szabadabb dolog, mint hogy menjél minden nap reggel hét órára, nyolc órára munkába. Lassan nekifogtam, s vásároltam tehenet, s borjút. Egy-kettőt vettem, s aztán a többi mind ott lett nálam. Most van 50 darab szarvasmarha, 100 darab juh, van 3 darab ló és disznók saját használatra. Ezek vannak.

Foglalkoztak ezzel a szüleid?

Nem foglalkoztak. Szerettem, gyermekkoromban szerettem az állatot nagyon. Nem voltak a szüleim gazdálkodók, tartottunk tehenet, egyet, saját részre. Mind az erdőn dolgoztunk, erdőkitermelésben.

Úgy láttad, hogy ezzel érdemes foglalkozni, a tehenekkel?

Igen, igen. Először vettünk egy tehenet, annak lett egy borja. Aztán kimentem, s itt a gazdáktól vettem egy borjút melléje. Amikor az borjúzott, én ismét vettem egy borjút. A tejet nem adtuk el, s aztán addig-addig, hogy felszaporodott tízre, tizenötre, aztán már muszáj volt valamit építeni. Aztán csináltam egy farmot, hogy ezek az állatok tudjanak ott bent lenni. Ezzel foglalkozom most már körülbelül tizennyolc éve, húsz éve, körülbelül ilyesmi.

Előre úgy volt, hogy kiadtam az állatokat esztenára, de téli időszakban otthon rendeztük a feleségemmel. Aztán, amikor eljött a nyár, akkor kiadtam őket az esztenára, s aztán télen, mikor hazajöttek, csak rendeztük otthon, aztán lassan, hovatovább menedékesen szaporodott, kettő, három, négy, lett tíz. Mikor már annyi lett, hogy nem tudtam mellette dolgozni járni, akkor azt abbahagytam.

És akkor úgy láttad, hogy a munkát ott lehet hagyni, lehet ezzel foglalkozni.

Igen, de azon kívül a munkahelyemen volt egy komoly balesetem, s beteg-nyugdíjas vagyok máskülönben. S aztán, mikor annyira voltam, hogy nem tudtam

menni dolgozni, akkor eldöntöttem, hogy ebből fogunk megélni, s kész. Előre nagyon kevesen foglalkoztak ezzel, a területek el voltak hanyagolva. A kollektív itt felbomlott akkor valamikor, s akkor egy darabig gazdálkodtak, s aztán úgy maradtak a területek. Vettem mezőgazdasági gépet utána, így körkaszát, s ilyeneket, s aztán a népnek, ha hívtak, rengeteget dolgoztam, kaszáltam. Kaszáltunk, takartunk a népnek, szénát hordtunk. Akkor még kevés volt a körkasza, s ilyesmi, olyan húsz éve, tizennyolc éve. Aztán az állatok lassan szaporodtak, így alakult ki a gazdálkodás.

Aztán jöttek a rossz idők, mert először nagyon jó volt, mert a tejporgyárral jól lehetett kollaborálni. Először pénzt adott, aztán, amikor jöttek ezek az első szubvencionált tejhűtők, s fejőgépek, s ilyen kalapácsmalom, ilyesmi, akkor úgy működött, hogy felmentünk a tejporgyárhoz, s kértünk előleget, hogy most szeretnénk vásárolni, ezt, s ezt, s előre pénzt adtak. Le tudtuk fizetni annak a 60 százalékát, s akkor olcsóbbak voltak. Akkor már fejőgépet vásároltam, hűtőt vásároltam, kalapácsmalmot, tehát ami kellett a gazdaságba, ezeket a dolgokat. S akkor már kezdték húzni a cérnát, oda kellett figyelni a tejnek a minőségére, s akkor már úgy voltunk, hogy muszáj volt fejőgépet venni. Az esztenán aztán embert tartottam, generátort vettem melléje, s azt hiszem, hogy a faluban én voltam az első, aki kinn az esztenán már fejőgéppel fejte a teheneket, tehát a sajátjaimat.

Volt szerződésed a tejgyárral, hogy átveszik a tejet?

Persze, tehát ott úgy működött, hogy bevitted a csarnokba, ott tették bele a kékszeszt a tejbe, s ha ment össze a tejed, akkor nem kellett a tej. Aztán eljött a rossz világ, mikor nem tudtak fizetni két hónapban, három hónapban. Szerencsére, hogy a népekkel tudtunk menni dolgozni. Közbe dolgoztunk másoknak, igen, s abból valahogy fenntartottuk. Én közbe akkor építkeztem, akkor csináltam ezt a farmot. Nem volt egyszerű, mert nem voltak akkor ezek a támogatások, nem fizetett a gyár. Amikor a gyár csődöt mondott, az valamikor június 10 körül volt, azt hiszem, ezelőtt három évvel, 2011-ben… akkor három hónapi pénzünk ott volt, azt úgy lehet elképzelni, hogy március-április-májusi tejpénzünk benn volt. Akkor átmentünk a Hochland-hoz, ő rá egy hónapra fizette a tejet. Egy hónapig vitted, és egy hónap után fizetett. Úgy van, hogy öt hónapot nem kaptunk pénzt. Ott volt a nyár, kellet nekifogni takarni, kaszálni, és senki egy lejt nem adott. Nem volt mit csinálni. Aztán valahogy csak alakult a dolog.

Szerinted hogyan sikerült túlélni?

Ezt úgy lehetett túlélni, hogy sok volt az állat. Hát ugye volt állat, borjúkat tudtunk eladni belőle, és akkor még a népnek tudtunk menni, még kaszáltunk akkor. Akkoriban ez a gyár már, hogy így össze-vissza nem fizetett, akkor úgy eladták az emberek az állatokat, hogy nem maradt a faluba sok. Megvan a statisztika, de nagyon kevés maradt. Nem gazdálkodtak a népek. Most ismét van állat, most már a földeket is egyúttal kezdik használgatni jobban.

Most ki vásárolja fel a tejet?

A Hochland. Szovátán van ez a cég. Jók voltak ezek a változások, ki lehetett használni, mert volt, amikor... Akkoriban a földeket jobban eladta a nép, ugye nem voltak használva, el voltak vadulva. Az utak nagyon rosszak voltak, és én azótától egyrúdjában veszem a földet, tehát amióta én gazdálkodok. Akkor volt egy nagyon jó lehetőség, akkor rengeteg földet meg lehetett vásárolni. Most már nem lehet földet vásárolni, mert jöttek a földtámogatások, s akkora értéke lett a földnek, hogy most már nagyon keveset lehet venni. Én akkor vettem száz hektár földet, most már nem lehet. Még ezen kívül bérelek is melléje. Én is adok ki, mert van fent a legelős terület, s a farmon vannak nyáron is az állatok a villanypásztorban. A kinti területet most kiadom ott az esztenás gazdának, s az ad sajtot bele. Én is adok sajtot annak, akiét használom, s így.

Gépesítve van a farm?

Most, hála Istennek, most a fejés gépesítve van. Ott helyben fent van csarnok, ott tejhűtő is van. Feljön a Hochland, elviszi a tejet. Meg vagyunk egyezve, szerződés van kötve. Adnak 1,35 lejt a tej literére, s azon kívül a bonifikáció, az a zsír vagy a protein, ahogy emelkedik, úgy emelkedik az ár. 1,40-1,45 lejig el szoktunk kapni.

Mit tudsz te tenni azért, hogy jó legyen a minősége?

Annak az a lényege, hogy rengeteg fertőtlenítőt használunk a tőgyre, ilyen tőgylezárót. Az most is nagyon fontos. Amivel kell mosni azt a gépet, azt megvásárolom, s amivel megfejjük a tehenet, azok ilyen kerekes gépek. Azt úgy lehet elképzelni, hogy két kanna van a gépen, egyszerre fej egyik felől is az egyik ember, s túl is fejnek, tehát egyszerre négy tehén is fejődik. Amint megfejnek két tehenet, hármat, a kannászok mennek és a hűtőbe töltődik bele, azon nyomban hűtődik le. Az a lényege ennek a tejnek, ha kézzel fejődik is, ha tisztán fejődik is, ha meghűtődik, akkor az a tej is jó. Akkor van baj, mikor két órán belül nem hűtődik le minimum

hat fokra a tej. Akkor a bacilusok kezdnek dolgozni benne és akkor az rontja meg a tejet, nő meg a csíraszám.

Juhokat is tartasz?

Igen, a juhokat családilag. Azok itthon vannak, nincsenek a farmon, mert még istállót kell nekik építsek. Azok itthon vannak, azt családilag mi rendezzük. Van egy család, aki ott van a farmon, aki segít nekem ezekben a dolgokban. A juhokat nem fejjük, a bárányokat adjuk a bárányosoknak, augusztus, szeptemberben, s akkor eladjuk őket.

Abból, hogy eladjátok a bárányokat, van jövedelem?

Igen, de az is előre jó volt, adtak 9,50 lejt élősúlyban kilójáért. Most már nem nagyon éri meg ezzel foglalkozni, főleg olyan gazdának, aki másnál tartja nyáron és ki kell fizesse a nyaralást. Ha nincsen annyi, hogy 50 darab juh, hogy betegye támogatásra, akkor az tiszta kárra van. Voltak nálam is ilyen gazdák, akinek volt 20-30 darab juh. Felébe vállaltam el az őrzést, mint más kollega, és így is, hogy felibe fizette, mint más, kára volt, kiszámoltuk ősszel. Mikor hajtotta haza a juhokat, akkor a bárányokat eladta. Nem kapta meg a támogatást, ha nem volt 50 darab. Minden juhra 30-40 lej mínusz volt évente.

Én kapom a támogatást. Nekem a juhok is bent vannak nyáron. Nem kint őrződnek, hanem én rengeteg ilyen fa-lészát csináltam, mert villanypásztorban nem ülnek. A tehenek ülnek villanypásztorban, de a juhok, azok nem, mert a bárányok kibújnak a villanypásztorból, s a juh megy utána ki. Ezt nem lehetett. Csináltunk négy méteres deszka-lészákat, s akkor egyszerre bekerítünk egy hektáros területet, s oda beteszünk bármit. Vizet viszen reggel az ember nekik, vagy a Maros mellett vannak legtöbbet. Annyi, hogy este egyik ember ott alszik mellettük. Nem kell plusz személyt fizessek, hogy most legyen elrendezve. Nem kell más, s akkor így még jövedelmező.

S valami egyéb pályázati lehetőségeket esetleg vettél-e igénybe, vagy gondolkoztál-e rajta?

Mikor csináltuk ezt az első pályázatot, az 1500 eurót, amit adnak évente, azt igen. Tehát ez is úgy van, hogy azzal az 1500 eurós pályázattal kapcsolatban nem világosítottak fel komolyan, mikor az csinálódott. Betettünk fűt-fát oda, hogy legyen, hogy nyerd meg azt a pályázatot, s nem csak én vagyok így ezzel, hanem rengeteg ilyen gazda, mint én, nekifogott, ezt megcsinálta. S mikor hozták ezt a törvényt, ezt a 40 ezer eurós pályázatot, akkor már ezt nem tudtuk megcsinálni, mert az én nevem-

ben megcsináltam a diplomát, a céget, és a 40 ezer euróssal nem tudtunk beleférni, mert már a családban olyan nem volt, akinek megvan a diploma. Így annyit csináltunk, hogy ez az 1500 eurós pályázat elvitte a 40 ezer eurós pályázati lehetőséget, mert azt nem tudtuk megcsinálni. S elég sokan így voltunk, nemcsak én. Akkor nem mondták, hogy lehet egy-két év múlva, várjatok, mert lesz egy pályázat, ami nagyobb, komolyabb, hanem itt az egyik kizárta a másikat.

Ez egy egyszeri lehetőség volt?

Erre nincsen esély, nem volt, ahogy esély legyen, mert hogy én most kilobbizzak, s még öt évre csináltassak valakinek céget a nevére, és öt évig hogyha neki nem úgy alakul az élete, például el akar menni külföldre dolgozni, és minden évben ezt kell frissíteni, akkor én mit csinálok? Volt, aki így csinálta, vagy nem csinálta, nem tudom. Én ebbe nem mertem belemenni.

Önerőből próbálsz fejleszteni?

Igen. Hát földeket vettem, s a földek, azok támogatás alatt vannak, mert használjuk. Az jó döntés volt, hogy akkoriban sok földet vásároltam, mert most azt elég jól fizetik, arra adnak. Csak az a sajnos, hogy nem tudunk venni új gépeket ebből a pénzből, hanem amit a német már lehasznált, és eladja ide, azokat kell megvásároljuk. Azt mondják a népek, hogy milyen könnyű neked, mert annyi pénzt kapsz, de ha kiszámoljuk, hogy amennyi pénzt kapsz, abból egy 20 éves gépet tudsz megvásárolni, akkor hol állunk attól, amit a német termel? Ugye elavultak ezek a gépek. Ő már nem dolgozik vele azért, mert már többet kell költsön rá. Ezek a dolgok vannak. Ő már viszonylag vesz egy újat, aminek kétszer ekkora a teljesítménye. Az előzőt beadja ide nálunk. Mi örvendünk, hogy kapjuk a pénzt, és meg tudunk vásárolni, mit tudom én, egy olyan körbálázót, vagy traktort, s akkor egyik évben amit kaptál, ilyen föld pénzt, akkor jól oda kell aztán figyelj, hogy tudjál venni egy ilyen használt gépet. Tehát ez egy ilyen 80-90-es évjáratú, 2000-ig el, azokat a gépeket, amelyikek jobbak, jobb állapotban van, azokat lehet megvenni, de azok is nagyon drágák. S ahhoz, hogy újat vegyél, az valami 40-50000 euró, tehát ahhoz nagyon sok földed kellene legyen, hogy ilyen gépeket vegyél.

Megéri így gazdálkodni?

Megéri ezt csinálni, mert ezért a faluból nem kell kimenni. Itthon van az ember, s ezt akárhogy csinálja. Most nem arról van szó, hogy az olyan rossz gép, amit a német behoz. Azok nagyon jó gépek nekünk, azzal tudunk dolgozni, hala-

dunk, nagyon jól haladunk, azzal rendes munkát lehet csinálni. Mi még Németországtól nagyon messze állunk. Ott már szervizben javítják az ilyen gépeket. Minden márkának megvan, hogy melyik a szervize. Ott nekik szerződésük van. Kimennek a mezőre, ott megcsinálják, s neki annyi pénze van, hogy ez bele is fér. Mi még sajnos úgy vagyunk, hogy itt elvisszük egy maszekhez, az hegeszti. Nem értünk hozzá. Kínlódunk vele. Ez van. Nem csak én, mindenki így van. Itt volt még egy gyűlés csinálva. Itt voltak valami fiúk, akik foglalkoztak volna ezzel, hogy bármilyen gépet kint, a mezőn megjavítnak, de hát olyan árat mondtak, hogy hihetetlen. Nem tudom pontosan, hogy mennyi, körülbelül 17-18 lejes órabér, plusz az alkatrész, vagy hogy volt. De hát, hogyha, Isten őrizz, két-három napot ki kell jöjjön, az valami szinte 1000 lej, amiért csak kijön. Azon kívül még hozza az alkatrészt.

Ez az egyik hátrány, hogy nem tudsz új gépet venni. Mindig a sorban a második vagy a harmadik vagy, ez egyértelmű. Hogyha neked van egy olyan géped, hogy arra nem kell négy-öt évet költsél, tudsz dolgozni normálisan, vagy te vettél egy olyant, amelyiket elvileg már javítani kell, vagy folyamatosan kell költsél rá, egyértelmű, hogy hátrányban vagy. De akik még a román gépek mellett vannak, ott még rosszabb a helyzet. Ezekből a nagyobb pályázatokból, 40 ezer eurósokból, lehetett volna, mert ezzel a pénzzel már tudtál volna venni egy újabb gépet. Most vették ezeket a Belarus traktorokat 12 ezer euróval. Orosz traktor, itt rakták össze. Tiszta új traktorok. Ezzel a pályázattal biztos valakivel köttetést csináltak, hogy gyártsák ezeket a traktorokat. Egy szezont nem bírtak ki, úgy, hogy végig menjenek. Tehát ez van, gyengék. Itt a kolléga is vett. Mindeniknek van, csak nyáron már nem tudtak haladni. Nem hajtották a körbálázót, gyenge a prízarendszerük, tehát ez van. Tehát új traktorok, csak nem az a minőség.

Említetted, hogy nehézgépész a szakmád. Hol, hogyan tanultad meg, hogy miként kell az állatokkal bánni?

Nehézgépészetet végeztem, ez a mezőgazdaság játék az erdőkitermelés mellett. Gyermekkoromban végig volt tehén nekünk. Beleszülettem, a szüleimtől tanultam. Engem érdekelt ez a dolog, és én nem úgy csináltam, hogy egyszerre megvettem 20-30 darabot, s azt sem tudtam az elsőtől a másodikig, hogy mi van, hanem kicsibe. Egy-kettő, három-négy, és úgy lassan kitapasztalódott, és az embernek, hogyha van hajlama s valamit szeret, akkor lehet csinálni, s érdekelt a dolog. Amikor tehenek borjúztak és otthon voltak, akkor szakadt meg a szívem, hogy most mi lesz velük, s hívtam azt a személyt segíteni, hogy „ne, gyere, mert borjúzik a tehén”. Most eltelt egy ennyi idő, s most ők jönnek, hogy ne, ez van a tehénnel s

az van. Tehát hogyha az embert érdekli a dolog, akkor lehet. Mikor végeztük ezt a tanfolyamot, akkor ott is rengeteg jó dolgot lehet tanulni a fajtákról, borjúztatásról. Mindent, akit érdekelt. Itt nagyon jól ment ez az iskola. Akkor ugye csináltuk elméletben, s otthon csináltuk gyakorlatban.

De gyermekkoromban is volt olyan baráti kör, hogy mindig mentünk ki az esztenákra. Ott már megtanultunk kézzel fejni, s szerettük az állatokat. Itt falun, itt nálunk az volt, hogy szerettük, odafigyeltünk. Volt az erdőkitermelés, az volt a fő cél, akkor abból lehetett jó pénzt keresni. Aztán jött az állattenyésztés. Akkor nehéz volt, de most megérte, most vagyok biztos, hogy megérte. Aki nem tud gazdálkodni ebben a világban, az soha nem fog tudni gazdálkodni, most mindenre pénzt adnak, akármit csinálsz, plusz az állam támogatja, szubvencionál. Most arra kell ügyelj, hogy legyenek teheneid, és ugye a tejre, hogy valahogy normális tejet tudj adni, s a többi kialakul.

Most érdemes ilyennel foglalkozni?

Én úgy gondolom. Akik régebbtől csinálják, annak igen. Ugye volt egy olyan támogatás 2008-ban, hogy tartottál tehenet, hogy öt évig arra a darabszámra kaptad a támogatást. Tehát itt a faluban is tudok olyant, hogy megvettek azután 80 darab tehenet, s nem kapott arra támogatást, csak azt a bizonyos 15 létszámost, amit fejőstehenet be tudott tenni, mert attól-arra azt nem számolták. Csak arra adtak 2008-ban, akinek volt. Például nekem volt 30 darab tehén, én azt kaptam öt évig. Akkor rengetegen olyanok voltak, hogy 2008-ban megvoltak a tehenek, de már 2009-2010-ben eladta a teheneket, s végig kapta a támogatást. Aki megvette, az maradt a semmivel. Ez vitte a régi papírokat, hogy igenis nekem volt ennyi tehén, és akkor így rengetegen rosszul jártak, mert olyan volt, hogy 60-70 darab tehént állított be, s nem kapott támogatást rá semmit. Nekünk akkor már volt, és kaptuk a támogatást.

Mi volt a legnagyobb nehézség az eddigiek során?

Mikor nekifogtam előre, akkor úgy volt, hogy úgy kellett dolgozzak az erdőn, hogy hétfőtől-csütörtökig el kellett végezzem ott a munkámat, hogy csütörtökön este tudjak hazajönni, mert péntek-szombat-vasárnap kézzel kaszáltunk. Akkor nem volt gépi erő. Sok volt a munka. Akkor kézzel mentünk takarni, kézzel kaszáltunk, ez nagyon nehéz volt. Aztán mikor annyira jutottunk, hogy kezdték hozni külföldről a gépeket, akkor nem bírtuk megvenni, s akkor már külföldről kezdték hozni ezeket a csehszlovák kaszálógépeket. Akkor kézi kaszával egy nap akármilyen jól kaszáltál, s ügyes voltál, 30 árnál többet nem tudtál lekaszálni. Akkor már vehettünk egy

kaszálógépet, akkor azzal már le lehetett kaszálni egy hektárt, esetleg kettőt, és azzal már jót haladtál. Aztán, mikor már lassan kezdtünk áttérni a kaszálógépről már körkaszára, akkor már egyedül tudtál menni, nem kellett segítség, aztán már az jó dolog volt.

Változott-e valamit a technológia ahhoz képest, amivel kezdted, maga a munkafolyamat például?

Gépek vannak, földet tudsz felszántani. Annak is megvan a hátránya, ezeknek a támogatásos dolgoknak. Ennek a föld alapú támogatásnak van egy olyan hátránya, hogy ha te beteszel egy darab területet öt évig, nem szabad azt sem felszántani, de ha te betetted, hogy legelteted, akkor azt kell legeltessed. Hogyha betetted, hogy kaszálod, akkor azt kell kaszálni. Van egy olyan, nem tudom, hogy kettős, hogy ha esetleg nem tudod kaszálni, akkor legelteted, akkor kevesebb pénzt kapsz. A lényeg az, hogy nem szánthatod fel. Először, mikor kezdtük ezt a gazdálkodást, nem komplett abból éltünk. Akkor úgy csinálta minden gazda, hogy éppen valahogy teleljünk ki. Nyáron kimegy a zöld fűbe az állat, és jobban termel, s akkor annyi. Most változott ez a dolog, mert a tejfeldolgozó cégek most már úgy állnak szembe az emberrel, hogy évente mennyi tejet adsz le. Azt leosztják 12 hónapra. Nem úgy, hogy nyáron leadok havonta 1015 ezer liter tejet, s télen nincsen tejem. Akkor az sem állíthatja meg a gyárat télen. Ahhoz, hogy télen tejet tudj termelni, annyit, hogy érje meg, hogy a kocsit tudja odaküldeni, csak tiszta szénából nem tudod azt előállítani, mert abból tej nem termelődik sok. S akkor így kell silókukoricát termelni. Eddig a faluban nem is volt nekünk ilyen, hogy kukoricatáblát lássál nálunk. Most már van, most már többen vetnek silókukoricát, bükkönyt. Még a kollektívben is csinálták a silót, aztán megállt, s már földet kell felszántsál, hogyha maradt olyan földterületed, amelyik nem volt betéve földtámogatásra, és hozzá tudsz nyúlni. S ez változott, most már jobban oda kell állj. Most már nyáron annyira oda kell figyelj, mert nem csak olyan terményt kell csinálj télre, hogy éppen a tehén valahogy teleljen ki, s aztán lesz valami, hanem az termeljen egész télen. Ahhoz, hogy a tehén télen termeljen, ahhoz komoly hozzáállás kell, tehát úgy rendezéssel és úgy takarmánnyal, hogy az tejet adjon.

Más hasonló tevékenységű vállalkozásokkal tartod-e a kapcsolatot? Tudtok-e tanulni egymástól?

Persze, van egy-két farm ilyen, amelyikkel egész nyáron együtt dolgozunk. Tehát hogyha van géphiba, vagy valami, akkor megyünk, mi segítünk neki. Gon-

dolok a holstein farmokra. Ha nekem elromlik a traktor, vagy elromlik a kasza, vagy éppen valahol egy olyan nyomás van, akkor befizetünk valahova, de segítünk egymáson. Van kint a szomszédba nekem egy sógorom, aki ezzel dolgozik. Akkor én csinálom meg neki a silót, a fűsilót. Ugye a ladenwagennel azt össze kell állítani, és ha nekem van nyáron olyan dolgom, hogy éppen meg vagyunk szorulva, vagy valamit kell végezni, akkor segítenek. Ez megy, itt nincsen probléma.

Most szerinted mi jelenti a legnagyobb gondot?

Az egyik legnehezebb ebben a gazdálkodásban és ezen a téren az, hogy jó személyzetet kapjál. Most már annyi papírmunkája van ennyi tehénnek, tehát itt annyi dolog van, amit el kell rendezni, és mindjárt kezdődnek a földalapú támogatástól, cégtől, annyifelé hívnak, hogy most már nem tudsz úgy lenni. Én sem vagyok úgy, hogy állandóan ott vagyok az emberek mellett, mert én is naponta bejárok. Ők fejnek, rég ott vannak, meg lehet bízni bennük, de mikor elmennek, hazamennek, akkor ez az egyik legnagyobb gond, a személyzet. Még most sem jutottunk el odáig, hogy olyan személyzetet tudjunk tartani e mellett a mezőgazdaság mellett, hogy megérje, akit megfizetsz, hogy megérje, hogy dolgozzon itt az állatok mellett. Kevés a szabadság az állat mellett, ez a legnagyobb hátránya. Nem arról van szó, hogy pénzt is nem tudnál annyit adni, mint az építkezésben, de mindenki idegenkedik, s még több pénz kellene azért, mert ez úgy van, hogy itt nincs Karácsony, nincs Húsvét, nincs vasárnap, állandóan ott kell lenni. A megoldás az, hogy akkora földön kell gazdálkodni, hogy családilag, hogyha oda tud állni az ember, de akkor is kell alkalmazott, mert ha nem, akkor komplett rabja vagy.

A másik nagy hátránya a gazdálkodásnak, hogy a földek szanaszét vannak, felparcellázottak a területek. Most megpróbáltuk, hála Istennek, összevásárolgatni, mert én is, hogy nem vagyok itthon, nyáron is a farmon vagyok, s olyan van, hogy három hektár a saját területem, de mellette van egy harminc ár másik, s akkor én hiába tartom benne az állatot abba a három hektárba, hogy jól rágja le, hogy ne romoljon a reglés, hogyha mellette van a másik, és egy kötél választja el. Az van, ha így, ha úgy, de a bárány átbújik, a juh megy utána, s akkor ebből megvannak a viták. A tagosítás a megoldás, csakhogy nálunk mikor lesz tagosítás, azt nem tudom. Nekem is, ami földem van, egy helyre tennék, akkor úgy jó volna. Megpróbáltam én tömöríteni, de örökké van, hogy 20-30 ár, egy hektár, azt adják el, nem adják el, ragaszkodnak hozzá az emberek. Én azt mondom, hogy nagyjából itt 80 százalékával jól vagyok. Valahogy szerencsém volt nekem. Itt, a farm körül, ami földek voltak, rengeteg olyan volt, amelyikek nagygazdák voltak, s elutaztak, s el-

költöztek innen, s meg lehetett vásárolni azokat a területeket. Így nincs sok ilyen dolgom, és a sok földből jut olyan is, hogy ott van mellette, s ha azt mondom, add ide, használom én ezt, van nekem itt, s te használod azt. Meg lehet ezt beszélni.

A jövőre vonatkozóan milyen terveid vannak, mit látnál jónak, kivitelezhetőnek?

Ezzel érdemes foglalkozni, mert úgy van, hogy mással nincs is, amivel nagyon, mert ez mindig fenntart két-három családot. Gondolkozok én még húsmarhában. Kint van a legelő, van vagy 50 hold földem, és oda gondolkozok, hogy tiszta húsmarhával, s juhval felmenni. Az olyan szép dolog lenne, de nem csak egyedül. Van nekem három gyerekem, és ez egy kicsit így jó volna ezzel a segítséggel.

Te saját erődből szeretnéd ezt csinálni?

Saját erőből szeretném ezt, egyértelmű. Én nem vegyülök össze sem az államadóssággal, sem mással, de egyedül ez egy embernek túl nehéz. Itt mindenképpen lehetne. Áram van, villany van, tudnak fejőgéppel fejni bent, és ha kint a mezőn csinálná az ember a juhokkal és így húsmarhákkal, tehát több lábon állnál, lehetne váltogatni. Ez volna még tervben. Lépést kell tartani, mert most már úgy van. Ha több van, tejre is úgy mennek oda. Ha van annyi tejed, amennyi kell, akkor odamennek. Ha nincs, hát nincs. Tehát azt sem lehet, hogy most visszaveszel tíz tehénre. Akkor nem vesznek komolyan. Most tíz tehénnel csarnokba kell hordani a tejet, és az rengeteg időt felveszen. Juhokat mindenféleképpen akarok, meg is van az anyag, tehát istállót akarok építeni még a juhoknak, és meddő állatoknak. Meglátjuk, hogy még mit hoz a jövő, ezekkel a földekkel mi lesz, meddig támogatják, nem tudom ezt.

Ha megszűnne ez a támogatás, akkor is érdemes lenne foglalkozni ezzel az ágazattal?

Aki ebből a támogatásból ügyesen forgatta szerintem a pénzét, nem színes tévét vett belőle, s nem új autót, hanem belefektette a pénzét vagy földbe, vagy a gépekbe, amit később tud használni, az igen. De aki ebből a pénzét, amit most a földekre, s állatokra kifizettek, nem erre a dologra használta fel, csak bizonyos részét, az biztos, hogy nem fog gazdálkodni. A többinek is nagyon nehéz lesz, aki ebbe fektetett, de hogyha már van egy traktorod, s van egy körbálázód, s van egy gereblyéd, s van egy jó kaszád, s van annyi földed, hogy azon tudjál gazdálkodni, azt mindig kiszámolja az ember. Én úgy gondolom, és ezt el is mondtam én az egész gazdának, és ezt elbeszéltük, hogy amit a tejből, borjúkból, s a növendékekből pénzt keresel, abból ki tudod fizetni az embereket, a személyzetet, s nyáron, amiből csinálod a szénát, a silókukoricát, mindent, a saját önköltségedet mindent, s

még pénzed kell maradjon. Ekkor jól gazdálkodtál, és ha megkapod a támogatásokat, a támogatásokból ne kelljen egyáltalán a gazdaságot segítsed. Gazdálkodj úgy, hogy az önfenntartás legyen meg, a család legyen jól és még egy kicsi pénzed maradjon. Ha ezt most így csinálod, s amit kapsz támogatást gépekre, ide-oda, vagy földvásárra, intézed abból ezeket a dolgokat. Azonban, hogyha ezek a támogatások megszűnnek és akkor kell te traktort vegyél, s akkor kell vásároljál, akkor nem lehet. Most adtam ki egy komoly körbálázót, és most vásároltam egyet 12 ezer euróval. Ha nincsen ez a támogatás, és tisztán a tehenekből kell élni, el kell teljen öt-hat év, hogy ennyi pénzt ki tudjál venni. Így most jó, ezért kell ezekre a dolgokra odafigyelni. Ha már nem tudsz új gépet venni, jó minőségűt venni, mert most még adják ezt a gépet... Ha majd nem fogják adni, akkor csak olyant fogsz venni, amit sikerül. Ez az, amire oda kell figyeljen egy gazda, szerintem. Aki jól csinálja, meg lehet élni. Ha nem adnak támogatást, akkor is meg kell tudj élni.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„Mindenki foglalkozzon azzal, amihez a szíve húz."

Fülöp Károly, Szováta

Milyen hagyománya van a családban a juhtartásnak?

Mi mindig tartottunk juhot, olyan 100 körüli számban. Abban éltünk mindig, én ott voltam mindig. A szülőktől sokat tanultam. Emellett mindig a gyakorlat teszi mesterré az embert. A szüleim mellett sokat láttam. Ezelőtt jártak a Burszányok (szerk. megjegyzése: juhokkal vándorló román pásztorok) az úton, azoktól is sokat tanultam. Azok már másképp gondolkoztak, mert románok által lakott részekről érkeztek. Tőlük sokat-sokat meg lehetett tanulni. Persze volt olyan, aki nem árulta el a titkokat, de én eggyel barátkoztam. El is jött ide hozzám, s megnézte a juhokat, én is megnéztem az övét, s összebarátkoztunk. Olyanokat mondott el, amiket én nem is hallottam, s nem is tudja senki rajtam kívül.

Hogy kezdett hozzá a juhtenyésztéshez?

Ez úgy jött magától. Beleszerettem ebbe, mert mindig ezt láttam. A juh olyan, hogy az ember megszereti. Áldott kicsi állat, na. Sajt van utána, bárány, hús. Gyapjú is van utána, de az most mondjuk nem keresett, de eljön az idő, hogy újra keresett lesz. Vissza fognak térni ehhez az emberek, mert egészségesebb. Senkinek nem kell most a gyapjú egyáltalán. Most tartanak juhokat nem hobbiból, hanem eladásra. Én akkor tartottam azt a sok juhot, amikor egy lejt nem adott az állam utánuk, hanem még adót kellett fizetni. Akkor volt nekem 350 juhom. Most már lett sok juhtartó. Olyanok is, akik életükben nem foglalkoztak az előtt ezzel, hogy belekezdtek volna. A faluban engem azon a néven ismernek, hogy juhos Karcsi. Van háromnégy Fülöp Karcsi is, és én úgy vagyok megkülönböztetve, hogy juhos Karcsi.

Hány juh volt a birtokában kezdetben?

A legelső juhaimat édesapám adta, három darabot, vagy nem is, négyet. Azoknak meghagytam mindig a bárányait, s úgy szaporítottam fel, apránként. Olyan tíz év alatt szaporodott fel az állományom 350 darabra. Közben munkába jártam, brigádos voltam. Emellett elvégeztem a kőműves szakiskolát Vásárhelyen. Emellett mentem télen is, nyáron is lakodalmi gazdának. 322 lakodalomban voltam. Én mindig úgy tenyésztettem a juhokat, hogy ember volt fogadva melléjük. Attól járhat-

tam dolgozni. Elmentem dolgozni, de az eszem úgyis a juhokon járt. Most is kimegyek naponta két-három alkalommal, és megnézem, hogy a juhokkal merre jár az alkalmazott, mert a meddő juhok most is legelnek. Mostmár van 64 darab bárány, azok már 30 kilósak. Azok korábban születtek, novemberben. Olyan juhom is van, hogy minden két évben háromszor bárányozik.

Az értékesítést hogy oldotta meg?

Az idén például úgy oldottam meg, hogy vannak Besztercén is barátaim, és az egyik a berbécs bárányokat elvitte, s hozott helyette nőstényeket, s a tavalyaikat elvitte. Azok meg vannak hagyva. De máskülönben a bárányt el tudom adni. A múlt húsvétkor is majdnem eladtam mindenik bárányt, ami elérte a vágósúlyt. Itthonról elviszik, megveszik. Olyan is volt, hogy mind nem tudtuk eladni, de aztán jött a kocsi télen, felrakták, s elvitték. Lehet felvásárlót találni könnyen, ha jók a bárányok.

És a sajt? Gondolom, készít sajtot.

A sajtot a feleségem készíti, és elég nehezen, de eladjuk. Amit nem sikerül, azt eltesszük télire. Most is van. Egy olyan 100-150 kilót el szoktunk tenni télire. Mikor csinálunk egy jó túrós puliszkát, akkor az a legfinomabb. Mindent értékesítünk valahogy. Azokkal a juhokkal van baj, amelyikek ki vannak selejtezve. Azokat nehezen lehet eladni, ha van is, akinek. Ha nem sikerül, akkor levágjuk, s csinálunk miccset.

Takarmányt honnan szereznek?

Nekem van 10 hektár földem, s még van 3-4 hektár föld, ami ide van adva. A tulajdonos veszi fel a terület alapú támogatást, én művelem meg a földet.

Gépekkel dolgozik, vagy inkább kézzel?

Kézi munkával inkább. Traktor nincs, de most veszek egyet. De nem kézzel kaszálunk, hanem géppel. Van egy lovunk is, és van egy szénaösszeverő a ló után, ami olyan, hogy egy fél óra, s egy hektárról a széna össze van húzva. Ez két éve van meg. Azelőtt kézi munkával gyűjtöttük be a takarmányt. Egy darabig nem volt kaszálógép sem. Kaszáltattam, s kézi munkával gyűjtöttem össze a szénát, s hordtam haza.

Miért döntött amellett, hogy ilyen nagy létszámban tenyészt juhot?

Ez nekem inkább hobby. Úgy vagyok ezzel, hogyha az ember tart tíz darabot, akkor elfér még húsz darab. Ha elfér húsz, akkor elfér negyven is. S akkor, ha már ennyi van, akkor, hogy érje is meg már tartani is, akkor már legyen százon felül. Ha

van több, mint száz juh, akkor már érdemes egy embert alkalmazni, mert akkor a munka java részét az elvégzi, és lehet fizetni. De ha felszámolunk mindent, akkor nem érdemes semmivel foglalkozni. De most már nehéz, nagyon nehéz.

Vannak nehézségeik, problémáik?

Nehézség mindig van. De a helyzet az, hogy ezelőtt nem adtak semmi támogatást, úgy is tartottunk. Most adnak a földekre is egy kevés pénzt, és adnak az állatokra is egy kevés pénzt. Ezeket a pénzeket, ha adják, akkor az egyáltalán nem rossz, de akkor jó lenne, ha ezután is adnák. Nem lehet tudni, hogy meddig adják. Ha adják, az sokkal jobb, mert az ember biztos abban, tudja, hogy adnak valamit, és az sokkal jobb, mint hogyha elvennének. A legnagyobb nehézséget ebben a szakmában, az állattartásban, az időjárás tudja okozni. Ha az állatokról van szó, akkor azokat ismerjük, odafigyelünk, de az időjárást hiába figyeljük. Szénacsináláskor, ha napsütés helyett egyfolytában esik az eső három hétig, akkor nem lehet takarmányt csinálni az állatoknak. A tavaly is például pont akkor, amikor a szénát kellett csinálni, végig esett. S akkor a szénák elöregedtek, nehéz lekaszálni, az állat nem szereti. A másik dolog pedig az, hogy hogyha sokat esik, akkor a bárány sem fejlődik kint, megy tönkre a legelőn is. Lesántulnak, s ilyenek. Olyan is volt, hogy egy hónapig esett az eső, és azelőtt levágtunk két hektár sarjút. Mind elrothadt, mert nem lehetett összeszedni az időjárás miatt. Azután össze kellett gereblyéljük, s elégessük.

Akkor inkább a takarmány megtermelésével vannak gondok?

Azzal, inkább azzal. Ha nem jó az időjárás, akkor nem tudunk takarmányt termelni, s nincs, amit adni télen az állatoknak. Közbe jönnek ilyen-olyan betegségek. Az ember meg kell előzzön mindent. Az ember közöttük kell legyen, s akkor látja, ha szeme van hozzá, azt, ha baj van, mert szokva van. Például a fiú, akit alkalmazok, egész nap a juhokkal van, s már rég, hogy nekem dolgozik, s tényleg, ügyes, nem mondhatok semmit, de nem veszi észre, ha valamelyik juh nem úgy viselkedik, ahogy szokott, mert valami baja van. Én bemegyek közéjük, s azonnal látom, hogy melyikkel mi van.

Faj juhai vannak?

Ezek az enyémek mind faj juhok, Besztercéről van a nagy része hozva. Volt néhány suffolk is közöttük, de van közöttük hátszegi fajta bárány is, a racka. A nagy része az állománynak fajállat. Most az állomány nagy része vakisa juh. Itt, ezen

a területen ezek a juhfajták tudnak megélni. Volt nekem az a suffolk is. Egyik barátom hozott két olyan berbécset, s betettük a seregbe. Egy bárány lett. Nem ide valók azok. Azok a nagy berke bárányok, amik Magyarországon is vannak, azokat bent kell tartani, hegyes vidéken nem lehet tartani úgy, mint egyéb fajokat. Azokat nagyon abrakolják. '90-ben mindenki ment Magyarországra, s én is kimentem, mint kőműves. Jó helyen voltam, s jól is kerestem. Jött a húsvét, s én ott voltam. Akinél voltam, az egy mérnök volt. Nagyon jó ember volt, szeretett. Mondtam neki, hogy életemben olyat nem éltem, hogy húsvétkor ne egyek bárányhúst. Mondta, hogy ne búsuljak, mert most is fogok enni. Elment, s hozott egy bárányt. Az élősúlyban volt biztos 30 kilós. Megnyúztam hamar, s minden. Szép volt mindene, de nem olyan volt az íze, mint itt, nálunk. Nagyon tápozzák az állatot, és amúgy sem olyan az íze a húsának, mint az itteni bárányoknak. Amit én tenyésztek, arra azt lehet mondani, hogy bio. Ez nem eszik, csak szénát, s törökbúzát, azt adok nekik minden nap.

Nem gondolkozott azon, hogy biogazdaságnak nyilvánítsa a gazdaságát?

Nem. Pedig ez bio, az biztos, hogy minden bio, mert nem adunk semmit nekik.

Pályázott-e valamire?

Semmire. Csak a terület alapú támogatást kapjuk, s az állatok után. A fiam most 30 éves, s azért azon gondolkodunk, hogy az ő nevére írjuk az állatokat, s kérjünk valamilyen támogatást, pályázzunk. Nálunk megvan hozzá minden, terület, állat, s minden.

Milyen tervei vannak a jövőre nézve a juhokkal?

Hát, nagy terveket már nem szövök, mert 62 éves vagyok. Azt tervezem, hogy legyenek, amíg lehet, mert szépek, gyönyörködök bennük. Amit beleteszek a tenyésztésbe, azt kiveszem, s ha nem is sikerül ez mindig, akkor is szeretem őket. Amíg a jó Isten éltet, addig biztos, hogy meg fogom tartani az állományt. Juh s kutya nélkül nem maradok, ez biztos. Szeretem őket, na, szeretem. Az a helyzet, hogyha eladom a juhokat, akkor ki tudja, milyen nevet adnak nekem?! Akkor már nem leszek juhos.

Tartozik-e valamilyen egyesülethez, szervezethez?

Fel voltunk iratkozva a Juhtartók Egyesületéhez, de az is befuccsolt, mert azután sem szólt senki semmit. Itt nálunk nagyon nincs, akivel ilyent fenntartani.

Amikor összetalálkozunk olyanokkal, akik egy kicsit még értenek a juhokhoz, akkor örökké erről beszélgetünk, s megkérdezzük egymástól, hogy hogy volt nálad, s mi volt nálad, nálam mi van? Volt-e valami baj, valami probléma? Itt elmondjuk egymásnak, s tanulunk belőle, amit tudunk. Aztán ennyi, mit csináljunk? Nem lenne rossz, ha valami ilyen lenne. Hasznosnak találtam azt is, amit a romántól tanultam, és be is teljesült minden, amit mondott. Például olyan is volt, hogy nagy hideg volt, havazott, s mi kint voltunk a juhokkal. Megbárányozott egy juh, és mi megtettünk minden tőlünk telhetőt, de nagy hideg volt. Mire hazahoztuk, addigra a bárány teljesen ki volt nyúlva, és csak kapkodott már a levegő után. Nekem a román azt mondta volt, hogyha megfagyott a bárány, akkor rögtön be kell vinni a melegbe, s olyan hőmérsékletű vizet kell csinálni, amilyen a testhőmérséklet. Azt bele kell önteni egy tálba, s a bárányt belerakni egészen, csak éppen a feje legyen kint. A bárány egy fél órán belül lábra volt állva. Ezt sem sokan tudják. Én mindent kipróbáltam, amit mások mondtak nekem.

Mit gondol, itt érdemes foglalkozni juhtartással? Vagy ezen kívül mivel érdemes foglalkozni?

Szerintem Székelyföldön a juhtartás a legstabilabb tenyésztés jelen pillanatban. S a földek mindinkább legelőnek valók, mint vetni. Például itt nálunk, Szovátán is inkább legelőnek valók a földek. Ezt biztos, hogy érdemes csinálni annak, aki szereti, de nem mindenki szereti. Ebbe érdemes fektetni. Tehénnel is érdemes még foglalkozni, aki szereti. Én már nem szeretem annyira. Mindenki foglalkozzon azzal, amihez a szíve húz.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Lassan mindig valamit fejlesztünk…”

Györffy Endre, Csatószeg

Zenész vagy és gombát termelsz. Hogyan társult össze ez a kettő?

A család korábban nem mezőgazdasággal foglalkozott. Apum kamionsofőr volt sokáig Csíkszentsimonban, amíg működött a Szeszgyár. Édesanyám is ott dolgozott. Apum jelenleg mezőgazdaságban dolgozik, fejőssteheneket tart. Én a középiskolát a Nagy István Művészeti Líceumban végeztem, zenét tanultam. Zenész vagyok, ez a szakmám, 16 éve ebből élek. Ezt szeretem csinálni, ez tett azzá, ami vagyok, mert nagyon sok helyen megfordultam. Voltam zenélni Hollandiában, Svájcban, Németországban, Magyarországon. A Balatonon rengeteget zenéltem, Pesten is voltam egy évet. 2008-ban jöttem haza külföldről, ekkor csak zenével foglalkoztam. Csíkszeredában zenéltem egy vendéglőben minden este. A vendéglő 2010-ben bezárt. Hétvégeken zenéltem, de akkor kezdtem el gondolkodni, hogy mit csináljak, hogy a hétköznapokat is kitöltsem. Körülbelül egy fél évig az energiafűzben gondolkodtam, de rájöttem, hogy nagy befektetés kell hozzá. Hosszú távon lehet, hogy megéri, de kell 15-20 év befektetési táv. Ezt akkor úgy láttam, hogy nem éri meg. Ekkor jött az ötlet a laskagombára. Egy barátommal beszéltük, hogy ő valahol olvasott valamit a laskagombáról, ez akkor nagyon megütötte a fülemet, és utánanéztem. Akkor elmentem, vettem alapanyagot, komposztot hozzá, és az egyiket szétszedtem, megnéztem, mi van benne, minden úgy van-e, ahogy olvastam. Ekkor eszembe jutott, hogy Magyarországon, amikor dolgoztam a Balatonon, akkor volt egy barátom, aki ezzel foglalkozott. Abban az időben nem érdekelt ez a dolog, csak annyit tudtam, hogy gombatenyésztéssel foglalkozik, de ennél többet nem tudtam. Ekkor felvettem a kapcsolatot vele. Volt itt nálam, sokat tanultam tőle, így jött az ötlet, hogy csináljuk meg az első 60 zsákot. Mivel nem volt nekem, béreltem egy pincét. Ebben nagyon jó termésünk volt, jól sikerült. Ezt meg akartam duplázni, de nem jött össze. Ennek több oka is volt. Egyrészt az, hogy tavasszal kezdtem, nagy volt a hőmérséklet. Másrészt pedig, hogy én sem tudtam megadni a kellő hőmérsékletet neki, nem tudott fejlődni. Utólag rájöttem, hogy mi is volt a probléma. Ennek a nagy bukásnak az lett a vége, hogy építettem egy épületet. Ide beraktam 500 zsákot. Az első 500 zsák után betettem még 500 zsákot, azzal megint megbuktam. Az volt a baj, hogy betettük novemberben. Nem voltak erős fagyok,

elég enyhe idő volt. A fűtést úgy oldottuk meg, hogy este bükkfával tüzeltünk. December elején lefagyott az idő erősen, nem volt ez a fűtésrendszer jó, és nem tudtuk a hőmérsékletet szabályozni, még kellett volna egy hetet a 20-22 fokot tartani, nem tudtam. Akkor hagytam is. Lefagyasztottam mindent, annyit buktam, hogy amit beleraktam, az nagyjából a széle a hosszát ütte. Tavasszal, mikor kezdett az idő melegedni, akkor hőlégfúvóval megmelegítettük, és akkor valamennyi termést hozott. Lehet, hogy többet is hozott volna, de nem akartam húzni az időt, és a formája sem volt a megszokott, elkorcsosodtak.

Honnan vannak a zsákok?

A zsákokat mi csináljuk, tehát megtanultam a komposztgyártás módszerét. Ezt az első 60 zsákot Magyarországról hoztam, azon praktikáztam ki a technológiát. Rájöttem, arra, hogy amit Magyarországon csinálnak, az tavaszi fajta laskagomba, és nyárra kell egy francia termék, télire pedig Olaszországból hozatok micéliumot, és abból rakok be a zsákokba. Az információ áramlik. Vannak, akik sokat elmondanak a gombatenyésztésről, vannak, akik nem mondanak el semmit sem. A gombatenyésztés technológiáját többnyire Magyarországon tanultam meg. Most a tavasszal is el voltam, valami gépeket szerettem volna vásárolni, csak magas volt az ára, és nem is tetszett a termék. Azonban memorizáltam a terméket, megnéztem mindent. Nem vettem meg, hanem hazajöttem, és itthon megcsináltam. Így minőségi komposztot tudunk előállítani, mert a komposzt is különböző folyamatokon megy keresztül, és eladásra is csinálunk komposztot.

A legnagyobb munkát a komposzt készítése igényel. Ilyenkor hajnali háromtól este tízig, tizenegyig dolgozunk. Ebben a periódusban még van két-három ember. Utána semmi dolgunk nincs. Három-négy hétig csak nézem, hogy hogyan fejlődik a gomba.

Pályázaton gondolkodtál?

Pályázáson is gondolkodtam, és az idén neki is akartam kezdeni, csak lebeszéltek, mert most jár le az első kiírás, és megvárjuk a következő időszakot, ez a kiírás sem felelt meg. Volt az a negyvenezer eurós pályázat, azt szeretném jövőben megcsinálni. Csak gombára nem lehet pályázni, pedig már a fejemben megvan, hogy mire lehetne elkölteni, de meglátjuk, milyen pályázási lehetőségek lesznek jövőben. Ha nem lesz lehetőség gombára pályázni, akkor sincsen gond, mert van apámnak ló, meg tehén is, így ketten meg tudjuk csinálni. Ő foglalkozik a teheneivel, amit én nem szeretek, én gombászok. Szeretnék pályázni napelemes rendszerre, mivel a

világítást meg lehetne oldani, öntözőrendszerre, mert az esővizet tudnám öntözésre használni, mert sokkal jobb, mint a hálózati víz. Fűtésrendszer is kellene télire, amit az idén meg akarok csinálni föltétlen, mert ha nem, a télen nem tudok termeszteni. Ezeket a dolgokat, ha pályázattal, ha anélkül, de meg fogom csinálni.

Honnan szerezted rá a pénzt?

Zenész vagyok. Nem kellett túl sok pénz. Előre nem volt épületem, bérelni kellett, de kis helyiséget béreltem, nem volt drága a bér. Induláskor az alapanyagokat úgy gyűjtöttem be, hogy szerusz, komám, nincs véletlenül egy kis szalmád? Adjál nekem 3-4 szalmabálát, aztán elintézzük. Nekem kapcsolataim vannak. Hála Istennek ismernek az emberek, szégyenlős sem vagyok. Így indult ez a tevékenység. Egyre nőtt a zsákok száma. Most van 700 zsákom, várjuk a betakarítást, hogy a szalma, meg amik még kellenek bele, az legyen helyben. Aztán ezt meg akarom duplázni, hogy 1500 zsák legyen, a végső célom pedig, hogy építsek még épületet, és egyfolytában legyen termés. Ne legyen kiesés. A piacon tudjam mondani, hogy minden héten legalább 3-4 nap hozom a friss termést. Május-júniusban rengeteg gombám volt, a piacon is sok volt. Most kellene gomba, de nincs. Ha lett volna még épület, májusba tettem volna az új rendet, most is lenne. Az egyik leterem, jön a másik, lehetne forgatni. Nem akarok én ebből meggazdagodni, ha volna egy kolléga, akinek lenne két épülete, akkor nekem nem kell több. A lényeg az, hogy a piacot tudjuk ellátni, mert amikor nincs gomba 2-3 hónapig, akkor veszítesz az előnyből. Ez egy olyan folyamat, ahol jó elsőnek lenni. Előre keltem éjjel háromkor, és mentem Brassóba a piacra, hogy reggel elsőnek legyek ott, mert ha volt más előttem, nem vettek tőlem. Ha első voltam, el tudtam adni, mert nem tudták, hogy aznap hoznak-e még gombát. Ezt is a saját bőrömön tapasztaltam ki. Tavaly nem volt baj az áruval, ha délben vittem is, elfogyott.

Milyen gépekkel dolgozol?

Traktor, az van, az édesapám tulajdona, de bálázót szeretnék venni, amiért minden évben sokat kell fizetni, mert évente 3000 bálát legalább kell csináljak. Szacskálógép is kellene. Jelenleg úgy oldom meg a szacskálást, hogy van szénafelfújónk. Abba késeket raktam, de nem tökéletes, nem annyira szacskál, amennyire kellene. A többi gép megvan, ami a komposztoláshoz kell. Még egy adagolót rendeltem meg. Használtat hoznak Németországból, de az jó, mert beteszi a komposztot, ami kell, a zsákokba. Kézzel dolgozzuk el, és kézzel zsákoljuk be. A zsákológép, az nagyon

drága. Az olyan gép, amely minden folyamatot elvégez, nem kell oda a kézi munka, de nekünk nem kell olyan. De a szacskáló és a bálázó szükséges.

Kik segítették ezt a tevékenységet?

Előre édesapám segített. Nélküle sokkal nehezebb lenne felépíteni ezt az egészet, nem lenne a traktor, földek, a szénafelfúvó, ladenwagen. Ezek mind drágák, mindezen gépek nem erre voltak kialakítva, de egy kicsit átalakítva erre a célra is megfelel. Tehát az édesapámtól kaptam a legtöbb segítséget.

Eléggé kreatív vagy. Amelyik gép nincs meg, azt megcsinálod magadnak.

Ez így van, az a gép, amit Magyarországon venni akartam, az ott rozsdás is volt, meg drága is. Hazajöttem, megcsináltam azt kicsibe, amíg az 1000 zsákot állított elő egy nap, én napi 100 zsákot elő tudok állítani. Ez nekünk elég is, mert a 700 zsákot, mikor csináljuk a berakást, nem egyszerre csináljuk, minden nap berakunk 100-at, eltelik egy hét, nem egyszerre terem le. Mire a végére érek, az elsők kezdenek fejlődni. Tehát van egy-egy napos különbség, ami a termésben is megvan.

Hogyan értékesíted a terméket?

Az első 60 zsákot itt helyben eladtam. Amikor megcsináltam az épületet, és betettem az 500 zsákot, akkor nekem semmi piacom nem volt. Az első nap lett úgy 30 kiló. Nem sok, de beültem az autóba, és jártam körbe az üzletekbe, hogy nem-e érdekli, kóstolják meg, és el is adtam, de Alcsík ezzel a 30 kilóval el volt látva. Egész nap eladtam nagy nehezen a 30 kiló gombát. Másnap termett 150 kilót. Beültem a kocsiba, Brassóba mentem. Ekkor gyönyörű termésem volt, olyan gombám, hogy senkinek nem volt olyan a piacon. Valaki meg is vette, és a piacról kifele jövet jött a szerencse. Valaki egy telefonszámot a kezembe adott, és azóta ennek a személynek hordom a gombát. Ez piac, van eset, hogy helybe kifizetik, van, mikor nem tudnak fizetni, de a következő alkalomkor fizetnek. Ez kölcsönös bizalmon alapul. A fizetéssel nem volt baj, az ár, az változik. Az ár sok mindentől függ, minőségtől, mennyiségtől stb. Ez a felvásárló az, akihez már két éve hordom a termést. Nyitottak egy konkurens felvásárlót melléje, de nem változtatok. A mennyiség iránt való igény, az változó, van olyan nap is, amikor 500 kilót is el tudnék adni.

Zsákonként mennyit terem?

Zsákonként a termés változó mennyiségű, a kondíciót legjobban az időjárás tudja megadni neki. Hiába öntözünk, ha kint van egy hetes eső, és az igazi eső

páratartalma van itt, akkor annyi a gomba, hogy nem győzöd, általában 3-4 kiló egy zsákon. Ha száraz évszak van, mint most is, akkor kevesebb a termés. Ez a 3-4 kiló kb. 3-4 alkalmat is jelent, első alkalommal a legtöbb, a másodikon 2 kiló, de ez függ a zsáktól is. Annyira érdekes, hogy egyforma alapanyagból csináljuk, de van zsák, amelyik többet ad le, és van, amelyik kevesebbet. Ugyanaz a zsák többször terem, az első rend a legnagyobb, a legszebb, utána csinál körülbelül egyhetes pihenőt. Utána megint terem. Most is van egy kis hullám. Ma vettem az első rendet le róla, ez már a harmadik vagy negyedik termés. Ha ez lejön, dobom is ki a zsákokat, hozom az újat.

Mire kell a szalma?

A szalma a komposztba kell, oda rengeteget elhasználunk, az alap 70 százalékát jelenti. Ezt lehetne bioterméknek is minősíteni. Ennek utána is érdeklődtem, mert vegyszert nem használunk semmit. Legyek ellen ezzel a ragasztóval védekezünk, amit a lámpákra ragasztunk. A világításhoz energiatakarékos égőt használunk. Nálunk többnyire a legyek a kártevők, mást nem nagyon észleltem, de a legyek, azok, főleg a telepítés után, támadják, akkor nagyon sok kell legyen a ragasztóból. A baktériumok ellen úgy védekezünk, hogy mindig, mikor újat telepítünk, sterilizáljuk. A sterilizálást többféleképpen végezzük. Klórral, pompa segítségével mindent befújunk. Azt hagyom egy napot, utána mindent kimeszelünk, az ablakokat is fertőtlenítjük. Utána jön a telepítés. Az inkubációs idő alatt rajtunk kívül senki nem mehet be. Ilyenkor a legkényesebb, ilyenkor juthatnak be a baktériumok. Ekkor csak én járok be védőöltözékben. Mikor kezd termést hozni, megerősödik az egész rendszer, akkor már nem annyira veszélyes. Addig semmit nem igényel, 20-22 fok kell, és kevés páratartalom. Mikor megerősödik, már kell szellőztetni, fényt igényel. A locsolást az öntözővel oldjuk meg jelenleg, a földet öntözzük. Az öntözés az időjárástól függ, mert mikor esős idő van, akkor túl párás a levegő. Olyankor ventilátorral fújtassuk, hogy kicsit legyen szárazabb, mert ha nem, akkor nedvesek lesznek a gombák, és nem tetszik a piacon. Száraz időben naponta egyszer öntözök, többnyire esténként, úgy 50-100 liter vizet behordok.

Van egy srác, aki besegít. Egyedül ezt nem tudom csinálni, mert zenélni is rengeteget megyek, és a barátnőm is besegít. Annyira megszerettem ezt a tevékenységet, annyira szépnek tartom, amikor kidugja az orrát a zsákból a gomba, mert hát az élőlény. Ezelőtt három évvel eszem ágában sem volt, hogy gombát termesszek, csak úgy jött az ötlet, hogy valamit kellene kezdeni, mert család kellene. A zenélés éjjelezéssel jár, már az sem hiányzik, ezt a tevékenységet fejlesztjük, és valami lesz.

Változott-e a technológia a kezdetekhez viszonyítva?

Változott, lassan mindig valamit fejlesztünk. A tapasztalat a legjobb tanító. Nem szabad feladni, ha valaminek nekifogtál, menni kell tovább. Második bukásnál, amely nagyobb volt, úgy tízezer lejt elejtettem a zsebemből. Nem kicsi pénz, mi, mint kisvállalkozás, bizony megéreztük. De ez van, felálltunk, a következő telepítés jól sikerült, hála Istennek. Ezt folytatjuk, reméljük, hogy jól sikerül. Jelenleg, ahol a komposztot készítjük, az szabad ég alatt van, ezért ebből sok tönkremegy az eső, valamint a hó miatt, azt be szeretném építeni. Ezt önerőből szeretném megcsinálni, gépekre pályáznék. A pályázatok esetében hátráltat a bürokrácia. Saját résszel kell rendelkezni, és többnyire utófinanszírozásosak. Jövőben viszont a 121-est szeretném megpályázni.

A tanácsnál termelőként vagyok bejegyezve, és a termék biotermék is lehetne, mert, habár mi nem használunk semmilyen vegyszert, de a szalma, amit felhasználok, azt nem én termelem. A gabonát, amiből a szalma lesz, vegyszerezhették, de a technológia, amin keresztülmegy a komposzt, nagyjából kellene semlegesítse az esetleges vegyszereket. Így még nem minősíthetem bioterméknek. De talán majd egyszer. Tudom, hogy létezik szolgáltató iroda, aki minősíteni tud. Azonban, ha bioterméknek minősül, sem biztos, hogy jobban tudom értékesíteni.

Az értékesítés jelenlegi módja megfelelő számodra?

Meg lennék elégedve, ha lenne több gombám. Az ára folyton változó, az sem gond, eddig még sikerült értékesíteni. Én azt mondom, ha így el tudom adni, akkor nincs baj. Más gondolkodású ember ilyenkor azt mondaná, hogy nem éri meg, mert még Brassóba kell vinni a terményt. Abban is sokszor válogatnak. Ilyenkor türelmesnek kell lenni, vagy olyan minőségű árut kell vinni, amely kifogástalan. Tehát a makacsság nem megy.

Ha jól értettem, felvetted a kapcsolatot hasonló tevékenységet folytató személlyel.

Igen, van egy jó barátom, meglátogatjuk néha egymást, telefonon is beszélünk, megosztjuk a tapasztalatokat.

Valamilyen termelői szövetkezethez, hálózathoz tartozol-e?

Szeretnék, vagyis ha pályázni fogok, akkor muszáj lesz, és az oklevél miatt tanfolyamot is fogok végezni. Azonban még ilyen tanfolyamról nem halottam, de valahol biztos van. Rendelkezem mezőgazdasági diplomával jelenleg.

Melyek a jövőbeni tervek?

Ha a jövőben a pályázatot meg tudom csinálni, akkor csinálok egy céget is. Mikor ennek nekifogtam, készítettem magamnak egy ötéves tervet, amely szerint jól haladok. Még többet is valósítottam meg, mint amennyit eddig elvártam. A jövőben egy külföldi piacot szeretnék. Ahhoz még sok kell, de lassan meglesz. Ha sikerül pályázni, akkor gyorsabban mennek a dolgok, ha nem sikerül, akkor lassabban. Hitelt viszont nem akarok felvenni, még akkor sem, ha tíz év alatt tudom ezt megvalósítani, mert ide nagyon nagy hitel kellene, nagy a törlesztő részlet is, és hogyha újra egy bukás jön, akkor mit csinálunk? Így még túltesszük magunkat rajta, de hitellel bebukunk. Én így látom jónak, hogy lassú víz partot mos. Lassan csináljuk, és nem érezzük meg annyira, hogyha baj van, mert nem lehet kiszámítani. Akármikor közbejöhet valami, bármi. A nyáron jó idő volt, sok volt a gomba, nem volt ára. Most nincs gomba, ára viszont lenne. Ezek érdekes dolgok, nem tudtam felfedezni, hogy hogyan szabják meg az árat.

A jövőre vonatkozóan a vállalkozással kapcsolatosan bizakodó vagyok, nem szeretek borúlátó lenni. Maximálisan oda állunk, amit tudunk, csinálunk, a végeredmény akkor látszik, mikor már le is termett, el is adtuk, akkor tudunk számítást végezni, hogy ennyi termés lett, ennyit adtam el ilyen árban, ennyit fektettem bele, akkor tudjuk meg, hogy van-e profit.

Milyen megjegyzéseket kaptál a környékbeliektől a vállalkozásodra vonatkozóan?

Érdekesnek találják. Nyáron gondoltam el, hogy mindjárt turisztikai látványosságot kell csináljak belőle, mert jönnek, nézegetik sokan. Voltak Brassó megyéből. Itt a faluban magyarországi vendégek is látták, és csodálkoznak, hogy hogy létezik. Érdeklődnek sokan, még irigykednek is.

Az innovatív vállalkozásoknak van-e jövője, érdemes-e foglalkozni velük?

Van jövője. Legelső dolog, hogy meg kell próbálni. Azt, hogy ezt megpróbáltam, nem bántam meg, mert biza jó dolog. Gondok mindig akadnak, de túllépünk rajtuk. Fejleszteni kell. Majd, ha úgy látjuk, hogy nem működik, akkor változtatunk. Akkor tudom azt mondani, hogy a vállalkozás nem működik, vagy nem járható ez az út, amikor a terményt a piacon nem tudom eladni. Amíg el tudom adni a terményt, addig nincs baj. Még egyelőre úgy látom, hogy jól megy ez a dolog. Azonban folyton változik. A tavalytól az idénre is változott, egyik év nem olyan, mint a másik. Lehet, hogy jövőben jobban fog menni, de lehet, hogy nem, erre nem lehet

felkészülni. Szükség van a kreativitásra. Mikor nem tudtam a terményt eladni, nem jöttem haza, és nem kezdtem sírni, hanem fogtam magam, Brassóból hazajöttem, és mentem át Vásárhelyre. Kész, most elbuktam száz lej üzemanyagot, de nem buktam el ezer lejt. Ez van.

Hogyan látod, milyen típusú vállalkozást érdemes itt indítani?

Nem tudom. Annyi lehetőség van, mindenki jár külföldre epret szedni, málnát szedni. Ha van földed, az életet ad. Sok dolog van vele, de abból meg lehet élni. Lehet mondjuk hagymát, vagy tököt termelni, azt jobban el lehet adni, mint a pityókát. Lehetne eprest, vagy málnást is csinálni, csak ha valamit termelsz, mellé kell állni, elültetni, gondozni, és értékesíteni kell. Ha ez az egyik helyen nem sikerül, másik helyre kell menni. Nincs, amit csinálni, menni kell tovább. Úgy gondolom, hogy az, amivel foglalkozol, törődést igényel, és érzi az élőlény is ezt a törődést véleményem szerint. Ha valamit elhanyagolnak, akkor az csak olyan lesz. Szeretem ezt a tevékenységet.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Kialakult egy irány, tudom, hogy merre akarok tartani."

János Csongor, Csíkdánfalva

Milyen iskolai végzettséggel rendelkezel, mivel foglalkozol jelenleg?

Könyvelőségi szaklíceumot végeztem, és jelenleg főállásban egy magáncégnél ügyintézőként dolgozom. A munka mellett most mangalicatenyésztéssel foglalkozom, ez hobbyként tekinthető.

Gazdálkodtak-e a szüleid?

A szüleim magánszférában dolgoznak, ők sohasem gazdálkodtak.

Honnan szereztél információt a tartásukról?

Én Magyarországon elvégeztem egy kétéves képzést mezőgazdaságban, de a mangalicákkal kapcsolatosan semmit sem tudtam. A mangalicák tenyésztése a véletlennek is köszönhető, csak egy ötlet volt, ugyanis 2011-ben egy magyarországi barátom hívott, hogy ad nekem malacokat. Előre nem gondolkodtam ezen, és kaptam 12 malacot. Konkrét tervek tehát nem voltak, ez csak egy ötlet volt, hogy ha már kaptam, akkor neveljem fel. Hoztam 12 malacot Magyarországról. Azoknak a nagy részét elajándékoztam. Tulajdonképpen négy koca volt, ami be volt állítva malacozni.

Mit szólak a szülők, az ismerősök, mikor hazahoztad az állatokat?

Ez egy külön történet. Kimentem Magyarországra egy barátommal, a barátom autójába a malacokat beraktam, és én ottmaradtam. Felhívtam anyut, hogy valami helyet csináljon, mert semmi nem volt, és visznek valamiket. Mit? Mondtam: meglátjátok.

Nem volt semmilyen gazdasági épület, senki nem foglalkozott gazdálkodással?

A nagyszüleim foglalkoztak, valami régi épület volt. A barátomék hazaértek éjjel valamikor és az ólba bedobálták a 14 malacot. Másnap apám hívott, hogy hol vagyok? Mondtam, én is jövök egy hét múlva. Így kezdődött. Eltelt körülbelül egy év, elkezdtek malacozni. Akkor nem fértünk otthon. Elkezdtünk gondolkozni, hogy akkor most mi legyen, el sem kellene adni, mert jók is, akkor próbálkozzunk meg

egy farmmal. Először ezzel a farmmal picit át akartam menni a vadas tenyésztésre. Vaddisznóm is volt, de annak szerencséje volt, mert megszökött. Most a Hargitán van élőbe, de három évet nálam volt. Azalatt annyi kárt csinált, hogy sokat. Gondoltam, hogy ezt is úgy lehet tartani, mint a malacokat, tenyésztem. Beszereztem, csak ezt hivatalosan nem lehet tartani. Szépen feljelentettek, és meghurcoltak rendesen, ezt nem szabad tartani.

Hány darab állat van jelenleg?

Jelenleg 30 jószág van, ebben vannak malacok, kocák, amelyek a fennmaradást biztosítják, és vannak olyan egyedek is, melyeket eladásra hizlalunk.

Hol tartod most az állatokat?

Jelenleg a településen kívül, a Hargita aljában van a farm, mely körülbelül egy hektárnyi terület.

Saját terület volt?

A területet vásároltam. Azt bekerteltük, építettünk egy istállót, ahol az állatok elkülönítve tudnak malacozni. Aztán villanypásztort is telepítettünk, amelyhez vásároltam napelemeket is. Ez a villanypásztort folyamatosan ellátja árammal. A farmon egy patak is átfolyik, amely nagyon előnyös a tartás szempontjából. Mikor megvásároltam a területet, akkor fűzfa borította. Kiirtottuk, ki is kellett takarítanunk belőle, hogy legyen hely is, de még vannak fák, amelyek árnyékában tartózkodnak a kocák. A településről az utat is meg kellet javítani, mert a gabonát nagy kocsi viszi a farmra az állatoknak.

Nem is az építéssel, a fenntartással van a gond, hanem az ellátással, mert sokba kerül az élelem, mert rengeteg gabona kell, ami sok pénzbe kerül. Mára már spórolós intézkedést is hoztam, egy részét a területüknek lezártam, így nem járnak le a patakra. Ezt azért csináltam tulajdonképpen, hogy egy kicsit spóroljak, mert minél nagyobb a terület, annál többet mozognak, többet esznek, és az hatalmas mínusz.

Miért kell az állatokat a szabadban tartani? Az itthoni tartás nem jó?

Csináltam úgy is, hogy tartottam itthon is belőlük, és tartottam a farmon is, de az ízük nagyon különböző volt. Igaz, hogy amit itthon tartottam, azt fele költségből, fele árból felneveltem, és fele idő alatt, mert mivel zárt helység volt, nem tudta lemozogni. Ami nem nagy előny, az az, hogy tanyán télen nem fejlődnek, mert amit esznek, azt zsírnak lerakják. A hideg ellen védekeznek, azt leégetik magukról.

Itthon csak etetjük, és mondják ugyan azt, hogy nem úgy fejlődik, mint a hagyományos disznó, azonban ezek ugyanúgy fejlődtek, mert kis helyre be voltak zárva. Ezeknek az állatoknak kell a szabadság. Odakint a tanyán elvannak, turkálnak, imádják a sárt. Időben, ami szabadon van tartva körülbelül 2-3 év alatt nő akkorára, mint amely be van zárva kis helyiségbe.

Van-e segítséged, alkalmazottad?

A munkában a szülők segítenek be. Ezzel én meggyűjtöttem a bajukat, de most 60-70 százalékban ők gondozzák az állatokat. A gondozás nagyon le van csökkentve. Itt nem kell a trágyát takarítani. Ami a munkaidőt illeti, körülbelül egy nap kell dolgozni velük egy órát, ugyanis nagyjából automatizált rendszer van, ezért a nap bármely időszakában feltölthető ez a rendszer. Így nem igényel kemény fizikai munkát. Egy nap egy nő simán elvégzi az egészet egy óra alatt, izzadtság nélkül. Nagyjából automatizált rendszer van, nincs időhöz kötve, hogy reggel-este kell enni adni. Mikor akarsz, felmész, a 24 órában mikor mész, akkor jó. Tervben van az is, hogy alkalmazok valakit, de majd csak hosszú távon.

Van erre a tevékenységre vállalkozásod?

Van erre saját vállalkozás, tulajdonképpen a pályázat miatt nyitottam ezt a céget.

Mennyire jövedelmező ez a tevékenység?

Eddig még anyagiak szempontjából nem túl jövedelmező, eddig még mind mínusz az egész. Még egy pár év kell, hogy jövedelmezővé váljon.

A magyarországi gazdaságból, ahonnan hoztad a malacokat, szerinted meg lehet élni?

A magyarországi gazdaság sem jövedelmező túlságosan, nem lehet ott sem megélni belőle. Itt jobban meg lehet élni belőle szerintem. Annyi a különbség, hogy a mangalicák eladási ára itt kétszer akkora, mint ott, de a gabona itt kétszer olyan drága, mint ott. Ha ennyire boncoljuk a pénzügyi dolgokat, akkor egyik a másikat kompenzálja, de az anyagiakat azonban nem szabad számolni, mert ha számolnám, akkor felakasztanám magamat. A tavalyi évben lejegyeztem a költségeket A-tól Z-ig, és akkora összeget költöttem rájuk, hogy ha egy ember egy évben annyit keres, az nagyon jó.

Voltak-e problémáid?

Ami a tartásukat illeti, mivel itt még nincs hagyománya, illetve régisége ezen a vidéken, ennek az állattartásnak a szabad tanyán való tartásánál télen van a baj. Magyarországi barátom mondta, hogy télen neki az állatok a szabadban szaporod-

nak, tesz alájuk szalmát, és kész. Ez a tevékenység nálunk nem annyira vált be, mert télen itt sokkal hidegebb van. A hideg miatt körülbelül 50 jószág pusztult el. Az első években több kár volt. A tájékozatlanság, illetve az ismeretek hiánya miatt eddig körülbelül 100 darab jószág pusztult el. Azt kell mondanom, hogy sajnos a saját káromon sokat tanultam. A hidegen kívül ilyen kedvezőtlen körülmény, amely veszteséget okozott, az a fertőzés. Voltam úgy, hogy elvittem máshova pároztatni, és fertőzést hoztam vissza, az állat pedig elpusztult. Most már úgy vagyok, hogy mindent, ami elpusztul, viszem a laborba, hogy megtudjuk, mi okból történt. A múlt héten is az egyik állat az egyik nap teljesen rendben volt, másnap fel volt fordulva. A laborban kiderült, hogy tüdőgyulladást kapott. Mitől kaphatott tüdőgyulladást, azt nem értem. Télen megtörténhet, mert hideg van, de a nyári időszakban ez nem áll fenn.

Hogyan tetted ismertté a tevékenységedet?

Azt kell mondjam most, hogy a Megyei Tanács segített az ismertté válásban, mert létrehoztuk a Mangalicatenyésztők Egyesületét. A megyét három régióra osztottuk. Közgyűléseket tartottunk, összeismerkedtünk. Elmentünk, megnéztük, hogy kinek mije van, így tapasztalat által tudást szereztünk. Az állatok szabadon tartását azonban kevesen tesszük.

Volt valamilyen pályázat?

Egyszer pályáztunk a Megyei Tanácshoz, mint egyesület, azonban az egyesület keretén belül senki nem jelentkezett, csak egyedül éltem ezzel a lehetőséggel, így egyedül nyertem meg azt az összeget, amit az egyesületnek írtak ki. Mára már van motiváció, kialakult egy irány, tudom, hogy merre akarok tartani.

Hogyan tudod értékesíteni?

Értékesíteni elsősorban a kapcsolatok által tudom. Van néhány jószágra, kétháromra előre rendelés, de 30 darabra nincs. Tudni kell azonban azt, hogy ennek a jószágnak magasabb az ára, mint a hagyományosnak, ezért nem egyszerű az értékesítése sem, azonban van igény rá. Aki tudja, hogy ez mi, az megveszi, az ár sem számít. Aki nem tudja, az az árát, ha meghallja, fordít hátat. A legtöbb állatra alkalmi vevő van. Nekem az a legmegfelelőbb, hogy élősúlyban akár alkalmi vásárlóknak is eladjam. Saját feldolgozásba még nem akarok belekezdeni. Ha nagyon kényszerítnek rá, biztos, hogy a későbbiekben még belefogok, főleg, ha támogatások is lesznek rá.

Vannak-e terveid ezzel kapcsolatosan a jövőre vonatkozóan?

Vannak tervek. Van egy fogadó, ahol a tulajdonossal beszéltük, hogy szövetkezünk, és disznótoros vacsorákat szervezünk. Lehet, hogy hagyományt is teremtünk vele, de még engedélyek kellenek, és még tárgyalni fogunk erről a dologról.

Az egyesületen belül is van ígéret arra, hogy segíteni fognak az értékesítésben. Ott már fel kell dolgozni, készterméket kell árulni. Hosszú távon csatlakozom én is hozzájuk, de még azzal nem akarok foglalkozni. Az élősúlyban való forgalmazása most megfelel nekem.

Be lehetne törni úgy a piacra, mint az egyik ismerősöm, aki tart néhány állatot, a többit felvásárolja, feldolgozza, aztán értékesíti. Ezzel a lehetőséggel azért nem élek egyrészt, mert fontos nekem a tiszta forrás, annak érdekében, hogy állandóan ugyanazt a minőséget tudjam biztosítani, másrészt jelenleg még nem rendelkezem a kellő mennyiséggel, mert ahhoz legalább 100 jószág kell, hogy állandóan, megszakítás nélkül jelen tudjunk lenni a piacon.

Az interjút készítette: ***Péter Zsuzsa***

„Ezt csak az tudja csinálni, aki szereti, más nem."

János Loránd, Csíkmadaras

Van-e családi háttere a gazdálkodásnak vagy éppen a nyúltenyésztésnek?

Édesapám a Hamerock-nál volt öntős, most jelenleg nyugdíjas, anyum pedig elárusító volt. Gazdálkodtak is emellett, de csak a maguk részére. Volt néhány tehén, egy ló, disznó, ennyi. Nagyba nem gazdálkodtak. Én faiparit végeztem a Venczel József szakiskolában, asztalos szakmát szereztem. Dolgoztam tíz évet asztalosműhelyben, s azután fogtam neki a fajnyúl tenyésztésének. Mindig tartottunk nyulakat, csak nem fajnyulakat, hanem házi nyulakat. Kicsi koromtól ismertem a nyulakat, és foglalkoztam velük. Szerettem, a kedvenc állataim voltak a nyulak.

Hogyan jutott eszedbe az ötlet, hogy fajnyulakat kezdj tenyészteni?

Az úgy volt, hogy 2002-ben elmentem egy kiállításra Csíkszeredába, és ott láttam először a német óriás nyúlfajtát. Akkor ott fehér is volt, de szürke volt inkább. Nagyon megtetszettek nekem, és akkor megvásároltam az első nyulakat 2002 tavaszán. Itt Zsögödben vettem meg az első nyulakat. Akkor már megvolt a Kisállattartók Egyesülete, és az egyesület elnökétől vásároltam meg két süldő nyulat. Onnantól minden évben sok nyulat vásároltam.

A ketreceket vetted, vagy te készítetted?

Vettem is néhányat, de a legtöbbet én készítettem. Megnéztem egy ketrecet, hogy hogy van elkésztve, és megcsináltam. Nem túl nehéz.

Mekkora befektetés fajnyulat vásárolni?

Az attól függ, hogy milyen fajta a nyúl, és mekkora. 100 eurótól kezdődik egy kifejlett példány ára. Én erre kigyűjtöttem a pénzemet. Megvettem az első néhány nyulat, és akkor már 2003-ban tagja lettem a Kisállattenyésztők Egyesületének, és már állítottam is ki nyulat. Akkor már volt nyuszim, amit erre a célra kiválasztottam. Most már több mint tíz éve járok kiállításokra, minden évben van erre lehetőség.

Vettél igénybe pályázatot?

Igen, a tavaly pályáztam meg a 141-es kiírást. Úgy néz ki, hogy megnyertem, de még most várjuk a további fejleményeket, és hogy folyósítsák az első összeget.

Külföldön jártál?

Igen, én egyszer voltam Németországban kiállításon, Waldheim-ben. Most két éve, három éve. Van egy kolléga, aki többször megy oda, minden évben szokott menni, és vele mentem ki kiállításra. Úgy működik, hogy onnan szoktuk vásárolni az apaállatokat minden fajta nyúlból. Az a lényeg, hogy minél többször tudjuk az állományt frissíteni, ezért szoktunk gyakran apaállatot vásárolni. Ha jók a gének, amiket átad az apanyúl, akkor jó a nyúlállomány is.

Te már vállalkozást tartasz fenn?

Igen, de a vállalkozás úgy van, hogy abban a nyulak is benne vannak, de az egyéb állatok is, a termőföldek, minden. Van néhány darab juh, disznó, de a nyulak tartására, tenyésztésére fektetjük a hangsúlyt.

Van szükséged segítségre?

A segítség mindig jó, ha van. A családtagok szoktak segíteni, főleg a takarmány megtermelésében, amit a nyulaknak adunk. Szoktunk adni nekik takarmányt, pontosabban lucernát, az a legjobb nekik. Emellett esznek árpát, a gabonafélék közül az árpa felel meg nekik a legjobban, és esznek tápot is. Vásárolni szoktam az árpát is, és a tápot is. Sárgarépát is szoktam adni ősszel nekik. Egyebet nem szoktam adni. Azt eszik, amit a házinyulak, nem igényelnek megkülönböztetett ellátást.

Milyen fajtákat tartasz?

Nekem négyféle fajnyulam van. Van a szürke német óriás, fehér német óriás, van az óriás kosorrú, és a fehér újzélandi fajta. Német óriás fajtából is több színváltozat van, de nekem ez a kettő szín van. Az óriás kosorrú fajtából is tizenhárom színváltozat van elismerve. A kosorrúból most nem tudom pontosan, hogy nekem hány színváltozat van, de tizenhárom szín van elismerve a fajtából. Jelenleg van 154 fajnyulam, ebbe bele van számolva az egy hónapos nyúltól a legidősebbig az összes példány. Egy fajnyúl körülbelül két-három évig él, illetve élhet négy éves korig is, de az már nem alkalmas tenyészállatnak. A bakokat mindig szoktam vásárolni, leginkább Németországból, van Ausztriából származó bak is jelenleg a birtokomban. Vásároltam bakokat még Magyarországról, Szlovákiából. Attól függ, melyik fajtát hol lehet jobban elérni, de én inkább Németországból szoktam vásárolni, mivel az az ország a német óriások hazája. Ez a vásár vagy úgy működik, hogy az egyesületen keresztül jutunk hozzá, vagy mi, tenyésztők, kimegyünk kiállításra, vagy inkább

elmegy a barátom, és akkor hoz nekem is onnan bak nyulat. Inkább barátokkal tudunk hozatni, vagy egymás között is tudunk vásárokat lebonyolítani.

Eladni szoktad a nyulakat?

Inkább eladásra vannak tenyésztve ezek a nyulak, mert a húsa a német óriásnak nem megfelelő fogyasztásra. Sok a veszteség ennél a nyúlfajtánál, mert nagy a bundája, a feje, nagyon sok a veszteség, körülbelül a súlyának a fele csak a hús. Ami nagyon alkalmas nyúlfajta levágás céljára, azok a közepes termetű nyulak, mint a fehér újzélandi, vagy a vörös újzélandi, több szín van abból a fajtából is. Megfelelő még a kaliforniai fajta, ezek a legalkalmasabbak levágás céljából.

Ez az a fajta, amit láttam odakint, a rövid fülű?

Igen, az volt a fehér újzélandi. A német óriás, mint mondtam, nem alkalmas levágásra, de eladásra igen. Inkább élősúlyban szoktuk eladni. Én hozom, vagy hozatom a bakokat a tenyésztéshez. A nőstényeket én tenyésztem ki. Nagyon ritkán nőstényt is vásárolok, de inkább bakokat szoktam.

Igényelnek-e ezek a nyúlfajták különösebb elbánást, esetleg veszélyezteti-e őket betegség?

Betegség veszélyezteti őket, a nyúl a legkényesebb állat szerintem. Minden évben oltani kell őket. Van éves oltóanyag, illetve van féléves is. Én a fél éves oltóanyaggal dolgozom, általában tavasszal és ősszel adom be nekik. A nyúlfiakat két hónapos korukban kezdem beoltani. Az oltóanyag egy betegség ellen van, lényegében agyvérzés ellen, más nevén vész. Aztán vannak egyéb betegségek is, mint a kokcidiózis, az puffadás lényegében. Van még a felénk ritka myxomatosis, amit a szúnyogok hordoznak, terjesztenek. A kokcidiózis azonban errefele is gyakori, és leginkább a két és fél, három hónapos nyulakra veszélyes, az idősebb nyulakra már nem annyira.

Amit eddig mondtál, abból úgy tűnik, hogy nagyon értesz a nyulakhoz. Ezt a tudást honnan szerezted meg?

Ezt a tudást leginkább a többi nyúltenyésztőtől szereztem, beszélgetések során. Tíz éve elmúlt annak, mint már említettem, hogy nyúltenyésztéssel foglalkozom, és tartjuk a kapcsolatot egymással. Minden héten van egy gyűlés, van, amikor sikerül elmennem, van, amikor nem. Ott szoktuk leginkább egymással megbeszélni a dolgokat, tapasztalatokat. Vannak idősebb nyúltenyésztők, akik már tapasztaltabbak, és tőlük szerzek információkat. Ezt a tudást bővítettem személyes tapasztalatok révén is.

A nyulak mennyi jövedelmet hoznak?

Annyi jövedelmet hoznak, hogy amit rájuk költök, azt nagyjából visszahozzák, de ennél komolyabban nem hoznak jövedelmet, hogy abból lehessen nagyobb kiadást fedezni. Az is jó, ha annyi jövedelemhez jutok általuk, hogy a kiadásokat fedezni tudom, ami a tenyésztésükből adódik. Inkább hobby-szinten működik a tartásuk részemről. Amikkel kiállításokra járunk, azokból inkább lehet eladni, az értékestés inkább ott zajlik, mert ott vannak olyan nyúltenyésztők, mint én is. Ha azoknak tetszik az állat, akkor inkább megadják az árát, mert felismerik a valós értékét a nyúlnak. Ott sem mindig lehet eladni, de azért inkább van lehetőség az értékesítésre.

Volt-e bármiféle probléma a tenyésztésükkel, értékesítésükkel a nyulaknak?

Nem volt komolyabb probléma eddig. Az igaz, hogy nagyon sokat kell velük dolgozni. Reggel, este tisztítani kell a ketreceiket, nagyon sok munka van velük. Reggel is, este is kell dolgozni velük két és fél órát, mert ki kell venni a nyuszikat, kitakarítani a ketrecüket, új aljazót rakni nekik, és ezt el kell végezni minden ketrec esetében, és enni, inni adni nekik. Nyáron annyival könnyebb, hogy ott vannak az itatók a ketrecre rögzítve, reggel, este adok nekik inni, és kész. Télen nehezebb, mert az itató edényeket ki kell mosni, ha belefagy a víz, ki kell olvasztani.

Mennyire bírják a hideget?

Bírják, a nagyok mind kinn vannak télen. Amelyik nyulak kell fiazzanak, azokat berakom az istállóba, ahol meleg van. Bírják a hideget, sőt, akkor lesz szép a bundájuk, ha hidegbe vannak. Ezért vannak télen gyakrabban kiállítások, mert akkor a legszebb a bundája a nyúlnak. Kiállítások úgy decembertől februárig, márciusig vannak.

A fialtatás igényel különösebb odafigyelést?

Nem mondhatni, inkább az anyanyúl kell gondozza a kicsiket. Készítettem fialtató ládákat, amiben megcsinálják a fészket, megfiaznak. Van, amelyik nőstény jól nevel, van, amelyik nem. Amelyik többet fiazik, attól ki kell venni, mert maximum 5-6 kölyök a jó, hogy alatta legyen. Olyan is volt, hogy 16-ot fiazott, olyan is volt, hogy két darabot. Ha többet fiazik, mint amennyit el tud gondozni, akkor muszáj kidobjak belőlük, vagy azt csinálom, hogy egy nap 3-4 anyát lepárosítok, hogy egyszerre fiazzanak. Amelyik többet fiazik, attól kiveszek, és átrakok a másik alá, amelyik kevesebbet fiazik, de 5-6 darab kölyöknél többet nem hagyok egy anya alatt, mert ha annyi van csak, akkor jobban fejlődnek.

Jelenleg mit tervezel? Szeretnéd bővíteni az állományt?

Bővíteni az állományt egyelőre nem szeretném. Úgy gondolom, jelenleg elég sok van, a későbbiekben meggondolom, hogyan tovább. 100-150 példány ha van, az most elég.

A kezdetekhez viszonyítva változott valami?

Igen, a minőség és a mennyiség változott. Előre nem voltak éppen ilyen szép nyulaim, mert nehezebb is volt eleinte, amíg megtanultam, hogy kell bánni velük, nem értettem annyira. Például a kosorrú nyulakat három éve vásároltam. Nem is vagyok még annyira tisztában a színekkel, mert nagyon sok színben fordulnak elő. Olyan színek is vannak, amiket még nem ismerek.

Az egyesülethez tartozás mennyiben előnyös?

Igen, működik Hargita megyében a Kisállattartók Egyesülete, aminek 12 éve, hogy a tagja vagyok. Minden évben van kiállításunk. Tagja vagyok az országos Kisállattartók Egyesületének is. Minden évben van annak a keretén belül is kiállítás. Például az idén Craiova-n volt, tavaly Segesváron. Járunk Gyergyóba kiállításra, Brassóba, Szentgyörgyre, Kézdivásárhelyre, s az utolsó állomás Csíkszereda.

Az országos kiállításon vannak kollekciók. Egy kollekcióban kell legyen négy nyúl egy fajtából, például szürke német óriásból. A négy nyúlból legalább egy eltérő nemű kell legyen. Aztán az mindegy, hogy három nőstény, egy bak, vagy egy nőstény, három bak, vagy két nőtény, két bak. Az a lényeg, hogy nem szabad egy neműek legyenek. Van, hogy kollekcióban hozzák ki a champion-t. Ez kitüntetés, amit a legszebb nyúlkollekció kap meg, az nyeri meg a kiállítást. A kollekción belül külön díjazzák a bakot és a nőstényt. Voltak az én nyulaim is champion-ok. Olyankor adnak egy serleget, és egy katalógusban megjelenik a nevem címmel, elérhetőséggel. Onnan tudják, hogy milyen nyulaim vannak, milyen pontozást kaptak, így ez egyfajta reklám, lehetőség az eladásra. Van, aki vásárolni megy kiállításra, van, aki kiállítani. Akit érdekel, az a tenyésztőhöz odamegy. Egymás között megbeszélik a részleteket, s ha meg tudnak egyezni, akkor megvásárolja a kiszemelt nyulat. Olyan is volt, hogy nem akkor vették meg a nyulamat, hanem később. Elérhetőségeken keresztül utólag is lehet vásárolni.

A nyulaknak változik az értéke, vagy állandó ára van?

Az ár inkább az állat szépségétől függ, és a nagyságától. A német óriás fajták a legdrágábbak. Amelyik ki van fejlődve, az 100 eurótól kezdődik, de láttam 400

eurós nyulat is. A 3-4 hónapos nyulak értéke 100 és 200 lej között mozog. De csak kiállításon lehet jó árban eladni a nyulakat. Itt a környéken ilyen árban nem tudok eladni nyulat. De vannak érdeklődők. Van, amikor meghirdetem újságban, interneten, és vannak érdeklődők, vásárló kevesebb.

Van további terveid a nyulakkal kapcsolatban?

Voltak másfajta nyulaim is, volt francia ezüst is, volt vörös újzélandi, volt bécsi kékem, de nem tervezek most más fajtát is tenyészteni, mert annyival több bajom van akkor, mert más fajtához más bak kell megint. Sokkal nehezebb így is, hogy négy fajta van. Ha volna egy fajtából 200 darab, könnyebb volna, mint a négy fajtából 100 darabot tartani, mert kell minden fajhoz külön bak. Így egyelőre nem tervezek sem más fajtát tenyészteni még, sem növelni a létszámot. Ez nekem, mint mondtam már, inkább hobby. Valamennyi jövedelmet hoz, de nem túl sokat.

Milyen visszajelzéseket kaptál arra vonatkozóan, hogy fajnyulakat tenyésztesz?

Elég jó visszajelzéseket kaptam. Sose volt panasz nyúlra, amit eladtam, és a falubeliek is azt mondták, hogy jó ötlet, csináljam, folytassam.

A vállalkozásoddal kapcsolatban inkább borúlátó vagy, vagy inkább bizakodó?

Jelenleg bizakodó vagyok, még egy 2-3 évig biztos fenn fogom tartani a tenyészetet. Hogy tovább mi lesz, mit hoz a sors, azt nem tudom. Ha bírom, akkor fogom csinálni továbbra is. Szeretem, ezért csinálom. Ha nem szeretném, biztos, hogy még ma lemondanék az egészről. Ezt csak az tudja csinálni, aki szereti, más nem.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Nekünk a mi környezetünkhöz kell alkalmazkodni…”

Keresztes Elemér, Gyergyószárhegy

Hogyan kezdett mangalicát tenyészteni?

Van nekünk több testvértelepülésünk. Ott, a polgármesternél ettem legelőször mangalica sonkát. Mondta, hogy olyat ad, amilyet még nem ettem. Nagyon finom volt. Mondtam, hogy meg szeretném próbálni a tenyésztését otthon. Édesapámnak van egy olyan fényképe, amin gyerekként lovagolnak a mangalicán, már nekik volt. A testvérem kint volt Magyarországon, s mondtam, hogy vegyen nekem. Ő hozott öt gőjét és egy kanocskát. Aztán így kezdtem felszaporítani. Volt nekem 30 darab is. Aztán kezdtek hobby-tenyésztők megjelenni, s érdeklődők. Van egy szövetségünk is, abban benne vagyok. Még vannak a faluban, akik tartanak, csak nincsenek benne a szövetségben, gyengén foglalkoznak vele. Amúgy a szervezetünk ditrói. Remetén is sokan vannak.

Mit kell tudni a mangalicáról? Mitől más?

A telítetlen zsírsavak arányában van eltérés a zsírszövetükben egyrészt. A másik, hogy a hosszú tenyészidő alatt kiérik az a hús, mert a mangalica nem gyorsan növő. Minden takarmányt megeszik, és főleg száraz takarmányra gondolok itt. Az étrendjében főleg nyáron szerepel fű és nagyon kevés abrakot kapnak. Ez képezi az alapját a takarmányozásának. Az, amit megesz, mint beleívódik a húsába, és utánozhatatlan íze van. Úgy kell elképzelni, hogy nyers pityókát, fagyos pityókát akármennyit megesznek. Most éppen valami fagyos káposztám van, silóval azt kapják. Kint vannak télen-nyáron. Az extenzív tartást nagyon bírják, bent nem is bírják istállóban. Kicsi a tüdeje a mangalicának. Nagyon kevés veszteség van vágáskor, mert vékony csontozatú. A hús–zsír–csont arány nagyon jó. Van egy titka a mangalicatenyésztésnek. Az első évben nem szabad túlhizlalni. Ha az első évben túlhizlalják, akkor elkezdenek a zsírsejtjei túlszaporodni, s mikor levágják, akkor lesz egy arasznyi szalonna, s egyéb semmi. Olyan 170-180 kilós, két éves kocákat vágtunk le, hogy háromujjnyi szalonnája volt a nyakánál, és kétujjnyi volt a többi részén, és megfelelő húsmennyiségük volt. A hús rostozottsága, az sokkal finomabb, hasonlít a vadashoz. Mivel sokat mozog az állat, kint van, ezért sokkal puhább.

Sokkal alacsonyabb a zsírnak az olvadáspontja, mikor kiolvasztásra kerül, és az nyáron nem avasodik. Nem fagy meg teljesen a zsírja, folyékony marad. Mi ezt használjuk, olajt nem is használunk. Kilenc éve körülbelül, hogy mangalicázunk, azóta.

Mennyi idő alatt éri el általában a vágósúlyt egy mangalica?

Másfél-két év alatt. Az alatt 170 kiló körüli súlyt ér el. Több idő kell neki, főleg, hogy kint kell tenyészteni, tartani. De jól bírják a hideget is, nincs gond. Szélben bemennek szélvédett helyre, de ha nincs szél, akkor kint alszanak a szabad ég alatt.

Ezek az állatok ugye szeretnek vízben, sárban lenni. Télen ezt hogy oldják meg?

Ennek a disznófajtának nagyon rossz a hő-leadása. Azért kell belemenjen a vízbe, mert ha nem, akkor hőgutát kap, le kell hűtse a szervezetét. Egyrészt emiatt van ez, másrészt a parazitáktól való megszabadulás céljából, mint a kullancs, ürü, satöbbi. A sárral ezt megoldja, és a legyek is békén hagyják. A bivaly is pont ezért szeret sárban, vízben lenni.

Mennyiben sajátos a mangalica tartása?

Külterjes, primitív fajta. Nincs gond vele semmi. Ez nem betegedik meg, csak ritkán. Én soha nem kezeltem. Reggel enni adsz, s másnap reggel megint, s ennyi. Ha menned kell valahova, tőlük nyugodtan mehetsz. Víz legyen előtte, s legyen neki szalma, s kész.

Szaporodás szempontjából milyen?

Magyarországon 4,2 átlagban a szaporulat, de ott komolyan tenyésztik, egyesületek vannak, és a magyar kormány piacot keresett. Távol-keletre piacot kaptak. Olyan is van, hogy a disznó sonkáját kiviszik külföldre érlelni. De a szaporodásra visszatérve, nincs semmilyen probléma. De sok mindentől függ a sikeressége. Egy családba szoktak lenni azok a kocák, amik egy vérvonalat képviselnek. Idősebb koráig lehet malacoztatni a mangalica kocát, mint a fehér disznót. Ami még jó, hogy az idős állatnak is pont olyan a húsa, mint a fiatalabbnak. Nem kell többet készíteni semmivel. Nem számít egyáltalán, hogy mennyi idős volt az állat, a koca is pont úgy hasznosítható levágás után.

A tenyésztéssel kapcsolatos tudást honnan szerezte?

1986-ban végeztem az állattenyésztőit Kolozsváron, utána pedig rengeteget olvastam. Az egyetemen volt farm, ott volt a mangalicának a vörös színváltozata.

Ott találkoztam tulajdonképpen élőben legelőször mangalicával, addig csak hallottam róla.

Az értékesítést hogyan oldották meg?

Felneveljük a mangalicát, és az értékesítődik. Csíkszeredában a vidékfejlesztésnél dolgozók bábáskodtak e fölött, nagyon sokat segítettek. Odáig eljutottunk, hogy értékesítési üzlet nyílt Csíkszeredában. A gond az, hogy nincsenek kicsi vágóhidak régiónként, hogy lehetne elvinni az állatot levágni. Kötelező a bizonylat ahhoz, hogy értékesíteni lehessen az üzletben, közfogyasztásba bekerüljön. Ezt hogy oldjuk meg? Úgy, hogy rokonságnak, ismerősöknek, azoknak, akik potenciálisan meg tudják fizetni azt az értéket, amit képvisel a mangalica, azoknak eladjuk. Én úgy csinálom, hogy levágom az állatot és feldolgozzuk. Úgy feldolgozzuk, hogy akár kocsonyát is készítünk belőle. Azt is megfőzöm a kuncsaftnak, hogyha kéri, sonkát csinálok, kolbászt, mindent úgy megcsinálok, ahogy ő kéri. Saját ízesítés szerint megcsinálom rendelésre. Élő disznót vesz meg ő. Az élő állatot megmérjük, megegyezünk egy árban, s ahhoz tartjuk magunkat. Ő kifizeti, s mi mindent megcsinálunk, ő ülhet mellettünk. Így próbáljuk értékesíteni. Ez így csak úgy megy, hogy megkeressük azt a célszemélyt, aki hajlandó erre fizetni, mert ez a mangalicahús nem olcsó. Körülbelül olyan 40 százalékos felár van a fehér disznóhoz viszonyítva. Sajnos, hogy nekem most csökkent az állatlétszámom, mert egyre kevesebb az abba a kategóriába tartozó ember, aki ezt meg tudja engedni magának. Gondolom, hogy ez a jelenlegi gazdasági helyzetnek is köszönhető.

Ez az egyetlen értékesítési mód, amit gyakorol?

Igen, ez az egyetlen Hargita megyében. Van egy vágóhíd, ami veszi be, de nagyon olcsón. Kilenc lejt adnak csak élősúlyban kilójára az állatnak. Azért kár tartani. Így, ha ki van kilózva, akkor elviszik. Másképp nem éri meg, nem lehet akkora felárat kérni, mint amennyit ér. Akkor lehet felfejlődni, nagyobb létszámban tartani, ha a háttér-infrastruktúra megvan. Hogyha lehetne értékesíteni iparilag, hogy most eladok 50 vagy 100 darabot, akkor lehetne, menne. Ez is volt az alap-elképzelés, csak hát nem sikerült. Jobban menne akkor is, ha a vidék volna másabb. Udvarhelyen másabb. Igazából, amit jól felhasznál a mangalica, az a kukorica. Gyergyó vidékére ugye nem jellemző a kukorica, nem él meg. Akkor, amivel tudod, azzal kell etesd. Ha szemes búzát kap, azt nem tudja olyan jól hasznosítani, mert nem tudja annyira megrágni. Akkor az már költség, energia, pénz. Ahol ezek a feltételek adottak, ott jobban megéri, mint például Keresztúron.

És ott hogyan értékesítik?

Ott is így, háznál levágják. Láttam, hogy szokták is interneten ezt hirdetni. S mondtam, hogy vágóhídra nem érdemes vinni, mert nagyon magas a vágási bér. Ha az ember odaadja, és a végén összeszámolja, hogy hogyan jött ki a tenyésztés, akkor minden apró kiadás számít, s nem térül meg.

Mi szükséges ahhoz, hogy legyen szervezettség? Nem lehetne tenni ezért valamit?

Államtól függetlenül? Elhozták a mangalicákat, s feljelentettek, hogy a megyei állategészségügyi hatóság engedélye nélkül idegen fajt hoztam be. Örülni kellene, hogy őshonos magyar fajtákat hozunk vissza, ami valamikor itt volt, nem hogy akadályozni. Amúgy a vidékfejlesztők annyit csináltak, hogy elmentek Konstancára, Kolozsvárra, oda, ahol nagy felvásárló-piac lenne. Ott érdemes, mert veszik, viszik. Ez itt ilyen kínlódás csak, amit mi csinálunk. De aki tovább lát egy kicsit az orránál, az csak látja, hogy van valami fantázia ebben. Egyre jobban tudatosodik a vásárlóban, hogy az az étel, amit megvesz, tele van káros anyagokkal. Gondolom, hogy ez a felismerés tovább fog terjedni. Egyre több lesz a tudatos vásárló, aki rájön, hogyha kevesebbet is tud ugyanannyi pénzre venni, de megéri. Ha a mangalica tiszta szalonnából lenne, az lenne a legjobb. Folyton kérik, úgy viszik, mint a cukrot. Olyan is volt, hogy azt mondták, hogy kellene 40 kiló. Hát annyi szalonnája egy 200 kilós disznónak sincs. De a szalonnája is nagyon jó, mert alacsony a koleszterin tartalma. Talán megoldható volna Lövéte környékén a sonkának az érlelése, de ezt ki kellene kísérletezni. Ugye ott vannak sós barlangok, hátha ott is lehetne. Én is érlelgetem, próbálkozom, kísérletezek. Már olyan márványozott kinézetele van, amikor levágok egy szeletet.

A szervezet mit tudna segíteni a tenyésztőknek?

Megszervezni az értékesítési folyamat egész visszafele menő láncát. Például ha beindulna az üzlet, akkor az ember megtölti termékekkel. Két hét múlva kiderül, hogy mire lenne inkább szükség, kereslet. S akkor az ember azt mondja, hogy például Szárhegyről kell egy disznó így meg így feldolgozva. Akkor tudnád, hogy levágatod, mit kell belőle csinálni, s adod el. Mi így gondoltuk el, hogy összefogni, a szövetkezet venne egy kocsit, s Hargita megyét az biztos, hogy le tudná födni. Keresztúron már kezdték venni amúgy. Van egy ismerősünk, aki 100 darabot tart ott. Mennek a vásárlók, kiválasztják, hogy melyik állatot szeretnék, vágják le, viszik el, s kész. A város, az város. Városon mindig több pénz forog, jobb a kereseti lehetőség, jobban meg tudják ezt fizetni.

Az, hogy eljárnak egymáshoz, hoz-e valami többlet-tapasztalatot, tudást?

Igen, persze. Elmész, látsz. Persze minden módszert nem lehet itt alkalmazni, amit például külföldön látunk, mert nekünk a mi környezetünkhöz kell alkalmazkodni. De jó, mert látod, hogy ez így csinálta, az úgy csinálta. Az időjárás nagy befolyást gyakorol, de ha lenne a húsra kereslet, akkor meg lehetne oldani ezt is. Akkor, ha az ember nagyobb létszámban tud tenyészteni, akkor megoldható lenne, hogy az ember vegyen egy roppantót, amivel a szemes takarmány összemorzsolható lenne. Egy másik dolog, ami a takarmányozáshoz kapcsolódik, hogy egyre nagyobb területen jelenik meg a lucerna. Ezt is nagyon szívesen megeszik.

Szoktak a környékbeli mangalicatenyésztők kérdésekkel fordulni önökhöz?

Igen, persze. Mindig kérdezgetnek, sose fogadják meg, amit mondunk, és mindig ráfáznak. Azért ezt is meg kell tanulni. Állategészségügyi szempontból korlátozott a tudásom. Utánaolvasgattam még ennek. Az állatokkal kapcsolatban, amit meg tudok, azt vállalom, megcsinálom. A tagoknak akármikor. Herélek, kezelek, ez működik nálunk. Részemről biztos nem mondok le a mangalicáról, két lányom van, és nagyon szeretik a mangalica húsát. Általában mindenkinek ízlik a húsa, de drágának találják.

Mik a tervei a mangalicákkal?

Megyünk tovább. Most kevés van, de újra felszaporítom.

Úgy gondolja, hogy van jövője, érdemes tartani?

Igen, ez egy jó kérdés, de soha nem tette fel azt a kérdést senki ebben a medencében, hogy érdemes-e itt élni. Menni kell tovább, élni kell, s aztán jön minden magától. Ebbe nem lehet belelátni. Ebben az országban nincs egy jogbiztonság az állattenyésztőknek, soha nem lehet tudni, hogy az ember mire számítson. Tartani kell, ha csak magunknak is. Mi is kettőt-hármat levágunk minden évben. A család csak ezt fogyasztja. Mangalica, marha, juh. De nagyban nagyon érdemes volna tartani mangalicát, ha lenne szervezett piaca. Ha a magyarországiaknak megéri több százas létszámban foglalkozni ezzel, akkor meg kell érje.

A mezőgazdaságban mihez érdemes fogni?

Hát, hogy mit érné meg? A pityóka is bizonytalan. A lengyelek nagy termelők, a németek szintén, a franciák is. Ezek pityókával sok országot ellátnak, Romániát is, s akkor az itteni nem tudja eladni. Valamikor nagyon jól ment a len. De ez most

nincs, és a kender sem. De a többség pityókát termel és állatot tart errefele. De mindennek fog változni a struktúrája, mert hogy az éghajlat változik, azt már látjuk. Ami most eszembe jutott, hogy 24 évvel ezelőtt bent voltam a Duna partján egy gazdaságnál. Ott találkoztam először egy olyan légyfajtával, ami a balkánra volt jellemző. Hazajöttem, és tíz évre rá megjelent itt is. A gyergyói medencében ilyenről nem is hallottak, hogy fácán. Na, megjelent a fácán itt is. Visszajött az aranysakál, más nevén nádi farkas. Az éghajlati viszonyok változásához kell megpróbálni alkalmazkodni. Egy másik példa a silókukorica. Errefele ilyet nem láttunk. Most már itt is van, már nagy termelők is vannak. Biztos, hogy fog változni minden. Hogy mi lesz a jövőben, azt nem tudom.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Szívesen megosztom másokkal, amit tudok...”

Madaras Árpád, Kibéd

Mióta foglalkozik Ön ezzel a tevékenységgel?

Én ebbe beleszülettem.

Mivel foglalkoztak a szülők?

Édesapám a kollektívben volt 1962-től, mikor alakult a kollektív. Egész 1988-ig végig zöldségtermelő farmer volt a kollektív keretén belül. Tehát én ebbe születtem bele, zöldségtermesztés, hagyma, mindenféle, ami ezzel jár. Abban az időben ugye nem volt Internet, csak esetleg szakkönyvek, és mindenféle zöldséggel kapcsolatos dolgokat ki kellett kísérletezni, kitapasztalni, évekig akár. Most egyszerű, mert megnyomják a gombot, a kezdő is információkat gyűjthet gyorsan. Van pozitív tapasztalatom innen Kibédről. Pár évvel ezelőtt Vásárhelyen tároltuk a hibrid magokat. Kibédi fiatal házasok is ott voltak az adott helyen. Kérdeztem, hogy mit csinálnak, mondták, hogy magot vásárolnak. Fóliát akarnak csinálni. Oh, mondom, hát gyertek hozzám, valamire megtanítalak. Ezt csak úgy, mint falustársaknak, úgy mondom, és kérem szépen, első évben óriási sikerrel dolgoztak ők. Soha nem foglalkoztak azelőtt zöldséggel, távol álltak egészen a zöldségtermesztéstől. Tehát van sikerélménye a kezdőnek is. Én csodálkoztam ezen. Azután már cseréltünk palántokat. A tapasztalataimból árultam el, mert én olyan természetű vagyok, hogy szívesen megosztom, nem titkolom el, amit tudok. A pozitív dolgot inkább elmondom, mert van negatív tapasztalatom is, például gyomirtókkal kapcsolatos adagolások. Ha túl sok, az nagyon rossz, ha kevés, az is rossz. Ilyenben általában nem nagyon szeretek tanácsot adni, mert volt rá példa, hogy elvállalta más a gyomirtózást embereknek. Lehet, hogy picit többet tett adagolásnál, és kárt tett. Ezért inkább ilyenbe nem vállalkozok. Szóbeli tanácsot adok, amennyit én szoktam használni, annyit mondok.

Milyen iskolát végzett?

Én Udvarhelyen végeztem, érettségiztem. Villanyszerelő szakképesítésem van, de a szakmában nem dolgoztam, csak nagyon keveset, mert fiatal koromban sportoló voltam, és abban az időben nem kellett nekünk dolgozni, mert a sportért is fizettek. „A” divíziós szinten, tehát nemzetközi szinten sportoltam, de minden

percet, ami szabad volt, itthon kellett legyek, a szüleimnek kellett segítsek. Én jártam már egész tizennégy éves korom óta piacra hagymapalántot eladni, az volt a fő bevétel a mi családunknak. Tehát itt a kert 30 áras, abból körülbelül 25 ár hagymapalánt, amit kimondottan eladásra termelünk.

Jelenleg Ön mekkora területen termel?

Hagyma a tavalyi évben, 2013-ban olyan 50 ár volt, ami csak hagyma. Azonkívül itt a kert, meg még van vagy két ilyen közelebbi terület zöldség, murok, krumpli, mindenféle zöldség, amivel megyek a piacra. Sok a zeller. Akkor itt a kertben két termés van. Valamikor régebb tanították mezőgazdasági órán, hogy Egyiptomban aratnak kétszer egy évben. Hát dicsekedhetünk itt is, Kibéden, sokan, hogy két termést veszünk le egy területről, sőt, hármat is, egy adott évben.

Ez palánt, vagy inkább egész termés?

Azért van ez, mert most következik az ültetés. Már a jövő héten, ha az idő engedi, akkor elvetjük a hagymamagot, amit kimondottan mi termelünk. Itt Kibéden, azt hiszem, hogy 99 százalék megtermeli.

Mióta termelnek hagymát Kibéden?

Emberemlékezet óta. Szerintem visszamenőleg száz év. Azért mondok csak ennyit, mert a nagyapám is csinálta. Valószínű, hogy azelőtt is már csinálták, de ez itt Kibéden hagyomány. Úgy intenzívebben inkább a hagymapalánton volt a fő hangsúly, hagymából az adott időszakokhoz viszonyítva többet termelt mindig Kibéd, mint más faluk. Nem csak a saját részükre, hanem eladásra is, mindig. Édesapám, amikor mesélte, hogy hova jártak ők piacra, akkor azok a piacok már nem is nagyon léteznek. Etédre mentek szekérrel, felfont hagymával, vagy Gyulakutára, vagy ide a környező kisebb piacokra hagymával. Gyümölcstermesztés is folyt a háború előtti és utáni időszakban. A mi családunknak nagy cseresznyés volt, alma, gyümölcs. A szekéren vitték a szüleim s nagyszüleim a gyergyói medencébe, mert itt nekünk közel van. A gyergyói medencébe vagy pénzért értékesítették, vagy elcserélték gabonával. Azzal is kell foglalkozzam, hogy trágyát vásárolok közben, istállótrágya, abból nagyon sok kell nekem. Amellett, hogy állatot is tartok, olyan az a technológia, amit folytatok, hogy több száz lejre, úgymond körülbelül 60-70 szekér trágyát vásárolok meg minden évben melegágynak. A legjobb a ló-, marha-, juh-trágya. Ez azért van, mert a hagymamagot, amit elvetünk most, február hónapban, vagy március elején, ahogy az időjárás engedi, ezt ilyen ért-trágyával takarjuk le, ami két-három éves kell legyen. Felhasználjuk a friss trágyát melegágynak. Abba palántot termelünk. Utána

megérik az adott csomó második, vagy harmadik évre, azt megrostáljuk. Ez egy ilyen érdekes folyamat. Tehát ilyen befektetésem is van a sok minden más mellett. Most már egy idő óta hibrid magokat kell vásároljak, mert ezt kéri a piac. Ezt a zöldségfélére értem, a paradicsom, uborka.

A zöldségféléket is mind magról termelik?

Nem. Csak kimondottan a hagymát termeljük meg magból. Ez a mi fajtánk, ez a település erről híres, jellegzetes, ezt őrizzük. A többivel pedig paradicsomból is a régi hagyományos fajtákat termelünk, de azt szűkebb körben, csak a családnak vagy különleges igényeknek, mert a piac áttért az úgymond szép termékre, nem finom termékre. Tehát ha én megkérdezem száz vásárlótól, hogy melyiket választja az asztalon tőlem, a szépet, vagy a finomat, a legtöbb a szépet választja. Ezért mi ahhoz kell alkalmazkodjunk, amit kér a piac.

Honnan vásárolja a magokat?

Most a tegnapelőtt adtam le rendelést Bukarestbe egy helyre. Pár éve tőlük rendelem, aztán vagy postán, vagy kurierrel küldik a hibrid magot, ami paradicsomból egy fajta, kápia, vinete, ezeket rendeltem most.

Fóliában termel?

Van nekem négy fóliám. Ezekben most jelenleg spenót van és az egyikben zöldhagyma. Ki fog jönni az egyikből a spenót, oda bemegy ez az istállótrágya, amit most hoznak a szekérrel, és még sok ilyen. Lesz egy melegágy fóliában, azért, mert védettebb. Régebben kint csináltuk. Most, ebben az évben fogok kint is és bent is csinálni, mert kell késleltetni a palántok növekedését dátumra. A dátum azért van nekünk, mert mivel két termést veszünk le, el kell adjuk egyszer a sok hagymapalántot és a sok apró palántot. Ilyen zeller, paprika, paradicsom, amit eladásra termelünk, piacra. Az ki kell fogyjon a fóliából és a kertből, hogy tudjuk beültetni, amit termelünk mi nyárra. Uborkát termelek sokat, majdnem 50 százaléka a kertnek ilyen hibrid uborka, és a fóliákban paradicsom. Ezeknek kell most már azonban fogni neki, a magokat elültetni. Vásárolunk ezeknek a hibrid magoknak úgynevezett vetőföldet, azt Hollandiából hozzák, ilyen zsákos, 50 literes kiszerelésben. Ilyen tálcákba rakjuk a földet, bele jönnek a magok. Mikor az akkorára nő, átpikérozzuk, átültessük nagyobb poharakba. Arra megint vigyázni kell, tehát ez olyan munkát igényel, mint egy kisbabával ahogy az anyukának bánnia kell. Nagyon kell vigyázni a nagy melegekre is, a hidegre is, a szellőzésre, is, ez sok időt igényel. Itt nincs szabadság, nincs betegség, itt oda kell állni.

Mi a magtermelés technológiája?

Most kezdődik már. Volt már eset, hogy ősszel is kiültettem. A legszebb hagymákat kiválasztjuk, és elültetjük magnak. Abból lesz ilyen duda, lesz az a mag, és ez augusztusra érik be. Azt levágjuk, kiterítjük a padlásra. Ott megszárad, kisúroljuk a magot, kimossuk, és tároljuk hűvös száraz helyen addig, amíg kell vetni. Általában a mi családunk ahhoz van szokva, az a hagyomány, amit az én édesapámtól így örököltem, és így is folytatom, hogy mindig tartalékolunk magot. Tehát amit ebben az évben vetek el, az nem a 2013-as termés, hanem a 2012-es, azért, mert nem lehet tudni, hogyha lesz egy jégverés, vagy vihar, megsemmisül a mag, akkor legyen tartalék, mert ha nem, kifogyunk a fajtából. Volt rá még példa, nem sűrűn, de volt úgy, hogy jégverés, nagy kár, és valószínű, hogy valamikor ilyen eset miatt volt rá példám, hogy kellett venni hagymát Torda környékéről, mert az ők fajtájuk is ugyanaz, mint a miénk. Ők is ugyanazzal a technológiával dolgoznak, s a fajta miatt volt rá eset, hogy a '80-as években ez megtörtént, de általában nagyon vigyázunk a saját fajtánkra.

Tanulta-e ön valahol ezt a technológiát?

Én ebbe úgymond beleszülettem. Én tizenéves koromban, mikor a barátaim mentek futballozni nyáron, vagy hétvégén, én segítettem a szüleimnek. Az édesapámnak napi 12 órás munkája volt, több, mint 20 évig, és máskor nem volt ideje. Ugyanezzel a technológiával termelt ő is, vagyis majdnem, mert akkor fólia még nem volt, és több paradicsomot termeltünk szabad téren. Én mindig kellett permetezzek. Ilyen óriási nagy permetezőgép volt, én attól izmosodtam. Kellett nyomni, hogy megvédje a betegségektől a növényt. Tehát szórakozás kevés volt. Abban az időben mindig azt mondtam, hogy nem akarom ezt csinálni, pontosan azért, mert annyit kellett vele dolgozni, de belém verték úgymond akaratom ellenére ezt, s aztán végül szeretet lett belőle.

Tehát akkor ön ezt a szakmát választotta?

Igen, ezt választottam. Ehhez értek valamennyire. Tudom, hogy nálam sokkal okosabbak is vannak, de a tapasztalat talán nekem több, és az is valószínű, hogy bátrabb is voltam. Én az átlag kibédiekhez képest többet mertem termelni, mint más, pont azért, mert a hagyományból láttam, hogy hogyan működik. Nagy melléállás kell, de mivel ezt választottam, én ebből élek. A '80-as években nem kellett messzébb menni zöldséget eladni, csak Korondig. Néha, ha túlkínálat volt augusztusban, szeptemberben, akkor Udvarhelyig. Hetente kéthavi fizetést lehetett a kert-

ből kiárulni. Ezt onnan tudom, hogy az én első fizetésem tizennyolc éves korom-ban 1750 lej volt, és én Korondon a paradicsomból, paprikából, uborkából, amit itt termelünk, 4000 lejt árultam egy piacon.

Van-e vállalkozása?

Nincsen, nem vagyok vállalkozó, csak egyszerű termelő. Ha fiatalabb lennék, harminc év körüli, akkor belevágnék abba, amit az Unió kínál, ezekbe a pályázatokba, de nem vagyok fiatal.

Miben áll az, hogy Ön termelő? Lehet ezzel piacon árulni?

Én egyszerű zöldségtermesztő vagyok. A tanács ad ki egy termelési engedélyt, és azzal megyek a piacra. Volt nekem vállalkozásom is, mert a '90-es években, amíg a szüleim még jól bírták és ők termeltek, akkor volt engedélyem. Kereskedő is voltam, az engedélyt Udvarhelyen váltottam ki. Volt abban az időben fix adó. Sajnos, hogy azt a törvényt eltörülték, hoztak egy okosabbat, és ezzel az állam óriásit veszített, mert 50 százaléka a termelőknek, akik a piacon árulnak, azok nem termelők, csak papíron. Az a probléma, hogy ezekkel mi nem tudunk versenyezni, hiába vagyok én szívből-lélekből odaadó és becsületes termelő. Ha piacra érkezek, akkor olyanokkal kell konkurenciába legyek, akik kimondottan csak fölvásárolnak és eladnak. Ezek nekünk nagy konkurenciát jelentenek. Addig, amíg volt az a törvény, ők is kereskedők voltak, fizették az államnak az adót. Mikor megnehezítették a problémát, lettek termelők. Szoktunk eszmecserét tartani, magokról, termelésről. Jól kialakult kapcsolataim vannak a piacról, így évek alatt alakult ki ezekkel a nagyobb termelőkkel. Tőlük sokat lehet tanulni. Kovászna és Kézdivásárhely környéke, azt hiszem, hogy Székelyföldnek a szíve a termelésben, mi nagyon-nagyon kicsik vagyunk mellettük. Tehát a sornak majdnem a legvégén vagyunk mi, zöldségtermelők. Mindamellett, hogy mi sokat csinálunk, náluk egy kezdő termelő, aki huszonéves és földje van, mert örökölt, egyből olyan bátran annyit termel, amennyit mi még soha nem merünk. Valószínű az is, hogy gépesítve vannak jobban, fejlettebbek sokkal, ennek inkább tulajdonítom.

Önöknek nincsenek gépeik?

Nincs. Mi nagyon hátul vagyunk azért is, mert itt a kibédi határ az olyan, hogy ilyen kisebb földdarabokból áll. Nincsenek nagy földterületek. Nekem van egy olyan földem, ahol hagymát termelek, amely egy darabban 40 ár. Én már nagyon nagy vagyok ezzel a darab földdel. Ritka, hogy egy darabban valakinek nagyobb

földje legyen. Két ártól kezdődik, sok kétáras föld van, 3-5 árasok is. A tíz áras föld, az már középkategóriás termelő itt, és ilyenből sok van. Az a baj, hogy bármelyik határrészre megyek, mindenhol van földem. Az energiámat fölveszi, és nem is tudnám egy hét alatt összejárni, ahány dűlőbe nekem kaszáló, szántóföld van, ez a baj. Ezért nem tudunk gépesíteni. Itt még lóval húzatunk. Van ilyen rota-kapa, pár embernek van traktor, egy kapagép utána, de az, hogy nagyobb hektárokon nagytermelés, nincs. Ilyenek mi nem is tudunk lenni, mert nem olyan a mi környezetünk. Kovászna, Kézdi környékén, és Alcsíkon is nagy területek vannak. Gyönyörű az a vidék, ott már vállalkozások vannak, ők Nyugathoz kezdnek hasonlítani. Eszméletlen, hogy ők mit tudnak művelni, mi csak jó értelemben irigyelhetjük őket.

Van-e különböző technológia a hagyma termesztése és a többi zöldség termesztése között?

A hagyma azért fő tevékenység, vagyis abból a szempontból fontos, mert megtermeljük a palántot is eladásra. Az már egy bevétel. Régebben minden magot megtermeltünk. Az én nagymamám magokat is árult. Ilyen gyűszűvel, vagy dióhéjjal mérte, és a faluban akinek nem volt, annak akkor lehetett menni Sári nénihez, és ő mért magot, akinek kellett. Azután, ahogy fejlődött a világ, az üzletekben lehetett kapni ezt a plikkes magot. Előre idegenkedtek tőle, aztán megszokták. Mára már megfordult. Hiába mérné valaki gyűszűből, most már nem veszik meg. Ma már oda jutottunk, hogy ez a kétlejes mag is már nekünk nem jó. Az jó ilyen háztájiban pár négyzetméteren, a nénik azt megveszik. Ha sikerül, jó, ha nem, akkor jönnek, panaszkodnak, hogy nem sikerült, és ezzel ennyi. A lényeg az, hogy bő terméshez kimondottan hibrid magot kell vegyünk, de nem azért, mert az nagyon jó. Egyáltalán nem jó, de nagyon szép. Íze majdnem semmi, de ha a piac ezt kéri, akkor ezt kell csináljuk, sajnos.

Milyen magot kell venni ahhoz, hogy finom termésük legyen?

Ahhoz elő kell venni azt a magot, amit én csináltam, tehát a tudást, amit nagyszüleimtől örököltünk a sok éven keresztül. Mindig a legszebb paradicsomból kivettük a magot. Nekem is van ilyen magom, termelek, van igény is rá. Egy pár kuncsaftom is van, akinek kimondottan palántot is kell termeljek.

Van-e alkalmazottja?

Csak a család dolgozik. Van néha napszámos is, többnyire kézi munkát végzünk. Csak kapagépünk van, egyéb gépesítés nekünk nincs. Az egész hagymatermelés kézi kapával, gyomlálással történik. Egyszer gyomirtózok csak, vetés után, hogy ne legyen ártalmas.

Olvastam, hogy Ön termelt 12 tonna hagymát is. Mitől függ a termés mennyisége?

Az sok mindentől függ, de elsősorban nagyon időjárásfüggő, tehát el kell találni, hogy a magnak a minősége is jó legyen, és a vetés, az ültetés is. Az időjárás nagyon befolyásoló tényező. Például a 2012-es év volt olyan, hogy mivel én elég nagy területen termelek, így akkor nem volt olyan nagy termés, de a sokból azért az átlagnál több lett, és ez megmutatkozott a piaci áron, mert nagyon jól el lehetett adni a hagymát. A tavalyi évben jó időjárás volt, jó termés volt, átlagon fölüli termés volt Kibéden, ilyenkor olcsóbb a termék. Ilyenkor van az, hogy ahhoz, hogy elérjünk egy szintet, kétannyit kell termelni, tehát akkor már megyünk a dömping fele, túlkínálás és mások. Nagyon sok ráfordítás is kell a több terméshez. Mindig meggondolkodom, hogy érdemes-e csinálni, de hát mindig odahajlik az embernek az esze, hogy folytassuk tovább. Ez valahogy úgy van, hogy ebből nem lehet kiszállni, és nagyon fontos az, hogy ezt a tevékenységet szeretni kell. Van egy pár barátom itt, Kibéden, akikkel kísérletezünk ezekkel a hibrid magokkal, mert ezeket ki kell kísérletezni a fajták miatt, arra alapozva, hogy mi is az igény. A vásárló szemszögére is oda kell figyeljünk, és akkor beszélgetünk, hogy neked milyen jött be, cserélünk palántokat.

Valamilyen egyesülethez tartoznak?

Sajnos nem.

Nem lehetne itt létrehozni egyesületet növénytermesztéssel kapcsolatosan?

Lehetne, mert működik itt, Hármasfaluban. Van kisgazdakör. Náluk végeztem én is egy három hónapos tanfolyamot, de az jó, nagyon jó, sokat lehet tanulni, de ez mégsem elégséges. Ezt azért csinálták, hogy a pályázatokat anélkül nem lehetett megnyerni.

Pályázott ön?

Én nem, mert az életkorom nem megfelelő, és a feltételeknek nem felelt meg. Az 1500 eurósban lehet, hogy sikerem lett volna, de olyanok a követelmények, hogy inkább nem álltam bele. Ha fiatalabb lennék, biztos belevágnék, mert akkor esetleg bérelnék, vagy vennék földet, akkor befektetnék, meg volna esély rá, hogy tényleg meg lehetne nyerni a pályázatot. Itt, Kibéden, tudomásom szerint csak méhész nyert pályázatot, zöldségtermelő még nem, pontosan azért, mert ilyen kicsikből állunk, tehát ahhoz kellene több hektár, életkor, gépek, s akkor lehetne, de nem adottak ezek a feltételek nekünk.

Önök elsősorban piacon értékesítenek?

Csak kimondottan piacon. Nekem még van egy olyan előnyöm, hogy pár szerződésem van olyan cégekkel, akiket még a '90-es években, kereskedő korombán ismertem meg. A cégeket nem akarom elveszíteni. Most is adok nekik, mindig adok nekik piaci ár alatt, mert ez így működik, hogy jóval olcsóbban. Piaci ár alatt adunk mindenféle terméket pontosan azért, mert ők akkor is felpártolnak, ha drága, és akkor is, ha olcsó. A jó kuncsaftot meg kell tartani, akár az egyszerű nénikének is adok egy fej hagymát, ha úgy van, vagy egy paradicsomot, mert arról tudom, hogy visszajön a másik héten is hozzám. A kuncsaft megőrzése is nagyon fontos, ugyanannyira igényli a szeretetet, mint a növény a termelésekor. Az eladási része is ugyanilyen, itt nem lehet beteg lenni, nem lehet morcos lenni. Itt néha kell mosolyogni, jópofa lenni a piacon ahhoz, hogy a kuncsaft engem válasszon, és ne a másikat.

Hova járnak piacra?

Hagymapalánttal én kimondottan Csíkszeredába járok már úgy tíz éve. Azelőtt a felcsíki falvakban a palánttal végigdudáltam az utcákon, árultam Karcfalván is a régi piacon, de mivel ott új piacot csináltak, a piac varázsa elromlott. Tehát a hagymapalántot a csíki és a gyergyói medencében értékesítem.

Egyedül piacoz, vagy a család is besegít?

A család besegít. A testvérem, aki Vásárhelyen él, és a feleségem is besegít. Olyankor szabadságot vesz ki. Már vagy két éve apósom is besegít Csíkszentdomokosról, tehát ide-oda kell állni, segíteni kell, mert ez olyan, hogy ez három hét, egy szűk hónap, és azalatt ha ott van az ember, jó, ha nem, akkor annyi. Persze ez is időjárásfüggő, mert ha nincs eső, az is baj, ha sok eső van, az is baj. A legnagyobb baj az, hogy kihaltak azok a drága jó nénik, akik kosárszámra vették tőlünk a hagymapalántot. Régebben jellemző volt, hogy Csíkcsicsóban, Madéfalván sok hagymát termeltek. Ők ellátták régebben a csíkszeredai piacot, sőt, a karcfalvi és a szentdomokosi piacot is ők látták el télen hagymával. Akkor még csak egy üzlet volt egy faluban, most pedig rengeteg van, és ez mind konkurencia.

A többi zöldséget hol értékesítik?

Nyáron megyünk Parajdra, Gyergyóba, Udvarhelyre. Ez úgy van, hogy kedden van Udvarhelyen, csütörtökön Parajdon, szombaton Gyergyóban, és akkor mindig van két nap az itthoni munkákra, kapálás, leszedés, csomagolás, tehát az előtte lévő

nap mindig kell készülni. Például ma készülünk a holnapi piacra. Jelenleg van nekem segítségem, ők most pucolják a hagymát.

Szokott-e olvasni, tájékozódni a zöldségtermesztéssel kapcsolatosan? Ön szerint a hagyományoson kívül van-e valami új technológia?

Van, olvasok, tapasztalatcserére is akár elmegyek. Voltam Torda környéki hagymatermesztőknél, ott is vannak ismerőseim. Azért pontosan, mert ők ahogy csinálják, az más. Az van, hogy a gépesítés, ami nagyon-nagyon hátráltat minket, tehát itt mi sokkal többet tudnánk elérni, ha a földek tagosítva volnának, és ha volna olyan gazdasági, tanult szakember, aki a kibédi termelőket összefogja. Tanult ember, aki ász a vegyszerekbe. Ha tapasztalata is van, az még jobb. Kellene ide egy szakember.

Van-e, aki tovább vigye ezt a gazdaságot?

Sajnos nincs, az én gyerekeim amerikai állampolgárok. A fiam visszajött, mert szereti itthon. Most Udvarhelyen van, de nincs semmi közük a zöldségtermesztéshez, vagyis csak annyi, hogy megnézik nyáron, gyönyörködnek, lefényképezik, fölpakolom őket, de csak ennyi az egész.

Ön szerint meg lehet-e élni ebből?

Meg lehet élni. Nem lehet Kibéd viszonylatában zöldségtermesztésben elszállni, csak olyan átlagos életszínvonalat lehet kihozni belőle.

Ön szerint agráriumban mit lehetne csinálni, ami jövedelmező volna?

Itt Kibéden azt hiszem, hogy minden volt a '60-as évektől kezdődően, tehát a kollektívben itt olyan gyümölcsöst telepítettek, hogy álom volt nézni, és ahogy vége lett a rendszerek, úgy meg is halt minden. Édesapám volt megbízva annak idején, kötözték a csemetefákat, permetezték, kapálták a tövét, tehát adottság lett volna. A leghíresebb cseresznyetermő vidék volt a miénk. Most néhány öreg, 100 éves fa még van, ami itt már pusztulásnak van ítélve, és a gyümölcstermesztésről azt hiszem, hogy már csak múlt van Kibéden. Sokmindent lehetne, csak odaadás kellene, vagy jó vezető, vagy olyanok kellenének, akik sajnos már nincsenek. A régi öregek olyanok voltak, hogy ha egy fa kiszáradt, kettőt ültettek helyette. Ezek mind meghaltak, erdő lett belőlük. Itt Kibéden már nem ezen van a hangsúly. A falu nem kicsi, körülbelül 700 házszám körül van, és nincs tejcsarnok. Alig van egy pár tehén a faluban, pedig itt jó tejcsarnok volt, sok tehén volt, hazajáró csorda volt. Azt hiszem, mindenről csak múlt időben beszélhetünk. Már a pásztoroknak nem

éri meg mindjárt elvállalni, olyan kevés az állat. Tehát nem felfelé halad sajnos a mi falunk. Stagnál, inkább lefelé halad.

A jövőre vonatkozóan vannak-e valami tervek?

Tervek sajnos csak úgy vannak, hogy a következő évre, mivel nincsen felvásárlónk. Nekem volna annyi földem, hogy esetleg bátrabban tudnék akár sokat is termelni, de ahhoz felvásárlás kellene. Itt az a legnagyobb bajunk, hogy nincs megszervezve az értékesítés. Nincs egy szövetkezet, aki a termelővel szerződést kössön, mint Magyarországon, nem beszélve Nyugatról, mert az ottani termelő, az tudja januárban, hogy mennyit fog keresni egész évben. Nála nincs veszteség, mert úgy van beállítva, hogyha nincs termése az időjárás miatt, jégverés, árvíz, bármi miatt, fizeti a biztosító. Itt nálunk ez nem működik. Most, ha a tévébe benézünk, akkor mutatja, hogyan bukik az Astra, a legnagyobb Romániai biztosító. Itt azért kötünk biztosítást, mert kötelező. Azért is az a neve, hogy kötelező biztosítás. Nyugaton ilyen nincsen. Ott az ember kötelezi magát, anélkül nem mer kimenni az utcára, mert az neki rossz. Itt minket rákötelezneknek, hogy kössünk. Ha kár van, akkor járunk fél évig utána.

Önnek van a zöldségre biztosítása?

Nincs. Semmi értelme. Volt egy olyan 60 százalékos károm a tavalyelőtt. A vaddisznók belementek a hibrid kukoricába. Azért hibridet tettem, mert egy száron nem egy, hanem három cső legyen. Szeretnék én termelni jól, de a hibrid korábban terem, a vaddisznó megérzi, hogy ez korán van. Belement egy csorda, totálkáros lett. Elmentem a vadászoknak a főnökéhez, kijöttek, megnézték, és elmondták, hogy ezért biza nincs mit tenni. Ha valamit akarok, akkor Brassóba kell menni, kérést leadni. Kijönnek, megnézik, visszamennek, eldöntik, hogy ki a hibás. Végül elmondta, hogy én lennék a hibás, mert miért nem őriztem? Ez egy olyan bűvös kör, nem foglalkozunk vele. A hagymát is megőriztetem több mint egy hónapig. Van kutya, és ilyen pásztorokat fogadok, akik őrzik.

Megoldás lehetne egy gazdakör, aki segítene az értékesítésben, vagy tartana egy gyűlést, tudást adna át. Esetleg én is, amit itt elmondtam, elmondhatnám bővebben azoknak a fiataloknak, akiknek nem volt szerencséjük örökölni valakitől ezt a tevékenységet. Lehet, hogy lenne rá igény. Tehát valaki, egy ember kellene, akinek érdekeltsége lenne, mert ez hagyományosan mezőgazdaságból élő, és jól virágzó falu volt valamikor.

Az interjút készítette: ***Péter Zsuzsa***

„Nyitott szemmel kell járni a világban.”

Mátyás László, Csíkvacsárcsi

Volt-e hagyománya a családban az agrártevékenységnek?

A szüleim nem igazán foglalkoztak olyasmivel, ami mezőgazdasághoz köthető, mert fiatalon elköltöztek Csíkszeredába. Laktak falvakban a környéken a későbbiekben, de nem gazdálkodtak. Én matematika tanár vagyok, emellett szociológiát is tanultam. A gilisztatenyésztéshez nincs semmilyen szakmai végzettségem. Kiköltöztünk falura, de akkor még mi sem gazdálkodtunk. Egy ideig salátát termeltünk a kertben, de aztán arról is lemondtunk. Közben rájöttem, hogy szeretném otthagyni a tanügyet. Minden szakmának megvannak az árnyoldalai. Mindenki jártas az oktatásban, mert vagy ő tanult, vagy a gyerekei, vagy az unokái tanulnak, ezért hozzá tud szólni a témához, és véleményt tud alkotni. Az oktatásban vannak, akik dolgoznak is, ezek a tanárok. Ők nem csak véleményt alkotnak az oktatásról, hanem dolgoznak benne. Ennél a munkánál az egyik probléma az, hogy olcsón dolgozunk, a másik, hogy nagy energiabedobással kis eredményt lehet elérni. Én már ebbe belefáradtam. Úgy gondolom, hogy kisebb energiával ugyanezt az eredményt el lehet érni, sőt, még nagyobbat is.

Erre az egyik lehetőség nyilván az, hogy én leszek a vállalkozó. Úgyis rövid az élet ahhoz, hogy én tanárként vonuljak nyugdíjba, valami egyebet is ki lehet próbálni. Az egyik lehetőség a vállalkozás, de nem bíznám teljesen erre a fizetésemet. Így az, hogy kilépjek a tanügyből, egy évig még biztos nem történik meg, de valószínű, hogy egy év múlva megtörténik. A feleségemnek mikor mondtam, mit tervezek, azt mondta, hogy csak olyasmibe kezdhetünk bele, amihez nem kell pénz, mert nincs annyi pénzünk, hogy nagyobb tőkét biztosítani tudjunk egy vállalkozás elindításához. Egy könyvtárban, egy folyóiratban olvastam erről a lehetőségről, mert időnként megfordulok ott. Van egy olyan szokásom, hogy időnként leveszek a polcról olyan folyóiratot vagy könyvet is, amit nem igazán olvastam volna el, csak azért, hogy hadd lássuk, mi van benne. Na, egy ilyen folyóiratban találtam ezt a lehetőséget. A szóban forgó román folyóirat több oldalon át foglalkozott a gilisztafarm témájával, és vagy három cikk is megjelent. Mind a három folyóiratot elővettem, szépen végigolvastam. Ez egy mezőgazdasági folyóirat volt. Akkor ez engem nagyon megfogott, hogy na, ez igen, a semmiből lehet nagyot alkotni. Felhívtam a cikk szerzőjét, mert nem tudtam, hol van gilisztafarm Romániában. Tudtam, hogy van

olyan vállalkozás, ami jónak tűnik, és amikor nekifog az ember, kiderül, hogy ebbe belebukik, ezért gondoltam, megnézem élőben ezt a vállalkozást. Kiderült, hogy ő Romániában nem tud ilyen farmról, legközelebb Magyarországon, valahol a határ mellett van ilyen farm. Rengeteget olvastam a témáról románul, magyarul, és angolul, mert más nyelven nem találtam anyagot erről. Elmentem Magyarországra egy termelőhöz, aki ezzel foglalkozik, ott szétnéztem, informálódtam. Az a termelő is eljött egyszer ide, jó tanácsokat akart adni. Akarta azt, hogy összehívja a nagyobb gazdákat, hogy meggyőzze őket, hogy a műtrágya helyett ilyen gilisztahumuszt használjanak. A pityókatermelőkkel beszéltek, mert itt egyéb haszonnövény termesztése nem igazán jellemző. A próbálkozás nem sikerült, nagyon nem győződtek meg.

Pályáztál valamire?

Igen, most pályáztam a LEADER-hez humuszszitáló gépre, ami kiválasztja a gilisztákat a humuszból, meg az olyan trágyadarabokat, amit nem rágtak még át. A pályázatot megnyertük, most van folyamatban. Szerződést kötöttünk, decemberig megkapjuk a gépet. Így igazából tavasztól lendül fel a vállalkozás, mert kézi munkával, szitával kiválasztani nagyobb mennyiségű humuszból a gilisztákat idő- és energia-igényes, eddig így dolgoztunk.

A kezdőtőkét honnan szerezted?

Kölcsönkértem az édesanyámtól. Nem kellett sok pénz, mert végső soron a trágyát kellett megvenni, és valamennyit fizettem a gilisztákra is Magyarországon.

Valamilyen eszközt be kellett szerezned, hogy a tenyésztésbe belekezdhess?

Nem kellett beszereznem semmilyen eszközt, de kellene most már a nagyobb tételben termeléshez markológép, amivel lehet szállítani a humuszt innen oda. A szitáló gép kell még, de az most már meglesz. Külföldön sok olyan gilisztafarm van, ahol gépesítve van az egész folyamat. Egy zárt területen belül dolgoznak. Ott megvan a kellő hőmérséklet, nedvesség, és úgy könnyebb. Folyamatosan szitálják a humuszt, táplálják a gilisztákat, komoly technológiát dolgoztak ki a tenyésztésükre.

Miért láttad előnyösnek a gilisztafarm létrehozását, azon felül, hogy nem kerül sokba?

Nagyon fel volt dicsérve abban a cikkben, amit olvastam. Aszerint kevés befektetés kell hozzá, és lehet könnyen pénzt keresni vele. Külföldön sok gilisztatenyésztő van. Európában most nincs sok, de Amerikában most nagyon sok van. Ők szintén gilisztahumuszt termelnek, s adják el drágán. Ez a gilisztahumusz tényleg jobb, mint a műtrágya. Nem tesz kárt a termőföldben, sem a különböző élőlényekben, amik a

talajban fellelhetőek. Mivel kecsegtethet ez a vállalkozás? Elindult az a folyamat, hogy az emberek elkezdtek otthon kertészkedni, mert rájönnek, hogy egészségesebben szeretnének táplálkozni. A virágaikat pátyolgatják, óvják, locsolják. Ehhez mindig kell valamilyen olyan anyag, amitől ezek szebben nőnek, szebben virulnak, s akkor az ember elmegy a virágüzletbe. Az szokott történni, hogy azért elég lusták vagyunk ahhoz, hogy megnézzük, hosszanolvassuk, hogy melyik zacskóban mi van. Megnézzük az árát, és kipróbáljuk. Hogy ettől most nőttek-e, vagy nem nőttek a növényeink, vagy egy másik fajta terméktől nem nőttek volna-e jobban, azt nem igazán tudjuk eldönteni, nincs türelmünk hozzá. Úgy van a humuszszal is, mint bármely mást termékkel, vagyis vesz egy fajtát, úgy látja, hogy az bevált, és akkor azután csak azt veszi. Én is úgy gondolom, hogy majd kipróbálják a gilisztahumuszt, és kiderül, hogy ez mit tud. A szakirodalom viszont tudja pontosan, hogy ez a humusz nagyon sokmindent tud. A műtrágyával egyenértékű, azzal a különbséggel, hogy a műtrágya kémikusok által előállított anyag, amelyből hiányzik valami, és ez a valami az élet. Ebben a humuszban benne van az, ami a műtrágyából hiányzik, ettől gazdagabb, de árban körülbelül ugyanannyi. A gilisztahumusz szintén szemcsés alakú, ebben is hasonlít a műtrágyához, viszont egy kis élővilág van benne. Amikor összekeverik virágfölddel, vagy valami egyéb földdel, amibe szeretnék hasznosítani, akkor ott felpezsdül az élet, mert baktériumok vannak benne, és egyebek, amiktől beindul az élet abban a földben. Sokáig bírja ezzel a humusszal az a növény, amihez felhasználták. Félévente jó kicserélni, de ehhez van útbaigazító papír, hogy mit hogyan kell használni. Keverni kell a földdel, az egyharmados arány már igen jó. Az emberek az egészséges táplálkozást szeretnék elérni, és el fognak előbb-utóbb jutni oda, hogy elgondolkoznak, hogy mit kell adni a növénynek, hogy az egészséges legyen, és így egészséges terményeket fogyasszanak. Ha valaki elültet valamit, és akármilyen vegyszerrel spriccolja, akkor ugyanazt fogyasztja, mint amit a piacon is megvehetne. El fog jutni előbb-utóbb oda, hogy természetes anyagokat hasznosítva nőjenek fel a növényei, és így ő tényleg természetes élelmiszert egyen. A bio-növények, a bio-termesztés tényleg egy lépés az egészséges életmód fele. Amikor felmerül a kérdés, hogy akkor hogy lesz ez egészséges, akkor indul el ebbe az irányba. A bio-termesztésben olyan tápanyagokat keresnek, ami szintén bio, nem keresik a mű tápanyagot. Ebből kifolyólag én bizakodó vagyok, hogy akkor a gilisztahumusz az érdeklődés középpontjába kerül. Attól a perctől ez a kezdeményezés, ez a fajta látásmód működőképes lesz.

És akkor beszélek a gilisztákról. Többféle gilisztafaj létezik. Például van az a fajta, ami eső után kijön, és az ember belebotlik valahol. Én trágyagilisztát tenyésztek. Tudni kell, hogy egy ilyen giliszta egy év leforgása alatt akár a testtömegének a

harmincszorosát átrágja, tehát a testtömegének a harmincszorosát üríti ki. Egy élő giliszta egy évben termel egy maréknyi gilisztahumuszt. Ez a giliszta normális körülmények között a földben is van. Ha valaki vegyszerez, gyomirtót használ, akkor sikeresen kiöli a többi egyéb mellett ezeket a gilisztákat is. Az a humusz, amit a gilisztáknak egy év alatt a földjére kiürítenének, az nem lesz. Így még inkább tápanyagban szegény az a föld. A következő évben megint felszántják, megint tápanyagban szegény lesz a föld. Az is probléma kezd lenni, hogy nem tudnak eladni semmilyen terményt, mert nem jó minőségűek a földterületek. Küzdenek az emberek, de nem tudják megtermelni azt a jó minőségű terményt, ami versenyképes lehetne a külföldről behozott terményekkel. Ezek komoly problémák, mert itt vannak a mezőgazdaságra alkalmas területeikkel, amit nem tudnak kihasználni, mert a befektetett pénz, és a jövedelem mérlegelésekor jó esetben épp megtérül a befektetés, vagy valami minimális nyereség van. Ebből így nagyon nem látom, hogyan lehetne megélni. A különböző gépek, szerszámok, amiket használnak az emberek, folyamatosan mennek tönkre, nem tudják megjavíttatni, megvásárolni. Valószínű, hogy valami változás lesz ezen a téren.

Igen nagy fordulat lenne, hogyha rádöbbennének az emberek, hogy nem kell megvenniük a műtrágyát, mert van egy fajta humusz, amivel helyettesíteni lehet. Az emberek ugye azt csinálják, hogy tavasszal kiszórják a műtrágyát. Akkor azt tudni kell, hogy nem csak azt a növényt táplálják, amit szeretnének nevelni, hanem a gazt is, mert mindenütt megszórják. Azt a növényt is termesztik, amire nem lenne szükség, és akkor gyomirtózza, és azzal úgy gondolja, megoldotta a problémát. Ha gilisztahumuszt használ, azt pont úgy tudja kitenni, mint a műtrágyát, tehát az ültetendő maggal egyszerre kerül a földre, de nem kell az egész földet megszórni vele. Szép lenne, de sajnos az emberek nem annyira megfontoltak, hogy azt mondják, hogy akkor most azzal fognak foglalkozni, hogy a termőföldjeiket rendbe rakják, ne műtrágyázzák, hanem eldöntsék, hogy mostantól bio módon termesztenek rajta.

A család tőkéje nem akkora, hogy egy nagyot lehetne befektetni, és keményen meg kell dolgozni, hogy a befektetés megtérüljön. Így kisebb tőkével indultunk, és azt leginkább a tanulás folyamatba fektettük be, ami legalább annyira hasznos.

Mikor kezdtél a vállalkozásba?

Négy éve kezdtem bele, 2009-ben, de akkor még kis tételben. Az első gilisztákat a szomszédságból gyűjtöttem össze, és azokkal kísérleteztem. Azután mentem el Magyarországra a termelőhöz. Ennek pénzügyi vetülete is volt. Úgy tűnik első ránézésre, hogy ez egy zéró befektetéssel induló, és nagy lehetőségekkel kecsegtető üzlet.

Na, hát nem így van, nem zéróval indul a dolog, mert úgy indul, hogy elkezdi az ember, kipróbálja, de aztán el kell menni, és megnézni, hogy hogyan csinálja az, aki ezzel foglalkozik. Az elmenés, a visszajövés, az ottlét, illetve az eltanulása a tenyésztés módjának pénzbe került. A tanulás a giliszták tenyésztési módjáról költséges ilyen formában. Azt hittem akkortájt, hogy hamar megtérül a befektetés, de ez sem egészen így van. Emellett a hibák kerülnek pénzbe. A gilisztákról tudni kell, hogy szállításkor a 40 százalékuk éli túl az utat, a többi elpusztul. Nagyobb mennyiségű trágyagilisztát hoztam akkor, 2009-ben, haza. Ezzel szoktak halászni a horgászok. Ez egy vörös gilisztafajta, a súlya a legnagyobb példányok esetében sem haladja meg az 1,5 grammos súlyt. A giliszták esetében is van jól táplált, és kevésbé jól táplált példány. A testsúlyuk függ attól, hogy mennyire sikerül eltalálni a számukra kedvező életfeltételek biztosítását. Ez egy kikísérletezett állat, így tudjuk pontosan, hogy mekkora nedvességtartalmat igényel a trágyában, milyen feltételekre van szüksége, illetve még a tenyésztő is kísérletezik velük. Utána tudunk locsolni, vagy el tudjuk vezetni a vizet, ha túl nagy a nedvességtartalom nekik. A hőmérsékletet is szabályozni lehet, ezt szalmával oldjuk meg. Azt mondom, oldjuk meg, mivel Magyarországon, akiknél tanultam, és akik segítették a próbálkozásomat, szintén így oldották meg a hőmérséklet szabályozását. Egész kicsiben kezdtem a munkát. Valaki adott egy szekér trágyát, abba tettem bele a gilisztákat. Azt hiszem, ősszel volt ez, tavaszra át volt rágva a trágya. Akkor hozattam egy remorka trágyát, s a giliszták is elszaporodtak addigra valamennyire. 100 ezret beleköltöztettem abba, azt kiszitáltuk. Vállalkozásnak a tenyészetem jelenleg is kicsit merész még megnevezni. Minden feltétel adott arra, hogy ezt vállalkozásnak lehessen nevezni, tehát hivatalosan működik, számlázható. Az elmélet, az egy dolog, más dolog azonban, hogy az embernek a bankszámláján mennyi pénz van. Elméletileg gazdag ember vagyok, mert már ismerem és tudom, hogy körülbelül miben áll ez a gilisztatenyésztés, és azért is, mert elég nyersanyagom van, ami piacra dobható. Az egyik problémája a piacra dobásnak az, hogy idáig kézi szitálással oldottam meg a humusz szétválasztását a gilisztáktól, mert nem mutatkozott nagy igény a humusz iránt. Most viszont egyre többen érdeklődtek, a médiában nagyon sokszor megjelent ez az új típusú humusz, ahogy megnevezik. Valójában nem új típusú, hanem egy nagyon is régi humusz. Szóval a szitálás okoz problémát, és ezt úgy lehetne felgyorsítani, hogy automatizálni kellene, gép kell, nem kézi erővel dolgozni. Össze kell hangolni a dolgokat. Valaki, akinek a vállalkozása már megy, az már biztosan bővebben tud róla beszélni. Én most látom, és tudom, hogy össze kell hangolni nagyon sokmindent ahhoz, hogy a megfelelő pillanatban a megfelelő tevékenységet hajtsa végre az ember. Nem

lehet azt csinálni, hogy nagyobb az ígéret, mint amit valójában fel tud mutatni az ember. Több médiásnak is mondtam, hogy ősszel majd látogasson vissza. Amúgy is ősszel és tavasszal van ennek a humusznak keletje, és akkor történik a humusz begyűjtésének a zöme. Úgy tűnik, őszire fog összehangolódni a termelés, illetve a kiszitálás, és a csomagolás, ugyanakkor a reklám. Reklám olyan értelemben, hogy nem a médián keresztül már, hanem az üzleteken keresztül. Nem igazán lehet azt tenni, hogy néhány virágüzletbe megjelenik a gilisztahumusz, s akkor megjelenik egy vásárló, aki nagyobb mennyiségbe szeretne vásárolni, és nem tudsz adni, mert erre nem voltál felkészülve. Ez nem következhet be, mert ha bekövetkezik, akkor az igen nagy kellemetlenséget okoz annak is, aki elképzelte, hogy megvásárol ebből a humuszból nagyobb mennyiségben, illetve neked is, aki nem tudod most csomagolni, és eladni azt a mennyiséget.

Segített neked valaki a munkában, vagy volt szükséged segítségre?

Lett volna szükség segítségre, de a családom nem nagyon lelkesedett érte eleinte. A gyerekek közben igen, mikor elmagyaráztam nekik, hogy ez milyen jó, de a feleségem nem lelkesedett a gilisztatenyésztésért eleinte. Most, hogy megírtuk a pályázatot, már őt is jobban érdekli.

Az értékesítést hogyan oldottátok meg?

Főleg a barátoknak, ismerősöknek adtunk belőle itt a faluban, nem igazán adtunk még el. Most már van bejegyezve cég is, kellett bejegyeztetni a LEADER-hez, hogy pályázni tudjunk. Most el is adhatnánk, de most nincs, aki kiszitálja, úgyhogy ez még várat magára. A szomszédok szoktak jönni, és kérni a humuszból, de nem adnak pénzt érte. Visszasegítik itt az emberek a dolgokat egymásnak. Próbálkozom az értékesítés megoldásával, de az a problémám, hogy amíg nincs kiszitálva akkora mennyiségű humusz, addig nem is foghatok neki, mert ha beviszek két zsákkal egy virágüzletbe, és utána azt mondják, hogy kellene húsz zsákkal, akkor nem tudok annyit vinni. Úgy gondoljuk, hogyha meglesz ez a gép, akkor be fog indulni jobban a vállalkozás.

Próbálkoztál azzal, hogy ismertté tedd, amivel foglalkozol?

Nem, véletlenszerűen kezdtek jönni újságírók, kezdtek érdeklődni, és ők adják egymásnak a hírt. Már rengeteg televíziótól, újságtól voltak itt megnézni a farmot. Most sok gilisztánk van, trágya is van jelenleg is, ami át van rágva, csak nincs kiszitálva. Máson nem változtattam a kezdetek óta eddig, csak annyi a változás, hogy most már nagyobb az állomány.

Valamilyen problémád volt-e a tenyésztés kapcsán a gilisztákkal?

Igen, volt. Ez egy tanulási folyamat, mint már mondtam. Akármilyen okosnak tartom magam, mégis a múltkor egy nap alatt sikerült nyolc liternyi gilisztát elpusztítanom. A szállításnál bekötöttem a nejlon zsákot, és olyan mérgező gázok fejlődtek a zsákban, hogy elpusztult az összes giliszta. Azt mondja az ember, hogy az nem is olyan sok, de azért nem is kevés, szóval rosszulesett eléggé. A gilisztáknak is vannak mindenféle ellenségeik. A rágcsálók, a madarak, illetve vannak olyan ellenségeik, amiket mi kevésbé látunk, ugyanis élősködőik vannak a gilisztáknak is.

Hasonló tevékenységű vállalkozásokkal vetted-e fel a kapcsolatot a Magyarországi tenyésztőn kívül?

Egy tenyésztőről tudunk még Romániában, de nem vettem fel azzal a kapcsolatot.

Jelenleg milyen terveid vannak a gilisztatenyészettel kapcsolatban?

Vannak terveim, és most felgyorsulnak a folyamatok, mivel ugye pályáztunk a LEADER-hez, ahogy már említettem. Pályáztunk, mert ez az egész történet nem csak rólam szól, hanem a családomról is. A gyerekek is belekapcsolódnak. Abba is belekapcsolódnak, mikor szomorkodunk, és abba is, amikor elképzelünk dolgokat és lelkesedünk. Többes számba kell ezért beszélnem, mikor erről beszélek, mert úgy helyes. Pályáztunk tehát ebben az értelemben, és azért is, mert a feleségem írta meg a pályázatot egészen pontosan, és ő is nyerte meg, én itt a kalapommal járok fel-alá a giliszták közt, de maga a pályázat, az neki köszönhető. Tehát megnyertük, és azon a ponton vagyunk, hogy kezdődik a legyártása is, mivel ez egy sajátos gép lesz, ebből kifolyólag ezt egy sajátos cég kell csinálja, ami automatizálással szokott foglalkozni. Szóval minden sínen van, őszire reméljük, hogy meglesz. Ősztől kezdve reméljük, hogy már következik az a lépés, hogy fel kell kutassuk a felvásárlókat, és összeírni, hogy mennyire van igény, és hogyan lehet ezt kiszolgálni. Sokan érdeklődtek a gilisztafarm iránt, sokan adtak jó ötleteket, sokaknak lenne kedve hozzáfogni a tenyésztéshez. Azon gondolkozunk, hogy talán jobb lenne ezt nem egyedüli termelőként csinálni, hanem többekkel összefogva, de ezek a tervek még csak a gondolkodás szintjén vannak.

Mit gondolsz, Székelyföldön a tiédhez hasonló vállalkozásoknak van jövője?

Az én vállalkozásommal kapcsolatban nagyon bizakodó vagyok, meg vagyok győződve, hogy ez csak kitartás kérdése. Lesz egy pillanat, amikor ez a humusz

rendkívül óhajtott, keresett anyag lesz. Biztos vagyok ebben. Ezt a nagy magabiztosságot az is alátámasztja, hogy Nyugaton ez ismert, nem egy újdonság, csak ott nem szabad ég alatt, hanem gyárszerűen termelik a humuszt. Ennek van in the door-os változata, amikor egész évben dolgoztatják a gilisztákat. Nem csak ezek a giliszták vannak, hanem más fajták is. Vannak nagyobb giliszták is. Azok többet is tudnak átrágni, mivel akkor testük harmincszorosa is többet tesz ki. Ott vannak nagyobbak, mint például a kaliforniai piros giliszta, amiről meséket regélnek, de azért azt is nézni kell, hogy milyen vidéken mit akar az ember tenyészteni. A kaliforniai, amint a neve is tükrözi, nem biztos, hogy Hargita megyei vörös gilisztaként fogja élvezni a helyzetet, úgyhogy nekem eszem ágában sincsen kicserélni ezekkel, mert ezek tényleg rendkívül ellenállóak. Kisebbek sokkal, viszont igénytelenebbek is, hogy úgy mondjam. Külföldön ez a humusz nagyon keresett, és nagyon drága is. Időnként itt, Romániában is felbukkan néhány tenyészet. Volt Buzău-ban, Iaşi-ban, de az, gondolom, nem élte túl, de a Buzău-ban lévő igen, mert annak honlapja is van, úgyhogy neki sikerült. Van jövője, mert van hozzávaló sok, amit a giliszták egyenek. A vidéken növénytermesztés folyik, akkor oda elvileg kellene. Egészségesen szeretnénk élni, ez most már hisztéria kezd lenni, és érthető. Na, oda meg pont ez kell, vagy valami ehhez hasonló, mivel más komposztálási módszerek is vannak. El lehet jutni szintén talajtápláló, talajjavító anyagokhoz másképp. Egyik járható út ez. Ha külföldön pénzt fizetnek érte, akkor előbb-utóbb biztos itt is áttörés lesz. És ha nem giliszta, akkor nem tudom, mivel érdemes foglalkozni, tanácsot másnak nem tudok adni. Mindig azt javaslom, hogy nyitott szemmel kell járni a világban, és nem kell megriadni attól, hogy más nem szokta ezt csinálni. Ha az embernek ötlete van, akkor most már annyi helyről lehet informálódni, a könyvtáron kívül most már ott az Internet, az kiindulási pont lehet. Ez nem azt jelenti, hogy minden ott tálalva van, amire az embernek szüksége van. Előbb-utóbb az embernek a fejére is szüksége lesz, az biztos, mert se a könyvtár, se az internet nem tud mindenre válaszolni. Az ember olyan természetű, hogy azt hiszi magáról, hogy hamarabb ért valamit, mint ahogy az helyénvaló. A végén rájön, hogy a saját fejét is használnia kell. Emellett ebben az esetben a kitartásra is szükség van. Annyi mindent lehet csinálni, de nem akarok tanácsokat adni, mert ha én, vagy bárki más mondja, nem olyan, mint mikor az a valaki botlik bele a dologba, és rájön, hogy azt akarja csinálni.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Kell az ilyen kisebb, vegyes gazdaság…”

Mogyorós László, Gyergyócsomafalva

Pedagógusi pályáról váltottál át gazdálkodásra, most már csak az utóbbi foglakoztat?

Gazdálkodással foglalkozom elsősorban, de még egy sor olyan dolog van, amit érdekesnek tartok. Hát a gazdálkodást, azt olyan formában gyakorlom, hogy több állatot tartok, szóval vannak méhcsaládjaim, vannak kecskéim, teheneim és készítek sajtot. Ez a konstrukció.

Azt tartom fontosnak ebben a témában leszögezni, hogy aki egy objektív számítást elvégez, az rájön, hogy tejet termelni felvásárlónak nem kifizetődő. Hogy mégis sokan ezt csinálják, az legfőképpen annak tudható be, hogy az emberek alulértékelik a saját munkájukat. Tehát azt gondolják, hogy télen nekem van egy csűr szénám, akkor az ott van, s az nem került pénzbe, holott ha meg kellene vegye, akkor pénzbe kerülne, vagy ha eladhatná, akkor pénzt kapna érte. Ha pedig árban, a valós piaci árban számítjuk a takarmányt, a munkádat, nem számítva a baleseteket, vagy a veszteségeket, az egészségügyi problémákat, akkor kiderül, hogy a tejet nem tudod előállítani literenként, csak ilyen 1 lej 50, 1 lej 60 bani körül. A felvásárló ad érte 1 lejtől 1 lej 40 baniig, úgy ebben a spektrumban. Aki ezt csinálja ezért a pénzért, az szerintem hibát követ el.

Ez független a tejmennyiségtől?

Igen, ez független. Minél több az állat, annál több veszteség. Ez egyszerű. Most már vannak olyanok, akik azért megfontolják. Tehát egy jó felvásárló lehet, hogy felmegy 1 lej 50 banira, de egy termelő, aki viszont intenzíven csinálja, és a tej valós és szellemi értékét nem veszi figyelembe, hanem mondjuk ilyen szeszmosléktól elkezdve silótakarmányig egy rakás mindennel fokozza a tejhozamot, az lehet, hogy még ez alá az ár alá tudja adni, tehát neki kijön rentábilisan. Tehát ezt lehet csinálni, de ezt én nem tartom se a hagyományainkhoz, se önmagunkhoz méltónak, hogy csináljuk. Hát, egy olyan harmadosztályú tej lesz.

Tehát minőségi tejet kell előállítani?

Igen. Svájcban, ahol például érlelt sajtot készítenek, és a tejnek a fogyasztói értékére is odafigyelnek, ott silót nem adnak a teheneknek. Mondjuk ez most egy

kitérő volt. A másik, ami eltorzítja a dolgokat, az az, hogy van ez a támogatásos dolog, aminek van két vetülete. Az egyik, hogy a lelki vetülete, hogy az emberbe beépítik azt, hogy azt szoktuk támogatni, ami omlik össze. Folyamatosan támogatásokat igénylünk, meg ilyesmi, tehát folyamatosan magunkat áttereljük negatív irányba nagyon erősen. A másik az, hogy gyakorlatilag is az történik, hogy ezeket a támogatásokat nekünk azért adják, mert nem csinálhatják meg azt éppenséggel, hogy a francia gazdának adnak egy nagy összeget, nekünk nem adnak semmit, ezért adnak, annak egy töredékét adják nekünk, hogy a franciának még többet adhassanak, illetve a régi uniósoknak. Mi lesz ennek az eredménye? Csinálnak egy olcsó tejterméket, ami megjelenik a piacon, mert ugye most már nem akadály a távolság, s mi történik? Itt lenyomják a tej árát. Hogyha holnapután változik a helyzet, mert az uniónak a szabályzata nincs kőbe vésve, akkor elmondják, hogy az unió olyan állapotban van, hogy nem tud támogatni. Akkor kiderül, hogy aki erre épített, az össze kell omoljon, mert nem fogja tudni folytatni. Tehát én azt gondolom, hogy a gazdálkodásnak az kell legyen az alapja, a kiindulópontja, hogy mennyi tejet tudsz jól eladni, mennyi értékes tejet tudsz itt előállítani, s mennyit tudsz ebből jól értékesíteni. És akkor ehhez kell igazítsd az állatlétszámodat is és a takarmánytermelő területedet.

Hány tehénnel gazdálkodsz?

Hát ez nagyon bonyolult. Egy komámmal közösbe vagyunk, s az állomány, az fele-fele, de az én teheneimnek egy része az édesapámé. Összesen fejünk 12 tehenet, s van még növendék olyan 18. Összesen 30 darab állat van. Ennek a 12 fejős tehénnek a tejét mind el tudjuk adni házakhoz. Így sem egy aranybánya végül is, mert a munka sok vele, s még gondozót is fizetünk. A másik változat pedig az, amit most már nagyon rég kezdtem csinálni, de úgy, hogy a gyergyói Caritas is, meg a Megyei Tanács is felkészítő képzéseket, tanfolyamokat hirdetett meg. Mindegyiken részt vettem, s itt elég sokan a környéken, de kevesen vették komolyan olyan szinten, hogy alkalmazzák is. Érlelt sajtot készítek, aminek 30 lej kilója abból a tejből, ami 10 százalékos zsírtartalmú, és három lejbe adtam el eddig. Ezzel egy kicsit késés van, mert öt-hat hét múlva tudom eladni, de akkor is tudom, hogy megvan. Semmi nagy varázslat nincs benne, csak kell egy jó pince, odafigyelek, s kész. Ez inkább télen jó. Meg lehet csinálni úgy, hogy nyáron raktározni. Valószínű, hogyha mindenki ebbe kezdene, akkor az árak változnának, de most pillanatnyilag ez megéri. A gazdálkodó embernél a legjobb értékesítési forma, amit ő és a családja el tud fogyasztani.

Tehát az a jó, ha saját magának termel?

Igen. Én most konkrétan a kenyérbúzánkat meg tudom termelni, a tejterméket az összeset meg tudom termelni. Húst keveset fogyasztunk, az az igazság, de aki gazdálkodik, annak óhatatlanul vágóállatai vannak, mert a bikákat, a hím állatokat nem tartjuk meg, csak nagyon keveset. Nekem méheim is vannak, tehát tulajdonképpen az élelmiszereknek nagy százalékát elő tudod állítani a magad részére. Ugyanezt, amit csinálok a sajttal, ugyanezt meg lehetne csinálni a hústermékkel is. Most az, hogy a vágóállatot eladjuk olcsón, ez is egy hiba, mert hogyha készítene egy érlelt kolbászt, vagy pácban érlelt húst, vagy egy rakás dolog van, amire szintén lenne igény… Ha most van egy olyan vásárlói réteg, aki egy kicsit meggondolja, hogy a Kaufland-ból vásároljon-e, mert megtapasztalta a negatív hatásait, vagy csak egyszerűen szereti azt, ami jobb…

Ha jól értem, akkor a feldolgozással kellene foglalkozni?

Igen. Minél feldolgozottabb formában, minél több hozzáadott értékkel. Amúgy szerintem a közgazdaságban mindenhol érvényes, hogy az több munkahelyet hagy itthon, több pénzt hagy itthon. Meg ezzel a nagy exporttal sem vagyok olyan nagy barát azért. Szerintem mindenki törekedjen arra, hogy itthon értékesítsen, és az ilyen terméket kutassuk fel s vásároljuk. Több helyen is erre utalás van, hogy a szervezetünk ásványi anyagokat tekintve is az helyire van hangolva. Tehát hiába eszem én teszem fel a holland sajtot, s a görög narancsot, holott a nekem való, az itt van.

Említettél kecskéket, méheket. Hogy jött össze ez az egész, mi a végzettséged?

Biológia-kémia tanár vagyok. Ezt a szakmát most nem gyakorlom. Itthon, a szülőfalumban tanítottam hét évet, s akkor most már harmadik éve, negyedik éve, hogy onnan kiléptem. Édesapámnak voltak állatai még azelőtt, régebb, s úgy valamennyire ráláttam a témára. Fejős tehenei, juhai voltak, kaszáltunk területeket, főleg '90 után, amikor visszakaptuk a területeket, akkor.

Az oktatásból kiléptem, ott a rendszert nem nagyon tartom helyesnek. Úgy gondolom, hogy az egész oktatási rendszer nem valós, nem motivációs alapokon nyugszik. A gyerek nem örül annak, hogy iskolába mehet, a tanár általában nem örül annak, hogy iskolába mehet, s az egész dolog olyan visszás. Azt gondolom, és ez ma is tervem még hosszútávon, hogy olyan oktatási formát kínálni elsősorban nyári táborok szervezésével, vagy ilyen erdei iskola szervezésével, ahol a gyerek érdeklődésére adunk választ, nem pedig úgy, hogy megvan egy képem, hogy a

gyermek milyen kell legyen, és abba próbálom belefaragni őt, hanem mindenki foglalkozzék azzal, ami őt érdekli.

Hogy jött ez az ötlet, hogy most tanári pályáról áttérj egy teljesen ellentétes dologra?

Hát ez fokozatosan történt. Az első évben nem is igen volt bevétel tulajdonképpen. Volt egy komám, akivel együttműködtünk nagyon sokmindenben, többek között elkezdtünk ilyen dránica-pattintással foglalkozni. Ez azt jelenti, hogy ilyen kézzel hasogatott falemezek, zsindelyszerű falemezeket készítettünk, s készítek most is. Egy egész télen ezt csináltuk volt, volt egy ilyen megrendelés, s akkor oda adogattuk, s olyan jó munka, hogy az ember üldögél egy langyos meleg helyen, s hasogat, s közben sokat lehet beszélgetni. Gondolkoztunk, hogy ennek a komámnak a szülei valamikor megvettek egy régi kollektív istállót. Az ott parlagon ült, s ugye romlik az épület, kihasználatlanul hevert, s mondtam a komámnak, hogy valamit kezdjünk el ott, lássuk csak. Nem gondoltunk semmi számítást el, csak láttuk, hogy sokan csinálják, gondoltuk, hogy biztos jól megy. Elkezdtük csinálni. Vettünk három-négy tehenet fejenként, s akkor azzal nekifogtunk, s ezek aztán elég gyorsan szaporodnak. Nagyon sokat nyom a latba, ha valaki a nyári legeltetést meg tudja oldani költséghatékonyan, mert amúgy ott az a baj, hogy van néhány pásztorcsalád, akik vállalnak állatokat, s aránylag kevesen vannak, s aránylag magasak az árak. Ez is egy nehéz kérdés, hogy olyan embert keresni, aki dolgozni szeret, értelmes, nem alkoholista, az állatot szereti, s mégis munka nélkül van, s pénzért eljön dolgozni, az nagyon ritka, fehér holló. Akinek annyi esze van, az saját magának kezd gazdálkodni, s ritka az ilyen ember. Olyan ez a munka, hogy reggel hétkor kelsz, s éjfélkor fekszel, s sajtot csinálsz. Ha esik, a nyakadon folyik ki, kicsit ilyen. Akkor jó, ha az egész család csatlakozik, ha a család is rá van hangolódva, hogy a feleségem is azt mondja, hogy na, jó, akkor ő is a sajtkészítésbe segít, vagy ordát főz, vagy valami. Így lehet, ha együttműködünk. Ha nem, akkor kár a családi harmóniát ezért feláldozni.

Kecske, méhek, szarvasmarhák - ez az egész hogy egészíti ki egymást?

A kecskék úgy kerültek képbe, hogy első télen, amikor elkezdtük őket takarmányozni, mondjuk elég jó szénánk volt, s elég jót hagytak meg. Tehát ugye mindig ízingel a marha valamennyi maradékkal, s azt úgy sajnáltuk, hogy eldobjuk, hát kéne valami maradékevő állat. Juhokra gondoltunk, de azok elég drágák voltak akkor, most is drágábbak, mint a kecske. Úgy hirtelen bejött egy ilyen kecskevásár, hogy volt egy idős tehén, amit le akartam cserélni, s adtak érte egy csorda kecskét, 12-13 kecskét. S akkor a komám is vett négyet-ötöt, s akkor csináltam nekik egy ketrecet,

s kezdtünk velük babrálni, de csak úgy, hogy nem vettük igazán komolyan. S ebből az volt a tanulság, hogy jó, nem volt olyan nagy veszteség végül is, mert volt egy-két elhullás. Na, azokkal az volt a gond, hogy a kecsketejet – hogyha árában tudnád értékesíteni – megérné, csak oda kell a kecskék mellé állni. Így arra jutottunk, hogy na, mindegy, hagyjuk el. S akkor a komám eladta az övéit, s én is eladtam az enyéimet, de megtartottam kettőt, mert sajnáltam. Ilyen alpesi fajkecskék voltak, jó teljesítményűek voltak, s gondoltam, hogy azokat nem adom el. Most ott tartunk, hogy megint tíz van, s most, ha sajtot csinálok, akkor azt figyeltem meg, hogy hiányzik a piacról a kecskesajt, ami viszont értékes, tehát drágább sokkal, mint a tehénsajt. S akkor elgondoltam, hogy én most, ezen a nyáron a kecskéket külön fogom fejni. Ez most a tervem, hogy ezt is csináljam.

S a méhek?

A méhekkel az van, hogy tíz éve megvannak, és igazából itt a gazdálkodás kicsit elvonta a figyelmet róluk, tehát nem tudtam annyi időt fordítani rájuk. Nekem van egy tanyám a falun kívül, egy olyan helyen, ahol volt egy vízimalom, vízi fűrész, s ott visszacsináltam a gátat, a vízesést, s vízkereket szereltem, s szeretnék oda egy önellátó gazdaságot, vagyis tudok ott áramot termelni magamnak. Tulajdonképpen ingyen lesz egy csomó áramom, ha valamilyen formában lehetne gépesíteni, akkor az is egy bevételi forrás lehetne. S akkor ott van egy csűr is, azt is felépítettem, mondjuk az istálló része nincs kialakítva. Ott a méheknek is szenzációs lenne, mert hogy bent vannak a faluban, az nem olyan jó. Ha ott lennének, akkor teljesen rá tudnék fókuszálni, akkor ott közben legeltetni is tudok, ezen gondolkozok. Kell egy ilyen kisebb vegyes gazdaság, ez az lesz. Én úgy gondolom, hogy ez azért jó, mert akkor tulajdonképpen a családi költségvetésnek a kiadás oldala jelentősen csökkenne.

Ezzel elsősorban az önellátást próbálod megvalósítani?

Én úgy gondolom, hogy soha semmit nem lehet jobban eladni, mint amit te megeszel. Csak ezt az emberek általában így kiszámítják, hogy kicsit olcsóbb, hogyha én dagasztom meg a kenyeret, vagy egyszerűbb, vagy kényelmesebb, gyorsabb, valami ilyesmi.

Te most a sajtot eladod, amit készítesz.

Igen, jönnek az emberek, hívnak telefonon. Nem győzök annyit csinálni, hogy ne tudják megvenni. A tavaly télen is, amikor nincsenek legelők, nem működnek a

pásztorságok, az esztenák, ezért jövök ki otthon abból, hogy csinálok néhány hagyományos pásztorsajtot, azt mondja az irodalom, hogy gomolyasajt, ezekért is sokat kérnek, 25 lejekért árusítják. Ezért is a 30 lej azért nem sok, mert azért különbség van. Itt nálunk az is egy érdekes dolog, hogy a friss fogyasztású sajt az érlelt sajthoz képest egy sokkal szegényebb dolog. Most érlelt sajt készítése a világon mindenhol van, s itt nálunk is volt, csak ez az elgyúrt túró volt. Egy kicsit kiürült ez a túróérlelés, ezért ez a friss pásztorsajt, amit hoznak, ez egy félkész termék. Ez ízében az én sajtommal nem vehető egy kalap alá. Nem azért mondom, mert az én sajtom, mert csinálnak még mások is ilyen érlelt sajtot. Mondom, ennek volt gyümölcse, hogy a Caritas is szervezett, s a Megyei Tanács is, ilyen kurzusokat. Konkrétan tudok Tekerőpatakon egy fiatalembert, aki érlelt sajtot készít, Szárhegyen is egyet, Gyergyóban kettőt. Bontakozik ki egy ilyesmi mozgalom.

És te készíted azt a túróból készített érlelt sajtot is?

Nem, a magam részére csináltam csak. A kecskesajtból csináltam két dézsával. Ez egy jó dolog. Vagy például a század elején még Erdély-szerte híres termék volt a gyergyói kászutúró. Ez azt jelenti, hogy májusban, amikor a fáknak könnyen fut a kérge, akkor lehántották, s ilyen lemezek formájában szárították össze, s abba tették a túrót, ami egyrészt légmentesen zár, nem olyan könnyű volt, mint most egy flakon, s a nejlon, akkor az edények előállítása munkásabb volt. Akkor a kászutúrót ebbe tették, hogy ne kapjon levegőt. Ha pince nincsen, akkor ez elzárja, vagy hogyha lefóliázza vagy leviaszozza, mint Hollandiában. Ezek a kászuba tették. Amíg megszáradt, még rászorult, s az elzárta az anyagokat, a finom ízforrást, s akkor ezt télen vették elő. Ilyen kászutúrót amúgy Buşteni-ben vettem, az szuper.

A mézet is értékesíted?

Igen, adok el mézet is. Jönnek az emberek, s már tudják. Termeltem eddig maximum évi 300 kilót, s simán el tudnék adni mondjuk 1000 kilót. Szeretném azt is, hogy a méhcsaládok számát növeljem 25-30-ra, mert most 13 van. A 25-30 közötti méhcsaláddal szerintem az 1000 kilót meg lehetne csinálni egy jó helyen, ha mondjuk tanyára oda tudok költözni. Kicsit mondjuk ott veszély van, mert voltak a méhek tanyán, és a medve megdézsmálta az egyik kaptárt, úgyhogy el kellett költözzek onnan, de meg tudom oldani, mert bekerítem villanypásztorral, vagy valamilyen módon meg tudom védeni, s akkor lehet.

Pályázatokkal foglalkoztál-e?

Igen. Két típusú népszerűbb pályázat van, a 141-es és a 112-es. Ez a 112-es a nagyobb összeg, meg nagyobb kihívás, vagy mondjuk elszámolás-kötelezettségek vannak. Beszélek itt olyan szempontból, hogyha nem felelsz meg mondjuk egy öt éves ciklus közepén, akkor visszamenőleg mindent visszafizettetnek, ez a nagyobb pályázat. A kisebbik a 141-es, amelyik egyszerűbb jóval, ezt megpályáztam, meg is kaptam. Már most, az idén lesz a harmadik év, amikor meg fogom kapni ezt az évi 1500 eurós összeget.

Jelent-e ez komolyabb segítséget?

Fehéren-feketén leírva ez plusz pénz, s jelentős plusz pénz. Tehát ha visszaosztom, akkor öt évig én havi 500 lejt kapok. Ha jól beosztom, akkor az azért jelentős összeg. Nem azt mondom éppen, hogy fizetés, de már ez is bevétel. Valahogy nekem ilyen mellékszerepe van ennek az egész támogatásos dolognak, meg lelkifurdalásom van, meg minden ilyen dolog. Például ott van a kaszálókra a terület alapú támogatás. Ez kaszálókra nagy, legelőkre még nagyobb, s a hagyományosan művelt, azaz kézzel kaszált vagy legelt területekre maximális. Alapkövetelmény, hogy július elseje után kaszáljál. Ez azt jelenti, hogy akkor, amikor már a takarmány el van vénülve, meg van magozva. Az állat se nem szereti, se tejet nem ad tőle. Akkor kell kaszálni, s ezért pénzt kapsz, hogy toljál ki az állataiddal.

Ezt akkor nem is használod ki?

De, mondom, ez okoz bennem egy kicsi problémát, hogy például az idéntől egy olyan kaszálóm van, amelyik kicsit nedvesebb helyen van, és meg is trágyáztam, hogy legyen kövérebb. Ott, ha megvárom én július elsejét, akkor gond lesz. Elhatároztam azt, hogy az idénre ki fogom venni ebből a plusz csomagból, s akkor megkaszálom idejében, s akkor a sarjút is várhatom, hogy lesz egy jó sarjú rajta. Lesz két rendben is takarmány, és sokkal jobb minőségű, s lehet, hogy az a plusz 130 euró vissza fog jönni rajta. Lehet, hogy nem, de legalább én nem kell gondolkozzak azon, hogy a tehenem mit ad tejbe, akkor azt tudom, hogy azt, amit én adtam.

Mekkora szerepe van a gépesítésnek?

Kaszálni géppel kaszálunk, géppel takarunk, bálázunk. Nyáron kézzel fejünk, s télen géppel. Az istállóban van fejőgép. A fejőgépet én vettem, darálót, kalapácsmalmot, rendforgatót, egy kicsi gépezetet vettem én, de inkább édesapámé a géppark.

Hasonló vállalkozásokkal tartotok-e kapcsolatot, működtök-e együtt?

Igen. A falumban legalább húsz olyan család van, amelyik csak ebből él, kizárólag ebből van az összes bevételük.

Melyek a jövőben a terveid?

Azt tervezem, vagy azt fogom csinálni, hogy beállítok 30 méhcsaládot, 30 fejős kecskét, s egy vagy két tehenet azért, hogy télen is legyen tejem, mert a kecskéket télen nem fejjük. Ha ezeknek a tejét mind feldolgozom nyáron, akkor ebből nekem megvan az éves bevételem, úgy számolom. A tehéntejet, azt megvenném, tehát most is azt csináljuk. Veszek 50 liter tejet, csinálok belőle sajtot, azt lehet értékesíteni. Méhek, kecskék, meg van egy lovacskám is, szoktunk lovagolni. S a másik az, hogyha az ember sajtot készít, akkor óhatatlanul savó gyűl. Nyolc malacot vettünk a tavasszal, s télen eladtunk nyolc disznót. Most is van két kocának való tartva. Marad a tevékenységben a sokféleség.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„Minden nap másféle terméket készítek.”

Mózes Enikő, Kénos

Most bivalysajt készítésével, lekvárfőzéssel foglalkozol. Melyek ennek az előzményei?

Kémikus vagyok, ipari kémiát végeztem Szebenben, középiskolát. A szüleim hagyományos krumplis házikenyeret készítenek Székelyudvarhelyen, már születésemtől fogva. Egy munkahelyem volt korábban, és amikor otthagytam, akkor fogtam neki ennek. Végül is nem foglalkoztam mással, hanem mindig is vonzódtam a falusi élethez, és inkább a hagyományokkal foglalkoztam, a házias dolgokkal. Gyermekkoromban is készítettem lekvárokat, mert édesanyámnak mindig kellett segítsek.

Pályáztál valamire?

Nem, önerőből indultam el. Még nem sikerült pályáznom, mert minden pályázathoz önrész is kell, és nem igazán sikerült olyan pályázatot találni, hogy ne kellene olyan nagy befektetés.

A lekvárfőző csapattal azonban pályáztunk, közösségi konyhát készítettünk. Öt évvel ezelőtt felkérték a falut egy Gyümölcsfesztiválra. Először tizenhét falut szólítottak meg, és ebből a tizenhétből sikerült elsők legyünk mindig. Csapatba minden évben ezen a Gyümölcsfesztiválon részt veszünk. Változatos lekvárokkal készültünk, ott helyben is készítettünk, de mindig arra törekedtünk, hogy olyan lekvárt készítsünk, ami egészségileg megfelel és gyógyhatása van. Motivált, hogy mivel csapatban készítettük a lekvárokat, minden évben sikerült, hogy első díjasok legyenek a lekvárjaink. Készítettünk csapatban is, meg egyénileg is. Próbáltam értékesíteni a Hagyományőrző vásárokon egyénileg is. Fontos, hogy egészséges élelmiszereket állítok elő, és erre mindig van vevő, és egyre jobban megy. A lényeg az, hogy eladjuk a terméket, és utána is megkeresnek, igényelnek a termékeimből, és ez évről évre motiválja az embert, hogy többet és többet fejlesszünk a meglévőhöz.

Hogy jött az ötlet hogy a lekvár mellett sajtokat is készíts?

Hát, ha állatunk van, akkor fel kell dolgozzuk a tejet, mivelhogy bivalytejünk van, és azt nem igazán tudnánk értékesíteni tej formájában, hanem próbáltunk ilyen továbbképzésekre járni, hogy tudjuk fejleszteni magunkat és minőségi terméket tudjunk előállítani.

Hány bivaly van?

Hat darab bivalyunk van, napi tizenöt liter tejet adnak körülbelül, és amennyi tejet adnak, azt mind feldolgozom. Úgy érné meg, ha az ember nagy adag tejből csinálná, mert akkor ugyanazzal a munkával több terméket tudnánk előállítani. A nagy inox edények elmosása nem egyszerű dolog. Kell azt tudni, hogy a bivalytej más a többi állat tejéhez viszonyítva, mert zsírosabb és ez az egyetlen tej, ami telítetlen zsírsavakat tartalmaz, és még a tejérzékenyek is tudják fogyasztani. És mivelhogy ilyen zsíros, nagy a zsírossága, több termék lesz belőle. Mivelhogy magas a zsírtartalma, több sajtot tudunk kihozni, mint a tehéntejből.

Milyen termékeket állítasz elő?

Sokféle terméket készítek. Különböző joghurtokat, tejfölt, vajat, többféle sajtot, mint a fűszerezett, gomolya, érlelt, mozzarella, gyúrt sajt.

Mikor kezdtél neki a saját termékeidet értékesíteni?

Csapatban körülbelül öt éve készítjük, de négy éve körülbelül egyedül csinálom. A lekvárt csapatban is készítjük a mai napig, de évente egyszer csak, s akkor annyi lekvárt készítünk, amit a vásáron el tudunk adni.

Volt szükséged kezdőtőkére?

Igen, végül is, ami befektetés, az az üveg és a cukor, amúgy nagyjából a saját termékeinket dolgozzuk fel. Viszont a tejterméknél nem igazán volt szükség. Igazából ott is van befektetés, mert az állatot meg kellett venni, de az már meg volt alapozva, de ahhoz is pénz kellett. Van ribizlisünk, az saját termék. A csipkebogyót, a galagonyát, a kökényt megszedjük, de az áfonyát meg a homoktövist, azt felvásároljuk. Arra már nincsen idő, hogy meg is szedjük és fel is dolgozzuk.

Hogyan tettél szert a szükséges tudáshoz?

Magyarországi sajtkészítő mesterek tanfolyamot indítottak Csíkszeredában, és ennek volt folytatása. Volt, hogy egy hetes volt a tanfolyam, volt, amire egy félévig is jártam, hétvégenként. Gyakorlatban tanultuk meg a sajtkészítést. Vittünk tejet és helyben feldolgoztuk. Volt olyan szerencsénk, hogy a Megyei Tanács egy ilyen tanulmányi kirándulást is szervezett Körösladányba és Egerbe. Ott láttuk, hogy ilyen kisgazdák hogy készítik a termékeiket, és hogy kell kinézzen egy ilyen kis sajtmanufaktúra. Emellett csináltunk egy svájci tanulmány utat is. Volt lehetőség a sajtmesterek mellett tanulni, és ez nem mindegy.

Hogyan és honnan sikerült beszerezd a szükséges eszközöket?

Először kezdetleges volt, és akkor próbáltuk fejleszteni magunkat. Mondjuk, ehhez a sajtkészítéshez nagy fölszerelés nem kellett. Sehol nem írja elő azt, hogy most inox forma kell, csöpögtető is inox kell, de én már kezdettől fogva csináltattam.

Kik segítettek neked a tevékenységed indulásakor?

A lekvárkészítésnél egyszer megkerestünk egy tapasztaltabbat. Hagyományos recept szerint készítjük a lekvárokat, és lényeges volt, hogy tapasztalt, idős embereket kérdeztünk meg. Végül is a lekvárok, azok tartósítószer-mentesek, csak a cukor hozzáadásával tartósítjuk.

Kezdetben mekkora méretet öltött a vállalkozásod?

Fejlődtem, mert kezdetben csak joghurtokat készítettem, lágy sajtokat, most már félkemény és kemény sajtokat is készítek. Már minden nap feldolgozom a tejet. Most is kell vigyek a piacra tejfölt, és egész héten úgy feldolgoztam a tejet, hogy az esti tejet, mikor hozta a férjem, hamar lefölöztem, és abból tudtam vinni hat tejfölt a piacra.

Milyen nehézségekbe ütköztél az indulásnál?

Nem mondhatnám, hogy lettek volna nehézségeim, mert ha valami volt, akkor mindig megoldottam. Nagyon sok munka van benne. Azért a reklámmal is sokat foglalkoztunk, meg azzal is, hogy a csomagolás megfelelő legyen, meg a lekvároknál, hogy melyik gyümölcs milyen betegségre jó, ezeket mind összegyűjtöttük egyenként, hogy tudjunk információkat adni a vásárlóknak. Sokszor ráfáztam a mozzarella készítésénél, de annyiszor. Mindig azt mondtam, hogy na jó, én ezt nem csinálom. Pedig megtanultuk, megmutatták, s mégsem sikerült. Egyszer ki kell tapasztaljad, hogy a te konyhádban hogy működik a dolog, de most már jobb, egyre jobb.

Mi a különbség a bivalytejből készült termékek és a tehéntejből készült termékek között?

A bivalytejből készült joghurt például sűrűbb és zsírosabb is, de viszont zsírosabb a tej, de ezek a zsírok nem tartalmaznak koleszterint. Persze sokan tévedésben vannak, hogy ha valami nagyon zsíros, de mivel ez telítetlen zsírsavakat tartalmaz, nincsenek rossz zsírok. A tehéntejből készült nem annyira sűrű, de az a természetes, viszont a bivalytejből készült termékek jóval fehérebbek, a sajtok is és a joghurt is. A tehéntejnél van egy kicsi sárgás beütés, viszont a miénk hófehér,

szilárdabb lesz. Ugyanazzal a technológiával készülnek a bivalytejből készült termékek is, mint a tehéntejből készültek.

Hogyan értékesíted a termékeidet?

Magántermelő vagyok, és nem mint cég vagyok jelen, Termelői engedéllyel tudjuk értékesíteni a termékeinket, és az állatok egészségügyi papírjaival. A sajtfeldolgozáshoz elkészítettünk egy ilyen bizonyos helyiséget, amit engedélyezett az állategészségügy. A termékeinket mindig bevizsgáljuk, hogy tudjuk értékesíteni. Minden hétvégén járok vásárba, többek között a kézdivásárhelyi havi vásárba, a csíkszeredaiba és a székelyudvarhelyibe. Lenne Szentgyörgyön is, de oda már nem tudok minden hétvégén menni. Egész héten arra készülsz, hogy hétvégén mész vásárba. Az emberek már megszokták, hogy a hónap utolsó szombatján vásár van Udvarhelyen, de van, aki telefonon is megrendeli. Például ma vittem valakinek a szörpöt, a joghurtot és azt mondta, hogy „jaj, most jutott eszembe, hogy holnap vásár van és ott megkaptam volna". De azt mondja, hogy „nem baj, mert holnap is kimegyek és veszek egyebet". Magyarországra is küldtem ki szörpöket és lekvárokat, és egy félévig csend volt, valamennyit kifizetett az illető. Nemrég hívott, hogy valamennyivel még tartozik, de küldjek még egy szállítmányt, és mondjam meg az árát, és előre kifizeti az előzővel együtt. Habár azt mondtam, hogy többet nem küldök ki Magyarországra. Volna rá igény, hogy ilyen kis üzletekbe vinni, de senki nem tud fizetni. Viszont az, hogy örökké fussak, nem munka. Jönnek mindig, érdeklődnek, hogy van-e névjegykártya, s telefonszám, hogy küldjem el az árakat, de el szoktam mondani, hogy az én termékem olyan, hogy „pénz a zsebbe, lekvár a pincébe", s kész. Hogyha nem fogy el egyik évről a másikig, akkor következő évben abból a termékből esetleg kevesebbet készítek. De hát nem romlik el, főleg, ha az első két hétben nem buggyan meg. Akkor nem lesz semmi baja a másik évig, ha az üvegbe bele van téve.

Akadtak problémáid az értékesítéssel kapcsolatban?

Hát voltak gondok az elején, mert amíg beszereztük a kellő engedélyeket hozzá, addig nem tudtuk értékesíteni vásárokba. Most mindig kell figyeljünk rá, mert negyedévenként kell engedélyeztessük a termékeinket. Ezt a tanácsnál és az orvosnál tudjuk megcsinálni.

Jelenleg mekkora méretet ölt a vállalkozásod?

Minden nap másféle terméket készítek. Megvan, hogy egyik nap joghurtot, másik nap lágy sajtot, vajat készítek. Van olyan időszak, hogy egyáltalán nem tudok

készíteni semmit, mert a bivalyok nem mindig adnak tejet, mert van, amikor nem fejősök. Habár most úgy próbáljuk beállítani, hogy mindig legyen tejünk, mert például a nyáron nem volt tejünk, mert a bivalyok akkor voltak borjúzók. Úgy kellene, hogy ne egyszerre legyenek borjúzók. Most is úgy tudtuk, hogy kettő az, de kiderült, hogy még csak ezután lesznek azok. Nem lehet eligazodni rajtuk, elég kacifántos állat ez a bivaly. Az utolsó percig nem látszik rajtuk, hogy borjúzó-e, vagy sem. Ha neki nem tetszik, akkor este le sem adja a tejet. Még az is számít az étkeztetésnél, hogy ha véletlenül nem a megszokott sorba kapja az abrakot vagy valami, akkor nem adja le.

Ki segít jelenleg a munkálatokban?

Senki sem hiszi el, de senki nem segít nekem. Annyit, hogy a ládákat berakja a férjem az autóba, és ennyi. Mikor hazaérek, kiszedi és ennyi. Az értékesítéssel is csak én foglalkozok, a feldolgozással is. Mondjuk, szeretem csinálni nagyon, de van, amikor besokallok. Ma, amíg eljöttem otthonról, vajat csináltam, joghurtot, a telemeát sósvízbe tettem, hogy kiázzon, egy adag tejet odatettem, bekultúráztam. Holnap sajt lesz belőle. Nyáron annyiban szerencse, amikor lekvárt kell főzzek, hogy nincsen bivalytej, de annyi, hogy bejön a kecsketej. Van olyan ötven darab kecskénk körülbelül.

Milyen eszközökkel dolgozol jelenleg?

Vannak vastag falú edényeim, van, amit rézüstben főzök. Amelyik gyümölcs hamar elkészül, azt az aragázkályhán főzöm, a többit fáskályhán. A sajtot is aragázkályhán szoktam elkészíteni.

Változott a technológia, amit alkalmazol, a kezdetekhez képest?

A lekvároknál nem, mert ugyanaz a folyamat, viszont a sajtoknál igen.

Az értékesítés jelenlegi formájával meg vagy elégedve?

Hát, tejtermékből nem készítek olyan túl sokat. Annyit készítek, amennyire igény van.

Bővítetted a tudásodat az indulás óta?

Igen, nagyon sokat. Különböző tanfolyamokon vettem részt, rengeteg ilyen szakkönyvet vásároltam és azokból. A sajtkészítésnél is nagyon sokszor utána-olvasok, hogy mi hogy van.

Felvetted a kapcsolatot hasonló tevékenységű vállalkozásokkal, esetleg kapcsolódtál be valamilyen egyesülethez, termelői hálózathoz?

Van egy egyesület, a Hargita Megyei Kézműves Sajtok Egyesülete. Tizennyolcan alapemberek vagyunk az egyesületben. Kéthavonta találkozunk, és mindig vizsgáztassuk a termékeinket, és nagyon sokat tanulunk egymástól. Van, amikor együtt készítünk sajtokat.

Jelenleg vannak nehézségeid a működtetéssel kapcsolatosan?

Nehézség mindig van, de működik. A nehézség végül is ott mutatkozik, hogy drága a termékek bevizsgálása, amit minden termékből kell. Jó dolog, hogy vannak ezek a hagyományőrző vásárok, amit megrendeznek Udvarhelyen, Csíkszeredában és Kézdin. Nem kell fizessünk a helyért, tehát ingyenesek. Viszont ilyen nagyobb rendezvényeken, kiállításokon, ott már asztalbért kérnek, de mi azokat elkerüljük. Azokat mi már nem tudjuk megfizetni. Nem éri meg. Ami kikötés a vásárokon, hogy rendbe kell legyenek az állategészségügyi papírokkal. Kell legyen ilyen egészségügyi könyvecske, hogy mi is rendbe vagyunk, mert mindig ellenőriznek. Ha valami netán nincs rendben valakinél, akkor elmondják, hogy mit kell csinálni, mert anélkül nem lehet menni a vásárba.

Mi foglalkoztat most a vállalkozással kapcsolatban?

Sok minden foglalkoztat, például, hogy a lekvárjainkat cukorral tartósítjuk, viszont nagyon sok a cukorbeteg, meg sokféle beteg van, aki cukrot nem fogyaszthat, és valahogy egy olyan technológiát akarunk kikísérletezni, hogy cukormentes termékeket tudjunk készíteni. A nyáron sikerült valamit kipróbáljak. Van egy olyan, hogy stevia, ez egy zöld növény, zöld cukor, és annak a leveleiből készítettem főzetet, és elég jól bevált. A barna cukor egészséges lenne, viszont túl drága, és a termékeket nem lehetne megfizetni. Túl drága lenne. Viszont van, amibe a cukor helyett mézet használunk, például a szörpökbe, de itt is bejön, hogy a méz drága és a termékeinket ugyancsak drágán kellene adjuk, és olyan termékeket kellene mi előállítsunk, hogy a vásárló azt meg tudja venni.

Tervezel valamilyen változtatást a vállalkozásoddal kapcsolatban?

Nagyon sokféle lekvárt készítek. Le akarom szűkíteni, hogy kevesebb féle termék legyen, és cukormentes termékeket akarok készíteni. Így kevesebb lenne a befektetés, mert nyáron nem kellene megvenni drágán a cukrot. Végül is minden lekvárt elő lehetne állítani tiszta cukor nélkül, csak kellő sűrűre kellene főzni. Van,

amelyik lekvár savanykás lenne, de a cukorbetegek számára az lenne a normális, az az édesség, amit a gyümölcs ad. Viszont inkább azzal van a gond, hogy ha kiveszem a kamrából és az asztalra kerül, akkor még eláll, de ha hőmérsékletingadozás van, viszem a vásárba, akkor nem áll meg. Viszont, hogy természetes legyen, tartósítószer nélkül, cukor nélkül legyen, az elég nehéz. Kísérletezek, mert vannak szörpök, amiket teljesen cukor nélkül készítettem, vannak lekvárok is, és vannak, amik stevia-val vannak, de ez még kísérleti dolog. Nem igazán került ki a piacra.

A vállalkozás jövőjével kapcsolatban inkább bizakodó, vagy inkább borúlátó vagy?

Mindig bizakodok ezzel a tevékenységgel kapcsolatosan.

Mit gondolsz, Székelyföldön egy, a tiedhez hasonló vállalkozásnak van jövője?

Szerintem van, mert egyre többen keresik a vegyszermentes és természetes élelmiszert.

Milyen vállalkozást érdemes indítani a térségben?

Hát szerintem csak a hagyományos tevékenységre kell gondolni, és valahogy jó lenne megszólítani a fiatalokat, hogy ne a nagy áruházakba, hanem inkább a kistermelőktől vásároljanak egészséges élelmiszert, mert végül is, ha egy terméknek nincsen nagy szavatossági ideje, az vegyszermentes. Van, aki eljön és megnézi a szendvicskrémemen, hogy öt-hat nap a szavatosság, és örvendezik. Megkérdeztem, hogy miért és mondta, hogy „az a jó mert biztos, hogy egészséges”. Ha egy dobozos tejre rá van írva egy év garancia, akkor gondolkozhatunk rajta, hogy abban mi van.

Te szereted csinálni ezeket a tevékenységeket?

Ez olyan, hogy beleáll az ember, és nem tud kiszállni belőle. Én úgy vagyok, hogy járok ezekbe a vásárokba, és egyre jobban beleélem magam a természetes dolgokba. Például Karácsonykor is a fára csak természetes díszeket raktam.

Az interjút készítette: ***Máthé Erika***

„Mindig visszaraktam a pénzt a gazdaságba.”

Nikula József, Szentiványlaborfalva

Szülei mivel foglalkoztak?

Mezőgazdasággal foglakoztak, önellátók voltak, mert ezelőtt úgy volt, hogy csak így lehetett, nagyobb mértékben nem. Saját maguknak termeltek, vegyes gazdaságuk volt. Én akkor már segítettem a szüleimnek. Kicsi voltam akkor még. Lovat vezetni, s ezt-azt segítettem. Akkor már ismerkedtem a gazdálkodással.

Mezőgazdaságról tanult-e valamikor valamit?

Sepsiszentgyörgyön sofőr voltam. Aztán hazajöttem 1990-be a szülői házba. A munkahelyemet otthagytam a gazdálkodásért. Ezt jobban szerettem mindig. Akkor nekifogtam gazdálkodni. Először húsz hektáron, azután lett harminc, s most már van vagy száz. Ezzel foglalkozunk most is. Még van egy fiam is, ő is mellettem dolgozik, s ebből élünk meg mind a ketten.

Hogy kezdtek hozzá a gazdálkodáshoz?

’90-ben vettem egy traktort, s akkor aztán lassan gépesítettük a munkát, s úgy. Földeket vettem a rokonságtól ki bérbe, s vannak idegenektől is bérbe vett földeim, de közben kezdtem megvenni a földterületeket. Vettem nemrégiben is vagy tíz hektár földet.

Hogy tudta megvenni a földterületeket, gépeket?

Hát például krumplit termelünk s abból, búzából, törökbúzából, cukorrépából, amikor el tudtam adni belőlük. Így lett meg rájuk kicsidenként a pénz. Mindig visszaraktam a pénzt a gazdaságba. Juhokat is tartottam már az elején is, és mindenféle állatot, amire szükség volt.

Említette, hogy száz hektáron gazdálkodik. Most milyen növényeket termel, illetve milyen állatokat tart?

Juhok vannak, disznó van saját szükségletre. Emellett van búza, krumpli, kukorica. Most vettem repcét is, aztán nem tudom, hogy milyen termés lesz belőle. Tavaly cukorrépa volt negyven hektáron. Az idén azon a területen újra répa van.

Ezt jobban el lehet adni, mint például a krumplit, mert megvan a felvásárlója őszre. A cukorgyár mind megveszi a répát. Azért kezdtem tulajdonképpen foglalkozni vele, mert megvan neki az állandó felvásárló, és van rá szubvenció is ugyanúgy, mint bármi egyébre.

Segít valaki a munkálatok elvégzésében?

Senki nem segít. Ősszel vannak napszámosok, de csak egy hétig, de akkor sem mindig. Minden gépesítve van.

Milyen gépekkel rendelkezik?

Van három traktor, öt darab remorka, kombájn, szóval minden van, amire szükség van. Van törökbúzavető, cukorrépavető, cukorrépa kiszedő gép, szóval tényleg minden van. Folyamatosan veszem, cserélem a gépeket. Most például eladtunk a régi gépekből, s megyünk, s újabbakat veszünk megint. Például csépléskor a fiam felül a kombájnra, én viszem a remorkákat, s hozom be a gabonát, ürítem le, mert minden géppel működik, meg lehet csinálni. Könnyebb sokkal gépekkel, ezért van azzal minden. A cukorrépát is nem kapával kell megkapálni, hanem van erre vegyszer, azzal dolgozunk. A krumpli megművelése is teljes mértékben gépesítve van. Emberre nem igazán van szükség. Így, hogy van öt darab nagy remorka, kimegyünk ketten, s megszedjük a nagy remorkákat krumplival, visszük haza, s ürítjük fel. A bunker direkt viszi fel a válogató gépbe, úgyhogy nem kell kézzel, villával dolgozni, s ilyenek.

Biztosan sok időbe telt, amíg ezt elérték.

Most értünk odáig. Eddig nem is jutottunk nagy jövedelemhez a gazdálkodásból, mert a pénzt mindig vissza kellett rakni a gazdaságba. Most éppen azon gondolkozunk, hogy műtrágyát kell venni, s akkor az megint befektetés.

A cukorrépát könnyű termelni?

Hát, kell dolgozni mindennel, legyen az cukorrépa, krumpli, akármi, kell. Ingyen nem adnak semmit. De jó, hogy most van vegyszer, ezért nem kell kapálni, és a mag olyan, hogy csak egy szik jön ki. Vannak betegségei pont úgy, mint a krumplinak, mint a bogártámadás, vagy a ragya is megüti pont úgy, mint a krumplit. Szereti a meleget is, de víz is kell neki. Vettünk most is cukorrépát, krumplit, törökbúzát, repcét. Mindenből teszünk, mert nem tudjuk, hogy mi jön be. A tavaly a krumpli elég jól hozott jövedelmet, a cukorrépa is jól, de a búzának nem volt olyan jó termése, ez benne van.

Hogy oldják meg azt a helyzetet, ha nem lesz elég csapadék?

Ha nem lesz, nem lesz. Nem szoktunk öntözni, mert nincs, ahogy. Nálunk nincs megoldva az öntözés. S amelyik földek víz közelében vannak, azokba nem lehet tenni, mert a vaddisznók megeszik a termést, mert ott járnak.

A termés értékesítését hogyan oldják meg?

Hát például a cukorrépát kiszedjük, és a föld végére letesszük. A gyár onnan szállítatja is el. Olyan is van, hogy az ő kocsijukba szedjük, s úgy viszik el. Nem kell dolgozni vele, hazavinni. A többi terményből is szoktunk eladni. A búzát például, és most kellene még eladjunk törökbúzát is. Ezeknek nincs meg a felvásárlója, a cigányok szokták megvenni, azok kereskednek vele. A búzát is ugyanígy megveszi valaki. Van, aki ezzel foglalkozik, a búzával kereskedik. Mindent el lehet adni.

Megéri ezzel így foglalkozni?

Igen. Ha nem, akkor miből élünk meg? Valamiből meg kell. Megéri, mert ha nem érné meg, akkor nem foglalkoznánk vele. Ez a tiszta beszéd. És nem parancsolgat senki nekünk.

Ez a fontos, a szabadság?

Igen. Senki nem szól bele abba, hogy mit csinálunk. Ha dolgozunk, dolgozunk, s ha nem dolgozunk, akkor nem dolgozunk. De csak oda kell állni. Itt mikor olyan idő van, akkor se vasárnap, se szombat, se hétköznap nincs, úgyhogy kell dolgozni. Mikor minek eljött a szezonja, azt kell csinálni. Aztán, hogy az után az ember dolgozhat lassabban, az egy dolog, de szezonba, amikor jó idő van, a szénát is akkor kell csinálni. Akkor kell odaállni, mert ha esik az eső, akkor nem lehet szénát csinálni. De most már nem olyan nehéz, mert annyira gépesítve van minden, hogy nem olyan veszélyes, csak oda kell figyelni. S akkor saját magától jön minden. Most már huszonhárom éve, hogy ezzel foglalkozom, tapasztalatból tudok sok mindent. Tapasztalatból többet tudunk, mint a mérnök. A mérnök csak iskolában tanulja, mi meg tapasztalattal. A vegyszereket is tudjuk pontosan, hogy miből mennyi kell. Jó, hogy a vegyszer csomagolásán írja, hogy mennyit kell tenni, de mi tapasztalatból jobban tudjuk, hogy egy liter kell-e, vagy másfél liter. A tapasztalat mondja meg, hogy mennyit kell tenni, nem az, hogy mit ír rajta, ott írhatnak akármit.

Jelenleg vannak-e terveik?

Azon gondolkozunk, hogy minek lenne kereslete, piaca. Azért tértünk át cukorrépára, mert megvan a piaca, biztos felvásárlója van. A krumplinak a tavaly

volt ára, de ki tudja, hogy a jövőben lesz-e? Ez mindig változik. A búza és a kukorica árával nem ugyanez a helyzet, mert azt lehet tartani egyik évről a másikra, de a krumplit nem lehet tartani. Egyébbel még nem foglalkoztunk, inkább fejlesztenénk a gazdaságot. Vennénk még földet, de már nem lehet kapni. Jobb, ha megvesszük, mert akkor nem kell bért adni, s a sajátunk akkor, nem szólhat bele senki, hogy mit csinálunk vele. Jobban megéri megvenni, de eddig nem volt pénz is rá. Mondjuk, most sincs sok. A gépekre megy el sok pénz, mert örökké kell venni újabb fajtákat. Nem mindegy, hogy az ember mivel dolgozik.

Pályáztak-e valamire?

Nem pályáztunk soha. Azért nem pályáztunk, mert mindig, amit vettünk, kézpénzzel vettük, s akkor nem volt, amiért pályázni. Kigyűjtöttük a pénz, s úgy vettük. Ez biztosabb, mert nem tartozunk senkinek. Nem tartozunk így senkinek, plusz az ellenőrök nem tudnak nekünk idejönni, a kapun belülre, mert itt minden a sajátunk. Az államhoz mi nem vagyunk lekötelezve. Senki nem ellenőriz, azt csinálunk, amit akarunk.

Mit gondol, mi az, amivel érdemes foglalkozni?

Itt Háromszék fele a krumpli menne jobban, s el is tudják adni mondjuk, de van olyan év is, hogy több lesz, s akkor nem tudják eladni. Nem tudom elmondani én sem azt, hogy mivel lehetne foglalkozni. Mindennel kell próbálkozni, mert nem lehet tudni, hogy miből mi jön be. Mi mindenből ültetünk, s ha az egyik nem válik be, akkor beválik a másik. De ez, mondtam már, hogy évenként változik, pont ezért gondolkodunk így. A tavaly a búzának nem volt jó termése, alig lett harminc mázsa hektáronként. A krumplinak nagyon jó termése lett, abból termett három vagon hektáronként. Ez ritka, mert más évben csak egy vagonnal lesz. Azért teszünk mindenből, hogy legyen.

A jövővel kapcsolatban inkább bizakodó, vagy inkább borúlátó?

Bizakodó vagyok, ezt folytatjuk. Én ezt ajánlanám másnak is. Mindenképp így kell gazdálkodni, sőt, én még azon is gondolkoztam most, hogy veszek állatokat még. Vagy juhokat, vagy disznókat, ilyesmiben gondolkozom. Mindenből kell, hogy érje meg, ez így éri meg. Növényből is legyen több fajta, állatból is, mert ez így jövedelmezi ki.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Ahhoz, hogy fejleszteni lehessen a gazdaságot, kellenek a pályázatok…”

Petréd Árpád, Gyergyóremete

A családban milyen szerepe volt a gazdálkodásnak?

Édesapám az építkezésben dolgozott eleinte, utána meg a TSZ-nél volt, mint kovácsmester egészen addig, amíg a TSZ felbomlott. Azután pedig az erdőgazdálkodásban dolgozott, csak a szakmájában. Foglalkoztak ők is mellékágon a mezőgazdasággal, állattartással, növénytermesztéssel, kaszálással kis mértékben, amennyi akkor lehetséges volt. Egy-két tehenet tartottak, annál több nem volt. Egy tehén, borjú, majorság s disznó, egyéb nem volt. Ilyen mellékfoglalkozásként volt náluk a gazdálkodás, nem főfoglalkozásként.

Ön már akkor bekapcsolódott a mezőgazdasági munkákba?

Már kisgyermekkoromban segítettem nekik az állatgondozásban, a mezei munkákban egyaránt. Bekapcsolódtunk, amikor szabadok voltunk, és amikor nem jártunk iskolába.

Milyen iskolai végzettséggel rendelkezik?

Az iskolai végzettségem nekem fémforgácsolás, Csíkszeredában végeztem. Ott is dolgoztam egy évig a traktorgyárnál, azután kerültem haza a remetei tejporgyárhoz, a karbantartó részlegre, mint lakatos dolgoztam.

Tanult valami olyasmit, ami a mezőgazdasághoz kapcsolódik?

A középiskolában a kilencedik, tízedik osztályt ilyen agrotechnikai profilon végeztem, akkor tanultam először, ami a mezőgazdasági szakmához fűződik. Majdnem huszonkét évig voltam a tejporgyárnál és ezen idő alatt is sok információhoz jutottam a tejtermelés kapcsán. Miután külön kerültem a szülői háztól, kicsiben nekifogtunk gazdálkodni. Így kezdtünk tartani borjút, aztán lett belőle tehén, s így alakult lassan ki az egész gazdaság.

Pályázott valamire?

Van egy kisebb pályázat, ami még jelenleg is tart, nincs lejárva. Ez a 141-es intézkedés keretében van, az önellátó gazdaságoknak a pályázata. Ez most a negyedik évben van. Jelen pillanatban egy tanfolyamot kellene elvégezni azért, hogy a

további kifizetés megtörténjen, ami még nem volt letéve, mert nem került meghirdetésre az a tanfolyam, amitől függ a kifizetés, és a pályázat keretén belül zajlik.

Azért kezdett el állatokat tenyészteni, mert szeretett volna mellékkeresethez jutni?

Igen. Kicsi volt a fizetés a tejporgyárnál, s mellette még állatokat tartottunk, s aztán úgy hova-tovább nagyobb lett a gazdaság. 2007-től kezdődően egy kedvezőbbnek látszó mezőgazdaság indult el, ami ösztönzött arra, hogy több állatot tartsunk.

Miért pont szarvasmarhával kezdett foglalkozni?

Mivel már ez volt nekünk, a kisebb gazdaságot fejlesztettük tovább nagyobbra. A tejtermelést láttam, hogy abból megélhetést lehet kialakítani, mivel úgy láttam, hogy a tejet el tudjuk adni a tejporgyárnál, valamit kapunk belőle. Ez egy mellékmegélhetés volt akkor, aztán tovább fejlesztettük, mert láttunk vásárt benne.

Akkor arra alapozott tulajdonképpen, hogy mit tud eladni?

Persze, igen.

Indulótőkére volt-e szüksége?

Azt úgy lassanként szereztem be, az állami támogatások segítségével. Évek hosszú során, amit adogattak, abból kezdtünk fejlődni. Azt visszaforgattuk a gazdaságba, mert másképpen nem lehetett volna előbbre jutni. Nincs más megélhetés ahhoz, hogy nagyobb tőkéből lehessen elindítani.

Eszközöket honnan szerzett a gazdálkodáshoz?

Használt eszközöket vettünk, mert az újat megvenni még nincs lehetőségünk. Hovatovább több, és más-más gépek kellenének ahhoz, hogy lehessen előre haladni, a technológiát fenntartani, s hogy minél könnyebben lehessen dolgozni, mert a kétkezi munka nehéz. Most már a kézi munka kezd kimaradni, a takarás ezután csak géppel kell történjen, mert ha nem, akkor az ember nem tudja utolérni magát.

Mekkora területen termel takarmányt?

Hát, olyan negyven hektárnyi területen dolgozunk, s még vannak olyan területek is, amiket bérlünk. Ebben benne van kaszáló, legelő, száraztakarmány. Jelenleg van tizenöt szarvasmarhám, s azoknak még vannak a született borjai, s a tinók.

Kik segítettek önnek a vállalkozás indításakor, illetve a továbbiakban?

A család. A család s a szülők, mástól nem nagyon volt, akitől segítséget várni.

Hány állattal és mekkora területtel kezdett a vállalkozásba?

Valamikor tizenöt évvel ezelőtt indultunk eggyel, s aztán lett kettő, három, s úgy szaporodtak felfelé.

Ütközött nehézségekbe a vállalkozás indításakor?

Nehézségek mindig vannak, de ha az ember valamit akar, akkor le kell küzdeni azokat a nehézségeket. Sok minden van, ami problémát okozhat. A területeket kellet vásárolni, bérelni. Ezek mind olyan dolgok, amik nélkül előre nem lehet jutni, az egyről a kettőre. Nagyban el lehet indítani, de oda nagy tőke kell. Lassan, amíg mindenre pénz kerül, amire szükség van. Azt ki kellett várni, mert egyből nem lehetett.

Az állatok gondozása, tenyésztése kapcsán változott-e valami a kezdetekhez képest?

Az állatok kapcsán annyi változott, hogy géppel fejünk, és a tejet hűtőtankban tároljuk, nagyobb változás nincsen. Nagyobb, kifinomultabb technológiára kellene átállni, s ehhez nagyobb tőke szükséges.

A tejet a tejporgyárban értékesíti?

Jelenleg nem, mivel a remetei tejporgyár három évvel ezelőtt felszámolás alá került, ott többet nem veszik a tejet át. Jelenleg a szovátai cég vásárolja fel a tejet, amit innen elvisznek. Ők fizetik is rendesen, azzal nincs semmi gond. Ők eljönnek, összeszedik a tejet. Jönnek minden nap. A tejet hűteni kell, az a mi nehézségünk, hogy azt le kell hűtsük ahhoz, hogy a kontrolltej meglegyen, s jönnek, s viszik, s fizetik. Jelenleg nincs probléma az értékesítéssel. De volt ilyen időszak, mert a tejporgyár működése idején sok nehézség volt. Elmaradtak a pénzzel úgy, hogy még most is tartoznak sokkal.

Vette-e fel a kapcsolatot más vállalkozókkal, akik szintén szarvasmarhát tenyésztenek, vagy valamilyen egyesülettel?

Van kapcsolatom a ditrói egyesülettel, mert a tejet valamikor rajtuk keresztül értékesítettük a Târgu Neamț-iaknak.

Jelenleg vannak-e nehézségei?

A legnagyobb gond az, hogy a pénzek nem jönnek időben, s közben összegyűlnek a problémák. Amikor megérkezik a pénz, akkor azt sem tudjuk, hogy hova, merre, mit bonyolítsunk le belőle. Az idén főleg, hogy még ellenőrzés is volt a terü-

leteken, így mi nem is kaptunk még pénzt. Most fognak a pénzek bejönni. Más már rég elfelejtette a pénzeknek egy részét, s mi még csak most kapjuk meg. Szerencsére még valamennyire időben, mert a tavaszi munkákra még fel lehet készülni.

Valaki segít önnek, hogy ezeket a pénzeket tudja bevonni?

Nagyobb pályázatba még nem voltam érintett, de információkat kell kérni, s felvenni kapcsolatot olyanokkal, akik már jártasabbak ezekben a dolgokban. Megpróbálunk mindent, minden információhoz hozzájutni, mert enélkül nem lehet előre haladni. Meg kell próbálni, mert pályázat nélkül nem lehet előrébb jutni, azok segítenek.

Ha nem lehetne pályázni, akkor nem érné meg működtetni a gazdaságot?

Ha állami támogatások először is nem volnának, akkor nem nagyon érné meg, mert akkor csak negatív példák jönnének elő, mert nem lehetne fenntartani sem a gazdaságot, sem a családot. Kellenek az állami támogatások, s ahhoz, hogy fejleszteni lehessen a gazdaságot, ahhoz kellenek a pályázatok. Másképpen nem lehet nagyobb befektetést csinálni, mert nincs, amiből. A tej csak éppen annyi jövedelmet hoz, annyira elég, hogy máról a holnapra meg lehessen élni.

Jelenleg mi foglalkoztatja a vállalkozásával kapcsolatban? Vannak tervei?

Még tovább kellene fejleszteni a gazdaságot, hogy könnyebb legyen a munka. Gépeket kellene még vásárolni ahhoz, hogy lehessen könnyebben elvégezni a mindennapi munkát. Állatlétszám növelésben is gondolkozom. Ami borjú születik, azt meghagyjuk, már csak azért is, mert az idősebbeket ki kell venni a termelésből, mert elöregedtek. Ha nagyobb lesz a létszám, akkor reméljük, hogy könnyebb lesz, mert nagyobb lesz a jövedelem, ha fognak azok is termelni.

Gondolkozott abban, hogy feldolgozza a tejet?

A tejnek a feldolgozásához kell egy kicsi helység, ami megfelel a mai egészségügynek, ahhoz, hogy lehessen értékesíteni, amúgy meg még idő is kell. Segítség is kell, mert amennyi munkából előállítható a tej, még egyszer annyi idő kell ahhoz, hogy fel legyen dolgozva, s ahhoz, mint mondtam, idő kell és segítség is. A legnagyobb kihívás a piac. Épp az este olvastam, hogy tejpróbákat kell még kifizetni, amire elég jó árat kell fizetni. Kell két próba egy hónapban, úgyhogy azokat még kell tudni finanszírozni is ahhoz, hogy lehessen piacra kimenni.

A vállalkozásával kapcsolatban inkább bizakodó, vagy inkább borúlátó?

Reménykedni kell, mert ha nincsen remény, akkor nincsen élet. Várjuk a holnapot, hogy hátha jobb lesz. Ha nem reménykedünk, akkor nem lesz semmi belőle. Részben sikerül megvalósítani, amiket tervezek. Mert sokat tervez az ember, és nem sok sikerül belőle, de valami mindig összejön.

Még dolgozik a vállalkozás mellett, vagy csak ezzel foglalkozik?

Már nem dolgozok a gyárnál, most már csak ez a vállalkozás van. A tejporgyárnál létszámcsökkentés lett, amikor felszámolás alá került, s így abbahagytam a munkát. Most már csak ez maradt, a szarvasmarhákkal való foglalkozás, állattenyésztés.

Mit gondol, az önéhez hasonló vállalkozásoknak van-e jövője Székelyföldön?

Kell, hogy legyen, mert nagyon nagy választási lehetőség nincs a mai világban a megélhetés szempontjából, úgyhogy muszáj ezt valaki folytassa, s kell legyen jövője, mert az élelem az mindig kell, valamilyen szinten csak meg kell lehessen élni belőle.

Inkább önfoglalkoztatásban kellene gondolkozni, állattenyésztésben vagy növénytermesztésben?

Hát, szerintem a kettő összekötve a legjobb. Ha a növénytermesztésből nem lehet eladni azt a szemes takarmányt, akkor az állatokkal meg lehet etetni, és a végtermékből, a tejből, vagy a húsból megszerezhető az elképzelt jövedelemforrás. Ki lehet váltani a munkahelyet, de sok függ attól is, hogy az ember milyen technológiával dolgozik. Milyen lefolyás alatt van, az sokat számít annak kapcsán, hogy mekkora, milyen termelés jön ki a munkából. A gépek minősége is befolyásolja, hogy mennyire hatékonyan lehet termelni, de maga a technológia is, hogy milyen irányban indul az ember el.

Még mibe érdemes kezdeni, milyen vállalkozást érdemes indítani ön szerint?

Sok lehetőség nincs, amiben válogatni lehetne falun jelen pillanatban. Én még nem gondolkoztam ezen. Pillanatnyilag a mi vállalkozásunk életképes, ezért nem gondolkoztam, hogy más irányba merre lehetne elindulni, még mibe lehetne kezdeni, milyen vállalkozást érdemes létrehozni, mert minél nagyobb a vállalkozás, annál nagyobb a probléma s a gond. De jobb volna több lábon állni, mert ha egyik nem megy, akkor megy a másik. Az egész attól függ, hogy melyikből lehet jobban megélni éppen.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Folyamatosan legyen valami új…”

Petréd Károly, Gyergyóremete

A szülei foglalkoztak agrártevékenységgel?

Édesapám erdőn dolgozott, fakitermeléssel foglalkozott folyamatosan és persze otthon állattartás is volt mindig. Ő még nem tartott fajállatokat, örültünk, ha egy-két tehén volt, juh, ez-az. Nem gazdálkodtunk nagyban, csak amit mi, gyerekek is tudtunk otthon rendezni. Itthon, falun sokat lehet tanulni az állatokról, itt lehet, csak szeretni kell. Hogyha valaki valamit szeret, akkor azt könnyen is meg tudja tanulni szerintem.

Csak az állattenyésztéssel foglalkozik, vagy amellett dolgozik is?

Nem, dolgozom is, építkezési cégem van. Már hat éve, hogy építkezési cégem van, az a fontosabb, az állattartás mellette csak hobby.

Pályázott valamire?

Nem pályáztam, mert a lovakon van a hangsúly, és azokra nem lehetett pályázni. Egyébbel nem is foglalkoztam, mert túlzottan lekötött volna pályázatokkal foglalkozni.

Honnan jött az ötlet, hogy lovakkal foglalkozzon?

Az ötlet onnan jött, hogy nagyon szerettem a lovakat, s akartam is, hogy vegyek lovakat, hogy tudom is én, két-három lovam legyen. Vettem is most két éve, pontosabban három éve már, hogy vettem, de azok olyan idevalósi lovak voltak. Az volt a felfogásom, hogy legyen, hogyha akarok lovagolni, akkor legyen, s közben csikóznak, szaporodnak. Legyen, hogy csak tartsam. Aztán utána kezdtem még érdeklődni, hogy jó, hogy van ló, de valamit kellene csinálni velük. Aztán rájöttem, hogy az idevalósi lovakkal nem sokat lehet csinálni, mert az egyik rúg, a másik harap, nem éppen lovagláshoz valók. Akkor kezdtem keresgélni, és nekem tetszett ez a tarka ló. Nem tudtam akkor majdnem semmit róla, még a nevét sem tudtam. Aztán rákerestem alaposabban, hogy milyen fajta, melyik a fajtán belül – mert a fajtán belül is több fajta van –, melyik az, amelyik nekem tetszik. Azt én kiválasztottam, és nem telt bele két hét, és az első kettő az istállóba be volt kötve.

Aztán szerre a másokat eladtam, s aztán így vettem őket. Nem egyszerre vettem az összest, hanem szerre és ebből a fajtából, a gypsy vanner fajtából, most van nyolc darab, és van még egy kicsi póni, de az a fiamé, és egy fríz, de azzal csak én járok, az nem gyermekeknek való. Az volt szempont a fajta kiválasztásánál, hogy legyen alkalmas tereplovaglásra, főleg gyerekeknek.

Hol tudott ilyen lovakat vásárolni?

Hollandiában, Hollandiából van hozatva az összes. Egy brassói kollégám segített. Én mondtam, hogy milyen fajtát szeretnék, és ő lovakkal kereskedik, veszi-adja őket. Ő segített, mert folyamatosan, havonta hoz lovakat be Hollandiából és máshonnan a világból. Én nem is kellett kimenjek, mert ő elment, lefényképezte, elküldte a fényképet. Én megnéztem, mondtam, hogy jó, ő meg megvette, hazahozta. Három-négy nap múlva már itthon voltak. Hozott velük felszerelést, nyerget, mindent, ami kell. Aztán így, szerre ő hozta. Belejött, mert mondhatom azt, hogy ő látott el lovakkal, mert első ízben kettőt akartam, azt mondtam, hogy kettőt tartok. Utána ő kiment még, és mivel már tudta, hogy milyen fajt kell nekem keresni, így folyamatosan készítette a fényképeket, hogy ilyent látott, olyant látott, s akkor küldte el nekem a fényképeket. Én nagyon ellent nem tudtam állni, mikor láttam a lovakat, s hozattam el. S így először hozott kettőt, aztán még kettőt, aztán még hármat, s így szerre voltak hozatva a lovak. Na, de most már leállok, mert nekem nyolc ló most elég. Csak lovaglásra kellenek, leginkább gyerekeknek, 7 évestől 14 éves korig. Mondhatom, hogy ráharaptak, mert ilyenkor télen is jönnek lovagolni.

Még milyen állatokat tart a lovak mellett?

Még tartok állatokat a család részére. Vannak tehenek, hét darab piros tarka fejős tehén. Azt tartom a borjúkért, húsért, de inkább a tejért, tehát azért, hogy a család részére legyen, amit elfogyasztunk. Juhok vannak, ötven darab, de az is csak idevalósi fajta. Nem tiszta fajállatok, mert próbáltam azt is lecserélni suffolk juhra, csak nem bírják az itteni körülményeket, nem bírják a tiszta fajok. Annak semmi értelme, hogy ne tiszta fajt tartsak, s akkor jobb az itteni fajjal foglalkozni. Aztán mangalicák vannak még. Hat malacozó koca van most, plusz malacok, s a kan. Azokból mondhatom, hogy egy kevés pénzhez jutok, mert egyet-kettőt vágok le saját részre, a többit nevelem, és decemberben az ünnepek alatt adom el őket. Aztán tyúkféleségek is vannak, olasz fogoly tyúkok vannak, ami csak tojó fajta. Folyamatosan tojik, ha neki megfelelő étel van, tehát össze-vissza évente két hetet nem tojik csak, s nem is kotol ez a fajta egyáltalán. Ha megfelelően van összeállítva

neki az étrend, akkor egész évben tojik. Abból körülbelül ötven darab van. Egy pár indiai páva is van, azokat otthon tartom az udvaron, azokat a szépségükért tartom.

Akkor inkább olyan állatokat válogatott össze, amik inkább megélnek a helyi körülmények között?

Igen, igen, feltétlenül. Kell alkalmazkodjon.

Ezeket az állatokat hol tartja?

Hát van egy istállóm, vagy nem is istálló, inkább farmnak lehet azt inkább nevezni. A falu szélén lakok, s onnan egy olyan 200 méterre van a farm. Van egy alkalmazott ott, aki csak az állatokkal foglalkozik, és ő egyben a túravezető is.

Mi alapján választotta ki ezt a lófajtát azon felül, hogy tetszett?

Csendes, nagyon csendes kell legyen. Nekem a tarkaságuk tetszett meg, s ezzel fogtam meg a gyerekeket is, mert egy átlagos piros ló, vagy fekete ló, vagy akármilyen színű lehet, nem olyan, mert a gyerekek nem vágynak annyira arra, hogy felülhessenek rá. Ha látják, hogy tarka színű, akkor már jobban tetszik, szívesebben jönnek, nagyon tetszik nekik. Falun vagyunk, tereplovaglást tanulunk velük, tehát az volt a fő szempont, hogy csendesek legyenek és megbízhatóak. Szerencsére nincs is baj egyikkel sem. Nem hasonlítom magam a nagyobb lovardákhoz, ahol díjugratások vannak, s ilyesmi, mert ezek a lovak nem is erre valók. Tehát ezek kimondottan terepre valók, és ilyen túralovaglásokhoz. Reggeltől estig mehetnek szépen, tehát nem telivérek, nem arab telivér, vagy valami, hogy gyorsaságra legyenek alkalmasak. Nem is a legkényelmesebb lovak, de hidegvérű lovak. Nekem a célnak nagyon jól megfelelnek.

Mekkora testűek ezek a lovak?

Hát átlagban ilyen 550-600 kilósak. Nem nagy, de nem is kicsi, olyan jó közepes termetű lovak, de kemény csontozatúak. Kicsit merev is a járásuk, de ez pont jó. Tereplovaglásra ennél jobb nem kell, de ennél rosszabb sem, pont jó. Egy kicsit igényesnek lehet mondani őket, mert a lábukon térdtől lefele hosszú szőr van, egészen beborítja a patájukat. A farkuk is sokkal-sokkal dúsabb, mint az itteni lovaknak, és a hajuk is. Olyan van, hogy 70-80 centis hajuk van, és azt kell ápolni. Nyári időszakban főleg hetente kell mosni őket. Most télen nem a hideg miatt, és nincs is még arra lehetőség, hogy mossuk, de mossák olyan kéthavonta most is. Át kell mosni őket és fésülni. Hogyha a lovak benn vannak, akkor jönnek a gyerekek,

simogatják. Cukrot hoznak nekik, szaloncukrot is hoztak most, karácsony után. Murkot, almát is szoktak hozni, azt lehet mondani, hogy a gyerekek mindig jönnek és nem üres kézzel. A lovak is tudják, hogy a gyerekek mindig hoznak nekik valamit. Azt lehet mondani, hogy a gyerekek oda vannak a lovakért, és a lovak is oda vannak a gyerekekért.

Mit szokott nekik enni adni?

Hát ugyanazt, mint az itteni lovaknak. Szénát esznek, és abrakot folyamatosan kapnak. Abrakot adok nekik, mert csak a széna nem elég. Erre kell vigyázni, az abrakot figyelmesen össze kell állítani, mert ezek a lovak talán még érzékenyebbek az összeállításra. Például a kukorica sűrűsíti a vért, de zabbal összevegyítve már jobb. Háromfajta gabonát szoktam nekik adni. Zabot, kukoricát s búzát. Megvan mindegyiknek a jellegzetessége, s annak megfelelően abrakolom őket, de főleg nyári időszakban reggel nyolctól este nyolcig mennek a lovak, és azzal vannak, amit éjjel a legelőn tudnak enni, mert éjjel szabadon vannak télen-nyáron. Olyankor reggel is, este is kapnak abrakot, és akkor áll fenn a veszély, hogy megsűrűsödik a vérük. Itt még nem volt ilyen probléma, mert gondosan össze van állítva, hogy milyen abrakot kapnak és mikor.

Megéri tartani őket?

Igen, megéri, a lovaglás miatt mondhatni, hogy a lovak tartják el a többi állatot. Egyszer kerültek pénzbe igazából, amikor megvettem őket, mert sokba kerültek. Lovaglás tekintetében sem vettem példaképnek a közeli nagyobb lovardákat, mert csak itt, a gyerekeknek akartam lehetőséget biztosítani. Minden gyereknek legyen lehetősége, hogy eljöjjön, egyszer-kétszer tudjon felülni a lóra. Hiába nézem el azt is, hogy egyes gyerekek mennek, s a többi nézi, hogy jó lenne felülni, de nincs rá pénze. Így le van csökkentve az ár. Arra mentem rá, hogy kicsi profittal sok kliensre tegyek szert. A lónak nagyjából mindegy, hogy napi két órát megy, vagy napi hat órát, így is, úgy is az abrakot oda kell adni neki, mindenképp kell enni adni neki. A napi két óra mozgás minimum kell nekik. Ez megvan most is, téli időszakban. Most, hogy hó van, lehet szánozni is, mert van két lovas szán is. Amúgy ezek tulajdonképpen igavonó lovak, az angliai cigányok tenyésztették ezt a fajtát ki szekérhúzásra, de a szánt is ugyanúgy viszik. Jók igavonó lónak is és lovagolni is. Én tereplovaglásra használom, de amúgy ez a fajta nem kimondottan tereplovaglásra való, inkább igavonó, de mivel csendes, lehet lovagolni használni. Nem a legkényelmesebb, mint már mondtam, mert nem lehet összehasonlítani például a

frízzel, mert az sokkal kényelmesebb, puhább, de arra, ha felülök, akkor egy fél órát táncol, arra gyereket nem lehet felültetni. A gyerekek jönnek inkább, főleg Remetéről, Ditróból, Szárhegyről, Alfaluból, és Gyergyóból is szoktak jönni.

A vásárlásra miként biztosította a pénzt?

Az építkezésből szponzorizáltam a lóvásárlást, s aztán a lovaglásból kapott pénzből tartom fenn a többi állatot egy ideje, azok is vannak hagyva, hogy nyugodtan szaporodjanak. Nekem több pénzbe nem kerül, mert az embert, aki mellettük van, mindenképp kell fizetni. Takarmány nyáron annyi van, hogy egész télre elég, az abrakot pedig havonta veszem. Nem termelem meg a takarmányt, mert ahhoz kellene legalább két traktor, s ha van két traktor, akkor oda két gépész kell és gépek a traktor után. Ha gépészt hívok, akkor az dolgozik nyáron két-három hónapot, de egész évben kell fizetni, hogy mikor kell, akkor azalatt a két hónap alatt legyen ott. Traktor, minden gépezet romlik, és nem dolgozok én olyan kapacitással, hogy megérje.

Honnan szerezte meg a tudást, ami ezeknek a lovaknak a tartásához szükséges?

Beszélgettem az állatorvos ismerőseimmel, és akik még szeretik, tenyésztéssel foglalkozó kollégák, ez-az, akik jól tudják, értenek hozzá, viszont sokat olvastam is róluk, maga a lófajtáról is, mert itt tartottunk, mint már mondtam, idevaló paraszt lovakat is, de azokkal másképp kellett bánni, ezekkel pedig megint másként kell.

Hogy sikerült beindítani a lovagoltatást?

Idehozattam a lovakat, és előbb ide kellett szoktatni őket. Ezek a lovak havat még nem láttak. Az első télen voltak a legnagyobb gondok. Nem tudták, mi az a hó, mi az a jég. Féltek, mert környezetet váltottak. Volt olyan is, hogy nyáron a patakot nem ismerte. Ilyen farmon, nem tudom, hol volt tartva, csak önitatót látott, vagy nem tudom, de a többi után nem ment át a patakon, félt a víztől. Lassan-lassan meg kellett ehhez őket szoktatni. Szerencsém volt az unokaöcsémmel, aki 14 éves. Vele ketten próbáltuk ki az összes lovat. Lehetett rajtuk lovagolni, csak meg kellett szoktatni a környezethez. Hosszú munka volt, de télen az építkezés nem működik, nincs munka, volt időm télen, itthon tudtam lenni. Mindent ki kellett tanulmányozni, mert hiába, hogy a lovak mind egyformák, mind tarkák, de mégsem egyformák, mindegyiknek megvan a személyisége, mint az embereknek. Nem rúgnak, harapnak, vagy ilyesmi, de különböző helyzetekben másképp reagálnak, és ezt ki kellett tanulmányozni, hogy melyikkel mit lehet, hogy kell velük

bánni. Sokat estünk a lóról, amíg megtanultuk, hogy melyikkel mit lehet. Mikor elhozták, akkor sétáltattuk őket egy darabig, de aztán csak fel kellett ülni a hátukra, és féltek, mert ha a hátukon ülsz, akkor már egyedül érzik magukat. Ledobtak, de jó nagy hó volt, lehetett puhára esni. Látták a környékbeliek, hogy itt vannak ilyen lovak, aztán csináltam a Facebook-on egy oldalt nekik, egy profilt, s akkor hirdetéseket tettem fel, de már a hirdetések előtt voltak érdeklődők, s már jöttek is, hogy lovagolnának. Most már ki van alakulva egy kliensi kör. Főleg a gyerekeket fogta meg a lovaglás, de nem csak. Van, hogy lefoglalják a lovakat reggeltől estig, főleg nyári időszakban, ha van egy szalonnasütés, ez-az. Lóháton kimennek az erdőre, aztán estére úgy kifáradnak, hogy le kell venni a ló hátáról a felnőtteket, de mennek, mert az az élmény. A nyáron szerveztem lovas tábort, de csak gyermekek számára. Voltunk a hegyekben, ahol sem térerő, se semmi nem volt, csak a lovakkal foglalkoztunk, a gyerekek teljesen el voltak szakítva itthonról. Négy napot voltunk ott. Azt mondhatom, hogy elég jól sikerült, mert az csak a lovakról szólt és a gyerekekről. Az idén azt tervezem, hogy ha a hó elmegy, akkor szervezek egy-két napos túrákat folyamatosan a gyerekeknek, de a felnőttek is jöhetnek. Arra előre kell jelentkezni, bérletet venni. Egyébként is van már bérlet a gyerekeknek is pont azért, mert mint már mondtam, nyolc ló van, és külön személyisége van mindegyiknek. Van, amelyik gyerek ezt szereti, van, amelyik azt, s amíg valamilyen rendszert nem alakítottam ki, addig ötön akartak egy lóra ülni, s akkor ott kellett veszekedni. Most be vannak osztva, hogy mindenki azzal a lóval megy, amelyikkel akar, s azokkal a barátaival, akikkel akar, csak meg van határozva előre óra pontosságra, hogy mikor. Megvan például, hogy ma szerda, és ma melyik csapat megy. Van eset, hogy nem megy az összes ló, megvan az is, hogy melyik lovak mennek előre, s mire a gyerekek mennek, már fel vannak nyergelve, hogyha kicsik mennek. Ha nagyobbak mennek, ilyen 12-13-14 évesek, akkor azok már felnyergelik a lovakat maguknak.

Tanítják is a gyerekeket lovagolni?

Igen, tereplovaglásnál. Az alkalmazott, aki ott van, tanítja őket, és én is, mikor ott vagyok, és Csomafalváról jár egy oktató is, de ő nem rendszeresen. Én is van, amit még tanuljak, a gyerekek is, s akkor ő havonta vagy kéthavonta egyszer átjön, és ad házi feladatot nekünk. Az új dolgot a csapatnak megmutatja, s utána a következő alkalomig, amikor jön, az összes gyereket megtanítjuk arra. Díjugratással, versennyel nem foglalkozunk, hanem az ilyeneket tanuljuk, mint az ügetés, vágta, vadászvágta, az ilyeneket, vagy a patakugratást, mert terepen vagyunk, gödörugra-

tást, ezeket tanuljuk, a többit nem. Viszont a lovakat is meg kell ezekre előre tanítani, hogy tanulót lehessen ültetni rá, hogy tudja, mit kell csinálni.

Vette-e fel a kapcsolatot hasonló tevékenységű emberekkel, egyesületekkel?

Igen, beszélgettem, sőt, eszmecserére is jártam Brassó környékére, Szentgyörgyre, de nem tudom a tevékenységemet hasonlítani egyikhez sem. Ezek a lovak egyedülállóvá teszik, amit csinálok. Nekem, mint mondtam, nyolc darab van, és az országban összesen lehet nincs ennyi az enyémeken kívül ebből a fajtából. Magyarországon nincs olyan, hogy ebből a fajtából nyolc darab egy helyen legyen, esetleg Németországban lehet, hogy van, de Romániában és Magyarországon biztos, hogy nincsen, és hogy csak erre a célra használják, olyan végképp nincsen. Nincs, akihez hasonlítsam magam.

A vállalkozással vannak nehézségei?

Itt most úgy van, hogy az építkezési cégbe vannak bevéve a lovak is, de csak a lovak, mert pénz jön utánuk, s azzal el kell számolni. A lovak tartják el az összes állatot, nem kell ehhez a vállalkozásból pénzt elvenni és tulajdonképpen az is a célom, hogy tartsák fenn az összes állatot gondnokkal együtt. A nyáron olyan jól ment a lovaglás, hogy még épületeket tudtam csinálni, és ehhez szintén nem kellett a vállalkozásból pénzt kivegyek a lovaknak köszönhetően.

A lovak tartásával van bármiféle probléma?

Nincs. A vasalás, ami költségesebb, mert havonta, másfél havonta a patkókat eljárják, úgyhogy az, ami plusz kiadást jelent. Lehet, hogy többet költök patkóra, mint abrakra nekik, de mennek is, sokat mennek.

Vannak tervei a lovakkal kapcsolatban?

Hát most van négy csikózó kancám, körülbelül egy hónap múlva meg kell legyen az első csikó. Azokat megtartom egyelőre, hogy szaporítsam őket, meg a szépségük miatt is. Ha mostanig tartottam lovakat, akkor legyenek ezután is. Van is rá igény, mert a nyáron két lovat kölcsön is kellett kérnem. Nyáron tíz lóval jártunk. Egyik kollégámnak szerencsére van két ilyen lova, mert amúgy nagyon ritka ez a fajta. Szerencsére neki van kettő, és amikor a gyerekek a vakációt kikapták, akkortól arra a három hónapra, amíg tartott a vakáció, kellett is a tíz ló, és így is úgy volt elég, hogy mind ment reggel nyolctól este nyolcig. A gondnok nem csak kétóránként ment, mert ilyen két órás program szokott lenni, tehát ha nem mentek

ki hosszú terepre, akkor csak ilyen két órás, négy órás lovaglásokra mentek. Nyolckor indult, tízre visszamentek, ült a következő csoport a lovak hátára, ki a terepre, vissza az istállóba, s így ment, reggeltől estig ezt csinálták nyári időszakban. Amikor az iskola megkezdődött, akkor kicsit apadt az érdeklődés. Téli időszakban, amikor -18 fok van, csak a nagyobbak, tehát a 13-14 évesek mennek, a kisebbeket nem lehet vinni, mert a lovat sem lehet még úgy mozgatni, hogy melegedjen rajta, mert másképp ezen nem fáznak -25 fokos hidegben sem, a lovon nem lehet megfázni. Kell folyamatosan mozogni, és ez jobban kifáraszt, mint bármi.

Hosszú távon szeretné ezeket a lovakat megtartani?

Persze, azért vannak, hogy lehessen továbbra is lovagoltatni, és a gyerekeket is össze kell tartani valamivel. Sok szülő gratulál. Otthonról fel nem tudok jönni úgy a központig, hogy legalább tíz gyerek ne integessen be a kocsiba. A szülők is állítnak meg, hogy nagyon jó dolog, mert legalább egy ennyi időre is a gyerekek ki vannak véve a számítógép elől. Testmozgást gyakorolnak tulajdonképpen aprópénzért. Nagyon olcsó a lovaglás nálam, és talán ez is a sikerének a kulcsa. Amúgy lány sokkal több jön lovagolni, mint fiú. A lányok sokkal aktívabbak. Van olyan, hogy a lány nagyon szereti a lovakat, reggel, délben, este, amikor egy tíz perce van, már ott van. Folyamatosan dédelgeti a lovakat. Ha például nem vagyok én ott, vagy a gondnok, akkor egy esti rendezést, vagy egy reggeli rendezést rájuk lehet bízni, vagy a nagyobb, 13-14 éves lányokra a vezetést rá lehet bízni, el tudja vezetni terepen a csapatot. Olyan is van, hogy az összes állatot két lány bejön, és elrendezi. A gyerekeknek csináltam jégpályát is, jelenleg is korcsolyáznak rajta, ott van a lovarda mellett. Belépő nélkül korcsolyázhatnak kedvükre. A gyerekekre oda is kell figyelni, de azt akarom én is, hogy valami legyen. Folyamatosan legyen valami új, és jó dolgok legyenek. Lett volna, amit csináljak én is a pénzzel is, a lovakkal is, a lovak árával is, vagy akármivel, de nem ez a felfogásom.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Nem is nagyon tudnék elképzelni más munkát…”

Sándor Huba, Homoródalmás

Miként illeszkedik a sajtkészítő munkád a családi keretbe?

A szüleimnek van munkahelyük, édesapámnak több is. De azon kívül itthon van a gazdaság. Tejtermelés és a sajtkészítés a fő tevékenység. Önellátó gazdaság, ahol van minden. Juh, disznó, tehenek, tyúkok. Az én iskolai végzettségem az érettségi. A Sapientiára is jártam pár évet, de pár kemény vizsgám elmaradt, így nem fejeztem be az egyetemet. Emellett több tanfolyamon is voltam. Három tanfolyamon is részt vettem. Az egyik tanfolyamon kaptunk az Országos Munkaügy által is elfogadott diplomát, mint tejfeldolgozó, hús- és halfeldolgozó, úgyhogy lényegében van papírom erről a tevékenységről. A sajtkészítés előtt nem volt más munkahelyem, mert ez adott volt, és szeretek ezzel foglalkozni.

Pályáztál már valamire?

Az Európai Uniós pályázatok közül megpályáztam a fiatal gazdás pályázatot a meglévő gazdaságunkra. A fiatal gazdás pályázatból kapott összeget egy új ganészóróra fordítottuk. Erre az épületre is pályáztam, hogy egy panziót alakíthassak ki, amelyből agroturisztikai panzió lesz.

A sajtkészítésre is volt egy pályázat, azt a Megyei Tanács szervezte, de nem egyénileg, hanem a sajtegyesületen belül, ugyanis van egy sajtos egyesület és közösen pályáztunk eszközökre. Ami nekem ebből jött, egy 250 literes sajtüst, meg egy inoxasztal. Mindenki mást kapott, kinek mire igénye volt.

Hogy született ez az ötlet, hogy belekezdj a gazdálkodásba és a sajtkészítésbe?

A gazdaságunk megvan már húsz éve. Akkor kezdtük el, tehát ez adott volt, és a sajtkészítés pedig úgy jött, hogy ezelőtt egy jó pár évvel voltak gondok a tejfeldolgozók részéről a fizetéssel. Nagyon sokáig nem fizettek tejpénzt, és akkor már tudtuk, hogy ez egy jó megoldás lenne, hogy ne alapanyagot értékesítsünk, hanem késztermékeket. Akkor jött egy tanfolyam, amire elmentem, és tetszett is a dolog, úgyhogy azóta foglalkozok vele.

Miért láttad előnyösnek ezt az ötletet?

Egyrészt azért, mert nekem ez egy jó munkalehetőség, mert a gazdaság adott, és most már én is abban a korban vagyok, hogy illik valamit kezdeni magammal, és hogyha most el kellene induljak munkát keresni, elég nagy gondban lennék. Nem is szeretném, mert ha már ez itt adott, megvan a gazdaságunk, akkor azt ki kell használni, és amúgy is szeretem ezt csinálni.

Mikor kezdtél neki ennek a vállalkozásnak?

A sajtkészítésnek körülbelül két éve, vagy valamivel több, mint két éve. A mezőgazdaságba úgymond belenevelődtem, mert kiskorom óta megvan ez nekünk, a szüleimnek. Mikortól már valami hasznomat tudták venni, azóta oda vagyok állva és csinálom, amit kell.

Hogyan sikerült hozzáférned az indulótőkéhez?

A sajtkészítés terén nem volt szükség nagy indulótőkére, mert elvettem nagymamámnak két tízliteres fazekát, és aztán behozattam húsz liter tejet és abból csináltam sajtot. Akkor nekifogtam, körülbelül egy hónapig minden nap, vagy minden második nap készítettem sajtot, és kivittem két évvel ezelőtt, októberben, a csíkszeredai havi vásárra, és ott egybe eladtam az egészet. Onnan jött pénzem, ami egy jó alaptőke volt számomra. Az első vásár jól ment, és inkább kedvet kaptam a sajtkészítéshez, így vettem nagyobb fazekakat és nagyobb eszközöket. Így szépen lassan a pénzt visszaforgatva fejlesztettem.

Milyen sajtot készítettél először?

Először hagyományos sajtokat, érlelt sajtokat, olvasztott sajtokat. Ezen kívül készítek penészes sajtot is, meg különböző fűszeres sajtokat, joghurtokat, vajat is.

Hogyan készül a penészes sajt?

Én kék penészt használtam, így kultúra formájában. Ez a rokfort penész, de az egy elég invazív fajta. Ha egyszer lekerül az érlelőbe, akkor az utána ott van. Mindenre rámászik, nem igazán kell kultúrázni, hanem inkább arra kell vigyázni, hogy ne másszon rá mindenre, arra is, amire nem akarod.

Hogyan tettél szert a szükséges tudásra a tanfolyamokon kívül?

Voltam vagy három tanfolyamon is, ezen kívül voltam két hetet, sőt, egy hónapot, Magyarországon kisfeldolgozókba. Besegítettem, és ott is sokat tanultam.

Voltam két kis feldolgozóba Körösladányban K. F-nél, ő egy nagyon híres kézműves sajtos Magyarországon. Róla azt kell tudni, hogy a legtöbben az ő keze alól kerülnek ki, akik ezzel foglalkoznak komolyabban. Voltam S. T-nél, akinek Egerben van a sajtfeldolgozója, ő is elég híres sajtkészítő. Azon kívül voltam egy svájci tanfolyamon Gyergyóban, amit a Caritas szervez folyamatosan. Ezáltal voltunk egy tanulmányi úton egy hetet Svájcban szétnézni az ottani sajtfeldolgozókban. Emellett nagyon sok szakkönyvem van, amit gyakran olvasgatok.

Hogyan indítottad el a termelést?

A tehenek már megvoltak, a tejtermelés is már be volt állva, csak annyi, hogy addig a csarnokba hordtuk a tejet. S amikor úgy döntöttem, hogy nekifogok a sajtkészítésnek, akkor mondtam, hogy hozzatok nekem húsz liter tejet. Így nem kellett leadják a csarnokba, hanem én feldolgoztam, amit adtak a tehenek. Az induláskor főleg a szüleim voltak azok, akik segítettek, az eladásnál.

Mekkora méretben indult a vállalkozásod?

Amikor én nekikezdtem ennek, a fejős tehenek száma húsz fölött volt, az összállomány pedig olyan ötven körül. De első pillanattól nem dolgoztam fel az összes tejet, amit adtak a tehenek, csak később. Egyszer ki kellett menjünk a piacra, megnézni, hogy van-e a termékeimre igény, hogy hogy fogadják az emberek, meg az a kapacitás se volt, ahogy most, hogy napi száz litert feldolgozzak, mert ahhoz már kellenek nagyobb fazekak, meg ilyesmik.

Ütköztél-e nehézségekbe a vállalkozásod kapcsán?

Persze, az első évben a sajtokkal is voltak gondok. Az első év a legnehezebb, amíg kitapasztalja az ember, hogy mi hogy működik, meg hát, amit a sajtos szakkönyvekben is leírnak, mint lehetséges hiba, azon úgy átesik az ember az első évben. Meg előfordult olyan probléma, hogy este fel szoktam tenni a sajtot füstölni és reggelre nem volt semmi belőle. Valaki bejött a kerten keresztül és elvitte az összes sajtot, ami fel volt téve füstölni.

Hogy sikerültek az első sajtok?

Az első sajtok jól sikerültek, meg utána is, csak van egy olyan dolog is a sajtkészítésben, hogy télen nem ugyanolyan a sajtkészítés, mint nyáron, meg a sajt érlelése főleg, mondjuk januárban. Ha nincs klimatizálva egy érlelő, akkor nem olyan a hőmérséklet, mint mondjuk augusztusban.

Hogyan tetted ismertté, amit csinálsz?

A kezdetektől, ahogy nekifogtam a sajtkészítésnek, járunk Csíkszeredába a havi vásárra, majd később beindult Székelyudvarhelyen is a havi vásár. Oda is bejárunk, és úgy lassan megismertek az emberek, és megismerték a termékeket. Emellett van egy Facebook-os oldalam a sajtnak, ott vannak körülbelül ötszázan, akik lájkolták. Oda szoktam felrakni képeket is, meg leírásokat, hogy mikor és hol vagyok, tehát azért valamilyen szinten próbálom reklámozni magamat. Emellett a csomagolópapíron is szerepel a nevem és a telefonszámom. A sajt értékesítését jelenleg még magánszemélyként oldom meg, mint termelő értékesítem. Van egy vállalkozásom a meglévő gazdaságra, de még nem tudtuk berakni ezt a sajtkészítést, mert már elindítottuk a folyamatot, de cégbíróságra kell menni. Ezt a céget a fiatal gazdás pályázathoz hoztam létre és ebben benne volt az állattartás, a sajtkészítést utólag be akartam rakni, de nem sikerült. Folyamatban van, előbb vagy utóbb sikerül.

Gondoltál olyanra, hogy bemutatót tartasz a sajtkészítésről?

Volt már rá példa, hogy különböző csoportok jöttek, hogy nézzék meg a sajtkészítést. Volt a nyáron itt a faluba valami tábor, volt egy csomó külföldi. Ők jöttek, megnéztek. A tavaly az Iskola másként programban Csíkból jött egy egész osztály, nekik is tartottam bemutatót. Egy- két hete hívtak Oklándról a Speciális Iskolából, ott is tartottam bemutatót. Igény szerint, ha megkérnek, el is megyek bemutatót tartani, és amelyik eszköz szükséges, azt viszem magammal. Ott elkészítem a sajtot, meg beszélek is róla. Úgy néz ki, hogy van igény erre is, és én szívesen megcsinálom.

Mennek házhoz a sajtért?

Néha előfordul, hogy házhoz jönnek, de nem annyira, hogy az idevalósiak jönnének, hanem szoktak Udvarhelyről kijárni, meg Brassóból. A faluban nem annyira tudom értékesíteni. Nem nagyon vesznek, csak keveset, mert picivel magasabb árkategóriájú sajtot készítek, mint az itt megszokott friss és hagyományos sajt, ezért általában csak olyankor vesznek az itteniek, mikor valahová kell, hogy küldjenek.

Az értékesítéssel kapcsolatban akadtak problémáid?

Első évben ugye a piacot is ki kellett tapasztalni, mert azért ott is eléggé szezonális a sajt értékesítése. Télen sokkal jobban megy és nyáron alig. És ehhez képest nyáron, májusban és júniusban van a legtöbb termelés. Ez is befolyásolja a

piacot, mert rengeteg a tejtermék, megoszlik. De volt olyan is, hogy egy-két vásárt ki kellett hagyni, mert nem volt elég sajt. Például most Karácsonykor is ki kellett hagyjuk, mert nem volt elegendő a meglévő sajt. A vásárba mindig annyi sajtot szoktam vinni, hogy vissza is hozzak belőle. Mindig több legyen annál, mint ami elmegy, mert az első pár vásáron kitapasztaltam, hogy mikor nincs annyi termék, választék, mennyiség az asztalon, az milyen. A vásárlónak nem fogja meg a szemét, hogyha látja nálam, hogy van két darabocska sajt, akkor nem fog odajönni hozzám, hogy vásároljon, de hogyha látja, hogy van mindenféle, többféle sajt, meg joghurt, meg krémsajt, meg vaj, akkor jön, mert tetszik neki.

Jelenleg mekkora a vállalkozásod?

Lényegében csak eszközöket újítottam, tehát kétszázötven literes oltókád, meg inox munkaasztal. Most tavaszra tervezem, hogy egy sajtműhelyt készítek, mert eddig otthon oldottam meg a sajtkészítést. Egyelőre még nincs senki, akit alkalmaztam volna.

Az értékesítés jelenlegi formájával meg vagy elégedve?

Meg vagyok elégedve jelenleg, mert amennyit tudok termelni, azt el is tudom adni jelenleg, és hát még valamennyivel szeretném növelni a termelést, és akkor új piacok fele is tudnék nyitni, mert eddig csak Csíkba, Udvarhelyre, meg Vásárhelyre jártunk. Néha van valamilyen rendezvény, amire meghívnak, azokon is részt veszünk. Voltunk egyszer vagy kétszer Szentgyörgyön, őszi és karácsonyi vásárokon. Magyarországon is voltunk vagy háromszor.

Felvetted a kapcsolatot hasonló tevékenységű vállalkozásokkal, esetleg bekapcsolódtál valamilyen egyesülethez, termelői hálózathoz?

Van ez a Hargita Megyei Kézműves Sajtkészítők Egyesülete, amiben benne vagyok. Folyamatosan összejárunk. A vásárokon is együtt vagyunk. Egy egész jó kapcsolat van, meg jó csapatszellem, nem konkurenciaként fogjuk fel egymást. Együtt is pályáztunk, nincs rivalizálás, teljesen baráti a légkör. Ebbe az egyesületbe körülbelül olyan húsz körül vagyunk, de ebből nem mindenki foglalkozik a sajtkészítéssel napi szinten, meg nem is értékesítenek. Vannak, akik csak hobbiként készítik a sajtot, akik csak a család részére készítenek sajtot. Még benne vagyok a Hargita Megyei Fiatal Gazda Egyesületben, de konkrétan más vállalkozókkal nem vettem fel a kapcsolatot.

Mi foglalkoztat most a vállalkozással kapcsolatban?

Vannak terveim. Például tavaszra tervezem az új feldolgozónak az építését, amit önerőből próbálunk megcsinálni. Az eszközök nagy része már megvan, csak egy helység kell, ami megfelel a követelményeknek. Van benne öltöző, fürdőszoba, meg legyen kicsempézve. Egyelőre a meglévő eszközöket nem szeretném bővíteni, mert ezt a kétszázötven literes üstöt sem tudom kihasználni. Maximum 100-120 literrel dolgozok, úgyhogy ez egy darabig még teljesen jó. Én ezzel a tevékenységgel kapcsolatban leginkább bizakodó vagyok.

Szeretnéd bővíteni a tudásodat?

A tudásomat folyamatosan szeretném bővíteni, sok szakkönyvet olvasok, szoktak lenni különböző tanfolyamok, a múltkor is volt egy Hargita Sajt tanfolyam, ez direkt a mi Egyesületünknek volt szervezve, és onnan értesülünk különböző tanfolyamokról. Ez arról szól, a Hargita Sajt, hogy a Megyei Tanács, vagy az Agrárkamara a mi sajtegyesületünkkel együtt levédetett egy márkát úgymond, a Hargita Sajtot, és a receptet átadták az egyesületnek, és ezt gyakorlatba kell, hogy fektessük, el kell készíteni a Hargita Sajtot. Nagyon szeretek ezzel foglalkozni, a sajtkészítés nem foglalja le a teljes időmet, inkább az állatokkal való foglalkozás foglalja le az időmet, mert reggel, este kell menni hozzájuk, meg egyéb munkák a gazdaság körül, amik adódnak. Szeretem csinálni, és jobb munkára amúgy sem lenne lehetőség, és nem is tudnék elképzelni más munkát. Persze ennek is vannak unalmas pillanatai, de melyik munkának nincs?

Véleményed szerint milyen vállalkozást érdemes indítani a térségben?

Azt nem mondom, hogy a sajttal való foglalkozást, mert már elég sokan vagyunk, de ez egy jó kérdés. Nekem vannak elképzeléseim, hogy mivel szeretnék foglalkozni a sajtászat mellett, vagy mint kiegészítés. A közeljövőben szeretnék egy kicsit többet barátkozni így a húsfeldolgozással, mert ugye a sajtkészítés után marad egy csomó savó, amire disznót tartunk. Van vagy tizenakárhány mangalicánk, és szeretnék egy kicsit abba is belemerülni, ilyen sonka-, meg szalámi-készítés. A mangalicák már két éve vannak meg, eddig még egyet sem vágtunk le. Általában nem értékesítettük, csak saját fogyasztásra tartottunk, de most már, hogy több van, tudunk gondolkozni az értékesítésében is. Az összes tejet fel szoktam dolgozni. Akkor szokott megmaradni tej, amikor elmegyek valahová pár napra vagy egy hétre, de ilyenkor viszik a csarnokba. Tervbe van véve, hogy vendégeket fogadjunk

az agro-turisztikai panzióba, de még az engedélyeztetési fázisban van a panzió. Még pár hónap, és beindul, és akkor ez is egy értékesítési csatorna a sajtnak, meg esetleg, ha lesz sör vagy sonka, mert elég sokmindent megtermelünk a gazdaságban, hústól kezdve, sajt, zöldség, gyümölcs. Tehát erre akarunk alapozni. Ezen kívül érdekel a sörfőzés is, de inkább még csak barátkozok vele, olvasgatok könyveket. Már főztem is, de csak saját fogyasztásra. Jó lett, elfogyott, de sikerülhetett volna jobban is. Gondolkodtam azon, hogy a sörhöz szükséges malátát megtermeljem, de elég nehézkes, mert az árpát csíráztatni kell, meg utána szárítani, aszalni. És kellenek oda olyan berendezések, amik nem állnak a rendelkezésemre, tehát egyelőre vett malátából próbálkoznék vele. Egyelőre nem eladásra szeretném készíteni, hanem csak hobbiból, és hát a legnagyobb gond az, a drágaság mellett, hogy elég nehéz beszerezni, mert Magyarországról hozattam, és nem annyira könnyen hozzáférhető. A szakkönyvek szerint úgy van, hogy egy kiló malátából lesz három liter sör körülbelül. Ez is foglalkoztat, és mind olyan dolgok foglalkoztatnak, amik integrálhatók ebbe a gazdaságba.

Az interjút készítette: ***Máthé Erika***

„Az foglalkoztat, hogy a legjobb fajtákat tudjam behozni ide…”

Sándor József, Farcád

Volt-e olyan családi tradíció, amely meghatározta a mezőgazdaság iránti érdeklődését?

A szüleim mezőgazdasággal foglalkoztak, ezen belül is állattenyésztéssel, és édesapám méhészettel is foglalkozott. Én jogász vagyok, ez a végzettségem. Most polgármesterkedek, már 1990. január 24-től, több, mint huszonnégy éve, de hét éves korom óta a szőlővel is foglalkozom, már akkor részt kellett venni a munkában. Először a szőlővel foglalkoztam, utána meg a borral. Ugye 1987-ig, tehát addig mind otthon a ház körül voltak még ilyen szőlők. Még visszaemlékszem, hogy gyermekkoromban a direkt termő szőlő csak úgy négy évenként egy kicsit megkékült. Utána jöttek az újítások Magyarországról, innen, Csombordról, Nagyenyed vidékéről, újfajta szőlőtöveket telepítettünk be. Annak idején kezdtük a Zala gyöngyével, akkor a mi vidékünkön az érett meg. A szőlőst 1987-be telepítettük Farcádban, egy jó déli fekvésű oldalon, ahol ötvenhárom családnak vannak ilyen háromáras parcellái. Nekem 230 tövem van, ezt művelem, ezzel dolgozok. Az elég örömnek is és munkának is.

Hogyan született az ötlet, hogy vállalkozásba kezdjen?

Ez csak hobbi számomra. Van két fiam, és ők borászatot indítottak el, van üzletük, magyarországi történelmi vidékről hozzák be a bort és azt itt, Székelyföldön próbálják árusítani. Tartunk borbemutatókat, én is már többön részt vettem. Én az üzleti résszel nem foglalkozom, de már volt, hogy több településen meghívtak előadásokat tartani a szőlőről, meg a borról, összekapcsolva persze borkóstolóval. Tehát az volt nekem az egészbe az indítás, hogy itt a Székelyföldön a borkultúrát egy kicsit föl tudjuk emelni, hiszen itt az emberek jórészt pálinkával meg sörrel rontották az egészségüket, és így gondoltam arra, hogy megpróbáljuk itt a Székelyföldet is egy kicsit a borkultúrával föllendíteni. Innen jött ez a magyarországi történelmi borvidékeinek a borainak a forgalmazása.

Szokta értékesíteni a szőlőt vagy a bort?

Nekem általában hatszáz liter bor szokott teremni, ugye most már nagyon sok szőlőfajtám van, Magyarországról is mind az újakat hozom, amik rövid tenyészidejűek, tehát korán érik a szőlő. Ezeket próbáltam behozni, ezeket próbáltam a magam tapasztalatából másoknak is megmutatni.

Miért látta előnyösnek az ötletet, hogy nekifogjon?

Nekem tulajdonképpen a szőlő iránti, tehát maga a szőlőtőke iránti szeretetemből fakadt ez az egész, és a gyümölcstermesztésbe tulajdonképpen mással is foglalkozom. Szeretem a gyümölcsfákat, szeretem ugye azokat is figyelni, megoltani, kezelni, és ezen belül is a szívem csücske, az a szőlő. Vannak almafajtáim, körtefajtáim, barackfajtáim, szilvafajtáim, tehát úgy szeretem, hogy odahaza is a kertemben, tehát ugye, mikor eljön a szezon, akkor a legkorábbi ugye a málna, az egres, hogy egészen őszig, addig, amíg a fagy le nem visz mindent, addig minden évszaknak a megfelelő gyümölcse megteremjen a kertben, tehát egy kis ligetforma. Az igazi bor, az a szőlőbor. A többi gyümölcs a család szükségletére van, csak a szőlőből készül bor. De volt olyan almám is, hogy éppen egy újságírónak mondtam, aki csinált velem egy ilyen riportot, akivel beszélgetésem volt a szőlőről, 85 dkg-os almám is termett.

Hogyan sikerült hozzáférnie a szükséges tőkéhez?

Ezt most már azt mondhatom, hogy a barátaimon keresztül sikerült. Ugye amikor annak idején, '87-ben telepítettük a szőlőt, akkor volt nekem egy jó mesterem, aki azt mondta, hogy neki van ismeretsége Csombordon. Onnan sikerült az első nyolcvan tövet beszerezni, aztán utána ugye, '90-től, polgármester vagyok, hát több borvidéken megfordultam. Vannak nagyon jó barátaim és ilyen hobbi-barátok, akik hobbi-szinten termesztik a szőlőt és foglalkoznak a szőlészettel, az ottani terméshozamot meg az ottani szőlőjüket látván próbáltam még utánaolvasgatni és próbáltam olyan szőlőtöveket beszerezni, ami itt a mi vidékünknek megfelel. 1996-ban nyertem első alkalommal borversenyt Székelykeresztúron, ott volt a szőlészeti-borászati fakultásnak a rektora, ott volt Cs. doktor úr is, Cs. Gy. is, ugye, zsűritagként. Utána beszélgetések voltak, és a gyöngyösi szőlészeti-borászati fakultásnak a rektora küldött két szőlőtövet valaki által nekem, hogy ő is akkor már terjesztette, hogy az úgynevezett bianka szőlő a mi vidékünkön a legjobb lenne. Hát igaza is volt, mert jobb a Zala gyöngyénél, mivel a Zala gyöngyénél tudni kell, hogy az

vastaghéjú, és mikor egy esős időt, egy esős őszt elkap, akkor az megreped, a darazsak meg a penész kikezdi, és akkor már nem lehet belőle bort készíteni. Tehát ott volt az első biankám, utána most a fiaim borászata révén is nagyon jó baráttal kerültem össze, aki száz hektáron Magyarországon, Verpeléten, a bor és a nóta falujában dolgozik, tevékenykedik. Onnan tőle hozzuk a borokat és ő szokta nekem most ezeket az újabb fajtákat, a nero szőlőt, ami kék szőlő és egyedüli csemegefajta, amiből bort is lehet készíteni, és az augusztusi muskotályt vagy a pala dinát, ez most a trendi, és a két legjobb fajta, amire tényleg azt lehet mondani, hogy itt a mi vidékünkön tényleg megfelel az éghajlatnak.

Hogyan tett szert a szükséges tudásra?

Hát annyi, hogy ugye nagyon sok szakkönyv van, hál' Istennek nekem is van, próbáltam is beszerezni. Volt nálunk egy László János nevezetű, aki Farcádban a szomszédom volt, tehát komások voltunk, tulajdonképpen általa szerettem meg ezt az egész szőlészetet. Tehát neki is volt egy szőlőse, ő tanította meg a bölcsességeket, ő tanított meg az oltás fortélyaira, nemesítésre. Utána 1980-ban, egy itteni orvossal beszélgettem sokat a szőlőről és a borról. Sok könyvet megszereztem, amit meg tudtam vásárolni.

Vett részt tanfolyamokon?

Ilyenen nem vettem még részt. Viszont én úgy érzem, hogy az ilyen borbemutatókon, amikor ugye meghívunk híresebb borászokat, akik már magas szinten végzik a szőlészetet meg a borászatot, akkor az ember ilyen beszélgetések vagy bemutatók alkalmával nagyon sok dolgot tanul. Úgy érzem, hogy egy ilyen tanfolyammal azok fölérnek. A másik az, hogy ott a helyszínen meg is mutatják a dolgokat azoknak, akiket érdekel. Ha van, akivel társalogjak a szőlőről és a borról, akkor azzal egy napot is el tudok beszélgetni. Főleg ha az ember ilyen társasággal kerül össze.

Honnan szerezte be a szükséges eszközöket?

Hát a jó barátokon keresztül, vannak jó barátok, akik ugyancsak ezzel foglalkoznak Magyarországon, és ők sem ott szerzik be maguknak, hanem Szlovéniában, az ilyen fémmentes inox tartálytól elkezdve a feldolgozókig mindent. Olcsóbb is volt és volt a minőség is. Általuk sikerült beszerezzem ezeket az eszközöket.

Hogyan indította el a termelést, a munkát?

Volt az a terület, amin 53 családnak van szőlője, de megjegyzem, hogy nagyon kevesen művelik, elhanyagolták, otthagyták, mert sok munka van benne, de az ember, amikor megkóstolja az első pohár bort Karácsony táján, akkor elfelejt minden munkát. Így szoktam mondani. És '87-ben ugye volt Farcádban az intenzív gyümölcsösök betelepítése, így volt alkalmunk azokkal az erőgépekkel azt az oldalt, ahol van – mert bizony egy olyan 45 fokos lejtőszint van –, azt ugye elegyengettük, utána pedig 33 árra rávittünk 30-40 remorka trágyát, azt ugye ráforgattuk, hogy az alaptrágyázást meg kell adni a földnek és meg is adtuk annyira, hogy 13 kg-os káposztám termett az első évben a szőlő között. Megnézettük laboratóriumban, hogy a föld mit igényel.

Kik segítettek Önnek az induláskor?

Hát az induláskor voltunk tizenegyen gazdákul és minden gazdának megvolt, hogy mit kellett csinálni. Szerveztünk közmunkát, megcsináltuk a kerítést, fölszántottuk, megcsináltuk a trágyázást, utána bekerítettük, és amikor bekerítettük, akkor fölparcelláztuk, aztán volt ott számolgatás, mert nehéz volt a felosztás, de végül mindenki meg volt elégedve. Megszámoztuk a parcellákat, aztán kihúztuk. Közösen tudtuk megcsinálni a munkát, akkor még létezett a mezőgazdasági gépészet, ahol voltak traktorok és munkaidőn kívül, ha nem kellett dolgozzanak, megvettük az üzemanyagot és besegítettek, megszántották azt a földterületet.

Milyen nehézségekbe ütközött az induláskor?

Az induláskor, a bizonyos munkálatokat, amiket elvégeztünk, itt meg kellett szervezzük a közös munkát, a szőlőtőkéknek a beszerzése, akkor még nem voltak ilyen szemező, gerezdező eszközök. Akkor úgy volt, hogy a faluban volt egy-két szőlőprés a családoknál, tehát az ember lassan mindennel fel kellett szerelje magát, hogy tudja elérni azt, hogy valamilyen bort tudjon csinálni. Most például a tavalyi év is elég jó volt a szőlőknek és éppen most volt a házasemberbál, holnaphoz egy hete, ahol ugye a tombolatárgyakba én is adtam borokat, és kérdezték, hogy honnan van az a bor és mondom, a huszonöt-harminc év alatt sikerült ekkora eredményt elérjek, hogy jó minőségű bort sikerült csináljak.

Hogyan tette ismerté azt, amit csinál?

Nagy forgalmazásban nincsenek nekem boraim, hanem a barátaimon keresztül, vagy összejövetelek alkalmával, borversenyekkor mutattam be, kóstoltattam meg mindenkivel, s zsűrik előtt is.

Ki segít Önnek jelenleg a munkálatokban?

Jelenleg a két fiam segít, ők besegítenek nekem, és azon kívül egyedül csinálom, az ember falun él, mindennel kell, hogy foglalkozzon, főleg, amikor itt sok-sok zűrzavar van és szellemi fáradtság, kimegyek a szőlősbe. Olyan jó hallani azt a csendet, a madárcsicsergést, dolgozni a szőlővel, szinte a szőlőfákkal külön-külön el lehet beszélgetni, tehát én nagyon szeretek oda kijárni és érzem, hogy ez egy olyan kikapcsolódás is az embernek. Dolgozik és elfelejti az aznapi szellemi munkáját és végzi a dolgát a szőlőfák között.

Bővítette a tudását az indulás kezdete óta?

Hát én úgy érzem, hogy igen, mert nagyon sok könyvet vásároltam, és főleg most így tél folyamán, amikor az embernek egy kicsit több ideje van esténként, a hosszú téli estéken, az ember mindig előszedi a könyveket és bizonyos dolgokat ugye másabb szemmel néz, az elméletet és a gyakorlatot összekapcsolja. Más szemmel látja egy ilyen magasabb szintű könyvnek az elméletét, és ezt megpróbáltam a téli estéken tanulmányozni.

Kapcsolódott-e be valamilyen egyesülethez, termelői hálózathoz?

Hát még nem kapcsolódtam be, az egészet magánszemélyként csináltam, de annyi, hogy vannak nem hivatalosan beiktatott, baráti körünk, akik szeretjük a szőlőt és a bort. Tehát ilyen borbemutatókkor mindig összeülünk, elbíráljuk. Volt egy érdekes esetünk is Keresztúron, Nagygalambfalvára is voltam meghívva, Malomfalván, tehát ahova meghívtak, oda elmentünk. Azt már tapasztaltam, hogy az emberek évről évre próbálják fejleszteni magukat.

Jelenleg vannak-e nehézségei a tevékenység működtetésével, fenntartásával kapcsolatban?

Amúgy különösebben nincsenek, minden az időtől függ, az idő hordozza minden szőlészeti szezonnak a termését. Megvannak a maga nehézségei, hiszen a betegségeket kezelni kell, vagy idejében észre kell venni, nehogy belemélyüljön az a növény. Mikor annyi eső volt, hogy az ember hetekig nem tudott arra menni és végül a nap kisütött, a gomba szaporodott. Ezekkel fel kellett venni a harcot, emellett a madarakkal is, mert azok is szeretik az édeset és a jót, volt olyan, hogy megdézsmálták a termés negyedét. A betegségek ellen bio-vegyszereket használunk, tehát a legtermészetesebbet, amik az ember egészségére nem károsak.

Mi foglalkoztatja most, ezzel a tevékenységgel kapcsolatban?

Ezzel a tevékenységgel kapcsolatban az foglalkoztat, hogy a legjobb fajtákat tudjam behozni ide, Székelyföldre, úgy a csemegéből, mint a borszőlőből, és ezt tudjam ajánlani minden borszerető szőlőtermelőnek. Szeretném az új fajtákat kipróbálni, győződjek meg arról, hogy a mi vidékünkön milyen minőséget hoznak, és mennyire lehet őket itt tartani.

Inkább bizakodó, vagy inkább borúlátó?

Én borúlátó nem vagyok, mert ezt meg lehet valósítani, és meg is kell valósítani, az biztos, mert ha az ember valamit szeret, akkor azt tűzön-vízen át muszáj megcsinálja, és benne lakjon.

Mit gondol, Székelyföldön az Önéhez hasonló tevékenységű vállalkozásnak van jövője?

Itt a Székelyföldön mindenki azt mondja, hogy nem érdemes ilyesmivel foglalkozni. Az biztos, hogy itt nálunk egy liter bornak az előállítása nem annyiba kerül, mint máshol, legalább háromszoros áron lehet ezt előállítani, mert itt sokkal nehezebb és körülményesebb a szőlővel dolgozni. Nem mindegy, hogy ez a tevékenység apáról fiúra száll-e, s az sem mindegy, hogy milyen odaállással foglalkoznak vele.

Az interjút készítette: ***Máthé Erika***

A kötet szerzői

Aczél Lajos Hobby Kisállattenyésztők Egyesülete, Csíkszereda

Antal Zoltán Nyárádmente LEADER Egyesület, munkaszervezeti vezető

Bányász József Gyulafehérvári Caritas Vidékfejlesztés, Gyergyószentmiklós

Berényi Hajnal szociológus, a KAM munkatársa (interjúkészítés)

Biró A. Zoltán társadalomkutató, a KAM munkatársa, a Sapientia EMTE oktatója

Biró Z. Zoltán vidékfejlesztési szakértő, a KAM munkatársa, a Sapientia EMTE munkatársa

Bogyor Izabella szociológus, a KAM munkatársa (interjúkészítés)

Könczei Csaba a Kovászna Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság, igazgató

Lázár Tibor Hargita Megyei Méhész Egyesület, elnök

Magyar Ferenc a Szent István Egyetem főtitkára, a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány operatív alelnöke

Máthé Erika (interjúkészítés)

Péter Zsuzsa szociológus, a KAM munkatársa (interjúkészítés)

Rodics Gergely Pogány-Havas Kistérség, ügyvezető igazgató

Székely Kinga kommunikációs szakértő, a Sapientia EMTE oktatója